శ్రీరస్తు.

శ్రీలక్ష్మీనరసింహాయ నమః

అనవద్యగద్యపద్యహృద్యరచనాచాతురీవల్లరీ
సముపహ్వాయమానస్-
శ్రీ చన్ద్రచూడచరణారవిందభృంగాయమానాంతరంగేణ
తత్రభవతా శ్రీ కేదారాంత వారాణశినా విరచితం
శిక్షా వ్యాకరణం ఛందో నిరుక్తం జ్యోతిషం తథా
కల్పశ్చేతి షడంగాని వేదస్యాహుర్మనీషిణః ఇతి
వేదాంగత్వేనాతిప్రథితం

ఛన్దశ్శాస్త్రం

వృత్తరత్నాకరమ్

ధీశోధినీ- జ్ఞానదీప మణినిధి నృసింహభాగవతీయాఖ్యా
ఖ్యైశ్చతుర్భిర్వ్యాఖ్యానైః శ్రీ కాళిదాసకృత
వృత్తరత్నావలీ- శ్రుతబోధగ్రంథాభ్యాంచ
శ్రీ శేషాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫలేన
శ్రీ జగన్నాధరాయాత్మజేన-మధుర
జిల్లాస్కూలాసిస్టెంట్-ఇన్స్పెక్టర్-
జ॥ రాజగోపాలరాయేణ

శిపరిష్కుజనబోధాయ- ప్రణీతేన పద్యాదిలగక్రియావాం
తరవివేచనగ్రంథేన చ సంయోజ్య పరిశోధ్య
చెన్నపట్టణే ఆదిసరస్వతీనిలయముద్రాక్షరశాలాధికారిణా
వావిళ్ల-రామస్వామిశాస్త్రిణా స్వకీయముద్రాయంత్రే
సముద్ర్య ప్రకటీకృతం

విజయతుతరామ్

రక్తాక్ష్యబ్దజ్యేష్ఠకృష్ణత్రయోదశ్యాం భృగౌదినే
వృత్తరత్నాకరగ్రంథో ముద్రితశ్చెన్నపట్టణే
౧౮౮౪సం॥ జూలై-౨౦తేది.

॥ శ్రీ పాంచజనవంశాసనాయనమః ॥

ద్రష్టవ్యగ్ర ప్రథమంబుద్ధై మణినిధిర్యశోధినీవిస్తృతాశా
క్లిష్టామండనమిత్రకేణవిపులః శ్రీవృత్తచూడామణిః ।శ్రా
వ్యస్స్వశ్రుతబోధపవమహిత్వా శ్రీవృత్తరత్నావళీ ఎకైకంవలి
శీలనంరచయతాంద్రిత్రైమతించాందసీమ్ ॥ శ్రీ రామస్వామిశా
స్త్రి ప్రవరనిగదితోయత్నతశ్చన్న పుర్యాంతస్యద్రావణ
యంత్రైఉజ్జ్ఞితుమఖిలబుధామోదసైకాగ్రచేతాః । వ్యాఖ్యా
సైషచ్ఛత్రుభిః పరిగతమలిఖద్రాజగోపాలరాయోజేజీ
యాత్రజ్జగత్యాంసుచిరమతీతశాంవృత్తరత్నాకరాఖ్యమ్-రుధి
రోద్గారినామాబ్దెహేలాస్యే మధురాపురి । శ్రావణేశుక్లపంచ
మ్యాంలిఖితంబు భవాసరే-*************

సవ్యాఖ్యానపత్రగతానాంకశోధనపత్రమ్

పుట	పఙ్క్తి	అశుద్ధమ్	శుద్ధమ్.
౨	౧౫	మహతీఖ్యాతిజగతికొ (గృహీత్...	మహతీఖ్యాతిజగతికిందగృహ్యతే
౩	౨౬	॥౧॥	॥౧॥వెదార్థఃఇతి॥
౬	౧	నిబంధస్యా	నిబద్ధస్యా
	౧౩	యోగాన్న ...	యోగాన్నె
౭	౨౬	గురులాఘవా	గురులాఘవే
౯	౨	స్త్రీకాఇతి ...	స్త్రీకాఇతి॥
౧౦	౨౪	గురుత్వ... ...	గురుత్వం
౧౨	౩	మిథునా ,...	మిథ్యా
౧౪	౯	శిఃపాద ...	శిగ్గపాదః
౧౭	౧౧	ప్రతిజాతం ...	ప్రతిజ్ఞాతం
౧౮	౧౮	నగణశ్చ ...	నగణశ్చ
౨౦	౨౧	ఉత్తరార్ధ... ...	ఉత్తరార్ధః
౨౨	౨౦	తెయన్	తెయస్ ...
౨౪	౧౩	లఘుస్త్వవం	లఘుస్త్వవం
౨౫	౫	తదర్థః	తదర్థః
౨౭	౨౬	సు	స్యుః
౨౮	౧౭	షడ్విం.........	షడ్విం...... ....
౨౯	౬	అర్థాంత ...	అర్థాంతరం ....
		నిరర్థః ...	నిరర్థః ....
	౧౫	పథపూ	పథపూ........ ....
	౨౩	హస్త	హస్తి........ ....

సవ్యాఖ్యావైవృత్తరత్నాకరశోధనపత్రమ్

పుట	పఙ్క్తి	అశుద్ధమ్	శుద్ధమ్
౩౦	౬	[illegible]క్తిసంయుక్తిసం	సక్తిసం
	౧౪	[illegible]గురుః	[illegible]గురుః
	౧౬	చమాత్రాచ	చమాత్రా
	౧౯	వారభ్య	పారభ్య
	౨౧	యుగ్మరూః[illegible]యగ్మరూః	*యుగ్మరోమాః[illegible]యుజాః
	౨౬	వృత్తిన్యాః	వృత్తిన్యాం
౩౧	౨	కిన్చ	కిఞ్చ
	౮	సహాపాదా	సమపాదా
	౨౪	వృ–(పా)	వృత్తి(పా)
౩౨	౧౨	ఖిస్తు	ఖిస్తు
౩౩	౬	అనుష్ఫుదా	అనుష్టుప్ఛన్దో
	౨౬	[illegible]ందశ్యా	[illegible]దశ్యా
౩౪	౨౨	[illegible]ఖ్యాజ	[illegible]ఖ్యావ
	౨౫	పద్యారోగిజనభోజన (నియమః	పథ్యా-హారీతకీ. (శ్లో॥౬॥)
౩౫	౨౫	వత్తు(త్రా)॥౬॥	వత్తు(త్రా)పిపీలికాదిపృతరత్వ
౩౬	౨౪	ఏకాంత...	వేకాం
	౨౬	వస్సితా॥అపిచ॥	వస్సితా॥ఉద్దిష్టా - ఉపదిష్టాఅపిచ
	౨౬	(ప్రా)[illegible]ఖే	(ప్రా)[illegible]ఖే
౩౭	౨౬	అత్ర[illegible]దృశం	అత్ర అనుకం
౪౦	౯	పా–నాం	పాదానాం
	౨౬	జ్ఞానదీపా	(జ్ఞానదీపా
౪౧	౧౫	జాతీనాం॥౧॥	జాతీనాం॥౧॥)
	౧౬	వృతా...	వృత్తా
	౧౬	వృతత్వాత్	వృత్తత్వాత్
	౨౬	సవశా	సవస్త్రా
	౨౬	[illegible]	[illegible]

పుట　పంక్తి　అశుద్ధమ్　　శుద్ధమ్

౪౨　౯　తావన్త　*　తావత్త్వం

　　౧౮　ష్టాఽవి　　ష్టాతశి

౪౩　౨౦　ఇ॥౧॥　　ఇతి॥౧॥

౪౪　౧　రలఘువరిష్ఠానోపాయః　౩గురవఇయ　న్తఃశతివర్ణాంలఘువశ్చేతి

వృత్తిమాత్రాస్వరూపం పంచాశత్ ౫౭ } ద్వితీయః ప్రశ్నః

ద్విపంచాశద్గురవఃఅష్టచత్వారింశత్ ౪౮ } వృత్తమాత్రాస్వరూపంచాశత్ ౫౭

౯

లఘువణత్యుత్తరం　　వృత్తగురవశ్చతుఃపంచాశతిః　౨౯

అవశిష్టమాత్రాస్త్రయ త్రింశత్ } ౩౩ వర్ణాఇతి ఉత్తరం

౪౫　　౩గురవఇయన్తఃశతి　ఇద్దులు - ౫ - వాక్యంబు లెఖ్ఖ ఉండవలెను..

వర్ణాలఘువశ్చేతి　　గాక - ౪౪ - పేజీలో - ౩డో - లెఖ్ఖప్రకారంగా లెఖ్ఖ ఉండవలెనది. ******.

ద్వితీయాఃప్రశ్నః

వృత్తిమాత్రాస్వ పంచాశత్ } ౫౭

వృత్తిగురవశ్చతుర్వింశతిః } ౨౪

అవశిష్టమాత్రాస్త్రయస్త్రింశత్ } ౩౩

వర్ణాన్యుత్తరం

౪౬　౧౨　ఘునం　　లఘుసం

　　౧౯　నాఽతిశ్రియా　　నానాతిశ్రియా

　　౨౦　న్తనశేన　　న్తతేనశేన

౪౭　౪　ఉపజఖిలం　　ఉపజఖిలం

౫౦　౨౬　గుణజితే　　గుణజితై

౭

వ్యాఖ్యానే వృత్తరత్నాకరశోధనపత్రమ్

పుట	పఙ్క్తి	అశుద్ధమ్	శుద్ధమ్
౫౩	౧౬	ఉక్తాయాం ప్రథమె * ఉక్తాయాం॥గ్నిరితి॥ ఉక్తాయాం త్రి ఉక్తాచ్ఛన్దసి॥గ్నిరితి॥ * థమెఉక్తాచ్ఛన్దసి.	
౫౪	౧	కరెద్వితీయాధ్యాయె	కరెతృతీయాధ్యాయె.
	౧౬	॥౬౩॥	॥౬॥౩॥
	౨౨	అపి॥	॥అపి
౫౬	౧౪	మదధార	మదధారా
	౧౮	లళితాసా	లళితాసా
	౧౯	హాసమాలాం	హాంసమాలా.
	౨౨	నాయధన్యాద్వి	నాయకధన్యాదీ
	౨౭	ఉపజాతితం	ఉపజాతిత్వం
		ప్వద్యాయ	ప్వధ్యాయ
౫౯	౨౬	+చమ్పక	త్రస +చమ్పక.
౬౧	౧౧	నరజగ	నంజగై.
	౧౩	వనోరమా	న్మనోరమా
	౨౭	యతవి	యత్రవి
౬౨	౧౧	తౌజ్గా	తౌజ్గా.
౬౩	౪	లక్ష్మణలక్షణం	లక్ష్మలక్షణం.
	౬	చాపా	చాష్టా.
౬౬	౧౯	నితమ్బ	నితమ్బా.
	౨౭	స్ఫురజ్జ్యోత్స్నాంభాష్తనె	స్ఫురజ్జ్యోత్స్నాంభాస్వనే.
౬౯	౧౨	సరసంనిభా	సరస॥నిభా
౭౦	౧౯	తం	త్తం.
౭౧	౨౧	వన్య	వన్దే
	౨౭	కమల	కమల

సవ్యాఖ్యావృత్తరత్నాకరశోధనపత్రమ్.

పుట	పఙ్క్తి	అశుద్ధమ్	శుద్ధమ్
౭౬	౨	తౌత్యౌ	త్యౌత్యౌ
	౩	స్కృద	స్కృందః
	౯	ఎక్త్రై	వక్త్రైః
	౨౮	హ్యస్వౌ	హ్రస్వౌ
౭౮	౨	వృత్తభ	వృత్తంభ
	౨౧	గణాః॥ఉ॥	గణాఃఅభినవతామరసం॥ఉ॥
౭౯	౨౧	భాలిసుమార	భాలి॥కుమార.
		గిరితనయానయసై	గిరితనయా॥౧౨॥౨౬॥నయసై.
౮౪	౧౭	సింహోద్ధతాన్విత	సింహోద్గతాఖ్యిత.
౮౫	౨౨	క్రీతా	క్రీడా
౮౯	౨౦	రాగశీః	రాగశ్రీః
౯౦	౪	నిరన్తం	నిరన్తరం
౯౩	౭	పతౌతౌ	నతౌతౌ
	౧౮	నరోహ్మ్య	నరోహ
౯౪	౧౭	దదతీం	దధతీం
	౨౬	హాటకద్యుది	హాటకద్యుతి
	౨౭	జుష	జుషః
౯౬	౨౧	హృయో	హృదయో
	౨౨	మాత్మన్త	మాతన్త
౯౭	౩	రెయుగ్	రైయుగ్
౯౮	౨	గురువః	గురవః
౧౦౦	౨౧	ప్రభావ	ప్రభవః
౧౦౩	౨౧	జ్యాగణ	జ్యాగుణ
౧౦౪	౫	విజృభి	విజృంభి

సవ్యాఖ్యా వృత్తరత్నాకర శోధనపత్రమ్

పుట	పఙ్క్తి	అశుద్ధమ్	శుద్ధమ్
౧౦౫	౧౫	వాహాతికా	వాహతికా
	౨౦	శంబు	శంభు
౧౦౬	౧౭	శతాక్షరో	శతాక్షరా
౧౧౦	౩	అదర్	అర్థ
	౨౦	దితీ	ద్వితీ
	౨౧	రూపణఅదర్	రూపణా-అర్థ
౧౧౫	౧౦	చష్ణీ	తష్ణీ
౧౧౯	౨౩	ధమర్గక్	ధర్మార్గళ
	౨౫	త[illegible]	తద్గ్రహ
౧౨౦	౧	పద	పద
౧౨౨	౧	విషమవృత్తేపద	విషమవృత్తేపద
	౫	తయహా	తృతీయహా
	౯	శ్రృంగార	శృంగార
	౧౩	లళిత	ళిక
౧౨౪	౧౦	వృత్తస్వృత్త	వృత్తస్యత్త
	౨౬	దైత్య	దైత్య
	౨౭	చశేషం	శ్వశేషం
౧౨౫	౨౩	మధువెట	మాధుకైట
౧౨౮	౧౫	క్రీసుతా	క్రీసతా
	౨౨	భిలహా	భిల్లహా
౧౩౨	౨౧	లఘుత	లఘుఃత
	౨౩	రొరదః	రోరధః
౧౩౪	౭	విథేయాః	విధేయాః
౧౩౬	౬	ప్రహారః	ప్రస్తారః
౧౩౮	౨౪	పదిత్వేవ	పటి-ఉక్త్వాని త్వేవ
౧౩౯	౩	చతుధ	చతుర్థ
	౧౭	నష్టాంకపద్ధ	నష్టాఙ్కపఙ్క్తి

పుట	పఙ్క్తి	అశుద్ధమ్.	శుద్ధమ్.
౧౪౧	౧౪	విషయానాం	విషయాణాం
	౨౩	ఛనోక్షర	ఛన్దోక్షర
		దూద్వార్ణం	దూధ్వార్ణం
౧౪౩	౧	సవ్యాఖ్యునె	సవ్యాఖ్యానె
	౧౫	కాంమక్షరా	కామక్షరా
౧౪౪	౯	లఘుసా	లఘుస్పా
౧౪౬	౧	విగద్వాక్ష	వికద్వాక్ష
	౨౧	మదస్తా	మధస్తా
౧౪౭	౧౦	టం	జ్టం
		వద్దనం	వర్ధనం
౧౪౮	౪	ఆలఘుః	అలఘుః
౧౫౧	౧౨	వచ్చందో	వచ్ఛందో
	౨౨	వదనే	వధనే
౧౫౨	౧	విగద్వాక్ష	వికద్వాక్ష
౧౫౩	౨౨	సంఖ్యాను	సంఖ్యాస్తు
౧౫౪	౨౭	సావింశ	స్థావింశ
౧౫౫	౫	కద్వాది	కట్వాది
	౧౨	వీధికా	వీథికా
	౧౮	బోద్యతే	బోధ్యతే

సవ్యాఖ్యానేష్వత్ర శాస్త్రకే శోధనపత్రమ్.

పుట	పఙ్క్తి	అశుద్ధమ్	శుద్ధమ్
౧౫౬	౧	ఏకద్వ్యాదిగల	ఏకద్వ్యాదిలగ
	౨	రూంసత్త్వ	రూపస్సత్త్వ
౧౫౮	౧	వషోద్యాయః	షష్ఠాధ్యాయః
	౧౬	ఏకన్య	ఏకంన్య
	౧౮	ఛందాంకం	ఛందాంక
	౨౦	సర్వాద	సర్వాథ
		లఘ్వాబి	లఘ్వాభి
	౨౧	దత్వం	ధత్వం
	౨౩	వద్బి	వద్భి
	౧	ఏగద్వాంశ	ఏకద్వాంశ।
౧౫౯	౯	వథణయెత్	వథణయేత్
	౧౨	గుణీతృత్య	గుణీకృత్య
	౧౫	దషాచ	దష్టాచ
	౧౬	ఏవంకష్టా	ఏవంకోష్ఠా
౧౫[illegible]	౪	శల్లిఖేత్	షల్లిఖేత్
౧౬౩	౧	యామాహి	యామాహా
	౧౧	వైగుణ్యా	వైగుణ్య
౧౬౫	౧	షషాద్యాయః	షష్ఠాధ్యాయః

విషయసంఖ్యా	విషయాః	పుటసంఖ్యా
౧	కవివంశకథనమ్ ...	౩
౨	ఛన్దోవిభాగః ...	౫
౩	గ్రన్థసంఖ్యాకథనమ్	౬
౪	వర్ణగణలక్షణమ్ ...	౭
౫	ఆద్యాద్యగణస్వరూపమ్...	౯
౬	గుర్వక్షరస్వభావః ...	౧౦
౭	క్రమవర్ణస్వరూపం	౧౧
౮	సంజ్ఞాసంఖ్యానిరూపణ	౧౨
౯	పాదయతిసమవిషమార్ధసమస్వరూపం...	౧౩
౧౦	వృత్తానాం త్రైవిధ్యం ...	౧౪
౧౧	ఛన్దస్స్వరూపభేదనిరూపణం	౧౫
౧౨	ఛన్దసాం నామాని ...	౧౬
	ద్వితీయాధ్యాయః	
౧౩	ఆర్యాప్రకరణమ్ ..	౧౭
౧౪	గీతిప్రకరణం ...	౨౫
౧౫	వైతాలీయప్రకరణం...	౨౭
౧౬	మాత్రాసమకప్రకరణం...	౩౨
౧౭	షోడశమాత్రాత్మకద్విపాత్ప్రకరణం	౩౭
౧౮	షోడశమాత్రాత్మకచతుష్పాత్ప్రకరణం ...	౩౯
౧౯	లఘుజ్ఞానోపాయః......	౪౦
౨౦	గురులఘుజ్ఞానోపాయః	౪౨
౨౧	భిన్నభిన్నమాత్రాసంఖ్యాత్మకద్విపాత్ప్రకరణం	౪౮
	తృతీయాధ్యాయః	
౨౨	సమవృత్తప్రకరణం	౫౩
౨౩	దణ్డకప్రకరణం..	౧౦౬
	చతుర్థాధ్యాయః	
౨౪	అర్ధసమవృత్తాని..	౧౦౯
	పఞ్చమాధ్యాయః	
౨౫	పదచతురూర్ధ్వప్రకరణం	౧౧౮
౨౬	ఉద్గతాప్రకరణం	౧౨౩
౨౭	ఉపస్థితప్రచుపితప్రకరణం	౧౨౭
౨౮	గాథాప్రకరణం	౧౨౮
	షష్ఠాధ్యాయః	
౨౯	ప్రస్తారప్రత్యయః...	౧౩౨
౩౦	నష్టప్రత్యయః...	౧౩౭
౩౧	ఉద్దిష్టప్రత్యయః	౧౪౪
౩౨	ఏకద్వ్యాదిలగక్రియా ప్రత్యయః	౧౪౮
౩౩	సఙ్ఖ్యావృత్తాదిలగక్రియావాంతరప్రత్యయః	౧౫౭
౩౪	సంఖ్యానప్రత్యయః	౧౬౧
౩౫	అధ్వయోగప్రత్యయః	౧౬౩
౩౬	గణదేవతాఫలాని	౧౬౬

ఇతి విషయానుక్రమణికా సమాప్తా.

వృత్తసంఖ్య	వృత్తనామాని	ప్రారంభపుటసంఖ్య
౧	అపరాన్తికా	౩౧
౨	అచలధృతిః	౩౭
౩	అనంగక్రీడా	౫౦
౪	అతిరుచిరా	౫౧
౫	అభినవమాలికా	౭౭
౬	అభినవతామరసం	౭౮
౭	అసంబాధా	౮౩
౮	అపరాజితా	౮౩
౯	అవలోలా...	౮౫
౧౦	అశ్వగతిః	౯౦
౧౧	అశ్వలలితం...	౧౦౩
౧౨	అర్ణార్ణదండకః	౧౦౬
౧౩	అపరవక్త్రం	౧౧౪
౧౪	అమృతధారా	౧౨౨
౧౫	ఆర్యా ...	౧౭
౧౬	ఆర్యాగీతిః	౨౬
౧౭	ఆపాతలికా	౨౯
౧౮	అపవాహ్యకం	౧౦౫
౧౯	ఆఖ్యానికా	౧౧౩
౨౦	ఇంద్రవజ్రా	౫౬
౨౧	ఇంద్రవంశా	౭౨
౨౨	ఇందువదనా	౮౫
౨౩	ఉపగీతిః	౨౫
౨౪	ఉద్గీతిః	౨౬
౨౫	ఉదీచ్యవృత్తిః	౩౦
౨౬	ఉపస్థితా	౬౨
౨౭	ఉపేంద్రవజ్రా	౬౨
౨౮	ఉపజాతిః	౬౩
౨౯	ఉపచితం	౭౧
౩౦	ఉద్ధర్షిణీ	౮౪
౩౧	ఉపచిత్రం	౧౧౧
౩౨	ఉద్ధతా	౧౨౩
౩౩	ఉపస్థితప్రచుపితం	౧౨౫
౩౪	ఋషభగజవిలసితం	౮౯
౩౫	ఔపచ్ఛందసికం	... ౨౮
౩౬	కన్యా	౪౪
౩౭	కటరి	౫౯
౩౮	కరణే	౯౬
౩౯	కల్పకం	౧౨౨
౪౦	కుమారలలితా	౪౬
౪౧	కుమారీ	౭౧
౪౨	కుమాతి	౮౫
౪౩	కుసుమవిచిత్రా	౭౪
౪౪	కేతుమతీ	౧౧౨
౪౫	కొకరతా	౭౯
౪౬	కోకిలకం	౯౫
౪౭	క్రౌంచపదా	౧౦౪
౪౮	ఖంజా	౫౦
౪౯	గాథా	౧౩౦
౫౦	గీతిః	౨౫
౫౧	గౌరీ	౭౯
౫౨	చపలార్యా	౨౩

వృత్తసంఖ్యా	వృత్తనామాని	ప్రారంభపుటసంఖ్యా
౫౩	చపలావక్త్రం	౩౪
౫౪	చంద్రవర్త్మ	౭౨
౫౫	చంద్రలేఖా	౮౮
౫౬	చంచరీకావళీ	౮౯
౫౭	చండవృష్టిప్రయాతదండకః	౧౦౬
౫౮	చంపకమాలా	౬౧
౫౯	చంపకమాలికా	౧౧౬
౬౦	చారుహాసినీ	౩౨
౬౧	చిత్రా	౩౯
౬౨	చిత్రపదా	౫౬
౬౩	చిత్రవత్సా	౭౦
౬౪	జఘనచపలా	౨౪
౬౫	జలధరమాలా	౭౭
౬౬	జలోద్ధతగతిః	౭౪
౬౭	జ్వాలా	౭౬
౬౮	తవిపులా	౩౬
౬౯	తనుమధ్యా	౫౫
౭౦	తన్వీ	౧౦౩
౭౧	తోటకం	౭౩
౭౨	దక్షిణాంతికా	౨౯
౭౩	ద్రుతవిళంబితం	౭౫
౭౪	ద్రుతమధ్యా	౧౯౦
౭౫	దోధకం	౬౬
౭౬	నవిపులా	౩౬
౭౭	నర్కుటకం	౯౪
౭౮	నారాచికా	౫౯
౭౯	నారీ	౫౪
౮౦	దిశా	౯౬
౮౦	పథ్యా ...	౨౧
౮౧	పథ్యావక్త్రం	౩౪
౮౨	పాదాకులకం ..	౩౯
౮౩	పణవనామకం	౬౦
౮౪	పరావతీ ...	౧౧౭
౮౫	పదచతురూర్ధ్వం	౧౧౮
౮౬	పంచచామరః	౯౧
౮౭	పఙ్క్తిః ...	౫౫
౮౮	పృథ్వీ ...	౬౯
౮౯	పృథ్వీ ...	౯౧
౯౦	ప్రమాణికా	౫౮
౯౧	ప్రముదితవదనా	౭౪
౯౨	ప్రమితాక్షరా	౭౬
౯౩	ప్రభా	౭౮
౯౪	ప్రహర్షిణీ	౮౦
౯౫	ప్రభద్రకం	౮౨
౯౬	ప్రహరణకలికం	౮౪
౯౭	ప్రచితకదండకః	౧౦౭
౯౮	ప్రవృత్తకం	౩౧
౯౯	ప్రవర్ధమానం	౧౨౬
౧౦౦	ప్రాచ్యవృత్తిః	౩౧
౧౦౧	ప్రియంవదా	౭౫
౧౦౨	పీడా	౧౧౯
౧౦౩	పుటః	౭౪
౧౦౪	పుష్పితాగ్రా	౧౧౪
౧౦౫	భద్రికా	౬౯
౧౦౬	భ్రమరవిరాట్	౧౧౨

వృత్త సంఖ్య	వృత్తనామము	ప్రారంభ ఘటన సంఖ్య
౧౦౭	భద్రమకొంజిసితం	౬౯
౧౦౮	భాది ప్రులా	౩౫
౧౦౯	భుజగశిశుభృతా	౫౯
౧౧౦	భుజంగప్రయాతం	౭౫
౧౧౧	భుజంగవిజృంభితం	౧౧౪
౧౧౨	మందలేఖా	౫౫
౧౧౩	మధు ...	౫౬
౧౧౪	మయూరసారిణీ	౬౦
౧౧౫	మత్తా ...	౬౧
౧౧౬	మనోరమా	౬౧
౧౧౭	మణిమాలా	౭౫
౧౧౮	మత్తమయూరం	౮౧
౧౧౯	మంజుభాషిణీ	౮౨
౧౨౦	మంజుభాషిణీ	౮౬
౧౨౧	మదనార్తా	౮౬
౧౨౨	మణిగుణనికరః	౮౭
౧౨౩	[illegible]	౯౩
౧౨౪	మణిదీప్తిః	౯౮
౧౨౫	[illegible]	౧౦౧
౧౨౬	మ్రగ్వీ ...	౫౪
౧౨౭	మత్తాక్రీడా	౧౦౨
౧౨౮	మాత్రాసమకం	౩౭
౧౨౯	[illegible]	[illegible]
౧౩౦	మాలినీ	[illegible]
౧౩౧	మాలినీ	[illegible]
౧౩౨	మాలాచపలా	[illegible]
౧౩౩	మేఘవిస్ఫూర్జితా	౯౦
౧౩౪	మౌక్తికమాలా	[illegible]
౧౩౫	మౌక్తికదామ	౭౯
౧౩౬	యుగ్మవిపులా	౩౫
౧౩౭	రవివ్యులా	౩౬
౧౩౮	రథోద్ధతా	౬౮
౧౩౯	రుక్మవతీ	౬౦
౧౪౦	రుచిరా	౮౨
౧౪౧	లలితా	౭౬
౧౪౨	లలితం	౭౯
౧౪౩	లలితం	౧౨౪
౧౪౪	లలనా	[illegible]
౧౪౫	లక్ష్మీః	౧౦౨
౧౪౬	లవలీ	౧౨౧
౧౪౭	వక్త్రం	౩౨
౧౪౮	వసుమతి	౫౫
౧౪౯	వంశస్థం	౭౫
౧౫౦	వసంతతిలకం	౮౩
౧౫౧	వ... మాలికా	౯౨
౧౫౨	[illegible]	౬౯
౧౫౩	[illegible] మాలికా	౧౦౬
౧౫౪	[illegible]	౯౯
౧౫౫	[illegible]	౩౮
౧౫౬	[illegible]	౬౮
౧౫౭	[illegible]	౮౯
౧౫౮	[illegible]	౯౮
౧౫౯	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	౩౪
౧౬౧	[illegible]	౩౮
౧౬౨	[illegible]	౫౭

వృత్త సంఖ్యా	వృత్త నామాని	వృత్తోపక్రమ పుటసంఖ్యా
౧౬౩	వితానం	౫౮
౧౬౪	వియోగినీ	౧౧౩
౧౬౫	విపరీతాఖ్యానికా	౧౧
౧౬౬	వేగవతీ	౧౧౦
౧౬౬	వైతాళీయం ...	౨౭
౧౬౭	వైశ్వదేవీ ...	౭౬
౧౬౮	శశివదనా ...	౫౫
౧౬౯	శశికలా ...	౮౬
౧౭౦	శంభునటనం	౧౦౫
౧౭౧	శాలినీ ...	౬౬
౧౭౨	శార్దూలవిక్రీడితం	౯౮
	శిఖరిణీ ...	౯౧
౧౭౩	శిఖా ..	౪౮
౧౭౪	శ్రీః ...	౩
౧౭౫	శ్రీః ...	౭౧
౧౭౬	శుద్ధవిరాట్ ..	౬౦
౧౭౭	శుద్ధవిరాడార్షభం	౨౭
౧౭౮	శ్యేనికా ...	౭౦
౧౭౯	[illegible]వతి ...	౮౪
౧౮౦	సమానికా ..	౫౭
౧౮౧	సమ్మోహా ...	౭౧
౧౮౨	[illegible] ..	౮౨
౧౮౩	స్రగ్విణీ ...	౭౫
౧౮౪	స్రక్ ...	౮౭
౧౮౫	స్రగ్ధరా ...	౧౦౦

వృత్త సంఖ్యా	వృత్త నామాని	వృత్తోపక్రమ పుటసంఖ్యా
౧౮౭	స్వాగతా ...	౬౮
౧౮౮	సింహోద్ధతా	౮౪
౧౮౯	స్త్రీ ...	౫౩
౧౯౦	సుముఖీ ...	౫౯
౧౯౧	సుముఖీ ...	౬౬
౧౯౨	సుమంగళికా ..	౮౨
౧౯౩	సుకేసరం ...	౮౬
౧౯౪	సుభద్రికా ...	౧౦౧
౧౯౫	సౌరభకం ...	౧౨౪
౧౯౬	హంసమాలా .	౫౬
౧౯౭	హంసరుతం .	౨౭
౧౯౮	హలముఖీ ...	౫౯
౧౯౯	హరిణీ ...	౯౪
౨౦౦	హరిణప్లుతం ..	౯౫
౨౦౧	[illegible] ...	౧౧౪
౨౦౨	క్షమా ..	౮౦

వర్ణక్రమేణ వృత్తనామానుక్రమణికా [illegible]

[illegible] రామస్వామి బుధేన [illegible]

[illegible] సంపూర్ణం

శ్రీ పద్మజనపద్మాసనాయనమః

వితర్కగ్రన్థ, జైత్రపీఠికా

కగమ్యచనవా స్త్వన్నాస్త్రోన్నత కస్సుద్ధరెశ్వరః। హ్యాదమ్బుజేన సేవ్యం క్తౌరదమ్యావ వతత్సరః॥ ౧ ॥ నమనయోగం మీనాక్షీ శ్లోకిమీనా నావమ -జయతుర్లభితం । చిత్రం యాత్రేష్వమి ఫిరాగలమినా చమంసగా బాతి ॥ ౨ ॥ శ్రీమాన్ సర్వపితామహః తిరుచి నాపల్లిజిలాం హేత్మిస్థ సేనారాధకృతో రరాజకడపాబల్లారిపుర్యోరపి । ప్రాగాపా మల తారకాంచిట గ్రిలి శ్రీ బాపురాయః ప్రభుయజ్వానమాత్ర రముచ్యతే యజనతో గోవిందయజ్వేత్యపి । ౩ ॥ తత్పూనయజ్వా తాతః ప్రభురిహ వితారాజ్యసీమ్నా యథా భూత్రత్త్వాకీలదారగ్గఫలివిమధురదోహః శ్రీజగన్నాథరాయః॥ యత్సోజన్యాదిమాన్యస్తు ధితగుణగణాన్ హన్త శేషాపి గాతుం శిష్యత్యేకో హి శేషః ప్రవదుదిత వదన స్సాద్రదహీనవచ్చ తమ్ ॥ ౪ ॥ తేనాదయ జగ్గోపాలరాగోణవిదుషాం ముదే । వ్యత్తర త్నాకరగ్రంథపీఠికా ప్రతిపాద్యతే ॥ ౫ ॥ శ్రీరంగనగరే వతీర్యకృష్ణమాచార్యవర్య తః॥ హొండిమంచెటు వాస్తవ్య సుబ్రహ్మణ్య బుధాత్తథా ॥ ౬ ॥ మాందుగ్రామ వాస్తవ్య శ్రీ రామశాస్త్రిణా త్తమాత్ । మధురాపురమీనాక్షీ సుందరేశ్వర శాస్త్రిణః॥ ౭ ॥ తిరుక్కుడంతై వాసయామునాచార్యవర్యతః । శేవలగ్రామ వాస్తవ్య శ్రీగోపాలబుధో త్తమాత్ ॥ కమలాలయవాస్తవ్య శ్రీరాజుశాస్త్రిణః । చన్నపట్టణవాస్తవ్య శ్రీరామస్వామిశాస్త్రిణః॥ అన్యేభ్యః పండితేభ్యోపి బుండి బిభ్యామనీషయా । నానాదేశ నివాసిభ్యః కోశాన్నానావ్యయత్నతః॥ ౧౦ ॥ ముముద్రయా కోశాన్ కోశాన్ సమ వలోకమ । అంతవాజిన వెజ్జేన కెదారేటమహాని నా ॥ ౧౧ ॥ యత్రేత్రిరరోకాన్ వృత్తానాంవిబద్ధలక్ష్యలక్షణేవ తత్రతా నకరెకగా థగస్సపస్యవణిజ్యయా ॥ ......

౧౨ ॥ లబ్ధుంకపథాలా భూరిన్యాఖ్యానా చతుష్టయం । దిష్ట్యా ప్రాపంపున స్తత్ర బుధ్యాః పాఠాత్తకం ॥ ౧౩ ॥ ధీశోధిసజ్జ్ఞానదీపప్రథామణి సిద్ధిసరః । నృసింహం యంచతుర్థే పంఙ్క్యాఖ్యానాని సిత్యపి ॥ ౧౪ ॥ కశామణిని ధత్యమాన్నారాయణపరోహితః । శేషట్రశేఖరధికం మూలగ్రంథమతిక్రవన్ । ది

డశకాయిషయా నైకస్య తత్ఫేదానభాఘయత్ ॥౧౫॥ వ్యాఖ్యస్య సంగ్రహేణాపిను
త్రైలోక్యాంతఃకృతే। జనహరస్య జ్ఞానిరత్నైనిఖతదాకంత్ ॥౧౬॥ అత స్తత్రి
తంమయాలంనాభ్యానే వేశింగి ధ్రో హితాశా పితా ఖ్యామణినిధిః క్షమ ॥ ౧౭॥
శ్రీనారకవిశాయా లక్ష్మణాధీశోధిసిపు।హాథ నవేశతాప్రాథవ్యాఖ్యామయాలె
న సంగతా॥౧౮॥ యా తాత్పర్య ఘదో వ్యాహారశ్చవాడా భవేత్ ।గాఙ్గ గోపాల
మిశ్రీయా జ్ఞానదీపసమాహయా॥ వాఖ్యాన సోపాజతాత్ర టస్థేనతదంశకే॥
౧౯॥ శిచనవ కలాన శిపానకృతిద్వయం।ఛందోవిషయిదు... కః ప్రాబో
ధాబుధాకృతః।స్వతీరత్నావలీచానా వాణీ స్తుతిగర్భిణీ ॥౨౧॥ ముఖ్యాల కార
వత్తె పియశా పాకవిశేఖరః।గ జ్ఞానకవకాంశ్చ బంధ యదుముద్రగింత ॥౨౨॥
మయాతె కృత్రి బహర్ష దైవస్య బంధంస ప్రదశ్య చ ।తత్రిబ్హ్యాసమావేశపుర
స్సగమస్థ లెంరేఖాయా రోజిలిం కించ పస్తాధ్యాయేమదె నతాం ।వ్యాఖ్యాచతుష్ట
యవ విహాప స్యైగాని వేశితం॥౨౪॥ శిశిష్యశిష్య బోధాయపస్తాధ్యాయేయధామతి।త
త్రగాస్వ స్వళానురోధేన ప్రస్తారప్రత్యయాదిమ॥అలీలాఖుఖహంన్యాన్ కించ ప్ర
స్తారకమణి।లగక్రియా ప్రత్యయె పిఠపాయాంతరము బ్రువం।౨౬।ఉదారహ్యాద
మెసహ కెవారేణ మహాత్మనా। మమస్వేమాయనితరాం కారుణ్యాదవశేషితం ॥ లగక్రి
యా పాంతరాణి ప్రత్యయానం వంచీకరం ॥౨౭॥ స త్రయాస్య ప్రమమముం ప్రత్య యం
హ్యాయా గమం। దాయమయియామంచ ప్రత్యయం సురతాదరాత్ ॥౨౮॥ మయాల
క్షేం నిపు టెక్యాఖ్యా ఏకైవ ప్రాయశోంకితా। మధ్యారెఖాయదిభవేత్తత్ర వ్యాఖ్యాద్వ
యంస్థితం॥ అయంన నియమస్తాధ్యాయెనిస్యాస హేతవే। ఉత్తాద్యుత్కృతిపర్యంత
చ్ఛందస్సు సకలేష్విహ।సంభూయసమవృత్తాని ౧౩౪౨౧౭౭౨౬ కోటిరె తాతతఃప

రం।లక్షాణిచచతుస్త్రింశత్ సహస్రాణ్యేకవింశతిః॥శతానిస ప్తషడ్వింశత్యుత్తరాణి
నిబోధత ॥౩౧॥ ప్రారేవృసాక్షశాస్త్రెస శబ్దనానాఇతఃపరె।వాచోవశ్యాఃపురా
కార్యాశ్లోకాస్సులభ్యహేతవే॥౩౨॥ ఏకమాత్రో భవేద్ధ్రస్వో ద్విమాత్రో దీర్ఘ

ఉచ్యతె। త్రిమాత్రస్తుప్లుతో జ్ఞేయో వ్యంజనంత్వర్ధమాత్రకం ॥౩౩॥ చాషరా
త్యేకమాత్రం హిద్విగాత్రంరౌతివాయసః। త్రిమాత్రంతుశిఖీ రౌతినకులస్త్వర్ధ
మాత్రకం॥౩౪॥ సంయుక్తాంతం దీర్ఘం సానుస్వారం విసర్గసంయుక్తం।విజ్ఞేయ
మక్షరంగురు పాదాంతస్థం వికల్పేన ॥౩౫॥ గణాస్త్రిత్రిన్యస్తవర్ణాశ్చందసి
కీర్తితాః। మయారసతజాభానౌగణా ఇత్యష్టతే క్రమాత్ ॥౩౬ ఆదిమధ్యావసానేషు

యరతా యాంతి లాఘవం। భజసా గౌరవం యాంతి మనౌ తు గురులాఘవే ॥ ౩౭ ॥ ఆదిల
ఘు ర్యగణో మధ్యలఘూ రగణో ఽంత్యలఘు స్తగణః ఆదిగురు ర్భగణః ॥ మధ్యగురు ర్జగణో ఽంత్యగురు
స్సగణః సర్వగురు ర్మగణః సర్వలఘు ర్నగణః ॥ ౩౮ ॥ తా(క్ర) ... శీమోగతాపా ... మో
దత్తే ... పవి ... స్తసొతిజ కాంతకః ॥ ౩౯ ॥ భస్సిద్ధిచవశ్చో
... గణా ... గణాష్టు ... తు మాత్రా మాత్రా ఛ్ఛందసికీ
... తా । ముఖౌ జసానఇతి సంప్రదాయ ... ॥ ౪౦ ॥ మశ్శ్రీ ... యశ్శి
... రాజ ... లఘు ... ॥ ౪౧ ॥
వి ... ఛ్ఛేదో విరామో ... యతిః ... విరతిశ్చేతు
మాంతర ॥ ౪౨ ॥ .... *

ఇతి సంజ్ఞా సమాప్తం

ప్రకటన.

నేను నిబంధన ప్రకారము గ్రంథము యొక్క స్వాతంత్ర్యము బొంది యున్నవాడనుగాన దీనిని మరియు నెవ్వరచ్చు వేయింపకూడదని యిందువలన విశదపరచుకొనుచున్నాడను.

౧౯౦౮ సం॥
ఆగస్టు తేది

పిళ్లా॥ రామస్వామి శాస్త్రి

శ్రీరస్తు

ధీశోధిన్యాఖ్యావృత్తరత్నాకరవ్యాఖ్యా

ప్రణమ్యాఖిలలోకేశం పూర్వాచార్యానుసారిణా। గోవిన్దభట్టవిదుషశ్శ్రీనా
యణాఖ్యేనసూనునా॥ మితాక్షరం ప్రభూతార్థం చన్దశ్శాస్త్రం ప్రశస్తిమత్। వ్యాఖ్యా
స్యతే స్వవాచ్ఛైద్యవృత్తరత్నాకరాభిధం॥ తత్ర పునరాదౌ శ్లోకైస్త్రిభిరాచార్యస్స్వ
ప్రారిప్సితప్రబన్ధావిఘ్నపరిసమాప్తయే సమ్ప్రదాయసమ్ప్రవృత్తిసిద్ధయేఽభిమతాం
దేవతాం ప్రణమ్య శిష్టజనపరిగ్రహాయ స్వాభిజాత్యవృత్తం సంకీర్త్య శ్రోతృజనప్రవృత్త
యే నాయగ్రన్థాభిధేయం ప్రయోజనపురస్సరం ప్రతిజానీతే ॥ ❀ ॥ సుఖసన్తా
నసిద్ధ్యర్థం నత్వా బ్రహ్మాచ్యుతార్చితమ్। గౌరీబాహుసుఖాపేతం శఙ్కరం లోకశఙ్క
రమ్॥ ❀ ॥ వేదార్థశైవశాస్త్రజ్ఞః పట్వేకోఽభూద్ద్విజోత్తమః। తస్యపుత్రోఽస్తి
కేదారశ్శివపాదార్చనే రతః॥ ❀ ॥ తేనేదం క్రియతే ఛన్దోలక్ష్యలక్షణసంయుతం। వృ
త్తరత్నాకరంనామ బాలానాం సుఖసిద్ధయే ఇతి ॥ సుఖసన్తానసిద్ధ్యర్థం సుఖ
స్యసన్తానః ప్రవాహః తస్యసిద్ధిః ఫలనం సైవార్థః ప్రయోజనం యత్ర క్రియాయాం య
థాభవతి తథా నత్వేతి నమనవిశేషణం సుఖేనాభిన్నం నిరన్తరం సుఖఫలముద్దిశ్య తాపు
రుషేణానుష్ఠేయతయా నమస్కారరూపయా క్రియయా ప్రసన్నః పరమేశ్వరస్తస్మై ప్ర
యచ్ఛతి-యథా సేవయా వసుధాధిపతిస్సేవకాయ గ్రామాదిదదాతి తద్వదితి భావః
యద్వా అర్థశబ్దో హేతువచనః సుఖసంతానసిద్ధిహేతుభూతం శఙ్కరమితి శఙ్కర
విశేషణం - నను స్రక్చన్దనాదయః సుఖహేతుత్వేన ప్రసిద్ధాః కథమీశ్వరస్య తద్ధే
తుత్వముచ్యత ఇతి చేన్నైవం తేషాం స్వాతన్త్ర్యేణ సుఖహేతుత్వం నోపపద్యతే - కింత
ర్హి పరమేశ్వరానుగృహీతానామేవ యదనుగ్రహాత్తుచ్ఛా అపి సుఖహేతవో భవన్తి
కిమువక్తవ్యమస్తి సర్వేశ్వరస్సకలప్రపఞ్చహేతుభూతః సుఖహేతురితి
సుఖసన్తాన ఇత్యస్యపదస్యాన్యోఽపి కశ్చిదర్థః - శోభనం చ తత్ ఖం ఆకాశం చేతి సు
ఖం సుఖమేవ సన్తానో యస్య స తథా అత్ర సన్తానపదప్రయోగేణ పుత్రో వివక్షి
తః అన్యత్రాపి సన్తానార్థే యవిధయ ఇతి ప్రయుక్తత్వాత్ తచ్చ కార్యత్వం ల
క్ష్యతే ఆకాశో యస్య కార్యం స సుఖసంతానః శబ్ద ఇతియావత్ - శబ్దాదాకాశస్యోత్ప

త్వాదితి సాంఖ్యాదిశాస్త్రసిద్ధం॥ తదుక్తం॥ ప్రకృతేర్మహాన్మహతోఽహఙ్కారోఽహఙ్కారత్గపంచతన్మాత్రాణి పఞ్చతన్మాత్రేభ్యోభూతాని॥ యచ్చవైష్ణవపురాణే॥ భూతాదిస్తువికుర్వాణశ్శబ్దతన్మాత్రకంతతః। ససర్జశబ్దతన్మాత్రాదాకాశం శబ్దలక్షణమితి॥ యద్వాసుఖేశోభనాకాశే సంతానోవిస్తారోయస్యసతథేతి- అత్ర సమర్థనీయత్వేనవ్యధికరణబహువ్రీహేస్సాధుత్వాత్ కంఠేకాలఇత్యాదివదదోషః, ఆకాశే విస్తారః ప్రసారోయస్యససుఖసంతానఃశబ్దఇత్యర్థః వ్యోమ్నివీచీతరఙ్గన్యాయేన శబ్దఃప్రసరతీతిన్యాయవైశేషికశాస్త్రవిదాంమతం॥ యద్వాసుఖస్యశోభనాకాశస్యసంతానఃకార్యంసుఖసన్తానఃశబ్దః అత్రవైశేషికాదిమతానుసారేణ శబ్దస్య సమవాయికారణంఆకాశంప్రతికార్యత్వసిద్ధేస్తత్సన్తానత్వముక్తమితివేదితవ్యమ్॥ అత్రాకాశస్యసౌష్ఠవకథనేనశబ్దస్యసౌష్ఠవముచ్యతే కార్యకారణయోరేకస్య ప్రశంసాఇతరస్యాపిభవతీతిన్యాయాత్ -యథా॰ వేతసశాఖయాచావకాభిశ్చవికర్షతీత్యుక్త్వాఆపోవైశాంతాఇత్యపఃప్రశంసతిశ్రుతిః। కారణభూతానామపాంప్రశంసాముఖేనకార్యభూతానాందవేతసశాఖావకానాం ప్రాశస్త్యంబ్రవీతి॥శ్రు॥ పితుఃశ్రవణంగోదదాశరథస్యాఇత్యత్రయాదృశస్యపుత్రస్యాధిగరిమయుక్తేషు గుణేషు సత్సుతేషు పితురపిఅతిమహతిఖ్యాతిర్జగతికోగ్రహ్యాత్ తాదృశఃకశ్చిత్తనయస్సోఽనస్కాశాత్ప్రాధ్యక్షేతే॰ తేనచకార్యభూతస్యపుత్రస్య ప్రశంసాయాంకృతాయాంకారణభూతస్యపితుః ప్రాశస్త్యమాఖ్యాతంభవతిఅతఏవమహద్భిరభిహితం - పరాశరాత్మజంవందేశుకతాతంతపోనిధిమితి॰ యథాచలౌకికవ్యవహారేదేవదత్తాయామాంగాం దేహిఅస్యపితాశ్రోత్రియఇత్యుక్తేదేవదత్తస్యైవశ్రోత్రియపితృకతయాగుణవత్త్వము

వృత్తరత్నాకరమ్-

ఓంనమోగణేశాయ

సుఖసన్తానసిద్ధ్యర్థం నౌమి బ్రహ్మాచ్యుతా

మణినిధివ్యాఖ్యానమ్-

శ్వేతామ్భోధిస్థితందేవంశుద్ధస్ఫటికవిగ్రహం। వాగ్విభూతిప్రదంసాక్షా

ద్వన్దేగన్ధర్వకన్దరమ్ ॥ నృసింహాయజ్వనఃపుత్రోనారాయణపురోహితః। వృత్తర

త్నాకరవ్యాఖ్యాంవ్యాకరోతియథామతి॥ అథప్రారిప్సితస్యగ్రన్థస్యఅవిఘ్నపరిసమాప్తి

క్తంభవతి-యజ్ఞదత్తాయేమాంభూమిందేహిఅస్యపుత్రో ఽనూచానఇత్యుక్తేయజ్ఞద
త్తస్యైవానూచానపుత్రజనయితృత్వద్వారాతత్ప్రశంసాకృతాభవతి-తద్వదత్రాపీత్య
నుసంధేయం-సుఖసంతానోయస్యసుఖసంతానః శబ్దఃశోభనశ్చాసౌఖసంతాన
శ్చేతిపశ్చాత్కర్మధారయఃసర్వప్రకారేణాపిసుఖసంతానపదేనసమ్యక్ఛబ్ద ఉ
చ్యతే తత్సిధ్యర్థమిత్యాదిపూర్వవత్ - ఏతదుక్తంభవతి-నిరంతరసుఖప్రాప్తయేస
మ్యక్ఛబ్దప్రసారాయభగవంతంచంద్రశేఖరంప్రణమతీతిసుఖప్రవాహసమ్యక్ఛబ్ద
ప్రసారయోః గ్రంథకరణమూలకారణతయా ఉభయమపిగ్రంథకృతావివక్షిత
మేవ-బ్రహ్మాచ్యుతాభ్యర్చితంవిరించి కేశవాభ్యాంపూజితం-గౌరీభాస్యగుహోపాశ్రి
తంఅగజాగజాస్యషడాస్యైస్సహితం-గౌరీవినాయకోపేతమిత్యపిపాఠఃతత్ర ఉమా
గజాననాభ్యాంయుక్తంఆభ్యాంవిశేషణాభ్యాంశఙ్కరస్యసర్వదేవతాప్రాధాన్యముక్తం
భవతి-కించ-దేవతానాంబహిరఙ్గాన్తరఙ్గభావోదర్శితఃఅతశ్చ విరిఞ్చాదిష్వైహి
కఫలదామపిదేవతామభీష్టఫలదాంమన్యమానాబహవఃపురుషాఃపునరుపాసతేవయం
తుసర్వాసామపిదేవతానామధీశంశఙ్కరముపాస్మహేవాంఛితఫలప్రా
ప్తయ ఇతిభావః-నను భవతు నామ సకలదేవదేవో వృషభవాహనఃస్వాభిలషితందాస్య
తితుభ్యమితికానామప్రత్యాశాస్తీత్యత ఆహ-లోకశఙ్కరమితి-సకలభగవాద్భజనానీ
షతిఃసాధారణేభ్యోపిజనేభ్యోభీష్టంప్రయచ్ఛతీతికిమువక్తవ్యమస్తీతిభావః। వేదార్థ
శైవశాస్త్రజ్ఞఇత్యనేనస్వగురోఃవైదుష్యముక్తంస్వస్య శ్రోత్రియపుత్రత్వంచసూ
చితం।తస్యపుత్రో స్తికేదారశ్శివపాదార్చనేరతఇత్యనేనస్వాచారస్సంకీర్తితో

ర్చితమ్। గౌరీవినాయకోపేతంశఙ్కరంలోకశఙ్క
రమ్ ॥ ౧ ॥ వేదార్థశైవశాస్త్రజ్ఞగప్రభ్వో కో

ప్రచయగమనార్థంఇష్టదేవతానమస్కారంకరోతి॥సుఖసంతానేతి॥సుఖస్యసౌఖ్యస్య
సన్తానః అవిచ్ఛేదః యద్వా శోభనఃసంతానః ప్రచయగమనంఅవిచ్ఛేదేనలోకే
స్యగ్రంథస్యప్రచారఇతియావత్ తస్యసిద్ధ్యర్థం- బ్రహ్మాచ్యుతాభ్యర్చితంకమలజకమ
లాకాంతపూజితం-గౌరీవినాయకోపేతంగిరిజాగజాస్యసనాథంలోకశఙ్కరంలోక
స్య భువనస్య జనస్య వా సుఖకరంశంకరంశంభుంనౌమి స్తౌమి। గౌరీభాస్య గు
హోపాశ్రితమితిపాఠేగజాననషడాననసహితమిత్యర్థః ॥ ౧ ॥ వేదార్థశై

భవతి తేన కేదారేణ ఇదమితి భావి త్రితి వంధానేన నిర్దేశ ఇతి ఛందః శాస్త్రం లక్ష్యలక్షణ
సంయుతం లక్ష్య ఇతి లక్ష్యముదాహరణం- లక్ష్యతే నేనేతి లక్షణం సూత్రం ఇతరేతర
ద్వావ తజ్జాతి స్యథమర్థస్య వాచకం వాక్యమితి యావత్ -లక్ష్యంచ తల్లక్షణం చేతి లక్ష్యల
క్షణం- యల్లక్షణత్వేనోచ్యతే లక్ష్యమపి దేవేత్యర్థః తేన సంయుతం వృత్తరత్నాకరం వృ
త్తరత్నాకరాఖ్యం కేచిత్పుల్లింగత్వేన పఠంతి వృత్తానాం రత్నాకరా న్సము ప్రా యస్మి
న్ఛందసి తత్తథేతి వా వృత్తాన్యేవ రత్నాని తేషాం ఆకరస్సమూహః యస్మిన్ తత్తథేతి వా
తేషాం ఆకరవదుపలబ్ధిస్థానమితి వా వ్యాఖ్యేయం బాలానాం అవ్యుత్పన్నానాం అశిక్షిత
చ్ఛందశ్శాస్త్రాణాం వా తత్ప్రవణేచ్ఛ తద్బుద్ధయో బాలశబ్దేన వివక్షితాః - నను శి
శవః తేషాం శాస్త్రశ్రవణాధికారాభావాత్ । సుఖబుద్ధయే సుఖేన అవబోధాయ- సుఖ
సంతానసిద్ధ్యర్థమిత్యనేన ఈశ్వరనమస్కారస్య ప్రయోజనం కథ్యతే బాలానాం
సుఖేనావబోధనాయేత్యనేన గ్రంథకరణస్య ప్రయోజనముచ్యత ఇతి హేతు
ద్రష్టవ్యః ॥ అయమత్రాన్వయక్రమః ॥ వేదార్థశైవశాస్త్రజ్ఞః పవ్వేకో భూద్విజో
త్తమః ॥ తస్య పుత్రోస్తి కేదారశ్శివపాదార్చనే రత ఇతి కేదారోస్తి- తేన ప్రస్తుతచ్ఛ
తార్చితం గౌరీభాస్య గుణోపేతం లోకశఙ్కరం శఙ్కరం సుఖసంతానసిద్ధ్య
ర్థం నత్వా ఇదం లక్ష్యలక్షణసంయుతం వృత్తరత్నాకరం నామ ఛందః బాలానాం సు
ఖబుద్ధయే క్రియత ఇతి ॥ సుఖసంతానసిద్ధ్యర్థం శఙ్కరం నత్వా ఛందః శాస్త్రం క్రియతే

భూద్విజోత్తమః । తస్య పుత్రోఽస్తి కేదారశ్శి
వపాదార్చనే రతః ॥ ౨ ॥ తేనేదం క్రియతే
చ్ఛందో లక్ష్యలక్షణసంయుతమ్ । వృత్తరత్నా

వశాస్త్రాణి చ జానాతీతి వజ్ఞః పవ్వేకనామా ద్విజోత్తమః బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠః యః
ప్రసిద్ధత్వేనాభూత్ తస్య పవ్వేకస్య శివపాదార్చనే చంద్రచూడచరణారాధనే
రతః తత్పరః పుత్రః కేదారాఖ్యః అస్తి ॥ ౨ ॥ తేనేతి ॥ తేన కేదారేణ ఇదం ఛందః క్రియతే
ననుఛందాంసి తావదుక్తాది భేదేన షడ్వింశతిర్భవంతి తత్కథం ఏకవచననిర్దేశ ఇ
తి చేన్న -జాత్యేకవచనమిదం అథవా ఛందశ్శబ్దేన శాస్త్రం లక్ష్యతే ఇదం ఛందశ్శా
స్త్రమిత్యర్థః ॥ లక్ష్యలక్షణసంయుతం వృత్తరత్నాకరం నామేత్యన్వయః పఠితదేవఛం
దసాం లక్ష్యం లక్షణం చ భవతి బాలానామజ్ఞానాం నతు శిశూనాం సుఖబుద్ధయే సుఖేన బో

తఇతి ఈశ్వరవిశేషణవశ్యే అన్వయః ॥ ౩ ॥ ఛన్దశ్శాస్త్రే మహాలౌకికం వైదికం చేతి ఛన్దోద్వివిధం దృశ్యతే తత్ర పునః కతరదుచ్యత ఇత్యాకాంక్షాయామాహ ॥ * ॥ పిఙ్గళాదిభి రాచార్యైర్యదుక్తం లౌకికం ద్విధా। మాత్రావర్ణవిభేదేనచ్ఛన్దస్తదిహ కథ్యత ఇతి పిఙ్గళ ఆదిర్యేషాం తే పిఙ్గళాదయః ఆదిశబ్దేన వర్ధమాననాగసైనకాశ్యపాదయశ్ఛ న్దశ్శాస్త్రకర్తారో గృహ్యన్తే తై రాచార్యైః శ్లో ॥ ఆచినోతి హి శాస్త్రార్థమాచా రేస్థాపయత్యపి। స్వయమాచరతే యస్మాదాచార్యస్తేన కథ్యత ఇత్యుక్తలక్షణైః లౌకికం లోకే విదితం మాత్రా వర్ణవిభేదేన మాత్రావృత్తం వర్ణవృత్తమిత్యనేన భేదే న యచ్ఛన్దః ద్విధోక్తం తదిహాస్మిన్ వృత్తరత్నాకరే సంక్షేపేణ కథ్యతే న తు స్వకీయ మైవ కేవలయా మత్యా అపూర్వం కిమపేత్యేతేన స్వగ్రన్థస్య ప్రామాణ్యోత్పన్నచిరన్త న నిబంధనమూలతయా ప్రామాణ్యమప్యసూచయదితి వేదితవ్యం ॥ ౪ ॥ అథ స్వనిబద్ధ స్యాధ్యాయసంఖ్యాం గ్రంథసంఖ్యాఞ్చాహ ॥ * ॥ షడధ్యాయనిబద్ధస్యఛన్దసోఽస్యపరి స్ఫుటం। ప్రమాణమితి విజ్ఞేయం షట్త్రింశదధికం శతమితి ॥ షడధ్యాయనిబద్ధస్య సంజ్ఞా మా త్రావృత్త సమవృత్తార్ధసమవృత్త విషమవృత్త షట్ప్రత్యయనిర్ణయరూపైః షడ్భి రధ్యాయైః గ్రథితస్యాస్యఛందసః ఛన్దశ్శాస్త్రస్య వృత్తరత్నాకరాఖ్యస్య పరిస్ఫుటం ప్రకటం ప్రమాణం గ్రన్థసంఖ్యా షట్త్రింశదధికం షట్త్రింశతా గ్రంథైరధికం శ

కరం నామ బాలానాం సుఖబుద్ధయే ॥ ౩ ॥ పి
ఙ్గళాదిభిరాచార్యైర్యదుక్తం లౌకికం ద్విధా।
మాత్రావర్ణవిభేదేనచ్ఛందస్తదిహ కథ్యతే ॥
౪ ॥ షడధ్యాయనిబద్ధస్యచ్ఛందసోఽస్యపరిస్ఫు

ఛనాయ। లక్ష్యత ఇతి లక్ష్యం ఉదాహరణం। లక్ష్యేఽనేనేతి లక్షణం సూత్రం ఇతరేతర త్యావర్తకధర్మస్య వాక్యమితియావత్ ॥ ౩ ॥ పింగళేతి ॥ పింగళో నాగో నామ నా గరాజః స ఏవాన్యశాస్త్రస్య ప్రవర్తకః ఆదిశబ్దేన కాశ్యపప్రభృతయః లౌకికం న వై దోపగర్భితం మాత్రావర్ణవిభేదేన ఛందః మాత్రాచ్ఛందః వర్ణచ్ఛన్ద ఇతి భేదేన ద్విధా త దిహ కథ్యతే ॥ ౪ ॥ షడితి। సంజ్ఞా మాత్రావృత్త సమవృత్తార్ధసమవృత్త విషమవృత్త ష ట్ప్రత్యయనిర్ణయరూపైః షడ్భిరధ్యాయైర్నిబద్ధస్య కథితస్య అస్య ఛందశ్శాస్త్ర

తమితివిజ్ఞేయమిత్యయమన్వయః। షడధ్యాయనిబన్ధస్యాస్య ఛన్దసః పరిస్ఫుటం ప్రమాణం షట్త్రింశదధికంశతమితివిజ్ఞేయం॥ ఇతీదమత్రానుసన్ధేయం॥ ప్రథమే అధ్యాయే ద్వావింశతిగ్రన్థాస్త్రయోదశాక్షరాణి చ॥ ద్వితీయేఽధ్యాయే త్రయస్త్రింశత్ సప్తదశాక్షరాణి చ॥ తృతీయే పంచచత్వారింశత్ త్రీణ్యక్షరాణి చ॥ చతుర్థే సప్త-త్రింశదక్షరాణి చ॥ పంచమే ఏకోనవింశతిః ఏకమక్షరం చ॥ షష్ఠే అష్టా గ్రన్థాః। తేష్వశేషు సర్వేష్వమిళితేష్వధ్యాయేషు ద్వాత్రింశదక్షరాణి చైకో గ్రన్థ ఇతి గణనాయాం శతంచ షట్త్రింశచ్చ గ్రన్థా భవన్తి॥ గ్రన్థాపహారప్రక్షేపపరిహారార్థం సూచ్యానాధికసంఖ్యావ్యవచ్ఛేదః కృతః॥౫॥ సర్వేషాం ఛన్దసాం గణగురులఘ్వాత్మకత్వాదాదౌ తాన్ లక్షయితుముద్దిశతి॥ మ్యరస్తజభనైర్గ్లాన్తైరేభిర్దశభిరక్షరైః। సమస్తం వాఙ్మయం వ్యాప్తం త్రైలోక్యమివ విష్ణునేతి। మశ్చ యశ్చ రశ్చ సశ్చ తశ్చ జశ్చ భశ్చ నశ్చ మ్యరస్తజభనాః మ్యరస్తజభనా యేషాం తాని తథోక్తైః గశ్చ లశ్చ గ్లౌ గురులఘూ అన్తౌ యేషాం తాని తథోక్తైః ఏభిః దశభిరక్షరైః అవినాశిత్వ గుణయోగాన్న క్షరన్తి న చ్యవన్త ఇత్యక్షరాణి తైః త్రైలోక్యం త్రయాణాం లోకానాం సమాహారస్త్రైలోక్యం కృత్స్నం జగదిత్యర్థః విష్ణునేతి వ్యాపిత్వ గుణయోగాచ్ఛంకరోఽభిధీయతే। అన్యథా బ్రహ్మచ్యుతార్చితమిత్యాదిశంకరవిశేషణస్య శివపాదార్చనే రత ఇతి గ్రన్థకారకీర్తనస్య చ వైయర్థ్యం స్యాత్॥ శైవాగమేషు శివస్య సర్వదేవతాప్రాధాన్యేన సర్వలోకవ్యాపిత్వేన ప్రసిద్ధత్వాత్ విష్ణుశబ్దస్య వేవేష్టీతి విష్ణుపదవ్యుత్పత్త్యా నహి పదమన్యథాభిధానం ఘటతే। యుక్తం చ వివరణే త్రైలోక్యమివ విష్ణునేత్యేషోపమావ్యాప్తిమాత్రేవగన్తవ్యా। వి

టమ్। ప్రమాణమితి విజ్ఞేయం షట్త్రింశదధికం
శతమ్॥ ౬॥ మ్యరస్తజభ్నగైర్లాన్తైరేభిర్దశ

శ్చవృత్తరత్నాకరస్య పరిస్ఫుటం ప్రకటం ప్రమాణం శ్లోకసంఖ్యా ద్వాత్రింశదక్షరాత్మకగ్రన్థా ఇతియావత్ షట్త్రింశదధికం శతం ౧౩౬॥ ౬॥ మ్యేతి। లాన్తైః లకారసహితైః మ్యరస్తజభ్నగైః మయరసతజభనగలైరిత్యర్థః ఏభిర్దశభిరక్షరైః అష్టానాం గణానాం గురులఘ్వోశ్చ సంజ్ఞాభూతైః సమస్తం నిఖిలం వాఙ్మయం అక్షరజాలం వ్యాప్తం వ్యాపృతం। తత్ర దృష్టాంతమాహ। త్రైలోక్యం త్రిలోకీం విష్ణునా

ష్ఠల్ వ్యాప్తావిత్యస్మాద్ధాతోః ష్ణుచి సతి విష్ణుశబ్దః శివపరో భవతి అయమర్థః।
యథా శఙ్కరేణాఖిలం జగద్వ్యాప్తం తద్వన్మయరసతజభనగలా ఇత్యేవం ప్రకారైః
స్వాఙ్కేతికైర్దశభిర్దశసంఖ్యావిశేషణవిశిష్టైరక్షరైర్లిపిభిః-సమస్తం సర్వం
వాఙ్మయం వాగ్జాలం వ్యాప్తం మగణ-యగణ-రగణ-సగణ-తగణ-జగణ-భగణ-నగ
ణా గురులఘుభిర్వినా వచనజాతం నాస్తీతి-నను వర్ణానాం గురులఘువిన్యాసవిశేషాః
గణైః ప్రతిపద్యన్తే కథం పునర్గలైరిత్యనుక్తం భవతి-తయోః గురులఘ్వోః పృథ
గుపాదానం నిరర్థకమితి-బాఢం త్రిషణ్ణవద్వాదశపఞ్చదశాష్టాదశైకవింశతిచతు
ర్వింశత్యక్షరాత్మకపాదాని ఛన్దాంసి నిమిత్తీకృత్య పృథగ్గురులఘూపదేశో మా
భూత్ తేషాం గణైర్వ్యాప్తత్వాత్ - ఏకాక్షరపాదద్వ్యక్షరపాదప్రభృతీని తరా
ణి ఛన్దాంసి గణవ్యతిరేకేణాధికేన వాన్యూనేన వా గురుణా వా లఘునా వా గురుభ్యాం
వా లఘుభ్యాం వా గురులఘుభ్యాం వా లఘుగురుభ్యాం వా వ్యాప్తాని సందృశ్యన్తే-తన్ని
మిత్తం పృథగ్గురులఘూపదేశోఽపేక్షిత ఏవ-గణో నామ మాత్రావృత్తేషు ద్వౌ త్రయశ్చ
త్వారో వా వర్ణాః వర్ణవృత్తేషు త్రయో వర్ణాః నకదాచిదప్యేకస్య వర్ణస్య గణ
త్వం సంభవతి-తస్మాద్గణవ్యతిరిక్తైకాక్షరవ్యాప్తఛన్దోపేక్షయా గురులఘూ
పృథగుపదిష్టౌ కించ గణానాం లక్షణాన్యన్యాని గురులఘ్వోర్లక్షణే అన్యతాన్యేతాని
సర్వాణ్యత్ర ప్రబన్ధవక్తవ్యాని తతశ్ఛద్దేశకాలే గణవ్యతిరేకేణ గురులఘూ పృ
థగుపదేష్టవ్యావితి పృథగుపదిష్టౌ-తస్మాత్తయోః పృథగుపాదానం సార్థకమితి సిద్ధం
ఏతేన గురులఘువ్యతిరేకేణోపాదానం నిరర్థకమిత్యేతదపి ప్రత్యుక్తం ॥ ౧ ॥అ॥

శభిరక్షరైః। సమస్తం వాఙ్మయం వ్యాప్తం త్రై
లోక్యమివ విష్ణునా ॥ ౧ ॥ * ॥ సర్వగుర్మో ము

త్రివిక్రమేణైవ॥ తద్యథా॥ మ్య ఇతి మగణయగణౌ ప్రోచ్యేతే ర ఇతి రగణః స్త ఇతి సగణతగ
ణౌ జ ఇతి జగణః భ్న ఇతి భగణనగణౌ గ ఇతి గురుః ల ఇతి లఘుః॥ ఉపరి యదా తావదేతా
న్యక్షరాణ్యేకత్ర లిఖితాని తదా ఏవమేవం జ్ఞాతవ్యం మకారో యదా కథ్యతే తదా మగణ ఇ
త్యేవమన్యేపి ॥ ౧ ॥ అథగణానాం సంజ్ఞాముక్త్వా తల్లక్షణమాహ॥ సర్వగుర్మ ఇతి॥

---

* । శ్రుతబోధే । కాళిదాసః । ఆదిమధ్యావసానేషు యరతా యాన్తి లాఘవం । భజ
సా గౌరవం యాన్తి మనౌ తు గురులాఘవౌ ॥ ... ...*

ఉద్దిష్టానామక్షరాణాం క్రమేణ లక్షణమాహ ॥ * ॥ సర్వగుర్మో ముఖాంతర్లౌ యరావంతగలౌ సతౌ। గ్మధ్యాద్యౌ జ్భౌ త్రిలో నోఽష్టౌ భవంత్యత్ర గణాస్త్రికాః ఇతి స ర్వే గురవో వక్ష్యమాణలక్షణాః యస్మిన్ స సర్వగుః మః మసంజ్ఞో భవతి-ముఖమాదిః - అంతో మధ్యశ్చ లౌ లఘూ యయోః తౌ ముఖాంతలౌ యరౌ యసంజ్ఞరసంజ్ఞౌ భవతః అంతః అంత్యః చరమః గో గురుశ్చ లో లఘుశ్చ యయోస్తావంతగలౌ సతౌ ససంజ్ఞతసంజ్ఞౌ భవతః-గ్మధ్యాద్యౌ-గ్ గురుః మధ్యశ్చ ఆద్యశ్చ యయోస్తౌ గ్మధ్యాద్యౌ-జ్భౌ జసంజ్ఞభసంజ్ఞౌ భవతః - త్రిలః త్రయో లాః లఘవో యస్మిన్ స త్రిలః నః నసంజ్ఞో భవతి -అత్రాస్మిన్ ఛందశ్శాస్త్రే త్రికాః త్రయో వర్ణాః పరిమాణమేషామితి విగ్రహః తదస్య పరిమాణమితి కన్ప్రత్యయః - త్ర్యక్షరపరిమితా ఇత్యర్థః- అష్టౌ గణాః భవంతి- అస్మిన్ శాస్త్రే గురులఘుపుల్లింగనిర్దేశో వర్ణవిశేషణత్వాత్ ప్రాయేణ క్రియమాణ ఇతి వేదితవ్యః- అత్రైతాని మగణాదీనాం క్రమేణోదాహరణాన్యుక్తాని ఛందోవిచిత్యాం॥ మః-ధీశ్రీస్త్రీ॥ యః-వరాసా॥ రః-కాగుహా॥ సః-వసుధా॥ తః-సా తే క్వ॥ జః-కదాస॥ భః-కింవద॥ నః-నహస ॥ ఇత్యేతాన్యేవ గణానాం స్వరైరేవ గణనీయత్వం న వ్యంజనైరిత్యత్రాపి ప్రమాణం- అయం క్రమనియమశ్చ మధ్యప్రస్తారతో

ఖాన్తలౌ యరావన్తగలౌ సతౌ। గ్మధ్యా
ద్యౌ జ్భౌ త్రిలో నోఽష్టౌ భవన్త్యత్ర గణాస్త్రికాః॥

త్రీణి త్రీణ్యక్షరాణి గణాః తత్ర ఏకమాత్రో లఘుః ద్విమాత్రో గురుః। సర్వగురితి త్రీణ్యక్షరాణి యది గురూణి భవంతి తదా మగణః సర్వగురుః యథా-ఽత్ర॥ తామ్రాక్షీ। ముఖాంతలౌ యరౌ యగణరగణౌ యథాసంఖ్యం ముఖే ఆదౌ అంతః మధ్యే చ లఘుయుక్తౌ అస్యాయమర్థః ముఖలఘుః యగణః మధ్యలఘుః రగణః యథా-గతా సా ఇతి యగణః మోదతే ఇతి రగణః అంతగలౌ సతౌ అంతే అవసానే యథాసంఖ్యం గురులఘుయుతౌ సగణతగణౌ అంతగురుః సగణః అంతలఘుస్తగణ ఇత్యర్థః యథా వచతే ఇతి సగణః సాయాతి ఇతి తగణః గ్మధ్యాద్యౌ జ్భౌ జగణభగణౌ గురుమధ్యగుర్వాదీ। మధ్యగురుః జగణః ఆదిగురుర్భగణ ఇత్యర్థః యథా-తనోతి జగణః-సీదతి భగణః త్రిలః త్రిలఘుః నః నగణః సర్వలఘురిత్యర్థః యథా వదతి గణాః త్రికాః త్ర్యక్షరాః అష్టౌ భవంతి

ల్ఘుత్వాత్ కృత ఇతి విజ్ఞేయం॥ ౭ ॥ అ॥ ఆర్యాదిగణానాం విశేషమాహ ❀ జ్ఞేయాస్స
ర్వాదిమధ్యాంతగురవో౽త్ర చతుష్కలాః। గణాశ్చతుర్లఘూపేతాః పంచార్యా
దిషు సంస్థితా ఇతి॥ సర్వాదిమధ్యాంతగురవః సర్వగురురాదిగురుర్మధ్యగురురంతగురు
శ్చ సర్వాదిమధ్యాంతగురవః గురుశబ్దశ్చ యథాక్రమమభిసంబధ్యతే- అత్ర ఛందశ్శా
స్త్రే చతుష్కలాః చతస్రః కలా మాత్రా యేషాం తే చతుష్కలాః- చతుర్లఘూపేతాః చతు
ర్లఘునా అన్యేన గణేనోపేతాః- ఆర్యాదిషు ఆదిశబ్దేన వైతాళీయమాత్రాసమకతద్భేదా
నాం గ్రహణముచ్యతే - అత్రాన్వయః- చతుష్కలాః చతుర్లఘూపేతాస్స
ర్వాదిమధ్యాంతగురవః పంచగణాః ఆర్యాదిషు సంస్థితా ఇతి జ్ఞేయాః అత్రేదమనుసం
ధేయం- ఆర్యాదిగణానాం నాక్షరైర్గణనా - చతస్రో మాత్రా ఏకో గణ ఇతి గణనయా మా
త్రాభిరేవ గణత్వసిద్ధిః। తథా చ ఏకో లఘురేకామాత్రా- గురుః ద్విమాత్రః- ఇతి మాత్రాగ
ణనీయాః- తా అపి స్వరైరేవ గణ్యా నతు వ్యంజనైః- తదుక్తం కలికాలసర్వజ్ఞేన - న వ్యం
జనేన మాత్రా లఘునైకా భవతి గురుణా ద్వే ఇతి- ఏవం చ సతి గురుద్వయేన మాత్రాచతుష్ట
యసిద్ధేః సర్వగురురితి ద్విగురురేవ గృహ్యతే- ఆదిమధ్యాంతగురవో నామ భగణ
జగణసగణాః- చతుర్లఘుర్నామ- అతిరిక్తేనైకేన లఘునా యుక్తో నగణః- అత్రైతాని క్ర
మేణోదాహరణాని ।పద్మా॥ వల్గతి॥ విభాతి॥ వనితా॥ వితరతి॥ ఇత్యేతేషాం పంచానాం చ

౭॥ జ్ఞేయాస్సర్వాదిమధ్యాంతగురవో౽త్ర చతు
ష్కలాః। గణాశ్చతుర్లఘూపేతాః పంచ ఇ్చ

ఇత్థం గణజ్ఞాపకోదాహరణాని కథ్యంతే॥ శ్లో ॥ తా ॥ శ్రీమో గతా సా రమా మోదతే
రః ప్రకీర్తితః। పచతే సస్తు సాయాతి తస్తనోతి జకారకః॥ భస్సీదతి చ సశ్చాపి త్రోపదతి
తిగణాః స్మృతాః। భూమ్యంబ్వగ్నిమరుద్వ్యోమసూర్యచంద్రద్యుదేవతాః॥ ౭ ॥
ఇతి వర్ణచ్ఛందసాం గణానుక్త్వా మాత్రాచ్ఛందసామార్యాదీనాం గణవిశేషానాహ
జ్ఞేయా ఇతి॥ అత్ర మాత్రాచ్ఛందసి చతుష్కలాః చతుర్మాత్రాః గణాః న తు త్ర్యక్ష
రాః- ఏకో గణశ్చతుర్మాత్రః ద్వ్యక్షరస్త్ర్యక్షరశ్చతురక్షరో వా భవతి- మాత్రైవాత్ర
ప్రమాణం నాక్షరసంఖ్యా - సర్వాదీతి సర్వగురురేకో గణః- యథా శ్రీమాన్ ఇత్య
త్ర శ్రీ ఇతి మాత్రాద్వయం మాన్ ఇతి మాత్రాద్వయమ్ గురోర్ద్విమా
త్రకత్వాత్ ఆదిగురురేకో గణః - యథా రాజతి ఇత్యత్ర రా ఇతి మాత్రాద్వయం

తుర్మాత్రాత్మకత్వాదేవ ఆర్యాదిగణత్వముక్తం- అన్యేషాంతు త్రయాణాం గణానాం షణ్మాత్రాత్మకత్వాన్నార్యాదిగణత్వం న ఘటత ఇత్యవధేయం॥౭॥ ఏవం గణానాం లక్షణమభిధాయ క్రమప్రాప్తం గురులఘులక్షణమాహ- సానుస్వారో విసర్గాంతో దీర్ఘో యుక్తపరశ్చ యః॥ వా పాదాన్తే త్వసౌ గ్వక్రో జ్ఞేయోఽన్యో మాత్రికో లృజురితి॥ అనుస్వారేణ బిన్దునా సహ వర్తత ఇతి సానుస్వారః విసర్గో బిన్దుద్వయరూపః స అంతే యస్యాసౌ విసర్గాంతః అనేన జిహ్వామూలీయోపధ్మానీయావప్యుక్తౌ- దీర్ఘో ద్విమాత్రః ఆ- ఈ ఇత్యాదిః- యుక్త పరః యుక్తస్సంయుక్తవర్ణః- అత్ర యుక్తత్వం నామ హలాం హలన్తరేణ సంయోగాద్భవతి- న స్వరసంయోగేన యదుక్తం- హలోఽనన్తరాస్సంయోగ ఇతి పాణినినా- యుజ్యత ఇతి యుక్తమిత్యనయా వ్యుత్పత్త్యా హల్మాత్రస్యాపి త్వక్ వక్ ఇత్యాద్యుదాహరణానురోధతయా యుక్తత్వమస్తి పరః అనన్తరవర్ణః- యుక్తః పరో యస్మాదసౌ యుక్తపరః వా శబ్దో వికల్పార్థః- పాదాంతః పాదస్యాంతే ఏవ వర్తమానః తు శబ్దః పూర్వోక్తేభ్యో విశేషసూచనే- అసౌ వర్ణ ఇతి శేషః గ్వక్రః గ్ గురుసంజ్ఞకో వర్ణః ప్రస్తారే

ర్యాదిషు సంస్థితాః॥౮॥ * సానుస్వారో విసర్గా
న్తో దీర్ఘో యుక్తపరశ్చ లః। వా పాదాన్తే త్వ

జ ఇతి మాత్రాద్వయం- మధ్యగురురేకో గణః యథా రథేన ఇత్యత్ర రథ ఇత్యేకమాత్రా థే ఇతి ద్విమాత్రేణ ఇత్యేకమాత్రా- అంతగురురేకో గణః యథా శుభధీః అత్ర శుభ ఇతి మాత్రాద్వయం ధీ ఇతి మాత్రాద్వయం- చతుర్లఘురేకో గణః యథా శశిముఖి ఇతి పంచగణాః ఏతదుక్తం భవతి- ఆర్యాదిషు పంచైవ గణాః నాష్టౌ సర్వగురురేకః ఆదిగురురేకః- మధ్యగురురేకః అంతగురురేకః- చతుర్లఘురేకః- ఇతి పంచగణాః ఆర్యాదిషు సంస్థితాః జ్ఞేయాః యథా క్రమముదాహరణాని॥ శ్లో॥ శ్రీమాన్ రాజరథేన- శుభధీశ్శశిముఖీతి॥౮॥ సానుస్వార ఇతి॥ లః లఘుః ఇతి ప్రత్యేకం సంబధ్యతే సానుస్వారో వర్ణో లఘుః గురుర్భవతి యథా తం యం- విసర్గాన్తో లఘుః గురుర్భవతి యథా కః సః। దీర్ఘః ప్రసిద్ధః యుక్తః పరః యస్మాత్సః యుక్తపరః లఘుః గురుర్భవతి- యథా వస్త్రమిత్యత్ర వకారాత్ హ్మ ఇతి సంయోగః పరో భవతి తదానీం వస్య గురుత్వం ఏవమన్యత్రాప్యూహ్యం

---

(౯) * సంయుక్తాద్యం దీర్ఘం సానుస్వారం విసర్గసంయుక్తమ్। విజ్ఞేయమక్షరం గురు పాదాన్తస్థం వికల్పేన॥ ... ... *

కుటిలరేఖాకారః ఇంసదృశరేఖాకారసదృశాకార ఇతియావత్ భవతీతి శేషః - అ
న్యః యథోక్తాద్వర్ణాదన్యః మాత్రికః హ్రస్వః అ ఇ ఉ ఇత్యాదిః లఘుసంజ్ఞకః
ఋజుః ప్రస్తారే ఋజురేఖాకారః - ఊర్ధ్వసంస్థానరేఖైకదేశసదృశ ఇతియా
వత్ - రేఖాప్రమాణంచ షష్ఠే౽ధ్యాయే వక్ష్యతి - అత్రాయమన్వయః - యో మాత్రి
కః సానుస్వారో భవతి - అసౌ వర్ణో గురుర్భవతి - యో మాత్రికో విసర్గాంతో భవతి
అసౌ చ గురుర్జ్ఞేయః - యో మాత్రికః పాదాంతో భవతి అసౌ తు వా గురుర్జ్ఞేయః - అ
సౌ గవక్రో భవతి - అన్యో మాత్రికో వర్ణో ల్ ఋజుః జ్ఞేయః ||౯|| అ|| అసౌ లఘుర్జ్ఞేయ ఇ
త్యుక్తలక్షణస్య గురోః క్వాచిత్కం లఘుత్వమాహ - పాదాదావిహ వర్ణస్య సంయో
గః క్రమసంజ్ఞకః| పురఃస్థితేన తేన స్యాల్లఘుతాపి క్వచిద్గురోః|| ఇహ అస్మిన్ ఛందశ్శా
స్త్రే పాదాదౌ పాదస్యాదౌ పురఃస్థితస్యేతి శేషః - వర్ణస్య సంయోగః క్రమసంజ్ఞకః
క్రమ ఇతిసంజ్ఞా యస్య సతథోక్తః * శేషాద్విభాషేతి కప్ప్రత్యయః పురఃస్థితేన అ
గ్రగతేన క్రమసంజ్ఞకేన హేతుభూతేన పూర్వస్య వర్ణస్య గురోః క్వచిత్కదాచిల్ల
ఘుతా లఘుత్వమపి స్యాత్ - ఛందశ్శాస్త్రే ఏవముక్తం || శ్లో || సర్వాస్వపి చ భాషాసు
రహయుక్తే పరే| పూర్వవర్ణలఘుతేష్టా క్వాపి కేవాపరేక్వ విదిత్యస్యాయమర్థః
సర్వాస్వపి సంస్కృతప్రాకృతాపభ్రంశపైశాచమాగధసౌరసేనలక్షణాసు భాషా
సు - రేఫేణ హకారేణ వా యుక్తే ఉక్తరూపే పూర్వస్య పాదాంతగతస్య వర్ణస్య ల
ఘుతా లఘుతా వా వికల్పేన ఇష్టా - రేఫసంయుక్తే - పుష్పేషు భ్రమరః - వసతి గ్రామే - జ
యతి ప్రాజ్ఞ ఇత్యాదీన్యుదాహరణాని - హకారసంయుక్తే భవతి హ్రస్వః - ఏష హ్రస్వ
స్య - జయతి హ్రియమిత్యాదీని - పాదాదావిత్యాదినా సంయుక్తమాత్రే క్రమసంజ్ఞకే
ఉక్తే పరే పూర్వస్య గురోర్వర్ణస్య క్వాచిత్కం లఘుత్వముక్తం - సర్వాస్వపీత్యా

సౌ గవక్రో జ్ఞేయో౽న్యో మాత్రికో ల్ ఋజుః ||౯|| పా
దాదావిహ వర్ణస్య సంయోగః క్రమసంజ్ఞ
కః | పురస్థితేన తేనస్యాల్లఘుతాపి క్వచిద్గు

యమ్ - పాదాంతో లః హా గురుః వికల్పేన గురుః స్యాత్ గ - వక్రః
ల్ ఋజుః ఇతి నైకః ప్రస్తారసమయే భూతాగ్ గురుః వక్రః కర్తవ్యః ⌣ ఏవమర్థ
చం ద్రాకారసదృశ ఇతియావత్ అన్యో మాత్రికః ఏకమాత్రః ల్ హ్రస్వః ఋజుః
అకుటిలః ఊర్ధ్వాకారదణ్డసంస్థానరేఖైకదేశసదృశ| ఏవం కార్యః || ౯ || పాదాదావిహేతి ద్వి
తీయచతుర్థయోః పాదయోః ఆదౌ వర్ణస్య వర్ణేన సహ సంయోగః క్రమసం

ధినా తురహాయుక్తైవా క్వాపి కేవా పరపదసంయుక్తమాత్ర ఇతి నియమ ఉక్త ఇత్యవగంత
వ్యం॥౧౦॥ అ॥ పాదాన్తగతస్య హ్రస్వస్యాపి వికల్పేన గురుత్వముక్తం యుక్తపరస్య గురోః
క్రమపరతయా క్వచిల్లఘుత్వంచ దర్శయితుముదాహరతి ఇదమత్రోదాహరణమితు దా
హరతి తరుణం సర్షపశాకం నవౌదనం పిచ్ఛిలాని చ దధీని। అల్పవ్యయేన సుందరి గ్రా
మ్యజనో మిష్టమశ్నాతీతి॥ మృష్టం మధురమిత్యర్థః। అత్ర ద్వితీయచతుర్థపాదాంత్య
యోర్వర్ణయోర్గురుత్వం తృతీయపాదాంతస్య లఘుత్వంచ దర్శితమితి విజ్ఞేయం
౧౧॥ అ॥ స్వశాస్త్రోపజీవ్యసాహిత్యలౌకికసంజ్ఞితాని అక్షరాణి దర్శయిత్వా అన్యైరపి
సంజ్ఞాభిర్వృంజ్ఞాసంజ్ఞితాని దర్శయతి ॥ అబ్ధిభూతరసాదీనాం జ్ఞేయాః స్వసం
ఖ్యాస్తు లోకతః। జ్ఞేయః పాదశ్చతుర్భాగో యతిర్వి
చ్ఛేదసంజ్ఞకేతి॥ అబ్ధిభూతరసాదీనాం అబ్ధయః సముద్రాః చ
త్వారః భూతాని పృథివ్యాదీని పంచ రసాః షట్ మధురాదయః షట్ ఆదిశబ్దేన స్వరాః నిషాదాద
యస్సప్త వసవః॥శ్లో॥ ధరో ధ్రువశ్చ సోమశ్చ అహశ్చైవానిలోఽనలః। ప్రత్యూషశ్చ
ప్రభాసశ్చ వసవోఽష్టౌ ప్రకీర్తితాః- అగ్నయః ఆహవనీయాదయస్త్రయ ఇత్యాదీని గ్ర
హ్యం తే ఏవంవిధాః సంఖ్యాః లోకతః వృద్ధవ్యవహారాత్ జ్ఞేయాః వేదితవ్యాః- లోక్యతే
జ్ఞాయతే శాస్త్రార్థసంబంధోఽనేనేతి వృద్ధవ్యవహారోఽపి లోక ఇత్యుచ్యతే- వృత్తస్య చతు
ర్థో భాగః పాద ఇతి జ్ఞేయః ఉక్తపరిపాట్యా గణనయా చతుర్ణామవ్యంశా
నాం చతుర్థలాభేఽపి పాదత్వం ఘటతే- అత ఏవ చతుష్పాత్ శ్లోక ఇతి వ్యవహార
స్యోపపత్తిః- విచ్ఛేదః పదచ్ఛేద ఇతి సంజ్ఞాయాస్స్యాత్ విచ్ఛేదసంజ్ఞాయాం యతిర్భవతీతి శేషః
విచ్ఛేదో యతిసంజ్ఞక ఇతి పాఠస్సుష్ఠుః ఉక్తంచ దండినా॥శ్లో॥ శ్లోకేషు నియమస్థానం పద

రోః॥౧౦॥ ఇదమత్రోదాహరణం॥ తరుణం స
ర్షపశాకం నవౌదనం పిచ్ఛిలాని చ దధీని। అ
ల్పవ్యయేన సుందరి గ్రామ్యజనో మృష్టమ
శ్నాతి॥౧౧॥ అబ్ధిభూతరసాదీనాం జ్ఞేయాస్స

జ్ఞకః॥ సంయోగశబ్దేన సంయుక్తాక్షరం లక్ష్యతే పురః ఉపరిస్థితేన తేన క్రమేణ అథ
స్థితస్య గురోః లఘుతా క్వచిత్ వికల్పేన భవతి అస్య గ్రంథకారః స్వయమేవోదా
హరణం దర్శయతి ॥ ౧౦ ॥ తరుణమితి॥ అత్ర తురీయపాదాదిభూతేన గ్ర ఇత్య
నేన క్రమసంజ్ఞకేన పూర్వస్య గురుత్వే లఘుత్వమాత్రం స్వీకృతం॥ ౧౧ ॥ అబ్ధీతి

శ్చేదం యతిం విదురితి॥ పిం౧౪ శేము నినాపి విశేష ఉక్తః॥ శ్లో॥ ధాతునామ్నామభేదేన విరామో
విరతిర్యతిః। స్వరసంధ్యాప్తసౌందర్యాత్తద్భేదేపి క్వచిత్ త్యస్యా యమర్థః- ధా
తవో భూవాదయః నామాని ప్రాతిపదికాని తేషామభేదేన విరామో విచ్ఛేదః విరతిరితి విరా
మపదం స్వయమేవ వ్యాచష్టే యతిరితి - నామ భవతీతి శేషః- స్వరసంధిః స్వరాణాం ప
రస్పరసంధిః తేన ప్రాప్తం సౌందర్యం సౌకుమార్యం తస్మాత్ యతిః తద్భేదేపి ధాతు ప్రా
తిపదికభేదేపి క్వచిదిష్యత ఇతి - ధాత్వభేదో యథా- శోభాం పుష్యత్యధికమిత్యత్ర ఏవం
దాక్రాంతా జలధిపడగ్గెమ్యాం నతో తాద్ధురూ చేదితి వచనాచ్చతుర్భిరక్షరైర్యత్యాభా
వ్యత్వాత్ పుష్యతీ- వ్యస్మిన్ పదే ప్రత్యయవశాద్భిన్నోపి ధాతోరభేదాత్ న దోషోస్తి
ప్రాతిపదికాభేదో యథా- స్పర్శేన క్లిన్నా ప్నకుయిలవన నైనా శుకృత్స్వరయంతీ మిత్యే
తచ్ఛప్పృత్తం మందాక్రాంతా- జతాత్ర నషసేః పదస్య ప్రకృతిప్రత్యయయోః అంతరా
శైవశానాం అక్షరాణాం అతీతత్వే యత్యాభావ్యత్వాత్ పదస్యభేదేపి ప్రాతిపదికస్యాభే
దాన్న దోషః - ప్రాతిపదికభేదేపి సౌందర్యం యథా- మెమూలో కైభవతిసుఖినో- వ్యస్య
ధావృత్తిచేతి ఇత్యత్ర అపిశబ్దే పూర్వపదేన భేదేపి జుపదం తాంబలివిహి- స్వర
సంధివశేన సౌకుమార్యస్య దృష్టత్వాన్న దోషః - ధాత్వభేదేపి సౌందర్యం యథా
యథా- నవిద్వాంసం చేష్టా జుపతిసుతికళతా దిరచితేత్యే తద్వృత్తి మ్ శిఖరిణీ
అతః రసైరుద్రైశ్ఛిన్నా యమనసభలాగశ్శిఖరిణీతి వచనాత్ షడ్భిరక్షరైః యత్
త్యాభావ్యం- అత్ర ఉవతి ధాతావపి అకస్వరే దీర్ఘః ఇలివిహితేన స్వరసంధివశేన
ప్రాప్తసౌకుమార్యత్వాన్న దోషః - ఏవమన్యత్రాపి ద్రష్టవ్యం ॥ ౧౧ ॥ కించ
❀ యుక్సమం విషమం చాయుక్ స్థానం సద్భిర్నిగద్యత ఇతి ॥ యుక్ సమం ద్వితీయచ
తుర్థషష్ఠాది స్థానం సద్భిర్విద్వద్భిః నిగద్యతే ఉచ్యతే విషమం అయుక్ చేతి ప్రథమతృ
తీయపంచమాది స్థానమితి యోజనా ॥౧౨౪॥ వర్ణావృత్తానాం విభాగమాహ ❀ సమ

జ్ఞాత్వా స్త్రీలోకతః। జ్ఞేయస్సర్గపాదశ్చతుర్థాంశో
యతి విచ్ఛేదసంజ్ఞకః ॥౧౨॥ యుక్సమం విష
మం చాయుక్ స్థానం సద్భిర్నిగద్యతే। సమ

లోకతః వృద్ధవ్యవహారాత్ సంఖ్యామర్యాదా- ఉపరిష్టాత్ యథా అఖ్యాదిప్రయోగః
తే చాతత్సంఖ్యా జ్ఞేయా- యథా అబ్ధయశ్చత్వారః ప్రసిద్ధాః భూతాని పంచ- రసాః షట్
ఏవమన్యత్రాపి ద్రష్టవ్యం శ్లోకే చతుర్థాంశః పాదో జ్ఞేయః పదవిచ్ఛిత్తిర్యతిః॥ ౧౨॥

మర్ధసమంవృత్తంవిషమంచతథాఽపరమితి॥ సమవృత్తమర్ధసమవృత్తంచతథాన్య
మపరంవిషమంవృత్తంచేతిత్రివిధం-వృత్తమితిశేషః - తథా తేనప్రకారేణసద్భి
ర్నిగద్యత ఇతి తేనసంబంధ ఇత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ క్రమేణతేషాంసామాన్యలక్షణమా
హ ॥ అంఘ్రయోయస్యచత్వార స్తుల్య లక్షణ లక్షితాః। తచ్ఛందశ్శాస్త్రత
త్త్వజ్ఞాస్సమంవృత్తంప్రచక్షత ఇతి ॥అయమర్థః॥ యస్యవృత్తస్యచత్వారః అంఘ్ర
యః పాదాస్తుల్యలక్షణలక్షితాభవంతి- ఛందశ్శాస్త్రతత్త్వజ్ఞాః ఛందశ్శాస్త్రయాథా
ర్థ్యవిదః తత్ వృత్తంసమంసమవృత్తంబ్రువంతీతి ॥ ౧౪ ॥ ॥ ప్రథమాంఘ్రి
సమోయస్యతృతీయశ్చరణోభవేత్ । ద్వితీయస్తుర్యవద్వృత్తంతదర్ధసమము
చ్యత ఇతి॥ యస్యవృత్తస్యతృతీయశ్చరణః పాదః ప్రథమాంఘ్రిసమః ప్రథమపాదస
మానోభవేత్-ద్వితీయః పాదః తుర్యవచ్చతుర్థపాదసమానోభవేత్-తదర్ధసమ
మితివృత్తముచ్యతే- ఛందశ్శాస్త్రజ్ఞైరితిశేషః- అత్రప్రథమతృతీయయోః ద్వితీయచ
తుర్థయోశ్చపాదయోస్సామ్యే సతి ప్రథమస్యార్ధస్యద్వితీయస్యార్ధస్య చ పర
స్పరసామ్యాదర్ధసమత్వముక్తం- నతు ప్రథమతృతీయపాదద్వయాత్మకమేకంద్వి
తీయచతుర్థపాదద్వయాత్మకమేకం- అనయోస్సామ్యేఽపి అర్ధసమత్వమితి సామా
వంభవాత్-సంభవే వా సమవృత్తస్యైవాదితి భేదాసిద్ధేః - ఉక్తంచటీకాయాం- తద్వృ
త్తమేకేనార్ధేన ఇతరార్ధస్యసమత్వాదర్ధసమంస్యాత్తమితిప్రచక్షత ఇతి- వివరణే
చ అర్ధయోస్సమయోస్సామ్యం వివక్షితమితి ॥ ౧౫ ॥ ॥ యస్యపాదచతుష్కేఽపిలక్ష్మ

మర్ధసమం వృత్తం విషమం చ త్రిధా మతమ్
౧౩ ॥ అంఘ్రయో యస్య చత్వార స్తుల్య లక్షణ
లక్షితాః । తచ్ఛందశ్శాస్త్రతత్త్వజ్ఞాస్సమ
వృత్తం ప్రచక్షతే ॥ ౧౪ ॥ ప్రథమాంఘ్రిసమో య
స్య తృతీయశ్చరణో భవేత్ । ద్వితీయస్తుర్యవ
ద్వృత్తం తదర్ధసమముచ్యతే ॥ ౧౫ ॥ యస్య

యుగితి॥ సమంస్థానం యుక్ విషమం స్థానమయుక్ ఇతి సద్భిర్నిగద్యతే- వృత్తభేదమా
హ- సమవృత్తం అర్ధసమవృత్తం విషమవృత్తమితి త్రిధా మతం త్రివిధం ॥ ౧౩ ॥
అంఘ్రయ ఇతి॥ అంఘ్రయః పాదాః ॥ ౧౪ ॥ ప్రథమేతి॥ తుర్య వృత్తస్య ॥ ౧౫ ॥

భిన్నం పరస్పరం। తదాహుర్విషమం వృత్తం ఛందశ్శాస్త్రవిశారదా ఇతి॥ పాదచతు
ష్కేఽపి లక్ష్మలక్షణాభ్యాం భిన్నం అపవృత్తగురులఘువిన్యాసాత్ సమవర్ణరూపం- అయమర్థః
యస్య వృత్తస్య చత్వారోఽపి పాదాః పరస్పరం విసదృశగురులఘువిన్యాసా వా అసమానవ
ర్ణసంఖ్యా వా భవంతి ఛందశ్శాస్త్రవిశారదాః తద్విషమవృత్తమాహురితి॥
యద్యప్యార్యావృత్తాన్యేతాదృశాని భవంతి తథాపి మహర్షేః [illegible] మాత్రా
వర్ణవిభేదేన ఛందస్త్వద్విధా కథ్యత ఇతి ప్రతిజ్ఞాతమర్థమనుసరన్ ఆచార్యో ద్వితీయే
నాధ్యాయేన మాత్రావృత్తానాం లక్షణం వక్ష్యతి- తృతీయచతుర్థపంచమైరధ్యా
యైః వర్ణవృత్తానాం- తత్ర మాత్రావృత్తలక్షణలక్షితాన్యార్యావృత్తాని- వర్ణవృ
త్తలక్షణలక్షితాని విషమవృత్తాని- మాత్రానియమ ఆర్యావృత్తానాం న వర్ణనియ
మః- వర్ణనియమో విషమవృత్తానాం న మాత్రానియమః- అతో నా [illegible]
వ్యాప్తిర్లక్షణస్యేతి॥ ౧౬ ॥అ॥ ఛందస్స్వరూపభేదం దర్శయతి- ఆరభ్యైకా
క్షరాత్పాదాదేకైకాక్షరవర్ధితైః। పృథక్ఛందో భవేత్పాదైర్యావత్షడ్వి
ంశతిం గతమితి॥ ఏకమక్షరం యస్య స ఏకాక్షరః ఏకైకాక్షరవర్ధితైః ఏకైకేనాధికే
నాక్షరేణ వృద్ధిం ప్రాపితైః షడ్వింశతిం గతం షడ్వింశతిసంఖ్యాం ప్రాప్తం- పా
దభవానాం అక్షరాణామితి శేషః- అయమన్వయః- ఏకాక్షరాత్పాదాదారభ్య ఏకై
కాక్షరవర్ధితైః పాదైరుపేతం చతురక్షరం పద్యమాద్యాఖ్యం ఛందో భవతి-
ఏవం ద్వ్యక్షరైశ్చతుర్భిః పాదైరుపేతమష్టాక్షరం కిమపి ఛందో భవతి- త్ర్యక్ష
రైశ్చతుర్భిః పాదైరుపేతం ద్వాదశాక్షరం కిమపి ఛందః- చతురక్షరైశ్చతుర్భిః
పాదైరుపేతం షోడశాక్షరం కిమపి ఛందః- ఉత్తరత్రాప్యేవం- ఏకైకాక్షరవర్ధి
తైః షడ్వింశత్యక్షరసంఖ్యాకైః పాదైరుపేతానిచ్ఛందాంసి పృథక్పృథగ్భవంతి

పాదచతుష్కేఽపి లక్ష్మభిన్నం పరస్పరం। త
దాహుర్విషమం వృత్తం ఛందశ్శాస్త్రవిశార
దాః ॥౧౬॥ ఆరభ్యైకాక్షరాత్పాదాదేకైకా
క్షరవర్ధితైః। పృథక్ఛందో భవేత్పాదై

యస్యేతి॥ లక్ష్మలక్షణం॥ ౧౬ ॥ ఆరభ్యేతి ॥ ఏకాక్షరః పాదః చతురక్షరః శ్లోకః తత ఏ
కాక్షరాత్ పాదాదారభ్య ఏకైకాక్షరవర్ధితైః పాదైః యావత్షడ్వింశత్యక్షరైః

తి॥ ఉక్తంచ జయదేవేన॥ శ్లో॥ చత్వార్యాద్యస్యాక్షరాణి చతుశ్చతుర్వృద్ధిరేషామితి ॥ ౧౭ ॥ * తదూర్ధ్వం చండవృష్ట్యాదిదండకాః పరికీర్తితా ఇతి॥ తదూర్ధ్వం తస్మాత్ షడ్వింశత్యక్షరపాదాచ్ఛందస ఊర్ధ్వముపరి చండవృష్ట్యాది ఆదిశబ్దేన అర్ణార్ణవవ్యాళజీమూతలీలాకరోద్దామశంఖభుజంగాఖ్యానాం దండకభేదానాం గ్రహణం ॥౧౭॥ * శేషం గాథాస్త్రిభిః షడ్భిశ్చరణైశ్చోపలక్షితా ఇతి॥ శేషం యథోక్తలక్షణాచ్ఛందసోఽన్యత్ గాథానామ పరికీర్తితా ఇతి తేన సంబంధః - తాః కీదృశ్య ఇత్యత్రాహ - త్రిభిః షడ్భిర్వా చకారేణ చతుర్భిర్వా చరణైః పాదైరుపలక్షితాస్సాపి తా గాథా ఇతి స్త్రీలింగబహువచనాంతస్యాపి పదస్య శేషమిత్యనేన సామానాధికరణ్యం యథా వేదాః ప్రమాణమితి ॥౧౮॥ క్రమేణైవేషాంఛందసాం సంజ్ఞాం దర్శయతి * ఉక్తాఽత్యుక్తా తథా మధ్యా ప్రతిష్ఠాన్యా సుపూర్వికా। గాయత్ర్యుష్ణిగనుష్టుప్చ బృహతీ పంక్తిరేవ చ॥ త్రిష్టుప్చ జగతీ చైవ తథాఽతిజగతీ మతా। శక్వరీ సాఽతిపూర్వా స్యాదష్ట్యత్యష్టీ తథా స్మృతే॥ ధృతిశ్చాతిధృతిశ్చైవ కృతిః ప్రకృతిరాకృతిః। వికృతిస్సంకృతిశ్చైవ తథాఽతికృతిరుత్కృతిరితి ॥ అన్యా సుపూర్వికా అన్యా ప్రతిష్ఠా సుపూర్వికా సుశబ్దపూర్వికా సుప్రతిష్ఠేత్యర్థః - సాఽతిపూర్వా సా శక్వరీ అతిపూర్వా అతిశబ్దపూర్వా అతిశక్వరీత్యర్థః అష్టిశ్చ అత్యష్టిశ్చ అష్ట్యత్యష్టీ

యావత్ షడ్వింశతిం గతైః॥౧౭॥ తదూర్ధ్వం
చండవృష్ట్యాదిదండకాః పరికీర్తితాః। శే
షా గాథాస్త్రిభిష్షడ్భిశ్చరణైశ్చోపలక్షితాః॥
౧౮। ఉక్తాఽత్యుక్తా తథా మధ్యా ప్రతిష్ఠాఽన్యా
సుపూర్వికా। గాయత్ర్యుష్ణిగనుష్టుప్చ బృ
హతీ పంక్తిరేవ చ॥౧౯॥ త్రిష్టుప్చ జగతీ
చైవ తథాఽతిజగతీ మతా। శక్వరీ సాఽతిపూర్వా

పాదో భవతి తావత్ప్రశక్యం గో భవతీత్యర్థః॥౧౭॥ తదూర్ధ్వమితి॥ స్పష్టః॥౧౮॥ అథచ్ఛందసాం నామధేయపూర్వికాం సంఖ్యామాహ ॥ ఉక్తేతి॥ సుపూర్వికా సుశబ్దపూర్వాసు ప్రతిష్ఠేత్యర్థః॥౧౯॥ త్రిష్టుబితి॥ అతిపూర్వా సాఽతిశక్వరీత్యర్థః

-౨౧॥అ॥ ఉపసంహరతి ॥ ఇత్యుక్తాశ్ఛందసాంసంజ్ఞాః క్రమశఇతి॥-౨౧॥అ॥ వక్ష్యమాణాధ్యాయప్రతిపాద్యమర్థం ప్రతిజానీతే ॥ వచ్మిసాంప్రతం। లక్షణంసర్వవృత్తానాంమాత్రావృత్తానుపూర్వకమితి॥సాంప్రతం ఇదానీంమాత్రావృత్తానుపూర్వం మాత్రావృత్తంఆర్యావైతాళీయాదితత్ అనుపూర్వంక్రమోయథాభవతి తథావచ్మీతివచనక్రియావిశేషణం-అయమర్థః ఇదానీమవసరప్రాప్తంసర్వవృత్తానాంలక్షణంమాత్రావర్ణవిభేదేనేత్యాదినాకృతోద్దేశక్రమానుసారేణ మాత్రావృత్తమాదౌకృత్వాకథయామీతి॥-౨౨॥ ఇతిశ్రీమత్కవిశార్దూలేనశ్రీనాథేనవిరచితాయాంధీశోధిన్యభిఖ్యాయాంవృత్తరత్నాకరవ్యాఖ్యాయాంప్రథమోధ్యాయః-........ ✻

అ॥ ప్రథమాధ్యాయేస్వశాస్త్రోపజీవ్యాభిఃసంజ్ఞాభిఃసంజ్ఞితానాంస్వరూపందర్శయిత్వామాత్రావృత్తానుపూర్వకంసర్వవృత్తానాంలక్షణంవచ్మీతిప్రతిజ్ఞాతం-తదనుసారేణమాత్రావృత్తలక్షణప్రతిపిపాదయిషయాద్వితీయాధ్యాయస్సమారభ్యతే॥

స్యాదష్ట్యత్యష్టిస్తథాస్మృతే ॥-౨౦॥ ధృతిశ్చా
తిధృతిశ్చైవకృతిః ప్రకృతిరాకృతిః ॥ వికృతి
స్సంకృతిశ్చైవ తథాభికృతిరుత్కృతిః ॥-౨౧॥
ఇత్యుక్తాశ్ఛన్దసాంసంజ్ఞాః క్రమశో వచ్మిసాం
ప్రతం। లక్షణంసర్వవృత్తానాంమాత్రావృ
త్తానుపూర్వకం॥-౨౨॥ ఇతి శ్రీ కేదారాంతర్వా
ణికృతే వృత్తరత్నాకరే ప్రథమోధ్యాయః.

ఆర్యాప్రకరణం

లక్ష్మైతత్సప్తగణా గోపేతా భవతి నేహ విషమే

అష్టిశ్చ అత్యష్టిశ్చ అష్ట్యత్యష్టీ॥-౨౦॥ధృతిరితి॥ఆకృతి. ఆతి కృతిపర్యంతాః॥-౨౧॥ ఉపసంహరతి॥ఇతీతి॥మాత్రావృత్తానుపూర్వం-మాత్రావృత్తం ప్రథమంకృత్వేత్యర్థః-॥-౨౨॥ఇతి శ్రీనారాయణపురోహితవిరచితేమణినిధిసమాఖ్యావేవృత్తరత్నాకరవ్యాఖ్యానేప్రథమోధ్యాయః .... ✻

ఏవంప్రథమేనాధ్యాయేనసంజ్ఞాపరిభాషేఆరచయ్యమాత్రావృత్తలక్షణప్రతి

తత్ర తావదాదావార్యావృత్తానాం లక్షణమాహ ॥ లక్ష్మైతత్సప్తగణా గోపేతా భవ
తి నేహ విషమే జః। షష్ఠోఽయం చ నలఘు వా ప్రథమేఽర్ధే నియతమార్యాయా ఇతి॥ లక్ష్మ
లక్షణం - సప్తేతి భిన్నం పదం - గణాశ్చతుర్మాత్రాత్మకలక్షణాః - గోపేతాః గురుణైకే
నాఽధికేనోపేతాః సప్తగణా భవంతి - అనంతరమేకో గురుశ్చ భవతీత్యర్థః - ఇహాస్మి
న్నార్యావృత్తే విషమే స్థాన ఇతి శేషః - ప్రథమే తృతీయే పంచమే సప్తమే చ స్థాన ఇత్య
ర్థః - షష్ఠస్థానే సమే అయం జగణః - చశబ్దో వికల్పార్థః నశ్చ లఘుశ్చ నలఘు - ద్వం
ద్వైకవద్భావో నపుంసకలింగత్వం చ - నగణో లఘుశ్చ భవతి - చత్వారో లఘవో
భవంతీతి యావత్ - పునర్వాశబ్దో వికల్పస్పష్టీకరణార్థః - షష్ఠస్థానే జగణో వా నల
ఘు వా భవతీత్యర్థః - నియతం అవ్యభిచారి - ఆర్యాయా ఆర్యాఖ్యవృత్తస్య - అయమ
న్వయః॥ ఆర్యాయాః ప్రథమేఽర్ధే ఏతన్నియతం లక్ష్మ - గోపేతాస్సప్తగణాః - ఇహ విష
మే జో న భవతి - షష్ఠే అయం చ నలఘు వా భవతీతి - అథవా చశబ్దోఽవధారణార్థః
వాశబ్దో వికల్పార్థః షష్ఠస్థానే జగణ ఏవ భవతి నలఘ్వేవ వా భవతి నాన్యో గణో భవ
తీత్యర్థః - అన్వయశ్చ - షష్ఠే అయం చ వా నలఘు చ వా భవతి। షష్ఠోఽయం నలఘూ వేతి
పాఠశ్చేత్తు స్ఫుటం తదా నలఘూ ఇతి పదం - ఏకవద్భావపక్షే నాశ్రయణాత్పుల్లింగప్ర
థమాద్వివచనాంతం - వాశబ్దస్యోభయత్ర సంబంధః - అనేన గ్రంథేనార్యాయాః పూ
ర్వార్ధస్య లక్షణముక్తం - పశ్చార్ధస్య లక్షణం పరత్ర వక్ష్యతి - అత్ర విషమేషు స్థానే

జః। షష్ఠోఽయం న లఘూ వా, ప్రథమేఽర్ధే నియతమా

తిపాదయిషయా ద్వితీయోఽధ్యాయస్సమారభ్యతే॥ కేదారస్య కృతిశ్చిత్రా బ్రాహ్మణస్య
మహాత్మనః। లక్ష్యం చ లక్షణం చోభయం ప్రచక్రే యయైవ సా॥ అథోభాభ్యామార్యాభ్యాం
సామాన్యేనార్యాలక్షణం ప్రతిపాదయతి॥ లక్ష్మేతి। షష్ఠ ఇతి। తత్ర ప్రథమార్యయా ద్వి
తీయార్యాపూర్వార్ధేన చ పూర్వార్ధలక్షణం ద్వితీయార్యాచరమార్ధేన ఉత్తరా
ర్ధలక్షణం - ఏతదార్యాయాః ప్రథమేఽర్ధే నియతం లక్ష్మేత్యన్వయః - సప్తగణాః గోపే
తాః ఏకేన గురుణా సమేతాః గణాః సప్త॥ నను మాత్రాచ్ఛందసి పంచ గణాః నాష్టావిత్యు
క్తం తత్కథం సప్తగణా ఇతి చేత్సత్యం తత్ర పంచ గణాః పర్యాయేణావృత్త్యా వ్యత్యాసేన పు
నః పునరాగచ్ఛంతి - గణాశ్చతుష్కలాః సప్తగణాశ్చ అష్టావింశతికలా భవంతి గురుశ్చ ద్వి
కలః తదార్యాయాః ప్రథమార్ధే త్రింశత్కలాః ఇహ విషమే అయుజి స్థానే జః జగణః
న భవతి ప్రథమతృతీయపంచమసప్తమో వా గణః వర్ణశ్ఛందస్యుక్తో జగణో

ఘుజగణనిషేధాత్ అన్యేషాంగణానామనుజ్ఞాకృతా భవతి-సమేషుస్థానేషు సర్వేషాం
గణానాంఅవిశేషప్రాప్తౌసత్యాంషష్ఠేస్థానే సమే జగణోవా నలఘుర్వాభవతీతివిశే
షవిధానాత్ జగణనలఘువ్యతిరిక్తగణనిషేధఉక్తోభవతీతిబోద్ధవ్యః॥౧॥అ విక
ల్పేనోపదిష్టేనలఘుగణప్రయోగేనియమమాహ ❁ షష్ఠేద్వితీయలాత్పరకేన్లేముఖ
లాచ్చ సయతిపదనియమ ఇతి॥షష్ఠేగణఇతిసామర్థ్యాత్ సన్నిధత్తే - ద్వితీయలాత్
ద్వితీయలఘోః అర్వాగితిపదం పంచమీసామర్థ్యాత్సన్నిధత్తే - అన్యారాదిత్యాదినా
పంచమీ-ననుయదిద్వితీయలాదిత్యస్యాః పంచమ్యాః అన్యారాదిత్యాదిసూత్రవిహిత
త్వంతత్సామర్థ్యాదర్వాగిత్యస్యదిగ్వాచినః పదస్యసంన్నిధించాభ్యుపేత్యైతదను
కూలంవ్యాఖ్యానంక్రియేత-తర్హి పరస్తాదిత్యస్యదిగ్వాచినః పదస్యసన్నిధిమభ్యుపే
త్యైతదనుకూలమేవవ్యాఖ్యానంకస్మాన్న క్రియతే ఇతిచేన్న-లస్యద్వితీయలా దర్వాగ్వృతే
ర్దృశ్యమానత్వాత్ అపరత్రాఽభావాత్-అభియుక్తప్రయోగవిరోధాచ్చ - ఏవము
త్తరవాక్యయోరపివ్యాఖ్యేయం పరకేషష్ఠాత్ సప్తమ ఇత్యర్థః - న్లేనశ్చలశ్చన్లంత
స్మిన్ నలఘునీత్యర్థః-ముఖలాత్ ప్రథమలఘోః పదనియమః పదచ్ఛేదః భవతీతిశేషః
ప్రథమాధ్యాయప్రపంచితాయతిర్భవతీత్యర్థః-అయమన్వయః-షష్ఠేన్లేసతిద్వితీ
యలాత్ పరకేన్లేసతిముఖలాచ్చ సయతిపదనియమః - షష్ఠేద్వితీయలాత్పరకేన్లేముఖ

రార్యాయాః॥ ❁ ॥ షష్ఠే ద్వితీలాన్లే. పరకే ముఖ

నభవతీత్యర్థః॥షష్ఠోగణఃఅయంజగణఏవభవతి అత్రపక్షేంతత్రమాహ సలఘూవేతిష
ష్ఠోగణఃనలఘూవావికల్పేనభవతినగణశ్చలఘుశ్చనలఘూ అస్యాఃపూర్వార్ధే జగణ
షష్ఠత్వం ద్రష్టవ్యంనలఘుషష్ఠత్వముత్తరార్యాపూర్వార్ధే - ప్రథమార్ధేలక్షణంయ
థా॥ లక్ష్◡ మైః◡ తత్◡ సప్◡ త।గ।ణా◡ గో◡ పే◡ తా◡ భా।వ।తి।నే◡ హా।వి।
ష।మే◡ జః◡ తత్త్రింశన్మాత్రత్వం ద్రష్టవ్యం అథతాఃకలాఃగణశోవిభజేత్ ॥ య
థాలక్ష్మై॥౧॥తత్సప్॥౨॥తగణా॥౩॥గోపే॥౪॥తాభవ॥౫॥తినేహా॥౬॥విషమే॥౭॥ ఇతి
సప్తగణాః ప్రత్యేకంచతుర్మాత్రాః జ ఇతిగురుః ఏవమన్యత్రాప్యూహ్యంఅత్రా
ర్యాగణలక్షణం ద్రష్టవ్యంఅత్రవిషమస్థానేజగణోనద్రష్టఃషష్ఠఃజగణః అస్యాశ్చర
మార్ధస్యలక్షణంవక్ష్యమాణమస్తి అస్యాఃనలఘుషష్ఠత్వపక్షమాహషష్ఠ ఇతిషష్ఠే
గణేన్లేసతినలఘౌసతిద్వితీయలాత్ ద్వితీయలఘోరారభ్యసత్యతిపదనియమఃసియమే

ఖిలాచ్చ భవతి పదనియమ ఇతి పగంతి తదానీ మేవం వ్యాఖ్యేయం-షష్ఠేస్థాన ఇతి శేషః-తే రకేన త్రషష్ఠస్థానేన్లౌన గణలఘూ-అన్యత్పూర్వవత్- అయమన్వయః-షష్ఠేన్లాయది భవేతాంతదా ద్వితీయలాదవా-క్ పదనియమో భవతి పరకేన్లాయది భవేతాం తదాము ఖిలాదర్వాక్పదనియమో భవతీతి- అపరేతు-షష్ఠే ద్వితీయలాన్లేపరకే ముఖలాచ్చన యతి పదనియమ ఇతి పాఠమంగీకుర్వాణాన్లె ఇత్యస్య పదస్యాన్వయస్య చ భావేన భావలక్షణ మితిసూత్ర విహితసప్తమ్యంతత్వం సప్తమీసామర్థ్యాత్ ప్రాప్తమపి సతిపదసన్నిధిం చాభ్యుపేత్య వ్యాకుర్వతే- తదయుక్తం సతియది పదయోరనన్వితత్వాపత్తేః ॥అ॥ స లఘు ప్రయోగనియమకథనస్య ప్రస్తుతత్వాత్ ఆర్యాయా అపరార్ధే నలఘునసతి నియమమాహ ॥ చరమేఽర్ధే పంచమకేతస్మాదితి॥ చరమే ద్వితీయే పంచమ ఏవ పంచమకః తస్మిన్ గణస్థానే వేతి పూర్వవత్ తస్మాత్ ముఖలాత్ - అయమన్వయః చరమేఽర్ధే పంచమకే న్లేసలతస్మాన్ముఖలాదర్వాక్ పదనియమో భవతీతి సంబంధః- పాఠాంతరపక్షే చ చరమేఽర్ధే పంచమకే స్థానేన్లౌ యది భవేతాం తదా తస్మాన్ముఖలాదర్వాక్ పదనియమో భవతీతి సంబంధః। పూర్వార్ధే పోక్తో యతి నియమ ఉత్తరార్ధేనాపి భవతి ఉత్తరార్ధేఽప్యుక్తో పూర్వార్ధేఽపి వేదితవ్యం। తథా బహుశో భియుక్తప్రయోగదర్శనాత్ ॥అ॥ అపరార్ధలక్షణమాహ ఇహ భవతి షష్ఠో లఇతి॥ ఇహ చరమేఽర్ధేవి

లాచ్చ నయతిపదనియమః॥ చరమేఽర్ధే పంచ

నపదవిచ్ఛిత్తిరిత్యర్థః పరకేషష్ఠస్థానే రస్మిన్ సప్తమే గణే న్లే సతి న లఘూ షష్ఠే న్లాఘావితి యావత్ ముఖలాత్ ఆర్యాల్లఘో రారభ్య యతిపదనియమః ద్వయమప్యత్ర పూర్వార్ధే ద్రష్టవ్యం- చ నయతి- ఇతి పష్ఠః పదనియమ - ఇతి సప్తమశ్చగణః అత్ర యతి రపి ద్వితీయా త్ప్రథమాసపిలఘూక్రమేణ స్పష్టా॥ ఏవం త్రిభిరర్ధైః పూర్వార్ధస్య లక్షణమాహ్వా ఉత్తరార్ధస్య లక్షణమాహ। చరమ ఇతి ఆర్యాయాశ్చరమేఽర్ధే పంచమకే గణే న్లే సతి త్యధ్యాహర్తవ్యం తస్మాత్ ముఖలాత్ యతి పదనియమ ఇత్యర్థః ఉత్తరార్ధే పంచమో గణస్సర్వలఘుశ్చేత్ ఏవమితి భావః ఇహేతి ఇహ చరమార్ధే షష్ఠో గణః లః లఘురేవ భవతి ఇదమప్యత్ర ద్రష్టవ్యం। యథా। చరమే ౧ ర్ధే ౨ పం ౩ చ ౪ మకే ౫ తస్మా ౬ ర ౭ దిహ భ ౮ వ ౯ తి ౧౦ షష్ఠో ౧౧ లః- ఇతి లఘురేవ షష్ఠగణః। ఇహ భవ ఇతి పంచమో గణస్సర్వలఘో యతిరపి స్పష్టా ఉదాహరణం శ్రీశైల వీక్షణనగ ఘాన స్వా భానవీన జన్మ కివివం

తన్నియతం లఘ్వితి పూర్వేణ సంబధ్యతే షష్ఠః గణ ఇతి శేషః - లః లఘుః ఏతదుక్తం భవ
తి. ఆర్యాయా అపరార్ధస్యాపి లఘ్వితి తత్ర సప్తగణా ఇత్యాదిలక్షణం సమానం - చతుష్క-
లస్య షష్ఠస్య గణస్య స్థానే ఏక ఏవ లఘుర్గణత్వేన తిష్ఠతి న చతుష్కలో గణ ఇత్యయ
మేవ విశేషః - అయం చ నియమో జగణపక్షేఽంగీకారేపి భవతి నలఘుపక్షేఽంగీకారే అప
రార్ధస్యాపి షష్ఠస్థానే నలఘ్వేవ భవేత్ న చ తస్యాపి స్థానే ఏకో లఘుః ప్రయోజ్యః - త
దుక్తం - వివరణే॥ నలఘుపక్షే నహి భవతి షష్ఠో ల ఇతి పరనీయమితి॥ యుక్తం చైతత్ - సర్వ
లఘుత్వే శ్లోకకరణే తథైవాభియుక్తైస్సర్వత్ర ప్రయుజ్యమానత్వాత్ - లఘ్వితి తదితశ్లో
దిశ్లోకద్వయ ప్రతిపాదితలక్షణవదుదాహరణమప్యేతదేవ శ్లోకద్వయం - ఏవమా
పంచమాధ్యాయపరిసమాప్తేర్ద్రష్టవ్యం॥౨॥అ॥ ఆర్యాః శేషమాహ ※ త్రిష్వంశకే
షు పాదౌ దళయోరాద్యేషు దృశ్యతే యస్యాః। పథ్యేతి నామతస్యాశ్ఛందోవిద్భిస్సమాఖ్యా
తమితి॥ అంశకేషు అంశాని పాంశకాః. ఆర్యాయాస్సప్తగణాత్మకత్వాదేకో గణ ఏకాంశ
కో భవతి - అతః త్రిష్వంశకేష్విత్యుక్తే త్రిషు గణేష్విత్యుక్తం స్యాత్ - వక్ష్యతి చ సంలం
ఘ్యగణత్రయమాదిమమితి త్రిషు తేషు వ్యతీతేషు సత్స్వితి శేషః - దళయోః పూర్వాపరా
పరార్ధయోః ఆద్యేషు ఆదౌ భవేషు - యస్యాః ఆర్యాయాః - అన్యత్సుగమం - అయమన్వ

పక్షే, తస్యాని హా భవతి షష్ఠో లః ※ ౨॥ త్రిష్వం
శకేషు పాదో. దళయోరాద్యేషు దృశ్యతే య

స్యాః। దద్యాద్వః కరుణార్ద్రా - సకలాధారైకశక్తిరార్యా సా ※ మాయాం విభావ
యన్త్యా - జగతాం జనికర్మనిధనవిధిచతురః। అసిశంభ్రీలాం కురుతే - త్వార్యాం మమ
దిశతు సంజ్ఞప్తిం॥ పూర్వోక్తలక్షణమేతయోరపనిరూపయేత్ అత్ర దళద్వయేపి లక్షణసవ్ర
వత్సద్వయాక్రాంతత్వాచ్ఛ్లోకద్వయం॥ యథా విషమే న జగణః షష్ఠో జగణః ఉత్తరా
ర్ధేఽత ఇతి లఘురేవ షష్ఠో గణః ద్వితీయశ్లోకే షష్ఠా న గణాః పథపి భాగశ్చ ద్వితీయా శ్లోకాః
సప్తమోపి న గణః ముఖరాల్పర విచ్ఛిత్తిశ్చ। ఉత్తరంశే పంచమే న గణే ముఖలాన్యతితః
ఇతి లఘురేవ షష్ఠో గణః॥౨॥ త్రిష్వితి॥ ఏవం నామాన్యేన లక్షణముక్త్వా విశేషలక్షణమా
హ యస్యాః ఆర్యాయాః దళయోరుత్తరదళయోః ఆద్యేషు ప్రథమికేషు త్రిష్వంశకేషు త్రి

ప్ర ※ యస్యాః పాదే ప్రథమే ద్వాదశమాత్రాస్తథా తృతీయేపి। అష్టాదశ ద్వితీయే చతు
ర్థకే పంచదశ సార్యా ... ... ※

టీ॥-యస్యాః దళయోరాద్యేషు త్రింశత్కేషు పూర్వేషు పాదో దృశ్యతే ఛందోవిద్భిః త
స్యాః పథ్యేతి నామ సమాఖ్యాతమితి-అత్ర త్రింశత్కేషు పాద ఇత్యుక్త్యా సామర్థ్యా
దవశిష్టైః ప్రతిదళం ద్వితీయః పాదో భవతీతి గమ్యతే-సర్వేష్వపి వృత్తేషు పాదాంతేషు య
తిర్నియతా -సంధిసమాసౌతు ప్రథమద్వితీయయోః పాదయోః పరస్పరం భవతః | ఏ
వం తృతీయచతుర్థయోః-న ద్వితీయతృతీయయోః॥ యదుక్తం ఛందశ్శేఖరే॥ స్యాన్నిత్య
మేకపదవచ్చరణాంతసంధిరర్ధాంతఏవ జగతామఖిలేష్వపి వృత్తేష్వితి ॥ కావ్యప్ర
కాశేచ॥ సంధిసమాసావర్ధస్యేతి॥ అత్ర సంధికార్యం నియమేనోక్తం-సమాసస్త్వని
యతః-ఉభయథాపి ప్రయోగదర్శనాత్ - ఉక్తంశ్లోకత్రయం పథ్యార్యాలక్షణ
కం ॥౩॥ కించ ❀ సంలంఘ్య గణత్రయమాదిమం। శకలయోర్ద్వయోర్భవతి పా
దః॥ యస్యాస్తాం పింగళనాగో। విపులామభిసమాఖ్యాతి॥ సంలంఘ్య అతిక్రమ్య-పిం
గళశ్చాసౌ నాగశ్చేతి పింగళనాగః-పింగళముఖో నాగరాజ ఇతి సంప్రదాయః-విపులాం
విపులాఖ్యాం అభిసమాఖ్యాతి అభిముఖ్యేన సమ్యక్ బ్రూతే పక్షే మునినా స్వరూపాదే
వముక్తం జగత్సు ప్రమాణం కిముపవక్తవ్యమస్తీతి భావః - అత్రైవ సమన్వయః - యస్యాః ద్వ
యోరపి శకలయోః ఆదిమం గణత్రయం ఉల్లంఘ్య పాదో భవతి పింగళనాగస్తాం ఆర్యాం వి
పులాం అభిసమాఖ్యాతీతి॥ అత్ర చతుర్థగణమధ్యపాదసమాప్తిర్నావశిష్టేతి గమ్యతే-

ప్యాః ॥ పథ్యేతి నామ తస్యాః ఛందోవిద్భిస్స
మాఖ్యాతం ॥౩॥ ఉల్లంఘ్య గణత్రయమాదిమం
శకలయోర్ద్వయోర్భవతి పాదః । యస్యా

షు గణేషు పాదో దృశ్యేత తస్యాః ఆర్యాయాః పథ్యేతి నామ యథా॥ త్రిష్వం ౧ శకేషు
౨ పాదో ౩ దళయో ౪ రాద్యే ౫ ష్వపి ౬ దృశ్యేత ౭ తస్యాః ౮ అత్ర తృతీ
యగణే పాదో విచ్ఛిన్నః విషమే న జగణః షష్ఠో జగణః సప్తగణత్వం గురుసహితత్వం చ ఇతి
సామాన్యలక్షణం ద్రష్టవ్యం ఏవముత్తరదళేపి అత్ర షష్ఠో లఘురేవ గణః॥ ఉదాహరణం॥
తామింధుబింబవక్త్రాం-చపలాక్షీం తుంగపీనవక్షోజాం। పథ్యాస్తే రామభద్రః-సీతాం
ధ్యాయన్ భృశం క్లాంతః॥ పథి మార్గే ఆస్తే ఇతి పదచ్ఛేదః పథ్యాపదస్ఫురణార్థం ప
థ్యాస్త ఇత్యుక్తం అత్రాపి లక్షణం ద్రష్టవ్యం ॥౩॥ ఉల్లంఘ్యేతి॥ యస్యాః ఆర్యాయాః
ద్వయోః శకలయోరర్ధయోః ఆదిమం గణత్రయముల్లంఘ్య పాదః దృశ్యతే తాం పింగ

లక్ష్యవశాత్-తథాహి॥ త్రయమా ఇతి తృతీయో గణః- ఢిమంశ ఇతి చతుర్థః- అత్ర ఢి
మం ఇత్యేతావతా పాదస్సమాప్తో దృశ్యతే- ఉత్తరార్ధే-గళే నా ఇతి తృతీయో గణః- గో వి
పు ఇతి చతుర్థః- అత్ర తు గో ఇత్యేతావతా పాదః సమాప్తః తస్మాద్గణత్రయమతిక్రమ్య
చతుర్థగణమధ్యే యత్ర కుత్రచిత్ పాదసమాప్త్యా భవితవ్యమితి నిశ్చీయతే ॥౮॥ కించ
❀ ఉభయార్ధయోర్జకారౌ ద్వితీయతుర్యౌ గుమధ్యగౌ యస్యాః। చపలేతి నామత
స్యాః. ప్రకీర్తితం నాగరాజేనేతి॥ జకారౌ జగణౌ ద్వితీయతుర్యౌ ద్వితీయచతుర్థగణా
వితి శేషః గుమధ్యగౌ గురుద్వయమధ్యగతౌ ప్రథమగణాంత్యతృతీయగణాద్యయోః తృతీ
యగణాంత్యపంచమగణాద్యయోశ్చ గుర్వక్షరయోర్మధ్యం ప్రాప్తావిత్యర్థః భవత
ఇతి శేషః నాగరాజేన పింగళ మునినా - అయమన్వయః-యస్యా ఉభయార్ధయో
ర్ద్వితీయతుర్యౌ గణౌ గుమధ్యగౌ జకారౌ భవతః నాగరాజేన తస్యాః నామ చపలేతి
ప్రకీర్తితమితి॥౯॥ కించ ❀ ఆద్యం దళం సమస్తం-భజేత లక్ష్మ చపలాగతం య

స్యాం పింగళ నాగో. విపులామభిసమాఖ్యాతి ॥౮॥
ఉభయార్ధయోర్జకారౌ. ద్వితీయతుర్యౌగ
మధ్యగౌ యస్యాః। చపలేతి నామ తస్యాః. ప్రకీ
ర్తితం నాగరాజేన ॥౯॥ ఆద్యం దళం సమస్తం.

ళే నాగో విపులాం అభిసమాఖ్యాతి అత్ర ఉల్లంఘ్య గణత్-త్రయమా-ఇతి పాదః ఢిమంశేతి
చతుర్థగణమపి స్పృశతి సామాన్యలక్షణం చ ద్రష్టవ్యం॥ ఉదాహరణం॥ ఉల్లంఘ్య కుల
స్థితిమాకులా-కమలినీదళేలు రతి గోపీ। గోవిందే సంగత చిత్తా; విపులా మథ ధియం సైతి॥ వా
పాదాంత ఇతి న్యాయాత్ తికారో గురుః ॥౮॥ ఉభయేం॥ యస్యాః ఆర్యాయాః ఉభయోరర్ధ
యోః ద్వితీయతుర్యౌ ద్వితీయచతుర్థగణౌ గమధ్యగౌ గురుమధ్యగౌ జకారౌ జగణౌ భవ
తశ్చేత్ తస్యాశ్చపలేతి నామ నాగరాజేన ప్రకీర్తితం॥ యథా ॥ ఉభయార్ధయోర్జ
కారౌ-ద్వితీయ- తుర్యౌ-ఇత్యత్ర ధయోర్జ ఇతి ద్వితీయో జగణః ప్రథమగణాంతస్య
యా ఇత్యస్య తృతీయగణాదేః కా ఇత్యస్య చ గుర్వోర్మధ్యే తిష్ఠతి చతుర్థోపి గణో ద్వితీయవ
తి జగణః ఉత్తరార్ధేప్యేవం ద్రష్టవ్యం॥ ఉదాహరణం॥ మలినాంబరే తు కాలే-నిశమ్య
కేకాః శిఖండినాం రామః। చపలాం ధియం వివేతుం-న లంపటో లక్ష్మణం ప్రాహ ॥ న
లంపటః ధీరః న సమాసః॥౯॥ ఆద్యమితి॥ యస్యాః ఆద్యం దళం పూర్వార్ధం చపలాగతం

స్యాః॥ శేషం పూర్వజలక్ష్మ ముఖచపలా సోదితా మునినేతి। ఆద్యమాద్యౌ భవం శేషమర్థం
చపలాగతం చపలార్ధ్యస్థం- శేషం దళం అపరార్థమిత్యర్థః। లక్ష్మేత్యస్య వర్ణాన్యస్య పా
దాంతత్వేన గురుత్వసిద్ధేస్తృతీయస్యాంశస్య చతుష్కలత్వమస్తి- ఉదితా కథితా- అయ
మన్వయః- యస్యాః ఆద్యం దళం చపలాగతం సమస్తం లక్ష్మ భజేత- శేషం దళం పూర్వజల
క్ష్మ భజేత సా ముఖచపలా మునినోదితేతి యోజనా- శేషే పూర్వజలక్ష్మ ఇతి కేచిత్ పఠన్తి-
శేషే దళే- పూర్వజ పథ్యార్యాజాతం లక్ష్మ లక్షణం యస్యాస్సా పూర్వజలక్ష్మా సా ముఖ
చపలా మునినోదితేతి సంబంధః॥౬॥ కించ శ్లో॥ ప్రాక్ప్రతిపాదితమర్థే. ప్రథమే ప్ర
థమేతరే తు చపలాయాః। లక్ష్మ శ్రయేత సోక్తా. విశుద్ధధీభిర్జఘనచపలేతి॥ ప్రాక్ప్ర
తిపాదితం పథ్యాయాం గదితం- అర్థే ప్రథమే - ప్రథమేతరే ద్వితీయే తు- తు శబ్దో విశే
షార్థః- అన్యద్వ్యక్తం- అయమన్వయః- యా ప్రథమేఽర్థే ప్రాక్ప్రతిపాదితం లక్ష్మ
శ్రయేత ప్రథమేతరే తు చపలాయాః లక్ష్మ శ్రయేత సా విశుద్ధధీభిః జఘనచపలోక్తే
తి॥ ప్రథమేతరే చ చపలాయా ఇతి కేచిత్పఠంతి తదా చ శబ్దః ఉక్తశబ్దసముచ్చయార్థః॥
అన్వయస్త్వేవం - ప్రథమేఽర్థే ప్రాక్ప్రతిపాదితం లక్ష్మ- ప్రథమేతరేఽర్థే చపలా
యా లక్ష్మ చ ఆశ్రయేత సా విశుద్ధధీభిః జఘనచపలోక్తేతి- అథవా- ప్రథమేఽర్థే ప్ర
థమేతరే చార్థే ప్రాక్ప్రతిపాదితం చపలాయాశ్చ లక్ష్మ శ్రయేత సా జఘనచపలోక్తా

భజేత లక్ష్మ చపలాగతం యస్యాః। శేషే పూ
ర్వజలక్ష్మా. ముఖచపలా సోదితా మునినా ॥౬॥
ప్రాక్ప్రతిపాదితమర్థే, ప్రథమే ప్రథమేతరే తు
చపలాయాః। లక్ష్మ శ్రయేత సోక్తా. విశుద్ధధీభిర్జఘనచపలా॥౭

సమస్తం లక్ష్మ భజేత శేషే. ఉత్తరార్థే పూర్వజలక్ష్మ పథ్యాలక్షణవతీ సా ముఖచపలే
తి మునినా ఉదితా ॥ఉదాహరణం॥ నీలోత్పలాభకాంతి- స్సరోరుహాక్షీ యుగళోపరి శ్రి
శ్రీమాన్। ధ్యేయో హరిర్ధియేత్యా- ముఖచపలాం వారయతు భృంగీం॥౬॥ ప్రా॥ గి॥ య
స్యాః పూర్వార్ధే ప్రాక్ప్రతిపాదితం పూర్వోక్తం పథ్యాలక్షణం ప్రథమేతరే ఉత్తరార్ధే
చపలాయాః లక్ష్మ శ్రయేత సా జఘనచపలా విశుద్ధధీభిరుక్తా॥ ఉదా॥ యేను గురుద్విజహిం
సానిరతా నరకే మహామయ్యభటైః దండ్యాః। తాంస్తాన్ ప్రయాంతి నార్యో భుజంగసం
గాజ్జఘనచపలాః॥ భుజంగో ధూర్తః॥౭॥ అథ గీతి ప్రకరణం॥ ఆర్యేతి॥ ఆర్యాప్రథమ

భవతీత్యన్వయః॥ ౭॥ ✻॥ఇత్యార్యాజాతయః॥✻॥ అథగీతివృత్తలక్షణమాహ॥ఆర్యా
ప్రథమదళోక్తంయదికథమపిలక్షణంభవేదుభయోః।దళయోఃకృతయతిశోభాంతాం
గీతింగీతవాన్భుజంగేశఇతి॥ ఆర్యాయాఃప్రథమదళోక్తంపథ్యార్యాయాఃప్రథమ
స్యార్ధస్యోక్తంకృతయతిశోభాంసలఘుషష్ఠోక్తయతినియమగతాలంకారాం -అ
స్మిన్వృత్తేపినలఘుషష్ఠాంగీకారేసతితేఽర్ధేయుక్తోయతినియమోభవేదిత్యర్థః-కృ
తయతిశోభామిత్యుక్తత్వాత్ గీతిషునలఘుషష్ఠఏవాంగీకరణీయోనజగణషష్ఠ ఇతి
శంకాయాఅభావాత్-లక్ష్యవశేనతద్వ్యాఖ్యవ్యంగీకారాత్ -ఏవముత్తరత్రాపి ద్రష్టవ్యం-
గీతవానుక్తవాన్-భుజంగేశఃపింగళమునిః-అయమన్వయః- ఆర్యాప్రథమదళోక్తం
లక్షణముభయోరపిదళయోఃకథమపియదిభవేత్ భుజంగేశఃకృతయతి శోభాంతాంగీ
తింగీతవానితి ॥౧॥ కించ ॥✻॥ ఆర్యాద్వితీయకేఽర్ధేయద్గదితంలక్షణంతత్స్యా
త్।యద్యుభయోరపిదళయోరుపగీతింతాంమునిర్బ్రూతే ఇతి ॥ ఆర్యాద్వితీయకేప
థ్యార్యాద్వితీయే స్యార్ధేఽక ప్రత్యయః-గదితముక్తం-మునిఃపింగళః।అయమన్వయః
ఆర్యాద్వితీయ కేఽర్ధేయల్లక్షణంగదితంతదుభయోరపిదళయోఃస్యాద్యదిమునిస్తాం

అథగీతిప్రకరణం॥ ఆర్యాప్రథమదళోక్తం
యదికథమపిలక్షణంభవేదుభయోః। దళ
యోఃకృతయతిశోభాంతాంగీతింగీతవాన్
భుజంగేశః॥✻॥౧॥ ఆర్యాద్వితీయకేఽర్ధే
యద్గదితంలక్షణంతత్స్యాత్। యద్యుభయో

దళోక్తంఆర్యాపూర్వార్ధోక్తంలక్షణంతదుభయోర్దళయోర్ద్వయోరర్ధయోఃకథ
మపియదిభవేత్కృతయతిశోభాంతాంభుజంగేశఃపింగళనాగఃగీతింప్రాహ-అర్ధద్వ
యేపిత్రింశన్మాత్రాగీతిరిత్యర్థః॥ఉదా॥దేవంత్రిభువనవంద్యం,శశధరశేఖరం
భజేసతతం॥యఇదంవ్యక్తసమస్తం,యద్గీతిఃప్రోచ్యతేచవాజ్ఞిత్యా॥౧॥ఆర్యేతి॥
ఆర్యాయాఉత్తరార్ధలక్షణంయద్యుభయోరర్ధయోస్తర్హ్యుపగీతిఃదళద్వయేపిస
ప్తవింశతిమాత్రాఉపగీతిరిత్యర్థః॥ఉదా॥మాతర్హిమాద్రికన్యే,మామగతింపాహి

(ను)✻ఆర్యాపూర్వార్ధసమం,ద్వితీయమపియత్రభవతిహంసగతే।ఛందోవి
దస్తదానీంగీతింతామమృతవాణిభాషంతే॥.................................✻

ముపగీతింప్రబ్రూతేఇతి॥ ౧॥ కించ ॥ శ్లో॥ ఆర్యాశకలద్వితయంవ్యత్యయరచితంభవే
ద్యస్యాః।సోద్గీతిఃకిలగదితా తద్వద్వ్యత్యంశభేదసంయుక్తేతి॥ ఆర్యాశకలద్వితయంప
శ్చార్ధ్యాయా అర్ధద్వయంవ్యత్యయేనవిపర్యాసేనరచితంవ్యత్యయరచితం అపరా
ర్ధలక్షణంపూర్వార్ధేపూర్వార్ధలక్షణంఅపరార్ధ ఇత్యనేనవ్యత్యయేనరచితమి
త్యర్థః।యస్యాఃగీతేఃకిలశబ్దఃప్రసిద్ధౌ-గదితాఉక్తా-తద్వదితిచ్ఛబ్దేనపథ్యార్యాప
రామృశ్యతే-యతినియమస్యతత్రోక్తత్వాత్ యత్యంశభేదసంయుక్తా - యతిఃపూ
ర్వోక్తా- అంశోగణః-యతిశ్చాంశశ్చ యత్యంశౌతయోర్భేదోయత్యంశభేదఃతేనసం
యుక్తా-పథ్యార్యేవయతిగణనియమవతీత్యర్థః -అయమన్వయః-యస్యాః ఆర్యాయాః
శకలద్వితయంవ్యత్యయరచితంభవేత్ తద్వద్వ్యత్యంశభేదసంయుక్తాసోద్గీతిర్గది
తా కిలేతి॥౩॥ కించ॥శ్లో॥ ఆర్యాపూర్వార్ధంయదిగురుణైకేనాధికేననిధనేయుక్తం
ఇతరత్తద్వన్నిఖిలందళంయదీయముదితైవమార్యాగీతిరితి॥ ఆర్యాపూర్వార్ధంప
థ్యార్యాప్రథమార్ధంనిధనేఅవసానే- ఇతరత్ దళంఉత్తరార్ధమిత్యర్థః-తద్వత్

రపిదళయో, రుపగీతింతాంమునిబ్రువతే॥*॥
౧॥ ఆర్యాశకలద్వితయం, వ్యత్యయరచితం
భవేద్యస్యాః। సోద్గీతిఃకిలగదితా, తద్వద్వ్యత్యం
శభేదసంయుక్తా॥౩॥ ఆర్యాపూర్వార్ధం య
ది, గురుణైకేనాధికేననిధనేయుక్తం। ఇతర

విశ్వేశ।తాంశ్రుతినిర్జరనివహా, ఉపగీతిఃకల్పయతేప్రాయః॥౧॥ ఆర్యేతి॥ఆర్యాయాః
పూర్వముత్తరంచార్ధంవ్యత్యయరచితంవ్యత్యస్తంయదిభవేత్తర్హిఉద్గీతిః॥ఉదా॥
మాతఃషష్టిభృత్తనయే, స్తవయనితరాంద్రుశాకాన్త్యా।యాలక్ష్మ్యైజయతికలా, మిందో
ర్యాంస్తౌతిచాగమోద్గీతిః॥౩॥ ఆర్యేతి॥ఆర్యాయాఃపూర్వార్ధంయదినిధనేఅంతేఅ
ధికేనైకేనగురుణాయుక్తం యది-ద్వాత్రింశన్మాత్రంభవతీత్యర్థః।యదీయంఆర్యా
సంబంధిఇతరదుత్తరార్ధంనిఖిలంపూర్వోక్తలక్షణోపేతంసప్తవింశతిమాత్రంతద్వ
దధికేనైకేనగురుణాయుక్తం ఏకోనత్రింశన్మాత్రమిత్యర్థః।యదిభవేదియంఆర్యాగీ

---

* ఆర్యోత్తరార్ధతుల్యం, ప్రథమార్ధమపిప్రయుక్తంచేత్। ఉపగీతింతామి
తిఛా, మాయణాంగాయన్తివిద్వాంసః॥.............................*

పూర్వార్ధవత్-అయమన్వయః-ఆర్యాపూర్వార్ధం నిధనై అధికైనైకేన గురుణాయు
క్తం యది ఇతరత్ దళం చ తద్వదేవం నిఖిలం యది భవేదియమార్యాగీతిరుదితేతి ||ఆర్యాగీ
త్యాః పూర్వార్ధాపరార్ధే చాష్టాగణా భవేయురిత్యర్థః . అతః పథ్యార్యాదీనామా
ర్యాగీతిపర్యంతానాం సర్వేషామపి వృత్తానాం సమాన ఏవ నలఘువత్వాంగీకారేణ తి
యతిపదనియమస్య సామాన్యలక్షణస్యాఽబాధాత్ . అత్ర విశేషోక్తిస్తు శ్లోకపూరణా
ర్థా-లక్షణమేవ లక్ష్యమపి భవేదితి ప్రతిజ్ఞాతత్వాత్ అతస్తదనువాద ఏవ ఆర్యాలక్ష
ణం గీతిలక్షణం చాస్తీత్యార్యాగీతిరితి సంజ్ఞాఽస్యాః ||౮|| ✱ || ఇతిగీతి జాతయః ||✱||
అథవైతాళీయజాతిర్లక్ష్యతే ॥ షడ్విషమేఽష్టౌ సమే కలాస్తాశ్చ సమే స్యుర్నో నిరంత
రాః ॥ న సమాఽత్ర పరాశ్రితా కలా వైతాళీయేఽంతే రలౌ గురురితి ॥ విషమే పాద
ఇతి శేషః కలాః మాత్రాః నిరంతరాః అవ్యవధానాః సమే సమస్థానే ద్వితీయచతుర్థ
షష్ఠాష్టమస్థానేషుస్థితాః అత్ర వైతాళీయే-పరాశ్రితా పరస్థానస్థితకలామాత్రి
తా వైతాళీయే ఇతి నపుంసకలింగసప్తమ్యేకవచనాంత వివహారః-నను స్త్రీలిఙ్గ
ప్రథమైకవచనాంతః-ఛందోవిచిత్యాం వైతాళీయమితి నపుంసకలింగేన నిర్దిష్ట

త్తద్వన్నిఖిలం యదీయముదితేయమార్యా
గీతిః ||౮|| ఇతిగీతిప్రకరణం ||అథ వైతాళీయ
ప్రకరణం || షడ్విషమేఽష్టౌ సమే కలాస్తాశ్చ

తినాఽత్రపవృత్తముదితా ||ఉదా|| వందే గౌరీం తాం సురసన్నివహైర్దిక్పాలకైశ్చ సత
తం వంద్యాం | పదపద్మం శ్రుతికలితా యదీయమభియాతి చార్యాగీతిః ||౮||ఇతిగీతిప్ర
కరణం||అథవైతాళీయప్రకరణం||అథవైతాళీయలక్షణమాహ॥షడితి|| అత్ర నహి గణా
పేక్షా విషమే అయుగ్మపాదే షట్కలాః మాత్రాః సమే యుగ్మపాదే అష్టౌకలాః స్యుః తా
శ్చ కలాః సమే ద్వితీయే చతుర్థే చ పాదే నిరంతరాః సంసక్తాః నోస్యుః నైరంతర్యమత్ర
సర్వ లఘురూపతా సా ప్రతిషిధ్యతే తేన ప్రథమతృతీయపాదభాజాం మాత్రాణాం స
ర్వలఘురూపతాప్యనుజ్ఞాతా భవతి-న సమాత్రేతి అత్ర వైతాళీయే సర్వపాదేషు స
మా కలా ద్వితీయా చతుర్థీ షష్ఠ్యాద్యా మాత్రా పరాశ్రితా న - తృతీయా పంచమీ స
ప్తమ్యాదిమాత్రా సంఘటితా న స్యాత్ - తత్తయా న హి కస్మిన్ సుర్వ్యత్ర సమా వేశో నిషిధ్య
తఇతియావత్ -అంతే చతుర్ణామపిపాదానాం అవసానే రలౌ రగణలఘూగురుశ్చాసా

త్వాత్ - యథాన్వయం చ పఠ్యేతి - పదంత్యపరవక్త్రాఖ్యం వైతాళీయం వివక్ష్యత ఇతి - అంతే అవసానే - రలౌ రో రగణశ్చ లో లఘుశ్చ రలౌ - అయమన్వయః - వైతాళీయే విషమే పాదే షట్ - కలాః స్యుః సమే పాదే అష్టౌ కలాస్స్యుః సమే చ షట్కలాః నిరంతరా నో స్యుః అంతే రలౌ గురుశ్చ స్యుః అత్ర సమాః కలా పరాశ్రితా న స్యాదితి। ఏతదుక్తం భవతి ప్రథమతృతీయయోః పాదయోరాదితష్షట్కలాః తా అంతే రగణలఘుగురవశ్చ భవేయుః ద్వితీయచతుర్థయోః పాదయోః స్థితానామష్టానాం కలానాం మధ్యే ఆదితః షట్కలాభిన్నలఘురూపా భవేయుః- అపితు గురుణా వ్యవహితా భవేయుః సమస్వేష్వపి పాదేషు ద్వితీయచతుర్థషష్ఠస్థానస్థితా మాత్రాః తృతీయపంచమసప్తమస్థానస్థితాభిర్మాత్రాభిస్సహ ఏకగురుభావం న యాంతీతి యావత్ - విపక్షస్థితి వైతాళీయం నామ వృత్తం భవతీతి స్యాదేతత్ - జ్ఞేయా ఇత్యాదినా గురుగణభగణజగణసగణనలఘురూప చతుర్లఘవః పంచైవ గణా ఆర్యాదిషు మాత్రావృత్తేషు వ్యవస్థితా ఇతి ప్రత్యపాది తథాస్మిన్నిదానీం మాత్రావృత్తేఽపి వైతాళీయే రగణస్యావకాశ ఇతి చేదుచ్యతే - యత్రైతా మాన్యేత్ర గణమాత్రోపదేశో దృశ్యతే లక్ష్యే తత్సర్వత్ర గణా ఇత్యాదౌ - తత్రార్యాదిషు మాత్రావృత్తేషు గణాః పంచైవ భవంతి - యత్ర గణవిశేషనిదేశో దృశ్యతే వైతాళీయమంతే రలౌ గురురిత్యాదిషు తత్ర యథానిర్దిష్టా గణా భవంతీతి వ్యవస్థా ద్రష్టవ్యా॥౧॥
అథ విశేషమాహ ॥ ❈ ॥ పర్యంతే ర్యౌ తథైవ శేషమౌపచ్ఛందసికం సుధీభిరుక్తమితి ॥ వృ

సమే స్యాన్నో నిరంతరాః ॥ న సమాఽత్ర పరా
శ్రితా కలా, వైతాళీయేఽంతే రలౌ గురుః ॥ ౧॥
పర్యంతే ర్యౌ తథైవ శేషమౌపచ్ఛందసికం సు

ఉదా॥ షట్।వి।ష।మే।ఇతి ప్రథమపాదే సముచ్చయేన షట్కలాః। ష్టౌ।స।మే।ఇతి రగణః। లఘుః। లాః। గురుః॥ ఇతి ప్రథమపాదః। తాః। చ। స। మే। స్యుః। ఇత్యష్టౌ కలాః। నో నిరం। ఇతి రగణః। తః। లఘుః। రాః। గురుః॥ ఇతి ద్వితీయపాదః। అత్ర లఘుద్వయో నైరంతర్యేణాస్థితాః। అత్రాపి శ్లోకే ద్వయోః పాదయోర్నైరంతర్యస్య నిషేధో వివక్షితః ఏవముత్తరార్ధేఽపి ॥
ఉదా ॥ చంద్రముఖీం తాం రఘుపతే తూర్ణం, సుంధరగాత్రీం మేఘమేచకాంగ। స్మరచిత్త హే మాద్రినందినీం, వైతాళీయైః కిం మనోజ్ఞైః॥ వైతాళీయుక్తే వైతాళీయలక్షణప్రయోగః॥౧॥ పర్యంతే ర్యావితి॥ ఏవం వైతాళీయసామాన్యలక్షణముక్త్వా విశేషం కథయతి

ర్యంతే షణ్ణామష్టానాం చ కలానాం అంతే ర్యౌ రగణయగణౌ భవతశ్చేదితి శేషః తద్వై
వైతాళీయవదిత్యర్థః శేషమవశిష్టలక్షణం అయమర్థః సర్వం లక్షణం వైతాళీయ
వత్ అవసానే తు రగణలఘుగురూణాం వైతాళీయానాం స్థానే ప్రతిపాదం రగణయ
గణౌ యది భవతః తస్యౌపచ్ఛందసికమాఖ్యా వృత్తం సుధీభిరుక్తమితి॥ ఇదమేకమర్థం
అన్యదప్యర్థమేవం రచయితవ్యమిత్యభిప్రాయః। అర్థాంతరోక్తిస్తు నిరర్థకేతి న
కృతా ఏతావతైవ లక్ష్యలక్షణయోరుక్తిరిష్టత్వాత్॥ ఏవముత్తరత్రాప్యేకార్థోక్తిర్ద్రష్ట
వ్యం॥ ౨॥ కించ॥ ☼॥ ఆపాతలికా కథితేయం భాద్గురుకావథ పూర్వవదన్యదితి॥ పర్యంత
ఇత్యనువృష్యతే భాత్ భగణాత్ గురూ ఇవ గురుకౌ అథశబ్ద ఆనంతర్యార్థః పూర్వవత్
వైతాళీయవత్ అన్యత్ లక్షణమితి శేషః అయమర్థః షట్కలాంతే అష్టకళాంతే చ
భగణో భవతి తతః పరం ద్వౌ గురూ భవతః అన్యల్లక్షణం వైతాళీయవత్ ఏవం స
ర్వం భవతి చేత్ అనంతరం సుధీభిరియం ఆపాతళికా కథితేతి॥ ౩॥ కించ॥ ☼॥
తృతీయయుక్ షట్కళాంతినామన్త్యపాదే స్యుర్ద్వితీయల ఇతి॥ పాదచతుష్టయే ఏవ ద్వితీయలః ద్వి

ధీభిరుక్తమ్॥ ౨॥ ఆపాతలికా కథితేయం భా
ద్గురుకావథ పూర్వవదన్యత్॥ ౩॥ తృతీయయా

తః పరమైకైకస్య వృత్తస్య ద్వాభ్యామేవ పాదాభ్యాం లక్షణమాచష్టే అన్యావపి పాదా
వ్తథైవేత్యభిప్రాయః॥ పర్యంతే పాదావసానే ర్యౌ రగణయగణౌ తథైవ పూర్వోక్తవైతాళీయ
వత్ శేషం లక్షణం యస్య తత్ సుధీభిః ఔపచ్ఛందసికం నామ వృత్తముక్తం। పూర్వవృత్తా
త్తకో గురుర్ధిక ఇతి ఫలితమస్య। యథా। ర। య। తే। ఇతి షట్కలాః। యాంత స్థా। ఇతి ర
గణః। వ శేషం। య గణః॥ ఇత్యుదాహరణమత్ర॥ ఉదా॥ మాతా గౌరీ పితా శివో మే భ్రా
తా షడ్వదనో గజాననశ్చ। నందీశముఖా గణాస్స్వయూథ్యాః స్వౌపచ్ఛందసికా గిరో
త్ర శఖ్యాః॥ ఉపచ్ఛందో నామ వేదవ్యతిరిక్తాః పురాణాదయః తేషాం సమూహః ఔపచ్ఛం
దసికం అత్ర భక్తిహన్తా ధీనో ష్ట గిరికల్॥ ౨॥ ఆపాతలికేతి॥ భాత్ భగణాత్ పరౌ గురుకౌ గు
రుద్వయం అన్యద్వైతాళీయవత్ యస్యాస్సా ఆపాతలికా నామ వృత్తం। యథా। ఆ। పా
త। లి। షట్కలాః। కా క థి। భగణః। తే। యం। గురుద్వయం॥ ఇత్యాది॥ ఉదా॥ ఘంటాం నయనే
ముదితాం త్వాం వక్తి ఘుంఘంత ఘూర్ణితఘర్ఘం। ఆపాతలికేశ్రణు తత్త్వం కృష్ణేతి
కించిదపాయధిగాఙ్గే॥ ఘంటానయనా ఆపాతలికా చపలా చేయ। సపితే సకలాఙ్గీ ణీని
కా హైత్య ధిమానం సమృద్ధిభాక్ స్మృతిమహస్యః॥ ౩॥ తృతీయయుగితి॥ వైతాళీయలక్ష

తీయోర్లఘుః మాత్రేతియావత్ తృతీయయుక్ తృతీయయా మాత్రయా యుక్తో భవతి అన్య
త్సర్వం దక్షిణాంతికాయా అవ్యవికృతం - ద్వితీయా తు మాత్రా సమాపి తృతీయమాత్ర
యా సహ మిళిత్వైకగురుభావం ప్రాప్నోతీత్యయమేవ భేద ఇతి ॥౪॥ కించ ॥*॥ ఉదీ
చ్యవృత్తిర్ద్వితీయలస్య క్తో౽గ్రేణ భవేదయుగ్మయోరితి ॥ అయుగ్మయోః ప్రథమతృతీ
యయోః పాదయోరితి శేషః ద్వితీయలః ద్వితీయో లఘుః మాత్రేతియావత్ అగ్రేణ అగ్ర
గతేన తృతీయేనేత్యర్థః లఘునా మాత్రయేతి సామర్థ్యాల్లభ్యతే స క్తః సంయుక్తః నసం
యుక్తో యది భవేత్ తదోదీచ్యవృత్తిర్నామ భవతి- ఏతదుక్తం భవతి। ఉదీచ్యవృత్తావ
అపి సర్వం లక్షణం వైతాళీయవత్ ప్రథమతృతీయయోః పాదయోః ద్వితీయమాత్రా తృ
తీయమాత్రయా సహ మిళిత్వైకగురురూపేణావతిష్ఠత ఇత్యయమేవ వైతాళీయతో ద

ద్గాక్షిణాంతికా, సమస్తపాదేషు ద్వితీయలః ॥౫॥
ఉదీచ్యవృత్తిర్ద్వితీయలః, సక్తో౽గ్రేణ భవే

ఏవమాసేపి సమస్తపాదేషు ద్వితీయలః ద్వితీయలఘుః తృతీయయుక్ తృతీయేన లఘునా యు
క్తో భవతి చేద్దాక్షిణాంతికా నామ వృత్తం భవతి తద్యథా। తృ।తీ। య।యుక్। ఇతి షట్కా
లాః। దాక్షిణాం। రగణః। తి।లఘుః। కా గురుః॥ విశేషస్తు ।తి ఇతి పదే ద్వితీయా తృతీయా
చ మాత్రా చ సంయుక్తా ఏవముత్తరత్రాపి ॥ ఉదా॥ మహీపతే కీర్తిరేధతే త్వత్ప్రతాపతులా
త్రైలోక్యయాయినీ ।రిపుస్త్రితో దాక్షిణాంతికా, గృణంతి యాం కాంతస్వరాఃశుకాః॥
దక్షిణాపాంసముద్రానాం సమూహః దాక్షిణం భిదోదిత్వాదణ్ తస్య సమీపగతాః దాక్షి
ణాంతికాః॥ కించ॥ రథోనిలో దాక్షిణాపథశ్శ్మరాశ్చ తేజోరథ్యాశాలినః। మనోభవః కో
త్రినామ్యయుక్తః హేశ్వరో వ్యాపద్యదీప్యతి॥ యస్య మన్మథస్య సంహితం స్త్రీవిషయో
కేతనరూపం మనోరథం ఆపత్ ప్రాప అర్ధనారీశ్వరత్వాదితి భావః ॥ అస్మిన్ వృత్తే చ
తుర్ణామపి పాదానాం ద్వితీయో వర్ణో గురుః స్యాదిత్యపి ద్రష్టవ్యం.౫॥ ఉదీచ్యవృత్తిరితి॥ అ
యుగ్మయోః అయుగ్మయోః పాదయోః- ద్వితీయలః అగ్రేణ స్వస్మాదుపరిస్థితేన లఘునా స
క్తః పూర్వవత్ తృతీయయుక్ చేత్ ఉదీచ్యవృత్తిర్నామ వృత్తం భవతి। తద్యథా। దీ ఇతి ద్వి
తీయ తృతీయా లఘూ సంయుక్తౌ తథా న ద్వితీయే పాదే॥ ఉదా॥ కరోతి బుద్ధిం హరేః పద
వాం... తత్పురీతానువర్తనే। ఉదీచ్యవృత్తిస్వరాజసక్తః శ్రీకృష్ణః పరదైవతం జన

క్షిణాంతికాతశ్చ భేద ఇతి ॥౫॥ కించ ॥ శ్లో ॥ పూర్వేణ యుతోథ పంచమః ప్రాచ్యవృ
త్తిరుదితేతి యుగ్మయోరితి ॥ అయమర్థః సర్వం లక్షణం వైతాలీయవత్ ద్వితీయచతు
ర్థయోః పాదయోః పంచమీ మాత్రా చతుర్థ్యా మాత్రయా సహైక గురుతాం ప్రా
ప్నోతి చేత్ అథేయం సుధీభిః ప్రాచ్యవృత్తిర్నామేతి ॥౬॥ కించ ॥ శ్లో ॥ యదా
సమావోజయుగ్మకౌ పూర్వయోర్భవతి తత్ప్రవృత్తకమితి ॥ పూర్వయోరుదీచ్యవృత్తి
ప్రాచ్యవృత్త్యోర్యేః సమతుల్యౌ పాదౌ యదా యది భవత ఇతి శేషః ఏవం సమౌ పాదౌ ఉదీ
చ్యవృత్తివిశేషమపాదనమానౌ సమౌ పాదౌ ప్రాచ్యవృత్తేస్సంబంధినమానౌ విత్య
ర్థః తత్తర్హి ప్రవృత్తకం నామ వృత్తం భవతి ప్రవర్తకమితి కేచిత్పఠంతి ॥ ఇదము
క్తం వైతాలీయస్య లక్షణం భవతి ప్రథమతృతీయయోః పాదయోః ద్వితీయా కలా తృతీయయా
కలయా సహైక గురుభావం గచ్ఛతి ద్వితీయచతుర్థయోః పాదయోః పంచమీ కలా
చతుర్థ్యా కలయా సహైక గురుతాం ప్రాప్నోతీత్యయం భేదః ॥౭॥ కించ ॥ శ్లో ॥ అస్య
యుగ్మరచితాఽపరాంతికేతి ॥ అస్య ప్రవృత్తకస్య యుగ్మరచితా యుగ్మపాదవద్విర

దయుగ్మయోః ॥ ౫ ॥ పూర్వేణ యుతోథ పంచ
మః, ప్రాచ్యవృత్తిరుదితేతి యుగ్మయోః ॥ ౬ ॥
యదా సమావోజయుగ్మకౌ, పూర్వయోర్భవ
తి తత్ప్రవృత్తకమ్ ॥ ౭ ॥ అస్య యుగ్మరచితాఽ

తే ॥ ఉదీచ్యానాం విదుషాం వృత్తిః వైదుష్యం జనైర్వర్ణ్యతే ఏవేతి భావః ॥౫॥ పూర్వేణేతి
యుగ్మయోః ద్వితీయచతుర్థయోః పాదయోః పంచమో లఘుః పూర్వేణ చతుర్థేన
యుతశ్చేత్ ప్రాచ్యవృత్తిర్నామ వృత్తం భవతి ॥ యథా ద్వితీయే పాదే ప్రా । చ్య । ౧ ।
వృత్ । ౨ । ౩ । ౧ । ఇత్యత్ర వృత్ ఇతి చతుర్థపంచమౌ యుక్తౌ ॥ ఉదా ॥ మాంసేషు రతిర్గణా
నాం పరాన్నభక్తిరవ్యసనమపీదురాసవే। పాపేషు మతిశ్చ యత్ర సా, ప్రాచ్యవృత్తి
హకథ్యతే కథం ॥ ప్రాచ్యాశ్చ నాదయో మ్లేచ్ఛాః ॥౬॥ యదేతి ॥ ఓజయుగ్మకౌ విషమసమౌ
పాదౌ పూర్వయోః ఉదీచ్యవృత్తి ప్రాచ్యవృత్త్యోః సమతుల్యౌ చేత్ తత్ప్రవృత్తకం నా
మవృత్తం లక్షణం ద్రష్టవ్యం ॥ ఉ ॥ కరిశ్వరేణ ప్రపీడితే, ప్రాదురాస కరుణామయః పు
మాన్ । గరుత్మతః స్థమాశ్రితో, స్పష్టాంశ్చ నసుతి ప్రవృత్తకం ॥ మతి ప్రవృత్తకం స్తో
త్ర ప్రవృత్తం స్యాదర్థకః ॥౭॥ అస్యేతి ॥ ఏతదాకర్ణ్య ద్వయోరర్థయోరేకైకేన పాదేన లక్షణ
మాహ । అస్య ప్రవృత్తకస్య యుగ్మరచితా ద్వితీయపాదలక్షణయుక్తా చేత్సర్వత్రాపి

చిత్రా ప్రవృత్తకస్య ద్వితీయచతుర్థపాదవత్ ప్రథమతృతీయపాదయోరపి లక్ష్యతా యథా భవతి తథా విరచితేత్యర్థః సా అపరాంతికా నామ భవతి అస్యా అప్యయం వైతాలీయాదిభ్యో భేదః చతుష్వపి పాదేష్వాదితోఽష్టామాత్రాః అనంతరం రగణలఘుగురవః పంచమీ మాత్రా చతుర్థ్యా మాత్రయా న హి ఏకగురుతాం ప్రాప్నోతి అన్యల్లక్షణం వైతాలీయవద్భవతి। అయమేకః పాదః। అస్యైత్రయోరపి పాదావ[..]రచయితవ్యావిత్యభిప్రాయః తదుక్తిస్తు నిరర్థకేతి న కృతా ఏతావతైవ లక్ష్యలక్షణోక్తినిష్పత్తేః ఏవముత్తరత్రాప్యేకపాదోక్తిషు ద్రష్టవ్యం ॥౮॥ కించ ॥ ❀॥ అయుగ్భవా చారుహాసినీతి॥ అస్యేత్యనుకృష్యతే అస్య ప్రవృత్తకస్య అయుగ్భవా విషమపాదభవా చారుహాసినీ నామ భవతి ఏతదుక్తం భవతి చతుష్వపి పాదేష్వాదితః షణ్మాత్రాః అనంతరం రగణలఘుగురవః ద్వితీయా చ మాత్రా తృతీయయా మాత్రయా సహైకగురుత్వం ప్రాప్నోతి అన్యద్వైతాలీయవదితి భేదస్తు స్పష్టః॥❀॥ ఇతి వైతాలీయజాతయః॥
❀॥ వక్త్రవృత్తలక్షణమాహ ❀ వక్త్రం నాద్యాన్నసౌ స్యాతామబ్ధేర్యోఽనుష్టు

ప రాంతికా ॥౮॥ అయుగ్భవా చారుహాసినీ ॥౯॥

❀ ఇతి వైతాలీయప్రకరణమ్. ❀

అథానుష్టుప్ప్రకరణం ॥ వక్త్రం నాద్యాన్నసౌ

షోడా స్తహీనా అపరాంతికా నామ వృత్తం ॥ ఉదా ॥ ఇంద్రనీలమణిమేచకత్విషం, కాచిదేత్య జగృహే హరిం । కాననేతమపరాంతికాగతం, గోపికా న సహసా వివేద తన్మయీ ॥ అంతికాగతం సమీపమాపన్నం ॥ అపి చ ॥ తుంగపీనకుచభారమంథరం, తుచ్ఛమధ్యమరవిందలోచనం । హాక్తికాభరణమచ్ఛవిగ్రహం - బాలచంద్రధరమాశ్రయే మహః ॥ ఇయమపరాంతికా పంచచ్ఛందసి త్రిష్టుభి రథోద్ధతా నామ వృత్తం భవతి ॥౮॥ అయుగ్భవేతి ॥ ప్రవృత్తకస్యేత్యధ్యాహర్తవ్యం అయుగ్భవా ప్రథమపాదలక్షణవతీ యది చతుష్వపి పాదేషు తర్హి చారుహాసినీ నామ వృత్తం భవతి ॥ ఉదా ॥ కరాంబుజైరక్షమాలికాం, శుకం లిపిం ముద్రికాం పరాం । ప్రబిభ్రతీ బ్రహ్మవల్లభా, స వేత్తు వశ్చారుహాసినీ ॥ ౯ ॥ ఇతి వైతాలీయప్రకరణం ॥ అథానుష్టుప్ప్రకరణం ॥ వక్త్రమితి ॥ యద్యపి వర్ణచ్ఛందస్యేవ అనుష్టుప్ కథ్యతే తథాపి కేచిదనుష్టుబ్భేదాః ప్రదృశ్యంతే అపి తే చ న తద్వ్యతిరిక్తాః ఏతేషాం చతుర్ణామక్షరాణాం పూర్వం న హి గణాపేక్షా అక్షరద్వయాత్ప్రథమాన్న్యమస్తి

శేషః-నిత్యం నియతం ప్రమాణం సంఖ్యా నిశ్చితం జ్ఞాతం - అయమస్య యోజః-వృత్తస్య లావర్ణైః వినా గా భవంతీతి ప్రమాణం నిత్యం నిశ్చితం - తథా లాః గురుభిర్వినా వర్ణా ఇతి ప్రమాణం నిత్యం నిశ్చితం-తథా లాః లైర్వినా ద్విగురవో భవంతీతి ప్రమాణం నిత్యం నిశ్చితమితి॥ అత్ర గురుపరిజ్ఞాననిమిత్తీకృత్యోపాయద్వయముక్తం - అనేన లఘుపరిజ్ఞానోపాయో వ్యక్తీభవతి - తథాహి - గురవ ఇయన్త ఇతి జ్ఞాతే సతి ఏకో గురుర్ద్వైమాత్రో ఇతి గణనయా గురుసంఖ్యయా యావత్యో మాత్రా భవన్తి తావతీర్మాత్రా విహాయ అవశిష్టమాత్రా సంఖ్యాకా లఘవ ఇతి జ్ఞాతుం శక్యం - అతఏవాఽత్ర లఘుపరిజ్ఞానోపాయః పృథఙ్నోక్తః - ఏతావత్యుక్తే వృత్తస్య శ్లోకస్యార్థోఽస్పష్ట ఏవాభూత్ - తస్మాత్స్పష్టీకరణార్థమేవముచ్యతే - పథ్యార్యాయాస్సప్తపంచాశన్మాత్రా భవన్తి - ఏవం విపులాయాశ్చపలాయా ముఖచపలాయా జఘనచపలాయా ఉద్గీత్యాశ్చ - గీతేష్షష్టిర్మాత్రాః - ఉపగీతేశ్చతుఃపంచాశత్ - ఆర్యాగీతేశ్చతుష్షష్టిః - వైతాళీయస్య షష్టిః - ఏవమాపాతళికాదక్షిణాన్తికోదీచ్యవృత్తిప్రాచ్యవృత్తిప్రవృత్తకాపరాన్తికాచారుహాసినీనాం - ఔపచ్ఛందసికస్యాష్టషష్టిః - షోడశ

కరణమిదం సర్వజాతీనాం॥ ౧॥ అథ గురులఘుజ్ఞా

వ్యాఖ్యానమ్॥ అథాఽత్ర లఘుసంఖ్యాతిప్రత్యయాః కథ్యన్తే నను చ శిఖాదీన్యపి వృత్తాని నిరూప్య తదనన్తరమేవామీ ప్రత్యయా వక్తుం శక్యాః తేషామపి మాత్రావృత్తత్వాత్ నైతదేవం - నహి శిఖాదీని మాత్రావృత్తాని - మాత్రాప్రధానత్వాభావాత్ - నచ వక్త్రాదివదనియతగురులఘుసన్నివేశాన్యేతాని - తస్మాద్వ్యుక్తః ప్రకరణదోషానుత్కర్షః తిత్రాదౌ లఘుసంఖ్యాప్రత్యయం పథ్యార్యయాహ॥ అక్షరపిణ్డేతి॥ అక్షరపిణ్డః అక్షరసంఖ్యా తద్ద్వితయం ద్విగుణాకసఙ్ఖ్యేత్యర్థః - తత్ మాత్రాత్యక్తం కార్యం - మాత్రాసఙ్ఖ్యయా హీనం స్యాదిత్యర్థః - తతశ్చ అవశిష్టం యాల శేషం భవతి యా సఙ్ఖ్యేతి వ్యాతేతత్ లఘుతావన్తి లఘ్వక్షరాణి తస్మిన్ శ్లోకే భవన్తీతి విజ్ఞేయమ్ - తదిదం పథ్యాసామేవ వృత్తజాతీనాం లఘుసంజ్ఞాజ్ఞానే కరణం సాధనం భవతి - ననుకతిపయానామిత్యర్థః - అత్ర సర్వవృత్తానామితి వక్తవ్యే సర్వజాతీనామితి వచనస్యేదం ప్రయోజనమ్ శ్లో॥ జాతిష్వేవ వృత్తేషు లఘ్వాది ప్రత్యయా ఇమే। ఆర్యాదిషు ప్రవర్తన్తే నైవ వృత్తాదిష్వజాతిషు। కింపునర్లక్షణం జాతీనాం వృత్తానాం తదుచ్యతే। సర్వాసు యాస్వప

మాత్రాణాం ప్రస్తారాణాం చతుష్షష్టిః - శిఖాయాః ఖంజాయాశ్చ తుల్యానాం శతద్వ [illegible]
తం - అనంగక్రీడాయా అష్టావింశత్యధికం శతం - అతిరుచిరాయాః షోడశాధికం శతం
ఏణానాం నియమవతామపి వక్తవ్య ప్రస్తారాణాం లఘ్వాద్యుపరోధనమాత్రా నియతిరవగంత
వ్యా - ఏవం వక్ష్యమాణానాం శ్రీవృత్తప్రభృతీనాం వైతాలీయమాత్రాత్మకానాం ప్ర
స్తారాణాం మధ్యే పథ్యార్యాప్రస్తారం రచయిత్వా కశ్చిద్యా రచితస్య పథ్యార్యాప్రస్త
స్య వర్ణాః ఏతావన్తః గురవో లఘవశ్చ కియంతో భవేయురితి యది పృచ్ఛేత్ తదా తైర్వర్ణై
వోక్తానాం వర్ణానాం యావతీ సంఖ్యా భవతి తావత్సంఖ్యాకాసు సప్తపంచాశతో
మాత్రాణాం మధ్యే త్యక్తాసు మాత్రాసు అవశిష్టాసు మాత్రాసు యావత్సంఖ్యాకా
భవంతి తావంత ఏవ గురవో వాచ్యాః - గురువ్యతిరిక్తాస్తు సంఖ్యాకా లఘవో వక్తవ్యాః
తథా గురవశ్చ యంతః - కతి వర్ణా లఘవశ్చేతి యది పృచ్ఛేత్ తదా ఉక్తసంఖ్యైర్వోక్తానాం గు
రూణాం యావతీ సంఖ్యా భవతి తావత్సంఖ్యాకాసు సప్తపంచాశతో మా
త్రాణాం మధ్యే అపాస్తాసు పరిశిష్టా మాత్రా యావత్సంఖ్యాకా భవంతి తావత్సం
ఖ్యా వర్ణా వాచ్యాః - గురుసంఖ్యయా ద్విగుణీకృతయా యావతీ సంఖ్యా భవతి తా

నోపాయః ॥ వృత్తస్యాలాపినా వర్ణైర్గణావగ్న

త్తస్య వృత్తిష్వేవానువర్తతే ॥ మాత్రా - మాత్రాసంఖ్యా - జాతిషు - తద్వ్యవస్థా జాతి
ష్వర్జితం - ఆర్యాయా ఉద్గీతేశ్చ సర్వేష్వేవ ప్రస్తారభేదేషు సప్తపంచాశదేవ మాత్రా భ
వంతి - గీతేర్వైతాలీయాపాతళికానాం షష్టిః - ఉపగీతేశ్చతుఃపంచాశత్ - ఆర్యాగీత్యా ష
ట్పంచాశకా ఏవ గాథా [illegible] ప్రభృతీనాం [illegible] క్రీడా [illegible] మాలానాం
చతుష్షష్టిః - చారుహాసినా షట్పంచాశత్ - శిఖాఖంజయోరాద్యే షష్టిః - అతిరుచిరా
యా అష్టాచత్వారింశత్ [illegible] అష్టాత్రింశత్ [illegible] షోడశ - ఇత్యేవం సర్వాసు [illegible] మాత్రాసం
ఖ్యా, సువృత్తిగ [illegible] తస్మాదార్యాదీని వృత్తాని జాతిమన్తి ఏష్వేవ ప్రస్తారభేదేషు
[illegible] మాత్రాసంఖ్యా నానువర్తతే - యథా వక్త్రాదిషు ఉపజాతిషు పదచతురూర్ధ్వాదిషు
చ తాసు జాతిరహితాని వృత్తాని - ఏష్వేతేఽప్యాది ప్రత్యయాః ప్రవర్తంతే - అథే
దానీం ఆర్యాయాం అయం లఘుప్రత్యయ ఉదాహ్రియతే ॥ శ్లో ॥ అత్ర [illegible]
[illegible] ఆర్యాయాం సప్తనిక [illegible] కియంతో గురవః లఘూనీతి ప్రశ్నే మాత్రావిధిః ప్రశ్న ॥ అ
త్ర అక్షరపిండః [illegible] త్రింశత్ [illegible] ద్విగుణత [illegible] మాత్రాసంఖ్యా [illegible]

యత్సంఖ్యాకాసు మాత్రాసు అపాస్తాసు అవశిష్టమాత్రాసంఖ్యా లఘవో వాచ్యాః
తథా లఘవ ఇయన్తః కతి వర్ణా గురవశ్చేతి యది ప్రశ్నం పద్యాత్తదా తైస్తైర్వోక్తానాం
లఘూనాం యావతీ సంఖ్యా భవతి తావత్సంఖ్యాకాసు మాత్రాసు సప్తపంచాశతో
మాత్రాణాం మధ్యాత్యక్తాసు అవశిష్టా మాత్రా ద్విమాత్ర ఏకో గురురితి గణనయా
యావన్తో భవన్తి తావన్తో గురవో వక్తవ్యాః అథవా యథోక్తలఘుసంఖ్యాకాసు మా
త్రాసు సప్తపంచాశతో మాత్రాణాం మధ్యే పరిగమితాసు అవశిష్టాసు మాత్రా
సు అర్ధీకృతాసు ఏకస్యార్ధస్య మాత్రా యావత్యో భవన్తి తావన్తో గురవో వా
చ్యాః-గురులఘుమిశ్రణే సతి యావతీ సంఖ్యా తావన్తో వర్ణా వక్తవ్యాః - యథా ॥
త్రిష్వంశకేషు పాదో దళయోరాద్యేషు దృశ్యతే యస్యాః। పథ్యేతి నామ తస్యాశ్ఛన్దో
విద్భిస్సమాఖ్యాతమ్ - అస్మిన్వృత్తే ౫౭ సప్తపఞ్చాశన్మాత్రాః-వర్ణాస్తు ౩౩
త్రయస్త్రింశత్-గురవః ౨౪ చతుర్వింశతిః-లఘవః ౯-నవ.................... ✻

గురుభిస్తథా। గురవో లైర్దళే నిత్యం ప్రమాణ

ఞ్చాశత్ ౫౭ తత్ర హి తేఽక్షరపిణ్డద్విత్వయోశ్శేషం పఞ్చదశ ౧౫-తస్మాత్తస్యామార్యా
యాం పఞ్చదశ లఘూనీతి ప్రబ్రూయాత్-తద్యథా-గచ్ఛతి పురశ్శరీరం ధావతి పశ్చా
దసంస్తుతం చేతః। చీనాంశుకమివ కేతోః ప్రతివాతం నీయమానస్య ॥ అస్యామా
ర్యాయాం షట్త్రింశదక్షరాణి-తేషు పఞ్చదశ లఘూని-అత్ర పూర్వార్ధే అష్ట లఘూని
ఉత్తరార్ధే సప్త లఘూని-అథ వైతాళీయే-అక్షరపిణ్డః అష్టత్రింశత్ తద్ద్విత్వం షట్స
ప్తతిః ౭౬ మాత్రాసంఖ్యా షష్టిః ౬౦ తత్ర హి తాక్షరపిణ్డే శేషం షోడశ లఘూని తత్ర
పూర్వార్ధే అష్టౌ-ఉత్తరార్ధే చాష్టౌ-ఇతి ॥ ౧ ॥ అథ వృత్తానాం గురులఘుజ్ఞానోపాయ
మాహ ॥ వృత్తస్యేతి ॥ వృత్తస్య జాత్యేకవచనం-వృత్తానామిత్యర్థః-లాః లఘవః మా
త్రా ఇత్యర్థః-వర్ణైర్వినా అక్షరైర్వినాకృతాః గాః గురవః వర్ణా భవన్తి - అ
క్షరైర్వినాకృతా మాత్రా గురవో భవన్తీత్యర్థః - వర్ణా గురుభిస్తథేతి ॥ గురుభి
ర్వినాకృతా వర్ణాః లఘవో భవన్తి ॥ గురవో లైరితి ॥ లైః లఘుభిః వినాకృతా వర్ణా
గురవో భవన్తి-అత్ర పూర్వం వర్ణైర్వినాకృతా లఘవో గురవః - ఇదానీం లఘుభి
ర్వినాకృతా వర్ణాశ్చ గురవ ఇతి బోద్ధవ్యం ॥ దళే నిత్యమితి ॥ దళే అర్ధే నిత్యం నియతం
ఇతి ఏవం ప్రమాణం గురులఘుప్రమితిః నిశ్చితమ్-వృత్తైర్నిర్ణీతమ్-ఏతదుక్తం భవతి
యస్య కస్యాపి వృత్తస్యార్ధే యదక్షరాణి మాత్రాః కుర్యాత్ తాసు తదక్షరసఙ్ఖ్యా

న్యాసః-

౧ గురుపరిజ్ఞానే ప్రథమోపాయప్రశ్నః

వృత్తమాత్రాః సప్తపఞ్చాశత్ - } ౫౭

వృత్తవర్ణాః త్రయస్త్రింశత్ - } ౩౩

అవశిష్టామాత్రాశ్చతుర్వింశతిః } ౨౪ గురవ ఇత్యుత్తరం

౨ గురువ్యతిరిక్తాక్షరసంఖ్యాకా లఘవః

వృత్తాక్షరాణి త్రయస్త్రింశత్ - } ౩౩

వృత్తే గురవశ్చతుర్వింశతి - } ౨౪

అవశిష్టాక్షరాణి నవ - ౯ లఘవ ఇత్యుత్తరం

౪ లఘుపరిజ్ఞానోపాయః

వృత్తమాత్రాః సప్తపఞ్చాశత్ - } ౫౭

ద్విగుణీకృతా గురవః అష్టచత్వారింశత్ - } ౪౮

అవశిష్టామాత్రా నవ - ౯ లఘవః ఇత్యుత్తరం

౫ గురుపరిజ్ఞానే ద్వితీయోపాయప్రశ్నః

వృత్తమాత్రాః సప్తపఞ్చాశత్ - } ౫౭

వృత్తే లఘవః నవ - ౯

అవశిష్టామాత్రా అష్టచత్వారింశత్ - } ౪౮

ద్వాభ్యామేకో గురురితి గణనయా చతుర్వింశతిః - } ౨౪ గురవ ఇత్యుత్తరం

మిశ్రసిశ్చితమ్ ॥౨॥ ఇతి గురులఘుజ్ఞానోపాయః॥

[illegible] యశిష్టామాత్రా యావత్యస్తావన్తో గురవో భవన్తి - తావద్భిర్గురుభిర్వినాకృతాః వృత్తాక్షరవర్ణా యావన్తస్తావన్తో లఘవో భవన్తి. తావద్భిర్లఘుభిర్వినాకృతాని వృత్తాక్షరాణ్యపి గురవో భవన్తీతి॥ యథా॥ వాగర్థావివ సమ్పృక్తౌ వాగర్థప్రతిపత్తయే। జగతః పితరౌ వన్దే పార్వతీపరమేశ్వరౌ॥ అస్య పూర్వార్ధే సప్తవింశతిః కలాః - వర్ణాస్తు ౧౬ షోడశ - తైర్వినాకృతాః కలాః ౧౧ ఏకాదశ - తావన్తో గురవః। తైర్వినాకృతా వర్ణాః ౫ పఞ్చ - తావన్తో లఘవః తైర్వినాకృతా వర్ణాః ౧౧ ఏకాదశ - తావన్తోఽపి పూర్వార్ధే గురవః -

౩౨ గురవ ఇయన్తః కతి వర్ణా లఘవశ్చేతి ద్వితీయప్రశ్నః-

వృత్తమాత్రాస్సప్తపఞ్చాశత్ - } ౫౭

వృత్తగురవశ్చతుర్వింశతిః - - } ౨౪

అవశిష్టమాత్రాస్త్రయస్త్రింశత్ - } ౩౩ లఘవః ఇత్యుత్తరం

౬ పునః ప్రస్తారేణ గురుపరిజ్ఞానం

అవశిష్టమాత్రా అష్టచత్వారింశత్ - } ౪౮

అర్ధీకరణే ఏకస్యార్ధస్య మాత్రాశ్చతుర్వింశతిః } ౨౪ గురవ ఇత్యుత్తరం

౭ గురులఘుమిశ్రణేన వర్ణసంఖ్యాపరిజ్ఞానం-

వృత్తే గురవశ్చతుర్వింశతిః ౨౪

వృత్తే లఘవో నవ- ౯

సంకలితాస్త్రయస్త్రింశత్ } ౩౩ వర్ణా ఇత్యుత్తరం

ఏవం విపులాదిష్వపి బోద్ధవ్యమ్ (* జ్ఞానదీపాభిధానం గాఙ్గాగోపాలమిశ్రీయవ్యా

న్యాసః-

గురుపరిజ్ఞానం-

పూర్వార్ధే మాత్రాః ౨౭ సప్తవింశతిః

అస్యార్ధస్య వర్ణాః ౧౬ షోడశ- వినాకృతాః

అవశిష్టాః కలాః ౧౧ ఏకాదశ -గురవః

లఘుపరిజ్ఞానం

వృత్తస్యార్ధే వర్ణాః ౧౬ షోడశ

గురవ ఏకాదశ - ౧౧ వినాకృతాః

అవశిష్టా వర్ణాః ౫ పఞ్చ లఘవః

ప్రకారాన్తరేణ గురుపరిజ్ఞానం-

వృత్తార్ధాక్షరాణి ౧౬ షోడశ

అస్మిన్నర్ధే లఘవః ౫ పఞ్చ- వినా

అవశిష్టాక్షరాణి ౧౧ ఏకాదశ గురవః

కేఽప్యుచ్ఛ || అనధ్యాపనామధిపస్య ప్రభా

తేజో యా ప్రతి (గా) హితగన్ధమాల్యాం

వనాం ... ప్రతిబద్ధ వత్సా ...

ఖ్యానం॥ అథైతేష్వేవవృత్తేషు గుర్వాదిప్రత్యయానుపాఖ్యాతుమాహ॥ వృత్తస్య
లా త॥ వృత్తస్య లా ఇత్యనేన శబ్దేన లఘునాదినో మాత్రా లక్ష్యన్తే- వర్ణాశ్శబ్దేనాక్ష
రాణి లక్ష్యన్తే- గాః గుర్వక్షరాణి తైర్లఘ్వక్షరైః దళే అర్ధే- సతీత్యర్థః - విదయమ
ర్థః- వృత్తస్య మాత్రా అక్షరైర్వినాకృతాశ్చేత్ శేషం గుర్వక్షరసంఖ్యా భవ
తి॥ శ్లో॥ ద్విచత్వారింశదేకస్యాం గీత్యాం వస్వక్షరాణి తు। కియన్తి స్యుర్గురూణీతి ప్ర
శ్నే మాత్రావిదం ప్రతి॥ అత్ర వృత్తస్య లాః ౬౦ షష్టిః వర్ణాః సంఖ్యయా ౪౨ ద్వి
చత్వారింశతా రహితాసు శేషః ౧౮ అష్టాదశ- తస్మాత్తస్యాం గీత్యామష్టాదశ గురూణీ
తి బ్రూయాత్॥ తద్యథా॥ పర్వతరాజసుతాయాః పురికాజ్యా- భవతి ముణ్డలెకు చ దోః
వదనే చ కాన్తిభరితే వల్గన్తి నయనాని సస్పృహం- శమ్భోః॥ వర్ణా గురుభిస్తథేతి॥ వృ
త్తలా గురుభిర్వినాకృతాశ్చేత్ శేషం అక్షరసంఖ్యా భవతి। శ్లో॥ గురూణ్యార్గీతివృ
త్తేషు సన్తి ద్వావింశతిః క్వచిత్। అక్షరాణి కియన్తి స్యుస్తస్యామితి మాత్రావిదం వదేత్
అత్ర వృత్తస్య లాః ౫౮ షట్పఞ్చాశత్ తస్యాం గురుసంఖ్యయా ద్వావింశత్యా ౨౨
రహితాయాం శేషం ౩౬ షట్త్రింశత్- తస్మాత్తస్యాముద్గీత్యాం షట్త్రింశద
క్షరాణీతి వాచ్యమ్॥ తద్యథా॥ కైలాసే ... శీతలతా హిమాద్రిజా ... । కంసం జ
... కంబలవన్తం చ బాధతే శీతమ్॥ అత్ర హి ద్వావింశతి గురూణి- షట్త్రింశ
త్త్వక్షరాణి॥ గురవో లైర్దళే ఇతి॥ వృత్తస్య మాత్రాః లైర్లఘుభిః వినాకృతాశ్చే
త్ శేషం దళే కృతే అర్ధీకృతే సతి గురుసంఖ్యా భవతి॥ ని॥ ఉత్సేధఖండపర్ణేషు శకలస్యచ్ఛేద
దళం ... ఇతి మేదినీ॥ శ్లో॥ ఉపగీత్యాం ... చిల్లఘూని దశ త్రి ... కతి గురవ
క్షరాణి తత్ర ప్రశ్నే మాత్రావిదం ప్రతి॥ అత్ర వృత్తస్య మాత్రాశ్చతుః పఞ్చా
శత్ ౫౪ తాసు లఘుసంఖ్యయా ౧౦ దశత్వరూపయా రహితాసు శేషం ౪౪ చతు
శ్చత్వారింశత్- తస్య దళే సతి ౨౨ ద్వావింశతిః- ఏతావన్త్యత్ర గురూణీతి వా
చ్యమ్- తద్యథా॥ ఇహానూచితమాత్రా ... సూరిభిః పూజ్యైః॥ ఉపగీతి

ఘనో ధనుష్పృథుముక్తా మోచ॥ అస్య శ్లోకస్య ప్రథమదళే మాత్రాః ౩౬ షట్త్రిం
శత్- వర్ణాః ౨౨ ద్వావింశతిః- తైర్వినాకృతా మాత్రాః ౧౩ త్రయోదశ - తా
వన్తో గురవః- ఏతైః వినాకృతాః వర్ణాః - ౯ - నవ- తావన్తో లఘవః- తైర్వినాకృ
తా వర్ణాః ౧౩ త్రయోదశ- తావన్త ఏవ ప్రాగ్గురవః- ఏవం సర్వత్రాపి జ్ఞేయమ్
॥ ఇతి గురులఘుజ్ఞానోపాయః॥ ......*॥

త్రియం వక్త్రే నిత్యం స్త్రియాదభిజ్ఞానామ్ || అత్ర హి చతుర్గణ ఖ్యాతత్తిమా(త్రా)కుల
ఘురూపాభిర్దశభిర్మా(త్రా)భిర్వర్జితావశిష్టానాం ౨౮ చత్వారింశతో
మా(త్రా)ణామర్ధం భూతా ద్వావింశతిః గుర్వక్షరసంఖ్యా భవతి - తస్మాదప గీత్యాం
ద్వావింశతి గురువర్ణాక్షరాణీతి కథయేత్ || ఏవం (ప్ర)మాణమితి నిశ్చలమితి || ఇతి శబ్దా
(త్ర)(ప్ర)దర్శనార్థః - తేన గురుద్వారకౌ లఘు(ప్ర)త్యయః లఘుద్వారకౌ ఉత్తర(ప్ర)త్య
యశ్చ పరిగృహ్యేతే తయోరనుపదేశ స్తు శిష్యబుద్ధి వైశద్యార్థః - తథాహి - ఇహ తా
వల్లఘు(ప్ర)త్యయో గురు(ప్ర)త్యయశ్చేతి ద్వౌ (ప్ర)త్యయా అక్షరద్వారకావుక్తౌ ఏవం
గురుద్వారకావపి ద్వౌ (ప్ర)త్యయౌ సంభావ్యేతే - తథా లఘుద్వారకౌ ద్వౌ - త(త్ర) గు
రుద్వారకయోః లఘుద్వారకయోశ్చ ఏతేషు కల్పితేషు శేష(ప్ర)త్యయాశ్శిష్య
స్స్వయమేవ ఊహ్యా భవేతామితి (గ్ర)న్థకారాభి(ప్రా)యః - ఇదానీం (బ్రూ)
మః || ద్విగుణ గురుసంఖ్యా హీనా మా(త్రా) సంఖ్యా తు భవతి లఘుసంఖ్యా | లఘుసం
ఖ్యాయుత మా(త్రా) దళమిహ సంఖ్యా ఉక్షరాణాం చ || శ్లో|| ఆర్యాగీత్యాం గురూణాం
షడ్వర్ణకస్యాం విద్ధి పంచవింశతిః | కియన్తి లఘూనీతి (ప్ర)శ్నే మా(త్రా)విదం (ప్ర)తి ||
అత్ర మా(త్రా)సంఖ్యా ౬౪ చతుష్షష్టిః - గురుసంఖ్యా ౨౫ పఞ్చవింశతిః - సా
ద్విగుణా ౫౦ పఞ్చాశత్ - తయా ఊనాయాం మా(త్రా)సంఖ్యాయాం శేషం ౧౪ చతు
ర్దశ - ఏతావన్తి తస్యాం లఘూనీతి వాచ్యమ్ || తద్యథా || అథ నిజరాజ్యం యేన (ప్రా)శా
సితం తేన శ(త్రు)రాజ్యస్తేన | యేనాఽఽరాజ్యస్తేన (శ్రి)యా విశోఽయస్య విహతి రాజ్యస్తేన
శ(త్రు)రాజ్యస్తేన రిపుపక్షిన్ మృత్యునా ఇతి (శ్రి)యా సూర్య శోభనయేన దిశః అరా
జ్యస్తేన అశోభస్తేన తేన నిజరాజ్యం (ప్రా)శాసి శాసితం - యస్య - ఆజ్యస్త్రైయుద్ధ వర్ధ్య
విహారిణ స్త్రరాయః న - సర్వ(త్ర) జయ ఏవేత్యర్థః || శ్లో|| అస్యామేవ లఘూన్యాసన్నా
ర్యాగీత్యాం చతుర్దశ | అక్షరాణి కియన్తి స్యురితి మా(త్రా)విదం వదేత్ || అత్ర లఘు
సంఖ్యా ౧౪ చతుర్దశ - మా(త్రా)సంఖ్యా చతుష్షష్టిః ౬౪ తదుభయయోగసం
ఖ్యా ౭౮ అష్టసప్తతిః తదర్ధం ౩౯ ఏకోనచత్వారింశత్ - ఏతావన్తి తస్యామార్యా
గీత్యామక్షరాణీతి వాచ్యమ్ || తద్యథా || అథ నిజరాజ్యస్తేనేతి పూర్వోక్త మేవోదాహర
ణమ్ - ఏకమన్య(త్రా)ప్యనుసన్ధేయమ్ || ౮ || * ఇతి షోడశమా(త్రా)వృత్త(ప్ర)కరణమ్ *

శ్లో॥ భిన్నభిన్నమాత్రాసఙ్ఖ్యాత్మకద్విపాత్ప్రకరణం॥

అ॥ మాత్రాసమకానాంచ ద్వ్యష్టకమాత్రానివృత్తానిలక్షయిత్వా ఇదానీం మాత్రాధిక్యేన భిన్నానాంలక్షణమాహ ॥ శిఖిగుణితదశలఘు రచితమపగతలఘు యుగళమిదమపరమఖిలమ్- సగురుశకలయుగళకమపిసుపరిఘటితలలితపదవితతిర్భవతిశిఖేతి॥ శిఖినో౽గ్నయః అనేన త్రిత్వసంఖ్యావివక్షితా॥ శ్రు॥ త్రయో వా అగ్నయో హవ్యవాహనో దేవానాంకవ్యవాహనః పితౄణాంసహరక్షా అసురాణాంతఏతర్హ్యాశంసన్తే మాంపరివక్ష్యతేమామితిశ్రుతేః॥ త్రయో౽గ్నయశ్చాహుతయశ్చ వంచేత్యాది లోకప్రసిద్ధేశ్చ॥ శిఖిభిస్త్రిభిర్గుణితా వర్ధితాః శిఖిగుణితాః దశచతే లఘవశ్చ తిదశలఘవః- శిఖిగుణితాశ్చతేదశలఘవశ్చేతి శిఖిగుణితదశలఘవః త్రింశల్లఘవ ॥ ఇత్యర్థః తైః రచితం శిఖిగుణితదశలఘురచితం ఇదం ప్రథమచరణమితిశేషః - ఇదమితి నపుంసకలింగనిర్దేశః ప్రయోగసామర్థ్యా దేవ నపుంసకలింగస్య చరణశబ్దస్యాధ్యాహారఏవయోగ్య ఇతిగమ్యతే- చరణశబ్దస్యోభయలింగత్వం - యథా-పదం

అథభిన్నభిన్నమాత్రాసంఖ్యాత్మకద్విపా
త్ప్రకరణమ్ ॥ శిఖిగుణితదశలఘురచితమప
గతలఘుయుగళమపరమిదమఖిలమ్, సగురుశ
కలయుగళకమపిసుపరిఘటితలలితపదవితతి

అథ భిన్నభిన్నమాత్రాసంఖ్యాత్మకద్విపాత్ప్రకరణమ్॥

శిఖిగుణితేతి॥ శిఖిభిః అగ్నిభిః త్రిభిః గుణితైః వర్ధితైః దశభిః లఘుభిః రచితం- త్రింశల్లఘువిరచితమిత్యర్థః- అపగతలఘుయుగళం లఘుద్వయహీనం - అష్టావింశతిలఘురచితమితియావత్ - ఏతంపూర్వార్ధలక్షణం - అపరం ఉత్తరార్ధం ఇదమఖిలం ఏభిస్త్రింశతా లఘుభిః సంపూర్ణం - సగురుశకలేతి॥ శకలయుగళమపి- అర్ధద్వయమపి సగురు అన్తే గురుసహితం యదితర్హి శిఖానామద్విపాద్వృత్తం భవతి - అత్ర న చతుర్భిః పాదైః శ్లోకః కింతు ద్వాభ్యామేవ - త్రింశతిసంఖ్యాయాం ద్విత్వసంఖ్యావ్యవకలనముక్త్వా అష్టావింశతిలఘురచితమితిస్వభావేన ప్రథమపాదకథనస్యాస్మిన్వృత్తేత్వశక్యత్వాత్ శిఖిగుణితదశలఘురచితం అపగతలఘుయుగళమిత్యుక్తమ్- లక్షణం ద్రష్టవ్యమ్॥ ఉ॥ సశిచరపతిమథనతుకపిరవదదిహాశ్ర్వణుకుణపభుగధిపసుహిత మ్యుయువతిరితిజనకదుహితరివిస్మృజమతిమియమసుహృదితరుచిరసలశిఖా॥ నిశిచరపతిం

ష్టుభిఖ్యాతమితి॥ వక్త్రంనామ ఆద్యాత్ అక్షరాత్ పరమితి శేషః। నసౌ నగణసగణౌ అబ్ధేః చ
తుర్థాదక్షరేభ్యః పరం- అబ్ధిశబ్దేన చతుస్సంఖ్యా వివక్షితా చత్వారస్సాగరా ఇ
తి లోకప్రసిద్ధేః। యదుక్తం జ్ఞేయాస్సంఖ్యాస్తు లోకత ఇతి। యః యగణః -అనుష్టుభీతి ని
ర్ధారణే సప్తమీ - అనుష్టుప్ఛందసి మధ్య ఇత్యర్థః- ఖ్యాతం ప్రసిద్ధం - అయమన్వ

యః। అనుష్టుభి ఆద్యాత్పరం నసౌ న స్యాతాం అబ్ధేః పరం యః స్యాత్ - తర్హి వక్త్రం
నామ ఖ్యాతమితి। ఏతదుక్తం భవతి- అనుష్ఛందోఽవాంతరజాతిత్వాదనుష్టుప్ఛందస
శ్చ ప్రతిపాదమష్టవర్ణాత్మకత్వాద్వక్త్ర వృత్తానాం ప్రతిపాదమష్టావష్టావేవ వ

ర్ణా భవేయుః- న మాత్రా ఇతి- ననుమాత్రావృత్తప్రతిపాదనాయ ద్వితీయస్యాధ్యాయ
స్యారబ్ధత్వాత్ ప్రకృతం మాత్రావృత్తప్రతిపాదనం పరిత్యజ్య అప్రకృతం వర్ణ
వృత్తప్రతిపాదనం క్రియతే। యస్మాత్ప్రకృతహాన్య ప్రకృత ప్రక్రియే ప్రసజ్యేతే ఇ

తి చేదుచ్యతే- మాత్రావర్ణవిభేదేన ఛందస్తదిహ కథ్యత ఇత్యత్ర మాత్రావృత్త
వర్ణవృత్తవ్యతిరిక్త వృత్తసంభవానంగీకారాదన్యతరేషు వృత్తేషు వక్త్రజాతేర
ప్యంతర్భావస్యాపేక్షితత్వాత్ వర్ణవృత్తాధ్యాయవక్ష్యమాణగణవిన్యాసవిశేష
నియమవత్త్వాభావేన వర్ణవృత్తేష్వంతర్భావానుపపత్తేః పారిశేష్యాద్గణవిన్యాసవి
శేషనియమవత్త్వాభావసాదృశ్యాచ్చ మాత్రావృత్తేష్వంతర్భావః। అతఏవార్యా
వైతాలీయవత్ వక్త్రవృత్తానాం నిరూపణమస్మిన్నధ్యాయే క్రియమాణం యుక్తం భ
వతీతి న ప్రకృతహాన్యప్రకృతప్రక్రియాప్రసంగః- ఇమమేవార్థమభిప్రేత్య వివ
రణే సంక్షేపాదుక్తం- మాత్రావృత్తేష్వపి అనుష్టుప్ఛందోరూపత్వాన్మాత్రాసం

స్యాతాం, మబ్ధేర్యోఽనుష్టుభి ఖ్యాతం ॥ ౧ ॥

పంచమవర్ణాదారభ్య గణప్రాధాన్యం ప్రవర్తతే తస్మాదత్ర మాత్రావృత్తప్రకరణే

కథ్యంతే- అనుష్టుభి ఆద్యాద్వర్ణాత్పరం నసౌ నగణసగణౌ న స్యాతాం ద్వితీయవర్ణా

దారభ్య త్ర్యక్షరాః అబ్ధేశ్చతుర్థ్యక్షరేభ్యః పరం యః యగణః యది స్యాత్ తర్హి వక్త్రం నా
మ వృత్తం ఖ్యాతం ప్రసిద్ధం- ప్రాద్యవర్ణస్య అష్టమాక్షరస్య చ స్వరూపావచనాదర్థ
సిద్ధం గురులఘ్వోరన్యతరత్వం వేదితవ్యం॥ వక్త్రం నాద్యాత్। ఇత్యత్ర ప్రథమవర్ణా
త్పరం నగణసగణౌ న స్తః। ఏతదత్ర సామాన్యలక్షణం। నసౌ స్యాతామితి పంచమవర్ణాదా
రభ్య యగణః। ఏవమారభ్య ఏకైకేనాధికేన లక్షణం కథయతి ॥ ఉదా॥ ...ల్లీలదద్యాత్పదా

ఖ్యాం విధాయ వర్ణానాం సంఖ్యాం త్రయాణమితి తస్మాత్సర్వమనవద్యం ॥ ౧ ॥ అ ॥ విశేష
మాహ ॥ యుజోర్జేన సరిత్పతుః పథ్యావక్త్రం ప్రకీర్తితమితి ॥ నాద్యాన్నసౌ స్యా
తామనుష్టుభీత్యేతాని పదాని అవక్త్ర ప్రకరణపరిసమాప్తేరనువర్తంతే । యుజోః
ద్వితీయచతుర్థయోః పాదయోః జేన జగణేన సహితం లక్షితం వా వృత్తమితి శేషః సరి
త్పతుర్వాస్సాగరాచ్చతుర్భ్యోర్ణేభ్యః పరమిత్యర్థః పథ్యావక్త్రం నామ ప్రకీర్తితం
తదుక్తం ఆచార్యైః । అయమర్థః । అనుష్టుప్ఛందసః యస్య ఆద్యాత్తు రాత్పరం నగణస
గణౌ న స్యాతాం ప్రథమతృతీయయోః పాదయోశ్చతుర్థవర్ణాత్పరం యగణః ద్వితీయ
చతుర్థయోః చతుర్థవర్ణాత్పరం జగణశ్చ భవేత్ తద్వృత్తం పథ్యావక్త్రం నామ
పూర్వాచార్యైరుక్తమితి ॥ ౨ ॥ కించ ॥ ఓజయోర్జేన వారిధేస్తదేవ విపరీతాదితి ।
ఓజయోః ప్రథమతృతీయపాదయోః వారిధేస్సముద్రాత్ తదేవ పథ్యావక్త్రమేవ విప
రీతాదిః విపరీతేతి శబ్ద ఆదిర్యస్య పథ్యావక్త్రస్య తత్తథా ॥ అయమర్థః ।
ఆద్యాత్తు రాత్పరం నగణసగణౌ న స్యాతాం ప్రథమతృతీయయోః పా
దయోః చతుర్థవర్ణాత్పరం జగణో భవతి ద్వితీయచతుర్థయోః పాదయోః
చతుర్థవర్ణాత్పరం యగణో భవతి ఏవం చేద్విపరీతపథ్యావక్త్రం
నామ వృత్తం భవతీతి ॥ ౩ ॥ కించ ॥ చపలావక్త్రమయుజోర్నకారశ్చేత్పయో

యుజోర్జేన సరిత్పతుః, పథ్యావక్త్రం ప్ర
కీర్తితం ॥ ౨ ॥ ఓజయోర్జేన వారిధేః, తదే
వ విపరీతాది ॥ ౩ ॥ చపలావక్త్రమయుజోర్నః

శ్రీమాన్ , దైత్యానాం మురిపుః ఖ్యాతః । శంఖం చక్రం గదాం శార్ఙ్గం బిభ్రాణో వ
క్త్రమబ్జాభం ॥ అబ్జాభం శశాంకసంకాశం పద్మసదృశం వా ॥ ౧ ॥ యుజోరితి ॥ యుజోః యు
గ్మయోః పాదయోః సరిత్పతుశ్చతురక్షరేభ్యః పరతః జేన జగణేన యుక్తం పథ్యావ
క్త్రం నామ వృత్తం ప్రకీర్తితం ప్రోక్తం । అయుజోస్తు తత్ క్త్రం తు గణమేవ । యథా । సరి
ద్ । యగణః । ప్రకీర్తి । జగణః ॥ ఉదా ॥ కరోత్యేవమపక్షేపం , పథ్యావక్త్రం సమాగతా ।
విహాకేతుష్వందత్తే , సాష్టాఙ్గమప్రియే ఎవ సా । పథ్యా రోగిజనభోజననియమః ॥ ౨ ॥ ఓజ
యోరితి ॥ ఓజయోః ప్రథమతృతీయయోః పాదయోః వారిధేః చతుర్థవర్ణాత్పరం జే
న జగణేన యుక్తం తదేవ వక్త్రం విపరీతాది విపరీతవక్త్రం నామ వృత్తం భవతి । యథా
నవాః ॥ ఇతి జగణః శేషం పూర్వవత్ । ఉదా ॥ వక్త్రమాలోక్య కోపతో , హరస్య విపరీతం

రాశేరితి॥ నకారో నగణః- పరయో రాశ్యోస్సముద్రాత్ । అన్యత్పూర్వవద్వ్యాఖ్యేయం ॥౪॥
కించ ❀ యస్యాం లస్సప్తమో యుగ్మే సా యుగ్మవిపులా మతేతి॥ యస్యాం విపులాయాం
యుగ్మే పాదే ద్వితీయే చతుర్థే చ సప్తమో వర్ణో లో లఘుస్స్యాత్ అయుగ్మయోః పా
దయోశ్చతుర్థవర్ణాత్పరం యగణో నియతో భవేత్ - సర్వేష్వపి పాదేష్వాద్యాక్ష
రాత్పరం న సా న స్యాత్తాం ఏవం సతి యుగ్మవిపులా నామ మతా మునేః పింగళస్యేతి శేషః -
పథ్యావక్త్రస్య యుగ్మయోః పాదయోశ్చతుర్థవర్ణాత్పరం జగణో నియతః యుగ్మ
విపులాయాస్తు నాయం నియమః సప్తమస్య వర్ణస్య లఘుత్వనియమమపి వేత్యయమనయో
ర్భేదః ॥౫॥ కించ ❀ సైతవస్యాఖిలేష్వపీతి॥ పూర్వస్మాదనువర్తతే - సర్వేష్వపి పా
దేషు సప్తమో వర్ణో లఘుర్భవతి యది తర్హి సైతవస్యాచార్యస్య యుగ్మవిపులా
మతేత్యర్థః ॥౬॥ కించ ❀ భేనాబ్ధితో భాద్విపులేతి ॥ అఖిలేష్వపీతి పూర్వస్మాదనువ

కారశ్చేత్పరయో రాశేః ॥౪॥ యస్యాం లస్సప్తమో
యుగ్మే, సా యుగ్మవిపులా మతా ❋ ॥౫॥ భేనాబ్ధితో

తత్ । నిజ్ఞా రాసైశ్శంకిరే, వినాశమర్థవృష్టేషు ॥౩॥ చపలేతి॥ అయుజోః ప్రథమతృ
తీయపాదయోః పరయో రాశేః చతుర్థాక్షరాదుపరి నకారః నగణశ్చేత్ చపలావక్త్రం
నామ । యథా । క్త్రమయు । ఇతి నగణః॥ ఉదా॥ ఉదితే తత్ర విజయే, నృపాభీత్యాపరంస్వి
న్నాః । చపలావక్త్రకమలం, తదీయాంతేన చావశ్యకా ॥ తత్ర భారతయుద్ధే విజయే అర్జు
నే ॥౪॥ యస్యామితి॥ అత్ర నహిగణనిబంధః । యుగ్మే ద్వితీయే చతుర్థే చ పాదే సప్తమో
వర్ణః లః లఘుశ్చేత్ సా యుగ్మవిపులా మతా । యథా । మతా ఇత్యత్ర తకారస్సప్త
మో లఘుః ॥ ఉదా ॥ వందే తామిందిరాం నిత్యమిందీవరవిలోచనాం । యా కుచక్షితిభృద్యు
గ్మ, విపులాభాతి పంకజే ॥౫॥ అథ సైతవేన పాదేన త్రయాణాం లక్షణముచ్యతే । భేనేతి॥
అబ్ధితః చతుర్థవర్ణాత్పరం భేన భగణేన యుక్తా భాద్విపులా భగణాత్ప్రోక్తా విపులే
త్యర్థః । అథవా భాద్విపులా భవిపులేతి చ పర్యాయః । యథా । భాద్విపు । ఇతి భగణః ॥ ఉదా ॥
దానేన తే భూమిపతే, సంవర్ధితా లోకమముం । కాంత్యాభృశం భాద్విపులా, కీర్తి
ర్భాస శుభ్ర యతి॥ భాత్ వసుధాంత్ ॥౬॥ ఇత్థమితి । చతుర్థాక్షరాత్ వర్ణాత్ రః రగణ

శ్రు ❋ పంచమం లఘు సర్వత్ర సప్తమం ద్విచతుర్థయోః । షష్ఠం గురు విజానీయాదేత
చ్ఛ్లోకస్య లక్షణమ్. ....

తథా తే - సర్వేష్వపి పాదేషు ఆద్యైతత్స్వమాత్రాత్ భగణేన యుక్తా భాద్విపులా భ
కారాత్పరతో ఉపస్థితా విపులా భవతి భ విపులా నామ భవతీత్యర్థః ॥౭॥ కించ ❁
ఇత్థమన్యా రశ్చతుర్థాదితి ॥ ఇత్థమనేన ప్రకారేణ అన్యా విపులా రః రగణశ్చతు
ర్థాత్ అక్షరాత్పరం - అయమర్థః - యథా చతుష్వపి పాదేషు చతుర్థవర్ణా
త్పరతః స్థితేన భగణేన భ విపులా భూదిత్థం రగణశ్చేద్ర విపులా నామవృత్తం భవతీతి॥
౮॥ కించ ❁ నోంబుధేశ్చేన్న విపులేతి॥ స్పష్టమేతత్ ॥ ౯॥ కించ ❁ తో ఉబ్ధేస్త
త్పూర్వాన్యా భవేదితి॥ అయమర్థః - చతుష్వపి పాదేషు అబ్ధేస్తగణశ్చేత్ తత్పూర్వా
ర్వాఽచ్ఛబ్దేన తకారః పరామృశ్యతే - తకారపూర్వా అన్యా విపులా త విపులా నామ భవ
తీతి ॥ ౧౦॥ ——* ఇతి వృత్తప్రకరణం - *—— అ॥ మాత్రాసమక
వృత్తానాం లక్షణమాహ ❁ ద్విగుణితవసులఘురచలధృతిరితి ॥ వ్యాఖ్యా మా
వృత్తిభ్యాం గుణితా వసవ ఇత్యాద్విగుణితాస్స్వార్థే కప్ప్రత్యయః వసవోఽష్టౌ చతేల

భాద్విపులా ॥౬॥ ఇత్థమన్యా రశ్చతుర్థాత్ ॥౭॥
నోంబుధేశ్చేన్న విపులా॥౮॥ తో ఉబ్ధేస్తత్పూర్వా
న్యా భవేత్ ॥౯॥ ఇత్యనుష్టుప్ప్రకరణమ్ ॥ ❁॥

శ్చేత్ ఇత్థమన్యా విపులా రాద్విపులా నామ ర విపులా నామేతి వా ఉపరితథా విప్రయోగా
త్ ॥ యథా ॥ రశ్చతుర్ ॥ ఇతి రగణః ॥ ఉదా ॥ మందతరో గంధవాహో, మానవతీశ్వాస
బంధుః ॥ భోగిముదం సంవిధత్తే, రాద్విపులేత్థం సదోక్తా ॥ అపిచ ॥ మందగతా మంజుభా
షా, చంద్రముఖీ కుందదంతా ॥ మందహాసా భాతి తన్వీ, సైవ రాద్విపులా కుచేసా ॥౭॥
నోంబుధేరితి ॥ అంబుధేశ్చతుర్థవర్ణాదుపరి నః నగణశ్చేన్న విపులా నామ వృత్తం భ
వతి ॥ యథా ॥ న విపు ॥ ఇతి నగణః ॥ ఉదా ॥ తుంగపీనస్తనభరా, మధ్యదేశేన విపులా ॥ పంక
జాక్షీ శశిముఖీ, పార్వతీ మామవతు సా ॥ మధ్యదేశే అవలగ్నస్థలేన విపులా స్థూలా ॥౮॥ తో
త్సాబ్ధేరితి ॥ అబ్ధేశ్చతుర్థవర్ణాత్పరం తః తగణశ్చేత్ తత్పూర్వా తచ్ఛబ్దేన తకారః పరా
మృశ్యతే తకారపూర్వా అన్యా విపులా త విపులా నామ తాద్విపులా నామేతి వా వృత్తం భ
వతి ॥ యథా ॥ వార్నాన్యా భ ॥ ఇతి తగణః ॥ ఉదా ॥ వదాంతనిర్ణీతా మతి, రాచార్యైర్గు
రుష్టాముఖాం ॥ దృష్టవతో మే భామినీం, హంత విపులా న స్థితా ॥ అపిచ ॥ రామో రామాం
సీతాం శోధన్, పార్శ్వే పశ్యన్ ధన్వీ బిభ్రత్ ॥ సౌ చేద్దృష్ట్వా [illegible], ప్రాణేశా

ఘవశ్చేతి వసులఘవః వసుశబ్దేన అష్టసంఖ్యా వివక్షితా। అష్టౌ వసవ ఇతి శ్రుతేః లోక
ప్రసిద్ధేశ్చ- ద్విగుణితా వసులఘవో యస్యాః సా ద్వికగుణితవసులఘుః షోడశలఘుకే
త్యర్థః అచలధృతినామ ఇహాస్మిన్ మాత్రాసమకప్రకరణే అచలధృతినామ వృ
త్తం భవతి అచలధృతిరితీతి కేచిత్ పఠంతి ॥ అయమర్థః- అత్ర షోడశమాత్రాః ప్ర
తిపాదం నియతా భవంతి అస్మిన్ మాత్రాసమకప్రకరణే షోడశమాత్రా యది భిన్నరూ
పా భవంతి తర్హ్యచలధృతినామ వృత్తం భవతీతి॥ ౧ ॥ కించ [illegible] మాత్రాసమకం
నవమోల్గాంత ఇతి॥ మాత్రాసమకన్నామ నవమో వర్ణః ల్ లఘుః గ్ గురుః అంతశ్చ
రమః భవతీతి శేషః, అయమర్థః। ప్రతిపాదం షోడశమాత్రస్య యః తాసు నవ
మీ మాత్రా అష్టమ్యా దశమ్యా మాత్రయా వా సహ ఏకగురుభావం న గచ్ఛేత్ కింతర్హి
భిన్నలఘురూపైవ స్యాత్ పంచదశీ షోడశీ చ మాత్రే అన్యోన్యం సంయుజ్య ఏకగురు

అథ షోడశమాత్రాత్మకద్విపాత్ప్రకరణం॥ ద్విక
గుణితవసులఘురచలధృతిరిహ ॥ ౧ ॥ మాత్రాస

వంతాద్విస్తృతా॥ తాద్విస్తృతా తాద్విపులా నామేత్యర్థః॥ ఇత్యనుష్టుప్ప్రకరణం॥
ణ॥ అథ షోడశమాత్రాత్మకద్విపాత్ప్రకరణం॥ ద్వికగుణితేతి॥ అత్ర నహిగణాపేక్షా ద్వి
పాచ్ఛ్లోకః న చతుష్పాత్ షోడశమాత్రశ్చేత్యాదిః। వసుశబ్దేనాష్టత్వసంఖ్యోచ్యతే వసవో
ష్టౌ చ తే లఘవశ్చ ద్వికేన ద్విత్వసంఖ్యయా స్వార్థేకః గుణితాః అభ్యస్తాః వసులఘవః
షోడశలఘవో యస్యాః సా అచలధృతినామ ఇహ అస్మిన్ షోడశమాత్రాప్రకరణే ॥అ
చలధృతిరితీత్యపి పాఠః ॥ఉ॥ రణభువి దశరథసుతభుజగుణమథ, అచలధృతిమరిరమ
సుతమసుజ ఇతి॥ అపిచ॥ హిమరుచిదళధరఫణివిలసితభవ, అచలధృతిహరచుతిథవహ్ని
దిశిమల॥ అచలధృతిహరః స్కందః ఇంద్రో వా॥ ౧॥ మాత్రాసమకమితి॥ మాత్రాసమ
కం నామ వృత్తం గాంతం గ్ గురుః అంతే యస్య తత్ గుర్వంతం భవతి యత్ర నవమో వర్ణః
ల్ లఘురేవ అవశిష్టమాత్రాణాం గురులఘుత్వకల్పనా యథారుచి స్యాత్ ॥ యదా ।స।
ఇతి నవమీ మాత్రా లఘుః తం ।ఇతి చరమో గురుః॥ ఉదా॥ పిత్రా కథితా జనకస్య సుతా
మాత్రాసమకం వరయతి రామం ॥ మాత్రా జనన్యా భువా సమకం సమయథా భవతీత
థా భూమౌ రసవిష్ణువత్సీత్యాదితి భావః॥ అపిచ॥ భ్రాత్రా కథితా ద్రుపదస్య సుతా
మాత్రాసమకం వరయతి చ సా॥ అత్ర అసదృశం అసనురూపం భూపం మా వరయేతి నిషేధి

త్వంగత్వైతాం-వ్యతిరిక్త మాత్రాణాం గురులఘుత్వ కల్పనాయథారుచిస్యాత్-త
థా చ నతిమాత్రా సమకంనామవృత్తంభవతీతి॥ షోడశమాత్రాత్మకత్వంగురుత్వం
తత్వంచ వత్యమాణానాంవిశ్లోక వానవాసికాచిత్రా పచిత్రాణాంవృత్తానామవి
శేమానంవేదితవ్యం॥ ౨॥ కించ ❀ జోన్లావథాంబుధేర్విశ్లోకఇతి॥ జఃజగణః న్లానగ
ణలఘూ-అథశబ్దోవికల్పార్థః॥ తదుక్తం॥ వికల్పానంతరారంభప్రశ్నాధామంగ
లేష్వథేతి॥ అంబుధేశ్చతసృభ్యోమాత్రాభ్యః పరంజగణోభవేత్-అథవానగణల
ఘూభవేతాం-తదావిశ్లోకోనామవృత్తంభవతీతి॥ ౩॥ కించ ❀ తద్యుగళాద్వానవా
సికాస్యాదితి॥ తద్యుగళాత్ తచ్ఛబ్దేనాంబుధిః పరామృశ్యతే-అంబుధియుగళాత్ అ
ష్టాభ్యోమాత్రాభ్యః పరమిత్యర్థః-అత్రాపిజోన్లావథేత్యత్రానిషదాన్యనువర్తం
తే-వనవాసికానామ అయమర్థః-అష్టాభ్యోమాత్రాభ్యః పరంజగణో వానలఘూ
వాభవతః-అన్యల్లక్షణంపూర్వవత్-తర్హి వానవాసికానామవృత్తంభవతీతి ॥ ౪ ॥
కించ ❀ బాణాష్టనవసుయదిలశ్చిత్రా॥ బాణాష్టనవసు-బాణశబ్దేనపఞ్చసఙ్ఖ్యావివ

మకంనవమోల్గాంతం॥ ౨॥ జో న్గావథాంబుధేర్వి
శ్లోకః॥ ౩॥ తద్యుగళాద్వానవాసికాస్యాత్॥ ౪॥

తా॥ ౨॥ జో గావితి॥ అంబుధేశ్చతుర్భ్యః కలాభ్యః పరంజః జగణః గౌ గురుద్వయంచయ
దివిశ్లోకోనామ॥ యథా॥ వథాంబు॥ ఇతిజగణః॥ ధేర్విశ్॥ ఇతిగురూ॥ ఉదా॥ గౌరీపతిమర్చ
యంతశ్చిత్తం ప్రశ్నాచకాస్తుభావిశ్లోకః॥ భావిశ్లోకః అభిప్రాయగర్భః విగతపద్యః॥
అపిచ॥ ధర్మంచరిత్యజన్ భూలోకే, రాజానరాజతేశ్లోకః॥ విశ్లోకః విగతయశాః॥ వ
ద్యాయశసిచశ్లోకఇతికోశః॥ ౩॥ తద్యుగళాదితి॥ తచ్ఛబ్దేనాంబుధిః పరామృశ్యతే॥ తద్యుగ
ళాత్ అంబుధియుగళాత్ అష్టాభ్యఃమాత్రాభ్యః పరంజగణో గురుద్వయంచయదితదా
వనవాసికానామ॥ యథా॥ నవాసి॥ ఇతిజగణః॥ కాస్యాత్॥ ఇతిగురూచ ॥ ఉదా॥ నీతిమతో

ప్యాగమోదితార్థం మానయతోధర్మసంగ్రహేచ్ఛోః॥ అపిచ॥ భూమిపతేర్మ
త్సరాజపృథ్వ్యాం చంద్రబలాద్వానవాసికాస్యాత్॥ ఏతచ్ఛ్లోకద్వయమేకాన్వ
యం। నవాసికాపూర్తనమాసనంఘంత్రిబలాదేవభవతీతిభావః॥ వాస్యాద్వికల్పోపమ
రూా రవాథే: చత్రకీర్తితఇతియాదవః॥ ౪॥ బాణేతి॥ బాణాష్టనవసుషంచమ్యాష్టమీనవ
మీషుకలాసుల యదిలఘుశ్చేత్ చిత్రావృత్తం॥ యథా॥ ష్ట॥ ఇతిపంచమీ॥ సు॥ యు॥ ఇతిఅ

షితా. కన్దర్పబాణాః పఞ్చ ఇతి లోకప్రసిద్ధేః పఞ్చాష్టమనవమేషు స్థానేషు స్థితాః
లః లఘుః యది చిత్రా నామ అయమర్థః - పంచాష్టనవమస్థానేషు స్థితాసు మాత్రాసు
అభ్యః పూర్వయా పరయా వా మాత్రయా సశ్లిష్య గురుభావం న గచ్ఛేయుః - కింతర్హి భి
న్నలఘవో భవేయుః అన్యల్లక్షణం పూర్వవత్ - ఏవం చేచ్చిత్రా నామ వృత్తం భవతీతి||
౫||కించ ❀ అభ్రియుగాచ్ఛేదుపచిత్రేతి||అయమర్థః-అష్టాభ్యో మాత్రాభ్యః పరం
భగణస్స్యాత్-అన్యత్పూర్వవత్ తదుపచిత్రా నామవృత్తం భవతీతి||అభ్రియుగా
ద్గల్యుపచిత్రేతి కేచిత్పఠంతి || తదా అష్టాభ్యో మాత్రాభ్యః పరం గః గురుశ్చ లో లఘు
శ్చ యదా యది గణశ్చ గల్యౌ భవేయుః తదిత్యర్థః తదుపచిత్రా నామవృత్తం భవతీత్యర్థః||౬||
కించ ❀ యదతీతకృతవివిధలక్ష్మయుతైర్మాత్రా సమాదిపాదైః కలితం | అనియత

బాణాష్టనవసు యది లశ్చిత్రా ||౫|| ఇతి షోడశ
మాత్రాత్మకద్విపాత్ప్రకరణం || అథ షోడశ
మాత్రాత్మకచతుష్పాత్ప్రకరణం || యదతీతవివి
ధశుభలక్ష్మయుతైర్మాత్రాసమాదిపాదైః క
లితం | అనియతవృత్తపరిమాణయుక్తం, ప్రథితం

ష్టమీనవమ్యౌ చ లఘువః ||ఉదా||నీలాబ్జదళరుగమలోజ్జ్వలం, చిత్రాంబరరుచిమన్య
త్రాం చేష్టే||అపిచ||నీలాబ్జదళరుగమలః కృష్ణః, పాయాత్స నిజపదభక్తాజ్జుష్టం||కించ
లోకాతిశయకదరచిత్రాంకం, విద్యాత్ర పదతియవఘోపచిత్రా||అత్రోదాహృతే
షు త్రిషు పద్యేషు ద్వితీయం తృతీయం చైకవాక్యం|| ఇతి షోడశమాత్రాత్మకద్విపాత్ప్రక
రణం||౫||అథ షోడశమాత్రాత్మకచతుష్పాత్ప్రకరణం||యదితి||యత్ వృత్తం అతీత
వివిధశుభలక్ష్మయుతైః అతితాడక్తాశ్చ తే పవిధైనానావృత్తాశ్రితైః శుభైః రమణీయైః ల
క్ష్మభిః లక్షణైః యుతాః సమతాశ్చ తైః మాత్రాసమాదిపాదైః ఆదిశబ్దేన స్వస్వలక్షణ
యుత మాత్రాసమకవిశ్లోకవానవాసికాచిత్రాత్మకైః పాదైః కథితం కల్పితం చ తై
ర్విరచితమిత్యర్థః ఏవం పాదానాం భిన్నలక్షణత్వాదేవ అనియతవృత్తపరిమాణయు

క్తం నియతేన నియమితేన వృత్తపరిమాణేన వృత్తమాత్రాపదక్షరమితి ప్రమాణేన యుక్తం
సహితం న భవతీతి తథా|నియతవృత్తప్రమాణరహితమిత్యర్థః ఏవంభూతం ఏతత్
జగత్సు ప్రసిద్ధం పాదాకులకం నామ వృత్తం భవతి భిన్నలక్షణపాదత్వాత్ పాదాకులకమి

వృత్తపరిమాణసహితం ప్రథితం జగత్సు పాదాకులకమితి ॥ అతీతాఉక్తాశ్చతే వృ
త్తైర్వివిధైః నానాప్రకారైః లక్ష్యలక్షణైర్యుతా యుక్తాశ్చ అతీతకృతవివిధల
క్ష్మయుతైః మాత్రాసమాదిపాదైః ఆదిశబ్దేన విశ్లోక వానవాసికా చిత్రోపచి
త్రాణాం పాదాగృహ్యంతే - కలితం బద్ధం అనియతవృత్తపరిమాణ సహితం అనియతే
న వృత్తాక్షరపరిమాణేన సహితం ప్రథితం ప్రసిద్ధం పాదాకులకం నామ ॥ అయమర్థః
మాత్రాసమక విశ్లోక వానవాసికా చిత్రోపచిత్రాణాం వృత్తానాం మధ్యే క్ర
మేణ ప్రత్యేకం యాదృచ్ఛం ద్వయోస్త్రయాణాం చతుర్ణాం వా ఉక్తలక్షణైః పా
దైర్యుక్తం తత్పాదానాం న్యూనాధిక సంఖ్యాక్షరలఘ్వాత్మకత్వాదనియతేన వృ
త్తపరిమాణేన సహితం యద్దృశ్యతే తద్వృత్తం పాదాకులకం నామ లోకేషు ప్రసిద్ధమి
తి ॥ అస్మిన్ శ్లోకే ప్రథమః పాదః చిత్రా స్యాత్ - పంచమాష్టమనవమస్థానేషు లఘూనాం
స్థితత్వాద్ద్వ్యంతత్వాచ్చ ఏవంవిధలఘ్వపరోధేన కృతత్వాత్ క్రమేణ ప్రత్యేకేణ
వేత్యాదివ్యాఖ్యానం యుక్తముత్పశ్యామః ॥ ౭ ॥ అ ॥ ఆర్యాదివృత్తానాం గురులఘువర్ణ
నిర్దేశోపాయమాహ ❀ వృత్తస్యలావినావర్ణే గావర్ణా గురుభిస్తథా । గురవో
లైర్దశేనిత్యం ప్రమాణమితి నిశ్చితమితి ॥ వృత్తస్య పథ్యార్యాదేః లాః మాత్రాః గాః
గురవః భవంతీతి శేషః - లైః లఘుభిర్దశేద్వ్యామాత్రే - అథ పాదశేఅర్ధే కృతే సతీతి

జగత్సు చ పాదాకులకం ॥ ౧ ॥ ఇతి షోడశమాత్రా
త్మకచతుష్ప్రకరణమ్- ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀
(అథ లఘుజ్ఞానోపాయః ॥ అక్షరపిండద్వితయం
మాత్రాత్యక్తం తతశ్చయచ్ఛేషమ్ । తల్లఘ్వితి విజ్ఞేయం

త్యన్యథా సంజ్ఞా । యథా । మాత్రాసమక లక్షణం ప్రథమే పాదే, సు । ఇతి నవమీ మాత్రా
లఘురూపా । తైః । ఇత్యంతో గురుః । ద్వితీయే పాదే విశ్లోక లక్షణం । సమాది । ఇతి జగణః ।
పాదైః ఇతి గురూ । తృతీయే వానవాసికా లక్షణం । అష్టమ్యాః కలాయాః పరం । రిమాణ । ఇ
తి జగణః । యా । త్తం । ఇతి గురూ । చతుర్థే చిత్రా లక్షణం । జ । ఇతి పంచమీ । సు । ఇత్యష్ట
మీ । చ ఇతి నవమీ చ లఘుః ॥ ఉదా ॥ సురసంఘమునిదితిజసిద్ధనరైర్ధరాత్రా తథైవ నిత్యం
ప్రణతాం । భజత సమున్నతజని నాశకర్త్రీం, గిరిజామిహోలిచ పదాకులకం ॥ ఇతి షోడశ
మాత్రాత్మకచతుష్ప్రకరణం ॥ ౧ ॥ ❀ ॥ జ్ఞానదీపాభిధానం గార్గ్యగోపాలమిశ్రయ

ప్యుచ్ఛ్వరణాస్త్రియామిత్యమరసింహః । కైః-సర్వ్వధనామలపగము హ్యాక్షహతాగము

చితం-తథా సతి-శిఖిగుణితదశలఘురచితస్యాపి ఎతిక్షేత్యంతస్య వాక్యస్య ప్రకృత్యర్థ సంక్షేపం

స్యాత్-తథాత్వే తస్యైవమేకమర్ధాంకథం ద్విత్రాఘతి చతుర్భిర్వ్య ఇతి చిగుణాతసర్వ

ఖ్యానవిరుద్ధమితి- అపరం ద్వితీయం చరణం అఖిలం గాఢం సగురుగుణోపహితశశక

లయుగళకం అర్ధద్వయం-ఎవం రచితం చేదితి శేషః-సపరిస్ఫుటితలలితపదపఙ్క్తి -సు

స్ఫురితబద్ధకోమలపదపఙ్క్తి ॥ అయమన్వయః॥ శిఖిగుణితదశలఘురచితం అపగతల

ఘుయుగళం సగురు యది భవతి చేదిదం ప్రథమం చరణం భవతి - శిఖిగుణితదశలఘు చి

తం అఖిలం సగురు చ భవతి చేదిదం అపరం చరణం భవతి-స పరిస్ఫుటితలలితపఙ్క్తిగ

తిశశికలయుగళకమప్యేవం రచితం చేచ్ఛిఖానామవృత్తం భవతీతి॥ఏతదుక్తం భవతి శి

ఖావృత్తస్య ప్రథమే పాదే అష్టావింశతిలఘవః అంతే గురుశ్చైకః-తృతీయేప్యేవం-ద్వి

తీయే పాదే త్రింశల్లఘవః అంతే గురుశ్చైకః-చతుర్థే పాదేప్యేవమితి ॥౧ ॥ కించ

శ్లో॥ వినిమయవిహితశశికలయుగళలఘులలితపదవితతిరచితగుణనిచయా , శ్రుతిసుఖకృ

దియమపి జగతి జఘనచపలేవ గతవతి సతి ఖఞ్జా భవతి ఖఞ్జేతి ॥ వినిమయేవ శిఖాయాః పాదయో

ర్వ్యత్యాసేన విహితం శశికలయుగళం యస్యాస్సా తథా లఘుభిః లలితా కోమలా పదా

నాం వితతిః విస్తృతిర్యస్యాస్సా తథా రచితో గుణనిచయో యస్యాస్సా తథా- వినిమ

భవతి శిఖా॥ ౧ ॥ వినిమయవిహితశశికలయుగళల

ఘులలితపదవితతిరచితగుణనిచయా , శ్రుతి

శ్రావణం - కపేః హనుమాన్ -అసుహృత్ప్రాణాపహారిణీ ॥౧ ॥ వినిమయేతి॥ వినిమ

యవిహితైః విపర్యాసేన విన్యస్తైః శశికలయుగళలఘుభిః దళద్వయాంతర్గతలఘుభిః లలి

తయా హృద్యయా పదవితత్యా పదపరంపరయా రచితస్సంపాదితో గుణనిచయః మాధు

ర్యాదిగుణవ్యూహో యస్యాస్సా -యద్వా వినిమయవిహితశశికలయుగళలఘుశ్చాసౌ లలిత

పదవితతిరచితగుణనిచయా చేతి సమానాధికరణసమాసః- శిఖాయాః పూర్వముత్తరం

చ దళం యది పరివర్తనేన వ్యత్యస్తం తర్హి ఖఞ్జానామ వృత్తమిత్యర్థః -అస్మిన్ వృ

త్తే గురుద్వయరహితా గాథా వేన ఖఞ్జేతి సాధ్యోద్యక్తమశక్యత్వాదాహ- జఘనేతి॥ ఖఞ్జా

జఘనః జఘనకారస్య ఖఞ్జా పదవతీ- నః సమస్తం ఉపగతవతి సతి ఖఞ్జేతి ఫలితమ్ - ఇయమపి

యావిహోతశశకలయుగళాచలఘుబలితపదగతశైత్య పారచితగురువిచయాచెతి వినిజ
యః హేంశకలయుగళలఘు-ళితపదచితతిరచితగురువిచయా-సమానాధికరణసమాసః
శ్రుతిసుఖకృతశ్లోకత్ర ఖకకి ఇయమపి జశిఃజకారస్య మూర్ధాననం ఉపగతవతి
ప్రాప్తవతిఇషితి కారెభ్యాం నామఖజాశబ్దవతిఃనోజ కారస్య మూర్ధానం ఇకారె
(ప్రా)ప్తవతి సతీషిషా నామవృత్తం - వతీత్యర్థః- ఇదమప్యేకమర్థం ॥ఏతదుక్తం
భవతి॥ఖజాయాః ప్రథమెపాదె త్రింశల్లఘవఃఅవసానెగురుశ్చైకః-తృతీయెపాదె
పితథా-ద్వితీయెపాదె-అష్టావింశతిలఘవఃఅంతెగురుశ్చైకః చతుర్థెపాదె పితద్వది
తి ॥ ౨ ॥ కించ అష్టావర్ణగాద్వ్యర్థ్యస్తాయస్యాస్సనజ్ఞక్రీడోక్తైత్య॥అర్థ
ప్రథమఇతిశేషః గాఃగురవఃద్వ్యర్థ్యస్తాఃద్వాభ్యాంవర్గితా అనఙ్గక్రీడానామ -
అయమర్థః - అనఙ్గక్రీడాయాఃప్రథమార్థె ప్రథపాదంషోడశగురవఃస్యు రిత్య
యమెకఃవాదః - అన్యోప్యేకపిపంరచయితవ్యః-నన్వనఙ్గ క్రీడాయాఃపూర్వార్థమ
క్తంకేర్థకపునరపరార్థమిత్యతఆహ॥ఽళ్మపరమపివసుగుణితసలిలనిధిలఘుకవి

సుఖకృదియమపి జగతి జశిర ఉపగతవతి ఇషిసతి
భవతి ఖజా॥ ౨ ॥ అష్టావర్ణగా ద్వ్యర్థ్యస్తాయ

భావృత్తవల్ జగతి శ్రుతిసుఖకృద్భవతి - అత్రలఘుభిగురుణాచపూర్వార్థంద్వా
త్రింశన్మాత్రం- ఉత్తరార్థం త్రింశన్మాత్రంజ్ఞెయం ఏతత్పూర్వార్థంగవణాచ్ఛ
న్దసిఅనుష్టుభివిషమాలావృత్తలక్షణవత్ ॥ ఉ॥ విబుధధునిహారభాసితహాలధరశమల
జలఃదిశశవరగుచిరమమలమ్కబళయతినృపయశ ఇదమఖిలమితిభవతిజగతి ఖలుఖ
యాకఖజా॥అమలంసృతయశఃవిబుధధున్యాదీనాంరుచింకబళయతి-ఇతిఖయుతఖజాఖ
కారె -యుక్తా ఖజా-ఖజెత్యర్థః-యద్వా। ఉ॥రుచిరతివిలసతినవవరజనికరశిసుశకల
రుచిరివహిమగిరిదుహితుఃస్మరసిజదళనమవ్యదుళతరుణతరణికిరణరుచిరచరణనఖ
జా॥ ఏత్కానదృశకణికాలాతపాతాస్త్రకాగౌరీచరణకాఃనఖశ్రీం పథకాచ
న్ద్రకళామనుకరోతీత్యర్థః ॥౨॥అష్టావితి॥యస్యాఃఅర్థపూర్వస్మిన్ దళెద్వ్యర్థ్య
నాఃద్విగుణాఃఅష్టాగాఃషోడశగురవఃస్యుః-అపరంఉత్తరందళమర్థమపివసుభిరష్టభి
గుణితె నావృత్తైస్సలిలనిధిలఘుకైశ్చతుర్లఘుభిఃవిరచితపదశతభిర్భవతిఃగురుభిః

రచితపదవితతిర్భవతీతి॥ అపరందళముత్తరార్ధం-వసుశబ్దేనాష్టసంఖ్యావివక్షితా అష్టౌవసవ ఇతి శ్రుతేః లోకప్రసిద్ధేశ్చ-వసుభిరష్టాభిర్గుణితాః వగ్నితాః వసుగుణితాః-సలిలనిధయశ్చత్వారశ్చతే లఘుభిః ఏవలఘుకాశ్చేతి సలిలనిధిలఘుకాః వసుగుణితాశ్చతే సలిలనిధిలఘుకాశ్చేతి వసుగుణితసలిలనిధిలఘుకాః ద్వాత్రింశల్లఘవ ఇత్యర్థః-తైర్విరచితపదవితతిశ్చ భవతీతి-అనఙ్గక్రీడాయా అపరార్ధేప్రతిపాదం ద్వాత్రింశల్లఘవ ఏవ స్యురిత్యర్థః. అయమప్యేకః పాదః - అన్యోప్యేక ఏవం రచయితవ్యః॥౩॥కించ ❀ త్రిగుణనవలఘురవసితిగురురితి దళయుగకృతతనురతిరుచిరేతి॥ త్రిగుణానవలఘవో యస్యాస్సాత్రిగుణనవలఘుః-సప్తవింశతిలఘుయుక్తేత్యర్థః । అవసితిః పర్యవసానం గురుర్యస్యాస్సా అవసితిగురుః ఇత్యనేన ప్రకారేణ దళయుగకృతతనుః అర్ధద్వయకృతశరీరా అతిరుచిరా నామ. అయమప్యేకః పాదః. అయమర్థః॥

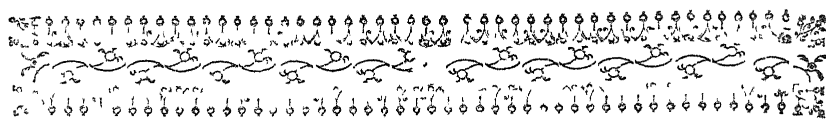
స్యాస్సానఙ్గక్రీడాఖ్యా, దళమపరమపి వసుగుణి
తసలిలనిధిలఘుకవిరచితపదవితతిర్భవతి॥౩॥
త్రిగుణనవలఘురవసితిగురురితి దళయుగకృత

ఛన్దార్ధం లఘుభిరుత్తరార్ధం చ యది స్యాత్ త్రింశన్మాత్రం స్యాదిత్యర్థః సా అనఙ్గక్రీడోక్తా కథితా॥ఉ॥ వేదాన్తైర్ద్యః శమ్భుం వన్దే యస్మిన్ జాతా ఽనఙ్గక్రీడా, శ్రుతిరపి యమిహ పరమమభికలయతి జగతి మధురిపురపి యమనుసరతి హి॥ అనఙ్గక్రీడామదనవిజయః-అపిచ ॥ ఉ ॥ వాక్యైస్త్వద్వాక్యైర్భాన్త్యైహ్యాద్యైర్యాసాం లీలా ఽనఙ్గక్రీడా, తృణభుగతిచపలమతిరపి గుణలవవిరహితయుగపి పశురభిసరతి జగతి ॥ అనఙ్గక్రీడా నిధువనం-రసికానాం రమణ్యాం సాకూతోక్తిప్రత్యుక్తిపూర్వం యత్ దేవసురతం-సాధారణం తు గుణలవరహితః పశురప్యనుసరతి॥౩॥ త్రిగుణేతి॥ అర్థేనాహ-త్రిగుణనవలఘుః సప్తవింశతిలఘుః అవసితిగురుః అవసితౌ అవసానే గురుః యస్యాస్సా తథోక్తా-ఇత్యేవం దళయుగకృతతనుః అర్ధద్వయే విరచితరూపా అతిరుచిరా నామ భవతి-ద్వయోరపిదళయోః-తుణానన్యసదృశత్వాదిదమదరం పాఠాత్మకమాశ్ఖాం ఉదాహరణం రభేదానసక్తి॥ఉ॥ వలరిపుమణిదళజలధరనికరరవిజయినిజలనివహాలళితే, వికచతరుణసరసిజద్యుతిమహాసభపతిహిమసుమసుతరతిరుచిరా॥ శ్రీకృష్ణస్తైమ్యేష్వనోరజతీతిరాజపా౩

ఁబడియున్నాయో ప్రశ్నించి నట్టి వారు సమాధానము చెప్పవలెను ॥ అనగా వెనుకటి కొఠ్యావతి ॥ ౪ ॥ ఇతి శ్రీ మద్విద్వాద్భూషణ శ్రీ నాథేన విరచితాయాం దీపికాభిధాయాం వృత్తరత్నాకర వ్యాఖ్యాయాం ద్వితీయోఽధ్యాయః ....

తెనుంగురుచిరా ॥ ౪ ॥ ఇత్యేతచ్ఛద్విపాశ్వ
కరణమ్ ॥ ఇతి శ్రీ కెదారాస్త్ర రాశికృతె వృత్త
రత్నాకరె ద్వితీయోఽధ్యాయః

టీ॥ ఇతి భిన్నభిన్నమాత్రా సంఖ్యాత్మకద్విపాశ్వ ప్రకరణమ్ ॥ ఇతి శ్రీ నారాయణభ
ట్టోపాధ్యాయ విరచితే ... నామ వ్యాఖ్యానే వృత్తరత్నాకర వ్యాఖ్యానే ద్వితీయోఽధ్యాయః ॥

శ్రీ పఞ్చజనపఞ్చాననాయ నమః

సవ్యాఖ్యానే వృత్తరత్నాకరే తృతీయోऽధ్యాయః

అవతారికా॥ ఉక్తం మాత్రావృత్తలక్షణమ్. అథేదానీం అ... ప్రాప్తవర్ణవృత్త విశేషలక్షణప్రతిపాదనాయ తృతీయచతుర్థపఞ్చమాధ్యాయా ఆరభ్యన్తే. తత్ర అర్ధసమవృత్తవిషమవృత్తేభ్యస్సమవృత్తాధీనత్వాత్ ప్రథమోద్దిష్టం సమవృత్తమేవ ఉక్తాదిచ్ఛన్దఃక్రమేణ లక్షణం దర్శయతి ॥ ౧ ॥ ఉక్తాయామ్॥ గ్స్త్రీరితి॥ ఉక్తాయాం ఉక్తాఖ్యే ఛన్దసి సమవృత్తం ప్రదర్శ్యత ఇతి శేషః. ఏవముత్తరత్రాయామిత్యాదిష్వపి వ్యాఖ్యేయం గ్ గురురేకః ప్రతిపాదం చేత్ శ్రీనామ వృత్తముక్తం భవతి. లయమిత్యేకగ్గపాదః. ఏవమాధ్యాయపరిసమాప్తేర్ద్రష్టవ్యమ్ ॥౧॥౧॥ ॥౨॥ అత్యుక్తాయామ్॥ గౌ స్త్రీ॥ గౌ ద్వౌ గురూ ప్రతిపాదం చేత్ స్త్రీనామ వృత్తం భవతి ॥ ॥౧॥ ౩ మధ్యాయామ్॥ మో నారీ॥ మో మగణః ప్రతిపాదం చేత్ నారీనామ

౧ ఉక్తాయామ్, గ్స్త్రీః ॥ ౧ ॥ ౧ ॥ ౨ అ
త్యుక్తాయాం, గౌ స్త్రీ ॥ ౨ ॥ ౧ ॥ ౩ మధ్యా

అ॥ ఉక్తాయామితి॥ ఏవం ద్వితీయాధ్యాయే సమాప్తాచ్ఛన్దసి వృత్తానాం లక్ష్యం లక్షణం చ ప్రతిపాద్య వర్ణచ్ఛన్దోగతానాం వృత్తానాం లక్ష్యలక్షణే అనేన తృతీయాధ్యాయేన కథయతి. ఉక్తాయాం ప్రథమ ఉక్తాచ్ఛన్దసి॥ గ్స్త్రీరితి॥ గ్ ఏకో గురుః పాదే యది శ్రీరితి వృత్తం భవతి. చతుర్భిర్గురుభిః శ్లోకో భవతీతి యావత్. అస్మిన్నధ్యాయే ఏకైకపాదేన లక్షణం లక్ష్యం చ క్రియతే - విశేషాభావాత్ అన్యే త్రయః పాదాః స్వయమేవ ఊహ్యా ప్రాయః. శ్రీరిత్యేతదేవోదాహరణం. ఏవముత్తరత్రాపి లక్ష్యలక్షణరూపతా న విస్మర్తవ్యా॥ ఉదాహరణమ్॥ పా, యాత్ । శ్రీ, స్తే... ॥౧॥౧॥ అత్యుక్తాయామ్॥ గౌ స్త్రీతి॥ అత్యుక్తాయాం ద్వితీయే ఛన్దసి గౌ ద్వౌ గురూ పాదే యది స్త్రీనామ వృత్తం భవతి. ద్వ్యక్షరః పాదః... చతురక్షరం... అష్టాక్షరశ్లోక ఇత్యర్థః॥ ఉదా॥ సా స్త్రీ, ... మాన్యా, ... నాస్తి॥ పతివ్రతా పూజ్యేతి భావః॥ ౨॥౧॥ మధ్యాయామ్॥ మో నారీ॥ ...

వృత్తం భవతి||౩||౧|| కించ* రోమృగీతి || రః రగణః ప్రతిపాదం చేత్ మృగీ నామవృ
త్తం భవతి||౩||౨|| * ర ప్రతిష్ఠాయామ్, మ్గౌ చేత్కన్యేతి|| మ్గౌ మగణగురూ ప్రతిపాదం
చేత్ కన్యా నామవృత్తం భవతి ||౪||౧|| * ౫ సుప్రతిష్ఠాయామ్|| భ్గౌగ్ పఙ్క్తిరితి ||

యామ్, మో నారీ || ౩ || ౧ || రో మృగీ || ౩ || ౨

* ర ప్రతిష్ఠాయామ్, మ్గౌ చేత్కన్యా || ౪ ||౧ ||

యా - తృతీయే ఛన్దసి పాదే మః మగణశ్చేత్ నారీనామవృత్తం భవతి - అస్మిన్నేవ ఛన్దసి
గణానాముత్పత్తిః - తత్ర ప్రథమో మగణస్సర్వగురుస్త్ర్యక్షరః - యథా - శ్రీగఙ్గా - ఆ
దిలఘుర్యగణః - మృడానీ - మధ్యలఘుః రగణః పార్వతీ - అన్తగురుస్సగణః నుహాతే - అ
న్తలఘుః తగణః మాం పాహి - మధ్యగురుర్జగణః విభాతి - ఆదిగురుర్భగణః శఙ్కర - స
ర్వలఘుర్నగణః విజయ - ఏభిరష్టౌ వృత్తాని మధ్యాయాం ప్రస్తారలబ్ధాని - అయం క్ర
మ ఏవానుసృత్య మయరసతజభనేతి ప్రాచార్యైర్వ్యస్తాస్త్రికమ్ - ఇత్యగ్రే ఉత్తరోత్త
రం ద్విగుణితాని వృత్తాని - యథా ప్రతిష్ఠాయాం షోడశ - సుప్రతిష్ఠాయాం ద్వాత్రింశత్
గాయత్ర్యాం చతుష్షష్టిః - ఉష్ణిహి అష్టావింశత్యధికశతం - అనుష్టుభి షట్పఞ్చాశదధిక
ద్విశతమ్ - ఏవముత్కృతిపర్యన్తమవగన్తవ్యమ్ - ప్రస్తారరీత్యా వృత్తానామనన్తత్వా
త్తదేకదేశతో వృత్తాని కథ్యన్తే త్ర్యక్షరోత్ర పాదః - ద్వాదశవర్ణాత్మకైశ్చతుర్భిర్గణై
శ్శ్లోకో భవతి - ఏవముత్తరేష్వపి ఛన్దస్సు ఏకైకేనాధికేన వర్ణేన పాదో వర్ధితో భవ
తి||ఉ|| యా సా దీవ్యా, యా మాన్యా| యా శాన్తా, సా నారీ||౩||౧||రోమృగీతి|| అస్యామేవఛ
న్దసి తృతీయం వృత్తమాహ - రః రగణః పాదే యది తర్హి మృగీవృత్తం||ఉ||మాధవం, వీ
క్షతే| సా మృగీ, లోచనా || ఇతి త్రివృత్తైర్లక్షితే - ఏతచ్ఛన్దోగతానామష్టానామపి వృత్తా
నాం గణశః యథాక్రమముదాహరణాని - మగణేన యథా* శ్రీలక్ష్మీర్గఙ్గా యా నా
మాతా సా, లోకానాం||యగణేన యథా * భజే తం, స్వయం తం | కృతాన్తం, మునీం
ద్రాః||రగణేన యథా* పాతు మాం, దేవతా| యా హరే, ర్భామినీ|| సగణేన యథా*అథ
పా, తరుణీ| జగదే, వచనం||తగణేన యథా*దేవేశ, మాం రక్ష|గోవిన్ద, నాథ||జగణే
న యథా*న మోహం, మహేశ| న దేహం, సురేశ||భగణేన యథా*శఙ్కర, నాయక|మా
మవ, శాశ్వత||నగణేన యథా*మురజి, దవతు| సతత, మిహ హి||ఇతి ||౩||౨|| ప్రతిష్ఠా
యాం||మ్గౌ చేత్కన్యేతి ||ప్రతిష్ఠాయాం చతుర్థే ఛన్దసి మ్గౌ మగణో గురుశ్చ యది కన్యా
నామవృత్తం||ఉ||త్రిలింగస్థం, గౌరీశమ్| లజ్జానమ్రా, భో భక్త్యా కన్యా||౪||౧||సుప్రతిష్ఠా

ర్గౌ భగణగురూ గురుశ్చాన్త్యశ్చ ప్రతిపాదం చేన్నామ్నా పఙ్క్తిరితి వృత్తం భవతి। గౌ గురు గ్గ ప్రీతిరితి కేచిత్పఠన్తి- తదా గౌ రగణగురూ గురుశ్చాన్త్యశ్చ ప్రతిపాదం చేత్ నామ్నా ప్రీతిరితి వృత్తం భవతీతి వ్యాఖ్యేయం ॥ ఽ గాయత్ర్యామ్ ॥ త్యౌ చేత్తనుమధ్యేతి ॥ త్యౌ తగణయగణౌ ప్రతిపాదం చేత్తనుమధ్యా నామ వృత్తం భవతి త్యౌ స్తనుమధ్యేతి కేచిత్పఠన్తి- తదా స్తౌ భవతః ॥౬॥౧॥ కిం చ ॥ శశివదనా న్యావితి ॥ న్యౌ నగణయగణౌ ప్రతిపాదం చేత్ శశివదనా నామ వృత్తం భవతి శశివదనా న్యావితి కేచిత్పఠన్తి ॥౬॥౨॥ కిం చ ॥ త్సౌ చేద్వసుమతీతి ॥ త్సౌ తగణసగణౌ పాదే యది వసుమతీ నామ వృత్తం భవతి - ఇదం ప్రభృతి ష్వం-షట్త్రింశదధికశతగ్రన్థాలిఖితత్వాత్ - ఏతదసత్త్వం-చిరన్తనవ్యాఖ్యాతృభిరుపాత్తత్వాత్ వ్యాఖ్యానం బాహ్యవృత్తిత్వ ఇతి కరత్వాత్ కృతమ్ న కేదారేకృతత్వాభిప్రాయేణ-ఉత్తర గ్రన్థేపి ప్రభృతి ప్రస్థానవ్యాఖ్యాన ప్రయోజనమేవమేవ ద్రష్టవ్యమ్॥౬॥౩॥ ఽ ఉష్ణిహి॥ మ్సౌ గస్సాన్త్యస్మిందలేక్షేతి

ఽ సుప్రతిష్ఠాయామ్, భౌ గితి పఙ్క్తిః ॥ ౫॥
౧ ॥ ఽ గాయత్ర్యాం, త్యౌ స్తనుమ
ధ్యా ॥ ౬ ॥ ౧ ॥ శశివదనా న్యౌ ॥ ౬ ॥ ౨ ॥ త్సౌ
చేద్వసుమతీ॥ ౬ ౩ ॥ ఽ ॥ ఽ ఉష్ణిహి, మ్సౌ గ

యాం॥ భౌ గితి పఙ్క్తిరితి ॥ సుప్రతిష్ఠాయాం పఞ్చాక్షరచ్ఛన్దసి భౌ భగణగురూ గ్ గకారః యది భగణౌ గురుద్వయం చ పాదే తర్హి పఙ్క్తిర్నామ వృత్తం॥ఉ॥ రాఘవబాణైః, రాక్షసభర్తుః। ఛేదముపాయా, దానవపఙ్క్తిః। రాక్షసభర్తుః రావణస్య- ఆననపఙ్క్తిః దశశిరాంసి॥౫॥౧॥ గాయత్ర్యాం॥ త్యౌ స్తనుమధ్యేతి॥ గాయత్ర్యాం షడక్షరచ్ఛన్దసి యది పాదే త్యౌ తగణయగణౌ స్తః భవతః తర్హి తనుమధ్యా నామ వృత్తం॥ఉ॥ కాన్తాననచన్ద్రా, ప్రేక్ష్యాతుఙ్గకుచాఢ్యా। కాన్తం హరిమాగాత్, తన్వీ స్తనుమధ్యాఽపి॥ చ॥ మారాయుధభూతా, బాలా శశధరాక్షీ। గౌరీశివమాయా, తన్వీ తనుమధ్యా॥౬॥౧॥ శశివదనా న్యావితి అస్యామేవచ్ఛన్దసి న్యౌ నగణయగణౌ పాదే చేచ్ఛశివదనా నామ వృత్తం ఉ॥ కువలయనేత్రా, రుచిభరకాన్తా। అవతు సదా శ్రీః, శశివదనా మామ్॥౬॥౨॥ త్సౌ చేద్వసుమతీతి॥ త్సౌ తగణసగణౌ పాదే యది స్యాతాం తర్హి వసుమతీ వృత్తం॥ఉ॥ లక్ష్మీర్హృతపాపా, జ్ఞానం విదధాతి। రక్షత్వతికలం, మాతా వసుమతీ ॥౬ ॥౩ ॥ ఉ

మ్సౌ జగణసగణౌ గురుశ్చ ప్రతిపాదం చేత్ మదలేఖానామవృత్తం స్యాత్ ॥ ౭॥ ౧॥ కించ॥ మధుయదిననగా ఇతి॥ నశ్చ నశ్చ నగౌ ననగాః నగణద్వయం గురుశ్చ ప్రతిపాదం చేన్మధునామవృత్తం భవతి. మధుమతీ ననభగా ఇతి కేచిత్పఠన్తి తదా నగణ భగణగురవః ప్రతిపాదం చేన్మధుమతీనామవృత్తం స్యాత్ ॥ ౭॥ ౨॥ కించ॥ కుమారలలితా జ్సౌ గ్ ఇతి॥ జ్సౌ గ్ః జగణసగణౌ గురుశ్చ ప్రతిపాదం చేత్కుమారలలితానామవృత్తం భవతి॥ ౭॥ ౩॥ కించ॥ సరగా హంసమాలేతి॥ సరగాః సగణరగణగురవః ప్రతిపాదం చేద్ధంసమాలానామవృత్తం భవతి. ఇదమపి ప్రత్యుక్తం ॥ ౭॥ ౪॥ కించ॥ అనుష్టుభి॥

మ్సౌ గ్ స్యాన్మదలేఖా ॥ ౭ ॥ ౧ ॥ మధు యదిననగాః ॥ ౭ ॥ ౨ ॥ కుమారలలితా జ్సౌ గ్ ॥ ౭ ॥ ౩
సరగా హంససమాలా ॥ ౭ ॥ ౪ ॥ కించ॥ అనుష్టుభి భౌ

గ్ షిహా॥ మ్సౌ గస్స్యాన్మదలేఖేతి॥ అష్టాక్షరపాదే ఛన్దసి మ్సౌ మగణసగణౌ గురుశ్చ మదలేఖానామవృత్తం॥ ఉ॥ తారానాథకిరణైర్విగ్ర క్రీడన్తం గజరాజమ్। ప్రోద్యత్తా వ్యతనోత్ప్రసీలా గ్రామ మదలేఖా॥ మదలేఖా మదధార-రలయోరభేదః ॥ ౭॥ ౧॥ మధుయదిననగా ఇతి॥ నగణద్వయం గురుశ్చ మధువృత్తం॥ ఉ॥ జగదఘహరణం, యది హరిభజనమ్। తదిహ నిగదితం, మధుముఖకమలే॥ ౭॥ ౨॥ కుమారలలితా జ్సౌ గ్ ఇతి॥ జగణసగణగురవః కుమారలలితా॥ ఉ॥ వేణుగతియస్యా, స్ఫుతోఽత్ర హరశక్తిః। ధువంగిరిసుతాదో, కుమారలలితా నా॥ శక్తిః ప్రభావః ఆయుధం చ- కుమారః తనయో గుహశ్చ॥ ౭ ॥ ౩ ॥ సరగా హంసమాలేతి॥ సగణరగణౌ గురుశ్చ హంసమాలాం ॥ ఉ ॥ భువి యాపద్మఖండే, విజహార ప్రమోదైః। నభ ఆలోక్య నీలం, ఉదగాద్ధంసమాలా॥ ౭॥ ౪॥ అనుష్టుభి॥ భౌ గితి చిత్రపదా గ ఇతి॥ అనుష్టుభి అష్టాక్షరే ఛన్దసి భౌ భగణద్వయం గ్ గురుశ్చ చిత్రపదేతి వృత్తం॥ ఉ॥ భూధరనాయకధన్వా, శ్రీరమణోభవవైరీ। మామిహ రక్షతు దాతా, నిజకరచిత్రపదానామ్॥ అపిచ॥ పూజయ శర్వమజస్రం, భావయ తస్య చరిత్రమ్। కిం వచసా సంస్మృతిపంక్తిం, పావకచిత్రపదాన్యః॥ న ఇతి సంబుద్ధిః- హే మనుష్య పావకవచ్చిత్రపదాం సంస్మృతిపంక్తిం పాతయేత్యన్వయః - ప్రాగుక్తాని యాన్యాఖ్యానాని వస్తూనీ దీనానాం తాత్త్వభూతానాం వి- భిన్నలక్షణానామపి తేషామేకస్మిన్నేవ ప్రవృత్తౌ ఉపజాతిః - తదత్ర దర్శనాయ మ్సౌ మగణ- తదస్యాన్వయం చరణం,

భౌగి-చిత్రపదాగ ఇతి॥ భౌ భగణౌ గురూ గురుయుగ్మం త్రిపాదం చేన్నామ వృ-
త్తం భవేత్ ... పితృష్టుప్ ॥౮॥ ౧॥ కించ మోమో గో గో వి-
ద్యున్మాలేతి॥ మగణద్వయం గురుద్వయం చేద్విద్యున్మాలా నామ వృత్తం భవతి ॥౮॥ ౨॥
కించ మాణవకం భాత్తలగా ఇతి భగణాన్తగణలఘుగురవశ్చ ప్రయుజ్యన్తే చేన్మాణవక
నామ వృత్తం స్యాత్ ॥౮॥ ౩॥ కించ మ్నౌ గౌ హంసరుతమేతదితి॥ మ్నౌ మగణనగణౌ

గిచిత్రపదాగః॥ ౮॥ ౧॥ * మోమో గో గో వి
ద్యున్మాలా॥ ౮॥ ౨॥ § మాణవకం భాత్తలగాః॥
౮॥ ౩॥ మ్నౌ గౌ హంసరుతమేతత్ ॥ ౮॥ ౪॥ గ్నౌ స

తపస్విర్వాగ్విదాంవరం। నారదం పరిపప్రచ్ఛ వాల్మీకిర్మునిపుంగవమ్ - ఇత్యత్ర ప్రథమ
పాదే చపలావక్త్రం - చతుర్థవర్ణాదుపరి నగణత్వాత్ - చపలావక్త్రమయుజో నకారశ్చేత్పయోరాశేరితి లక్షణం - ద్వితీయపాదే పథ్యావక్త్రం - చతుర్థవర్ణాదూర్ధ్వం
జగణత్వాత్ యుజోర్జేన సరిద్భర్తుః పథ్యావక్త్రం ప్రకీర్తితం ఇతి లక్షణం - తృతీయ
పాదే వక్త్రం - చతుర్థాత్తు రాదుపరి యగణత్వాత్ - వక్త్రం నాద్యాన్నసౌ స్యాతామబ్ధే-
ర్యోఽనుష్టుభి ఖ్యాతమితి లక్షణం - చతుర్థపాదే ద్వితీయపాదవత్ పథ్యావక్త్రమేవ-
ఏవమన్యత్రాపి తేషామత్రత్యానాం చ వృత్తానాం సంగీర్ణానాం సజాతిత్వం సముచి-
తమిత్యమ్ ॥౮॥౧॥ మోమో గో గో విద్యున్మాలేతి॥ మగణద్వయం గురుద్వయం చ విద్యు-
న్మాలా॥ ఉ॥ సా ల్లోలాక్షీ దూరే సీతా, కాలాం ఘోరాం ప్రాప్తా వర్షాః। నీలే మేఘే పశ్యా-
మహ్యం, ప్రీత్యా సా విద్యున్మాలా॥ ఇదం రామవాక్యం ॥౮॥౨॥ మాణవకం భాత్తలగా ఇతి
భాత్ భగణాదుపరి తగణో లఘుగురూ చేన్మాణవకం వృత్తం॥ ఉ॥ కౌశికగృహం ప్రా-
ప్య సుధీః, స్ఫారుతరం సోఽర్థపతిః। వేదవిధిప్రముఖా, మాణవకం శ్రేష్ఠమశాత్॥
మాణవకం బ్రహ్మచారిణం గురుదక్షిణాకాంక్షిణం - అర్థపతిః వదాన్యః - అశాత్ ...
వదభీప్సితధనప్రహాణాయ ఆజ్ఞాపయామాస ॥౮॥ ౩॥ మ్నౌ గౌ హంసరుతమేతదితి॥ మ

ప్రౌ * స వేదవర్ణోద్ఘాటయష్ట్యాం, ... మస్త్యాదే ... విద్యుద్భిర్దీప్తి...
... సాఽఽఖ్యాతా సా విద్యున్మాలా॥ .... *
౩॥ ఆద్యం గతం తు కృతం, షష్ఠం చ గతమ్। యత్ర గురు స్యాత్తదితరం, మాణవ
కాక్రీడమిదం॥ .... *

సౌ గురూ చ ప్రతిపాదం చేదేతద్ధంసరుతం నామ వృత్తం భవతి. ఇదమపి ప్రతిష్ఠం||
౮||౪|| కించ * రౌ సమానికా గలౌ చేతి ||రౌ రగణజగణౌ గలౌ చ గురులఘూ చ ప్రతి
పాదం చేత్ సమానికా నామ వృత్తం భవతి ||౮||౫|| కించ * ప్రమాణికా జరౌ ల
గావితి|| స్పష్టమ్|| ౮||౬|| * వితానమాభ్యాం యదన్యదితి|| ఆభ్యాం సమానికా ప్రమాణి
కాభ్యాం అన్యద్వృత్తం యత్తద్వితానం నామ భవతి. సమానికా క్రమేణ గురులఘువి
న్యాసరూపా. ప్రమాణికా చ క్రమేణ లఘుగురువిన్యాసాత్మికా. వితానం తు తథాని
యమపన్నం భవతీత్యభిప్రాయః ||(* గార్గ్య గోపాలమిశ్రీయం|| ఏవమత్ర సప్తానాం
వృత్తానాం విశేషనామాన్యుక్తాని. అథావశిష్టానాం ఏకోనపఞ్చాశదధికశత
ద్వయసంఖ్యానాం వృత్తానాం సాధారణం నామధేయమాహ|| వితానమేభ్యో యదన్యది
తి|| ఏభ్యో విద్యున్మాలాదిభ్యోఽనుక్రాన్తేభ్యో యదన్యత్ అస్మిన్ ఛన్దసి వృత్తమస్తి త

మానికా గలౌ చ ||౮||౫|| + ప్రమాణికా జరౌ ల

గౌ ||౮||౬|| వితానమేభ్యో యదన్యత్ ||౮||౭||

గణనగణౌ గురుద్వయం చ హంసరుతమ్||ఉ|| కైలైర్భృఙ్గరుచిమగ్ర్యం, కాన్త్యాధారిధ
రశోభామ్| ఏషా భూమిధరపుత్రీ, బాహాం సరుతమేతి ||౮||౪|| రౌ సమానికా గలౌ
చేతి|| రగణజగణౌ గురులఘూ చ సమానికా నామ||ఉ|| భూధరేన్ద్రపుత్రి దేవి, మారవైరి
మానదాత్రి| నీలనీరజన్మగాత్రి, ధీః ప్రమానికా మమాస్తు|| సమానికామానేన ప్రమాణేన
సహితేత్యర్థః||౮||౫|| ప్రమాణికా జరౌ లగావితి|| జగణరగణౌ లఘుగురూ చ ప్రమాణి
కా అస్యాం నగస్వరూపిణీతి నామాప్యస్తి||ఉ|| మహేశ్వరస్య వైభవం, తదీయశక్త్యనేకధా
విధా| అపౌరుషేయతాం గతా, ప్రమాణికా మమ శ్రుతిః|| ఇదమేకం పద్యం వక్ష్యమా
ణాష్టచ్ఛన్దోగతసఞ్చామరవృత్తస్యార్ధం భవతి ||౮||౬|| వితానమేభ్యో యదన్యది
తి|| ఏభ్య ఉక్తేభ్యో వృత్తేభ్యః యదన్యద్వృత్తం తద్వితానం నామ భవతి. అస్య గణానుక్తే
ర్నిగతబుద్ధినాపి మయా సూత్రముచ్యతే|| జతౌ వితానం గురూ స్యాదితి|| జతౌ జగణతగణౌ
గురూ గురుద్వయం చ వితానం నామ వృత్తం స్యాత్||ఉ|| దయాపభావం విముఞ్చన్ రుపావ
రూఢం వితానమ్| హుతాశనాస్త్రప్రదీప్తం, చకార రామస్తదాసః|| వితానం జలశరా

శ్రు + ద్వితుర్యషష్ఠసప్తమం, గురు ప్రజాజితం యదా| తదా నివేదయన్తి తాం, పఞ్చా
నగస్వరూపిణీమ్............*

త్పర్వంవితానమిత్యుచ్యతే ॥౪॥౮॥ కించ ❀ నారాచికాతరౌలగావితి॥ స్పష్టం॥౪॥౮॥ ❀ ౯ బృహత్యాం॥ రౌనసావితిహలముఖీతి॥ రగణనగణసగణాః ప్రతిపాదంచేత్ హలముఖీతివృత్తంభవతి ॥౯॥ ౧॥ కించ ❀ భుజగశిశుసృతానౌమఇతి॥ నగణౌద్వౌమగణశ్చేత్ భుజగశిశుసృతేతివృత్తంస్యాత్ ॥౯॥౨॥ ❀ ౧౦ పఙ్క్త్యామ్॥ మ్నౌ గ్జౌశుద్ధవిరాడిదంమతమితి॥ మ్నౌ మగణనగణౌ గ్జౌ జగణగురూచ ప్రతిపాదంచేచ్ఛుద్ధవి

నారాచికా తరౌ లగౌ ॥౪॥౮॥ త్జౌ ల్గౌ యది సా కబ
రీ ॥౮॥ ౯ ॥ ❀ ౯ + బృహత్యామ్ , రౌ న్సౌ విహ
హలముఖీ ॥ ౯ ॥ ౧ ॥ భుజగశిశుసృతా నౌ మః ॥౯॥
౨॥ ❀ ౧౦ పఙ్క్త్యామ్ , సనజాస్సుముఖీమ

త్యం॥ ని॥ క్రతువిస్తారయోరస్త్రీ వితానం త్రిషుతుచ్ఛక ఇత్యమరః॥౪॥౮॥ నారాచికాతరౌలగావితి॥ తగణరగణౌలఘుగురూచనారాచికా ॥ఉ॥ సమ్భారతోలనత్రమా, ప్రామాణ్యముఖ్యకారణం॥ వాణిజ్యలాభకాంక్షిణాం, నారాచికాహిసాధనం ॥ సమ్భారాఃవస్తూని- ప్రామాణ్యం అధికస్యానతాజ్ఞానం- నారాచికాధటా -ని- నారాచీస్యాదేషణికేత్యమరః- సాధనంసామగ్రీ॥౪॥౮॥ త్జౌల్గౌయదిసాకబరీతి॥ తగణజగణౌలఘుగురూచకబరీ॥ఉ॥ పుష్పకలితాకబరీ, తారానిబిడాంరజనీం॥ ప్రీతాంకురుతేసితరాం, కాన్త్యాగిరిశేఖరతే॥౮॥౯॥ బృహత్యాం॥ రౌన్సౌవిహహలముఖీతి॥ ఇహబృహత్యాం అత్ర నవమేబృహతీఛన్దసి- రాత్ రగణాత్పరంనసౌనగణసగణౌయదిహలముఖీనామవృత్తం॥ఉ॥ రావణేనతుజనకజాం, శాక్యరైభ్యృషీ శమభిహతాం॥ భీషయన్త్యథహలముఖీ, రాక్షసీగిరమభిజగౌ॥౯॥ ౧॥ భుజగశిశుసృతానౌమఇతి॥ నగణద్వయంమగణశ్చభుజగశిశుసృతానామ॥ఉ॥ ప్రసవకుతుకతోయాతా, కరుణముపవనంతన్వీ॥ వదనశశధరేత్యస్య, స్సుభుజగశిశుసృతాకింస్యాత్॥ భుజగశిశుఃరాహుః॥౯॥౨॥ పఙ్క్త్యా॥ ససజాస్సుముఖీమతాగురురితి॥ పఙ్క్త్యాందశమేఛన్దసి సగణద్వయంజగణఃగురుశ్చసుముఖీనామ॥ఉ॥ కుటిలాలకరేసమున్నతా, కుచయోన్తరళావిలోచనే। మధురావచనేవరాఙ్గనా, సుముఖీవిదధాతిమేముదమ్॥౧౦॥౧॥ మ్నౌజ్గౌశుద్ధవిరాడిదమ్మతమితి॥ మగణనగణౌ

+ చమ్పకమాలాయత్రభవేత్, సన్త్యవిహీనాప్రేతుసిధే। ఛన్దసిదశమేయత్రపదం మణిబన్ధంలేబ్రువతే... ... ... ❀

తాన్తా మవృత్తం భవతి॥౧౦॥౧॥ తంచ స్య మ్నౌ జ్గౌ చేతి పణవనామకమితి॥ మ్నౌ మగ
ణనగణౌ జ్గౌ జగణగురూ యత్ర ప్రతిపాదం చేత్ ఇదం పణవనామ వృత్తం భవతి ఇ
తి వృత్తం స్యాత్॥౧౦॥౨॥ తంచ స్య ర్నౌ రగౌ మయూరసారిణీ స్యాదితి॥ ర్నౌ రగణజగణౌ
రగౌ రగణగురూ యత్ర ప్రతిపాదం [illegible] మయూరసారిణీనామవృత్తం స్యాత్॥ ఇదమపి ప్రసి
ద్ధమ్॥౧౦॥౩॥ తంచ స్య భ్మౌ సగయుక్తౌ రుక్మవతీయమితి॥ భగణమగణసగణగురు
భిః ప్రతిపాదం చేదియం రుక్మవతీనామవృత్తం భవతి॥౧౦॥౪॥ తంచ స్య మత్తా జ్ఞేయా
మభసగయుక్తేతి॥ మగణభగణసగణగురుభిర్యుక్తా మత్తానామేతి జ్ఞేయా॥౧౦॥౫॥

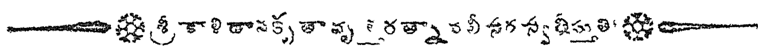
తా గ గుః ॥౧౦॥౧॥ మ్నౌ జ్గౌ శుద్ధవిరాడిద
మ్మతమ్ ॥౧౦॥౨॥ మ్నౌ జ్గౌ చేతి పణవనా
మకమ్॥ ౧౦ ॥౩॥ ర్నౌ రగౌ మయూరసారి
ణీ స్యాత్ ॥౧౦॥౪॥ భ్మౌ సగయుక్తౌ రుక్మవ

జగణగురూ చ యది శుద్ధవిరాట్॥ఉ॥ తత్త్వానాం సమవాయతః కృతా, లోకాస్తైర్ధి
తాః స్పృతయః॥ దేవార్చాస్సకలాస్త్వదన్తరే, సా శుద్ధవిరాడిదం మతమ్॥ శుద్ధేతి
స్పష్టమ్॥౧౦॥౨॥ మ్నౌ జ్గౌ చేతి పణవనామకమితి॥ మగణనగణౌ జగణౌ గురుశ్చ పణ
వనామకం వృత్తం॥ ఉ ॥ గౌరీశో జయతి హిమాచలే, వేదాస్తే వితతగుణావలిః॥
గీర్వాణైస్సకలమీడితో, నానావస్తితపణవాదికైః॥ అపి చ॥ భూషాలేశు కలితకాన్తి
నే, జేతుం చాపబలమానసం॥ [illegible] స్తనవదనాగతా, గమ్భీరోద్ధపణవ
భూరవః॥౧౧॥౩॥ ర్నౌ రగౌ మయూరసారిణీ స్యాదితి॥ రగణజగణౌ రగణగురూ చ యది మ
యూరసారిణీనామ॥ ఉ॥ నాయికా సమస్తదేవతానాం, పాతు మాం వలారినీలనీలా॥ చ
న్ద్రి [illegible] సమంగ్రసక్తహస్తా, సత్తలైస్తు యా మయూరసారిణీ సా॥ సా ప్రసిద్ధా కృష్ణాఖ్యా॥
౧౦॥౪॥ భ్మౌ సగయుక్తౌ రుక్మవతీయమితి॥ భగణమగణౌ సగణో గురుశ్చ రుక్మవతీ త్రయం
భవతి॥ [illegible] చమ్పకమాలా చేత్ప్రమసాగతిస్యాత్ ప్రవలక్షణస్యోత్తరత్ర విభా
షాత్ ॥౫॥ [illegible] పదస్థైః, స్వైరాకరభూషాదానసమృద్ధా॥ భూధరసా

౩౯ చన్ద్రికా సనజైర్భగౌ వేన్నసౌ గణౌ। నగణ సగణ జగణ గురుభిః। ఉపలక్షితో విశేషః మనోరమా నామ వృత్తం భవేత్ - ఇదమపి ప్రతిష్ఠా ॥ ౧౦ ॥ ౬ ॥ చంచత్ చమ్పకమాలా చేద్భమసాగ ఇతి ॥ భగణమగణసగణగురవః ప్రతిపాదం చేత్ స్యుశ్చమ్పకమాలా నామ

తీయమ్ ॥ ౧౦ ॥ ౫ ॥ *మత్తా జ్ఞేయా మభసగ
యుక్తా ॥ ౧౦ ॥ ౬ ॥ నరజగైర్భవేన్మనోరమా
౧౦ ॥ ౭ ॥ *చమ్పకమాలా చేద్భమసాగః ॥ ౧౦ ॥

సౌరభ్యంతు యామి, రాజతి దీప్తా రుక్మవతీయమ్ ॥ ౧౦ ॥ ౫ ॥ మత్తా జ్ఞేయా మభసగయుక్తేతి ॥ మభసైర్గణైర్గురుణా చ యుక్తా మత్తా నామ ॥ ౬ ॥ కృత్వా హాసం భ్రూకుటిమతిఘోరం, క్రుద్ధా కాళీకరగతశూలా। హత్వా శత్రూన్ రుధిరవసాభి, ర్మత్తా నృత్యం నకిలవిపేదే ॥ ౧౦ ॥ ౬ ॥ నరజగైర్భవేన్మనోరమేతి ॥ నరజైర్గణైర్గురుణా చ మనోరమా ॥ ౭ ॥ వియదిహావృతం తమసా ఘనై, స్తటిదియం పునర్మనో హరా। సతు యువా గతో న చాగమ, త్కథమియం భవేన్మనోరమా ॥ ౭ ॥ మధురసాసక్తా మనోఘవో, మలయజో మరుద్వారోరధః। కుసుమసజ్జాయుతసాయకా, స్త్రిభువనం జయత్యహోపునః ॥ కించ ॥ ఉదయమంశుమాన్ గతో బుధా, స్సలిలజాత కన్యకాతదా। అలివిలోచనా విష్ణుజా, నవా సలిలజం గతా మనోరమా ॥ ౧౦ ॥ ౭ ॥ చమ్పకమాలా చేద్భమసాగ ఇతి ॥ భమసా గణా గురుశ్చేద్యది చమ్పకమాలా ॥ ౮ ॥ భూధరపుత్రా స్కంధరా జలదే వ్యాం, వేచకగాత్ర్యం చమ్పకమాలా। మత్తమయూరీ మోదజనన్యాం, శ్రీవసభృత్క్షజ్ఞా ప్రవిద్యుత్ ॥

శ్రీకాళిదాసకృతా వృత్తరత్నావళీ సగణస్థితిః

*మాఽభూత్సఙ్గో జననిజనైస్సే, మత్తాయే షం యుతిరిహవిత్తైః। భగ్నో భావైర్భవతు విహారో, భక్తైస్స్వాధీనతవత్త్వయా హి ... ... ॥ ౧ ॥

అత్ర మాభూత్సంగో ఇతి వర్ణా మగణ భగణ సగణానాం గురోశ్చ జ్ఞాపకాః - ఏవమాసమాప్తే మత్తా లక్షణం లక్ష్యోర్జ్ఞేయః ॥ .. .. *

వృక్షభూమానస గన్తా నాత మహేత్వం, దేవి నిత్య స్థానసృతి భక్త్యా। భావయ సస్తేమాం ధినాను
రాగం, చమ్పకమాలా నిందకబాహుమ్ ... ... ॥ ౨ ॥

శ్రు ॥ సన్నిగురు పార్శ్వా దర్చిత చరణం, సర్వప్రమహర్షి చారుత్వముపాస్య। ఇంద్రియ
పాశ్లేయభావ విదాను, స్వాపకధనియా చమ్పకమాలా ... ... *

వృత్తం భవతి. ఇదంచ ప్రత్యుదాహృతం॥౧౦॥౭॥ ౧౧ త్రిష్టుభి॥ త్జౌ జ్గౌ గురుణే యము పస్థితా స్యాదితి॥ ప్రతిపాదం ఆదితః తగణేన అనన్తరం ద్వాభ్యాం జగణాభ్యాం తదనన్తరం ద్వాభ్యాం గురుభ్యాం చ యుక్తేయం ఉపస్థితా నామ వృత్తం భవతి॥౧౧॥౧॥ కించ స్యాదింద్రవజ్రా యదితౌ జగౌ గ ఇతి॥ తౌ ద్వౌ తగణౌ జగౌ జగణ గురూ గః గురుశ్చ ప్రతిపాదం స్యుర్యది తర్హి ఇన్ద్రవజ్రా నామ వృత్తం॥౧౧॥౨॥ ఉపేన్ద్రవజ్రా జతజాస్తతో గావితి॥ జతజాః జగణ తగణ జగణాః తతః పశ్చాదేషామిత్యర్థః గౌ గురూ చ ప్రతిపాదం

ల॥ ౧౧ త్రిష్టుభి త్జౌ జ్గౌ గురు ణే యము పస్థి
తా స్యాత్ ॥౧౧॥౧॥ స్యాదిన్ద్రవజ్రా తత జాస్త
తో గౌ ॥౧౧॥౨॥ ఉపేన్ద్రవజ్రా జతజాస్తతో

జీవనభృతాం జలధరాణాం పంక్తిరుపస్థితా॥౧౦॥ ల॥ త్రిష్టుభి॥ త్జౌ జ్గౌ గురుణేయముపస్థితా స్యాదితి॥ త్రిష్టుభి ఏకాదశాక్షరచ్ఛన్దసి॥ తగణో జగణౌ గురూ చ ఉపస్థితా॥ ఉ॥ యా భీష్మముఖ్యైః పురా తపో ..., యాతేతనయైః హార్యకృతా విమూఢైః । యా నాథ్యతి రాష్ట్రనచై వబుద్ధ్వా, ఘోరాపి దైవముపస్థితేషా॥ యచ్ఛబ్దేన ద్రౌపదీ వ్యస్తా ఇత్యుచ్యతే॥ ౧౧॥౨॥ స్యాదిన్ద్రవజ్రా తతజాస్తతో గావితి॥ తతజా గణా గురూ చ ఇన్ద్రవజ్రా॥ స్యాది న్ద్రవజ్రా యదితౌ జగౌ గ ఇత్యపి పాఠః॥ ఉ॥ తామిన్ద్రవజ్రాదపి తీక్ష్ణనేత్రా ... తాం పశ్య కాన్తాం శరదిన్దువక్త్రాం॥ పాంచాలరాజస్య సుతాం సవార్థక, కాన్తాం స్మర ... మితి రోబభూవ॥ తాం పశ్య కాం తిం తమాల మేచకాం. పార్థః అర్జునః ... మితి రం అభిగ్రృశః ॥౧౧॥౩॥ ఉపేన్ద్రవజ్రా జతజాస్తతో గావితి॥ జతజా గణా గురుద్వయంచ ఉపేన్ద్రవజ్రా॥ ఉ॥ ఉపేన్ద్రవజ్రాదపి తీక్ష్ణచిత్తా, స్సురేన్ద్రముఖ్యానిహ సేవ

వ్యక్తాన్తం జగద్గీతగుణస్య బాణైః, క్షిప్తైన్ద్రవజ్రా హతిభిస్సదస్య । స్వాన్తం మదీయం సుఖి ...విధేయా, ... ప్రాణ్యత్వే ... వికటాక్షపాతైః ... ... ॥౩॥

శ్రు॥ ... స్యాం త్రిపదస్పృష్టముఖ్యతం స్యాం, ... న్యం సుజిఙ్ఞ్వ ... । కత్యావి లజ్జీకృతరాజహంసే, తామిన్ద్రవజ్రాం బ్రువతే కవీన్ద్రాః ... ... *

శ్రు॥ * యదీన్ద్రవజ్రా చరణేషు పూర్వే, భవన్తి ... లఘువస్సువర్ణే । అమన్దమాద్యన్మదనేన దాన్తా, ముపేన్ద్రవజ్రాం కథితాం కవీన్ద్రైః ... ... *

చేదుపేన్ద్రవజ్రా నామవృత్తం స్యాత్ ॥౧౧॥ ౩॥ శ్లో॥ అనన్తరోదీరితలక్ష్మభాజౌ పాదౌ యదీయావుపజాతయస్తా ఇతి॥ అనన్తరోదీరితయోః పూర్వోక్తయోః ఇన్ద్రవజ్రోపేన్ద్రవజ్రయోః లక్ష్మ లక్షణం భజన్త ఇత్యనన్తరోదీరితలక్ష్మభాజః యదీయాః పాదా భవన్తి తా ఉపజాతయో నామ్న్యః ఏతదుపజాతయశ్చ షోడశభిః ప్రకారైర్భిన్నా భవన్తి- యదుక్తంజయదేవేన॥ పాదేన పాదద్వితయేన చాపి వర్ణైర్భిదా... ద్విభేదాః॥ ఇతీన్ద్రమాలా కిల పూర్వమిశ్రాః ప్రమాణతః షోడశభేదభిన్నాః॥ ఇత్యస్య శ్లోకస్యాయమర్థః ఇన్ద్రవజ్రోపేన్ద్రవజ్రయోర్మధ్య ఏకస్యాప్యేకపాదేన అన్యస్యాస్తిభిః పాదైశ్చ యుక్తత్వేన అష్టౌ భేదాః తథాప్యేకస్యార్ధస్య అన్యస్యార్ధస్య చ యోగే నవపరస్పరసమ్బన్ధేన షట్ భేదాః ఇత్యనేన ప్రకారేణ భేదభిన్నాః పాదైర్భిన్నా జాతయః పూర్వమిశ్రాః పూర్వాభ్యామిన్ద్రవజ్రోపేన్ద్రవజ్రాభ్యాం మిశ్రితాః ప్రమాణతః సంఖ్యాతః షోడశధైవ భవన్త్యపి తాః కిలేన్ద్రమాలా ఉచ్యన్త ఇతి- ఇన్ద్రవజ్రోపేన్ద్రవజ్రే పూర్వోక్తే- ఉపజాతిశ్చతుర్దశభేదాభిన్నాః స్పష్టీకుర్మః- ప్రథమః పాద ఇన్ద్రవజ్రాయాః అపరే త్రయోపి పాదా ఉపేన్ద్రవజ్రాయా ఇత్యేకా ఉపజాతిః ౧ ద్వితీయః పాద ఇన్ద్రవజ్రాయాః అన్యే త్రయః పాదా ఉపేన్ద్రవజ్రాయా ఇత్యేకా ౨ తృతీయ ఇన్ద్రవజ్రాయాః అన్యే త్రయ ఉపేన్ద్రవజ్రాయా ఇత్యేకా ౩ చతుర్థ ఇన్ద్రవజ్రాయాః అన్య ఉపేన్ద్రవజ్రాయా ఇత్యేకా ౪ ప్రథమః పాద ఉపేన్ద్రవజ్రాయాః అన్యే త్రయోపి పాదా ఇన్ద్రవజ్రాయా ఇత్యేకా ౫ ద్వితీయః పాద ఉపేన్ద్రవజ్రాయాః అన్య ఇన్ద్రవజ్రాయా ఇత్యేకా ౬ తృతీయః పాద ఉపేన్ద్రవజ్రాయాః అన్య ఇన్ద్రవజ్రాయా ఇత్యేకా ౭ చతుర్థ ఉపేన్ద్రవజ్రాయాః అన్యే త్రయోపీన్ద్రవజ్రాయా ఇత్యేకా ౮ ఇత్థమేకైకపాదభేదేన అన్యస్యాస్తిభిస్తిభిః పాదైరష్టౌ భేదాః- ప్రథమద్వితీయావిన్ద్రవజ్రాయాః తృతీయచతుర్థావుపేన్ద్రవజ్రాయా ఇత్యేకా ఉపజాతిః ౧ ప్రథమతృతీయావిన్ద్రవజ్రాయాః ద్వితీయచతుర్థావుపేన్ద్రవజ్రాయా ఇత్యేకా ౨ ద్వితీయతృతీయావిన్ద్రవజ్రాయాః ప్రథమచతుర్థావుపేన్ద్రవజ్రాయా ఇత్యేకా ౩

గౌ ॥౧౧॥౩॥ అనన్తరోదీరితలక్ష్మభాజౌ పాదౌ

మానః॥ భృశంవిషణ్ణాస్తిధనాశయా హా, కృపైవ తే స్యాన్మయి కింవమాన్యైః॥౧౧॥౩
అనంతరోదీరితలక్ష్మభాజౌ పాదౌ యదీయావుపజాతయస్తాః ।ఇత్థంకిలాన్యాస్వపి మిశ్రి

ప్రథమద్వితీయావుపేన్ద్రవజ్రాయాః తృతీయచతుర్థావిన్ద్రవజ్రాయా ఇత్యేకా ౧
ప్రథమతృతీయావుపేన్ద్రవజ్రాయాః ద్వితీయచతుర్థావిన్ద్రవజ్రాయా ఇత్యేకా
౨। ద్వితీయతృతీయావుపేన్ద్రవజ్రాయాః ప్రథమచతుర్థావిన్ద్రవజ్రాయా ఇ
త్యేకా ౩ ఏవమర్ధద్వయేనుస్యాన్నైవ షడ్భేదాః - ఇహార్ధమితి పాదద్వయమాత్రం
వివక్షితం - ఏవమిన్ద్రవజ్రోపేన్ద్రవజ్రాభ్యాం అన్యాస్వపి జాతిషు అన్యోన్యమిళితా
సుసతీషు తాసామప్యుపజాతిరితి సంజ్ఞా భవతీత్యాహ శ్లో॥ ఇత్థంకిలాన్యాస్వపి మిశ్రి
తాసు, స్మరన్తి జాతిష్విదమేవ నామేతి॥ అత్ర న కేవలమేకచ్ఛన్దోభవానామేవ వృ
త్తానాం పాదస్య పాదత్రితయస్య అర్ధస్యార్ధస్య చ పరస్పరం మిశ్రణే ఉపజాతి
త్వం వివక్షితం అపితు భిన్నచ్ఛన్దోభవానామపి తథా అభియుక్తప్రయోగదర్శనా
త్ - మాఘప్రయోగస్తు యథా - ఇత్థం రథాశ్వేభనిషాదినాం ప్రగే, గణో నృపాణా
మథ తోరణాద్బహిః। ప్రస్థానకాలక్షమవేషకల్పనా, కృతక్షణక్షేపముదైక్ష
తాచ్యుతమ్ । ఇత్యత్ర ప్రథమతృతీయౌ పాదౌ వంశస్థాయాః ద్వితీయచతుర్థౌ
వంశస్థస్య - ఛన్దస్తు ప్రతిపాదద్వాదశాక్షరాత్మకత్వాజ్జగతీ - భల్లటకవేః ప్రయోగ
స్తు - కల్లోలవేల్లితదృషత్పరుషప్రహారైః, రత్నాన్యమూని మకరాలయ మావమంస్థాః।
కింకౌస్తుభేన భవతో న హితేన నామ, యాచ్ఞాప్రసారితకరః పురుషోత్తమోఽపి ॥ అ
త్ర ద్వితీయః పాద ఇన్ద్రవజ్రాయాః అన్యే త్రయో వసన్తతిలకాయాః - ఛన్దస్తు ఏ
కః పాద ఏకాదశాక్షరాత్మకత్వాత్త్రిష్టుప్ - అన్యే చతుర్దశాక్షరాత్మకత్వాచ్ఛక్వ
రీ - ఏవమన్యత్రాపి ప్రయోగానుసారతో ద్రష్టవ్యోపజాతిః (గాఙ్గర్గోపాలమి
శ్రియం ॥ అథ శ్లోకేనోపజాతిప్రస్తారానిలక్షయతి ॥ అనన్తరోదీరితేతి ॥ తౌ జగౌ గః ॥ జ
తజాస్తతో గౌ। ఇత్యేత ఇన్ద్రవజ్రోపేన్ద్రవజ్రాలక్ష్మణీ భజన్తే - తా ఉపజా

యదీయా § వుపజాతయస్తాః। ఇత్థంకిలాన్యా

తాసు, స్మరన్తి జాతిష్విదమేవ నామేతి॥ అత్ర అనన్తరశబ్దః పూర్వపరామర్శీ - అనన్
తరోదీరితలక్ష్మభాజౌ పూర్వోక్తేన్ద్రవజ్రోపేన్ద్రవజ్రాలక్షణయుక్తౌ యాసాం పాదౌ తా
ఉపజాతయో భవన్తి - అన్యాస్వపి వృత్తజాతిష్వేతన్నామానేన ప్రకారేణ మిశ్రి

శ్రు§ యత్ర ద్వయోరథవ్యసనయోస్తు పాదా, శ్చైవన్త్రైసీమన్తినిబద్ధకాన్తే। విద్వ
ద్భిరాద్యైర్లగ్నవదికీర్తితాసా, ప్రయుజ్యతామిత్యుపజాతిభేదా ॥...... ....*

తయోరిన్ద్రవజ్రోపేన్ద్రవజ్రయోస్తే - సఙ్కీర్ణజాతిత్వాత్ తద్గయోర్మధ్యే - యద్యేకస్మిన్ పాదే ఇన్ద్రవజ్రాయా లక్షణం భవతి అన్యేషు త్రిషు ఉపేన్ద్రవజ్రాయాః - యది వా త్రిషు పాదేష్విన్ద్రవజ్రాయా లక్షణం భవతి ఏకస్మిన్ ఉపేన్ద్రవజ్రాయాః - యది ద్వయోః పాదయోరిన్ద్రవజ్రాయాః ద్వయోశ్చోపేన్ద్రవజ్రాయాః తాస్సర్వా ఉపజాతిసంజ్ఞా నివృత్తాః - తత్ర పాదచతుష్టయం రత్నస్థానాని - తేష్విన్ద్రవజ్రాలక్షణముపేన్ద్రవజ్రాలక్షణమితి ద్వే వస్తునీ ప్రస్తారితవ్యే - తథా చ ప్రతిష్ఠాఛన్దోవత్ షోడశభేదాస్సంభావ్యన్తే - తత్ర శుద్ధౌ సంకీర్ణౌ ప్రథమోన్త్యభేదౌ ఇన్ద్రవజ్రోపేన్ద్రవజ్రే భవతః - మధ్యమాస్తు చతుర్దశభేదా ఉపజాతయః - తాసాం ప్రథమా యథా ॥ ఉదన్వదుల్లఙ్ఘన ॥ ౧ ॥ ద్వితీయా ॥ చికిత్సయా ॥ ౨ ॥ తృతీయా ॥ త్వఙ్గత్తరఙ్గేషు నర ॥ ౩ ॥ చతుర్థీ ॥ ముగ్ధాముఖాలోకన ॥ ౪ ॥ పఞ్చమీ ॥ ప్రవాదతాపాదివశః ॥ ౫ ॥ షష్ఠీ ॥ స్వభ్యక్తరూపా ॥ ౬ ॥ సప్తమీ ॥ కదర్థితస్యాపి ॥ ౭ ॥ అష్టమీ ॥ విభూతిలీలాసీ ॥ ౮ ॥ నవమీ ॥ కేనాపి కేనాపి ॥ ౯ ॥ దశమీ ॥ అయం సమస్తః ॥ ౧౦ ॥ ఏకాదశీ ॥ అపృష్టసంరంభ ॥ ౧౧ ॥ ద్వాదశీ ॥ విశ్రమ్య విశ్రమ్య ॥ ౧౨ ॥ త్రయోదశీ ॥ నమోస్తు రామాయ సలక్ష్మణాయ ॥ ౧౩ ॥ చతుర్దశీ ॥ స్యాద్యత్ర మేకాన్తహితం ॥ ౧౪ ॥ అథాయం ప్రకారః ఛన్దోవరోధ్యస్వాన్యేష్వపి జాతిష్వపి విధ్యతే ॥ ఇత్థం కిలేతి ॥ అన్యాస్వపి వృత్తజాతిష్వితమానేన ప్రకారేణ మిశ్రితాసు ఇదమేవ ఉపజాతిరితి నామ వదన్తి కిల - ఇత్థమితి సమానే ఛన్దసి నిష్పన్నయోః ప్రథమాక్షరగురులఘుభావమాత్రేణ భిన్నయోర్వృత్తజాత్యోస్సఙ్కరే ఉపజాతయః - తద్యథా - అనుష్టుభి - నారాచికాప్రమాణికయోస్సఙ్కరాదుపజాతయో భవన్తి - జగత్యాం ఇన్ద్రవంశావంశస్థయోరితి - అన్యే తు బ్రువతే నానాచ్ఛన్దస్యానామపి వృత్తానాం సఙ్కరాదుపజాతయో భవన్తీతి - తదయుక్తం ఇత్థం కిలేతి నియమాత్ ఇత్థం తథైవ యత్క్రే సజ్ఞాపి - స్మాన్య అప్యన్యస్వపి వృత్తసఙ్కరే సిద్ధాన్తో నాస్తి

స్వపి మిశ్రితాసు, వదన్తి జాతిష్విదమేవ నామ ॥

తాసు రామాదిషు తాసు ఇదమేవ ఉపజాతిరిత్యేతన్నామ అభిధానం వదన్తి నిగదన్తి కిలేతి ప్రసిద్ధౌ యథా - తత్ర ప్రథమచతుర్థయోః పాదయోరుపేన్ద్రవజ్రాయాః ద్వితీయతృతీయ

లాడనకాదేదిరబ్బ్యాః) ౧౧ ॥ ౮॥ కించ ॥ నజజలగైస్సుహితా సుముఖీతి॥ నగణ జగణద్వయాలఘుగురుభిస్సుహితా సుముఖీతి వృత్తం భవతి ॥౧౧ ॥ ౫॥ కించ ॥ దోధకవృత్తమిదం భభభాగాగితి ॥ భభభాః భగణత్రయం గౌ గురుద్వయం చ ప్రతిపాదం చేద్దోధకాఖ్యం వృత్తం భవతి- ఇదమపి త్రిష్టుప్ ॥ ౧౧ ॥ ౬ ॥ కించ ॥ శాలి

౧౧ ॥ ౮ ॥ * నజజలగైర్గదితా సుముఖీ ॥౧౧॥ ౫॥

‡ దోధకవృత్తమిదం భభభాగౌ ॥ ౧౧ ॥ ౬ ॥ + శా

రౌహాలిద్ద్యవత్రా యాశ్చలక్షణే ॥౧౧॥౮॥ నజజలగైర్గదితా సుముఖీతి ॥ నగణేన జగణాభ్యాం లఘుగురుభ్యాం చ సుముఖీ నామ గదితా ఉక్తా ॥౮॥ తవ నగతేగ మణితరుణో ,శరద్వాదమేవ నితాంతమపరాం ॥ స్మరతిభ్యాం శశకరైర్ముఖరో ,, తమకరోదతులం సుముఖీ ॥ శరద్వా దమే గాఢవిప్రియకృద్భ్యసే ॥౧౧॥౫॥ దోధకవృత్తమిదం భభభాగావితి॥ భగణత్రయం గురుద్వయం చ దోధకవృత్తం ॥౬॥ ఆననచంద్రమసం తవ సీతే ,గోముల తాభుజగం ప్రజిఘృక్షుం ॥ రుద్ధమథాత్తనభూధరయుగ్మం దోధకవృత్తమిదం సహతే కః ॥ దోధకః ఖలః ధూర్తః కమ్ప్రవయ ఇతి ధాతోర్నిష్పత్తిః ॥ ౧౧॥౬॥ శాలిన్యుక్తా మ్తౌ తగౌ గోబ్ధి

వృ ॥ * నిజజలగైహిత సుమ్మ్యజనం, సురతిటినవనేఘాంశుభృతం ॥ సవదివునా తుగతంతవమాం, వరణతలం భవతీసుముఖీ ౮

వృ‡ ఖాభిఘగాస్థపయగ్రసరాణాం ॥ పఙ్కజసస్ఫుటవిలసనాధ్యే ॥ దోధకవృత్తవశాత్తిగుయత్వం ॥ భాతివపు భగణోల్లసితం తే... .. .. ౫

శ్రు॥ ఆద్యచతుర్థకమహీనవిశిష్టం । గాత్రమకంపశమం చ తథాన్త్యం ॥ యత్ర గురువ్రశతిష్ఠరనాఽఽతత్ప్రథితం ననదోధకవృత్తమ్... ... ... *

వృ+ మాతా దృఙ్గగీతమావాయ స్త్రీ ॥ మాన్యాదిత్థా శాలినీ మత్తరూపా ॥ సన్నాకద్ధ్మ్యాకారదావ్యాపటప్రా ॥ సామర్థ్యం మెన తత్తం కృపవిధేయా ౬

వృ॥ వేదైర్నిత్యం సస్వరైస్తూయమానే , గ్రామ్యా త్రిస్రోత్సా శాలినీ హంసపట్టే ॥ దేవత్వేప్య చేతసా యోభజన్తే, తేహి ప్రాజ్ఞాస్సర్వవిద్యా నవద్యాః ॥ యతినియామకో యథాలక్ష్మీకః- నాత్రి గంజ్ఞాపక ప్రాణావిన్యాసః ఏవము త్తరత్రాపపవోద్ధృమ్ ౭

శ్రు॥ ప్రా ప్రోవణో జాయతేయత్ర పట్టగ్రకర్పూరిగ్రీ విత మ్బదేవాష్మహాస్యః ॥ నిరా మహ్యాపి త్తస్వవేదైస్సైరజ్ఞై స్తుః భాష్యనే శాలినీం ఛాన్ససా గా వ్యః ....*

న్యుక్తా మ్తౌ తగౌ గోబ్ధిలోకైరితి ॥ మ్తౌ మగణతగణౌ తగౌ తగణగురూ గః గురుశ్చ ప్ర
తిపాదం చేచ్ఛాలినీ నామోక్తా - అబ్ధిలోకైః అబ్ధిభిశ్చతుర్భిః లోకైస్సప్తభిశ్చ అ
త్ర ఛేదైర్యతిః స్యాదితి శేషః - పాదభవత్వే కాదశస్వక్షరేషు ఆదితశ్చతుర్భిరక్షరై
రేకా యతిః పునః పంచమాక్షర ప్రభృతిభిస్సప్తభిరక్షరైరేకా చ యతిరిత్యర్థః - అ
యం పాదాన్త్యయతినియమస్సర్వవృత్తానాం సమానో వేదితవ్యః - అస్యాః కీర్తయతి ప్ర
సఙ్గాత్ - అత్ర లోకశబ్దేన సప్తసంఖ్యా వివక్షితా ॥ ఏతేన సప్తపయోధరా దశదిశస్స
ప్తైవ గోత్రాచలా గపాతాళాస్సపి సప్త సప్తభువనాస్యేకం నభోమణ్డలమ్, ఇత్యనేన
పృథగ్వ్యవహారేణ భువనాని సప్తేతి ప్రసిద్ధత్వాత్ ॥ ౧౧ ॥ ౭ ॥ కించ వాతో
ర్మీయం గదితా మ్భౌ తగౌ గ ఇతి ॥ మగణభగణతగణగురుద్వయాని యత్ర ప్రతిపాదం

లిన్యుక్తా మ్తౌ తగౌ గోబ్ధిలోకైః ॥ ౧ ౧ ॥ ౭ ॥

లోకైరితి । మగణస్తగణౌ గురూ చ శాలినీ - అబ్ధిలోకైః చతుర్భిస్సప్తభిశ్చ వర్ణైర్య
తిః ॥ ఉ ॥ నీలాం కేశే నిష్కలాణాం మధ్యభాగే, నీహారాంశే నేత్రే నిమలాం గండభాగే । పీ
నాం తుఙ్గాం శ్రోణివక్షోజభారే, కృష్ణే లీలాశాలినీం నౌమి లక్ష్మీమ్ ॥ ౧౧ ॥ ౭ ॥ వాతో

ర్మీయం కథితా మ్భౌ తగౌ గ ఇతి ॥ మభతగణాః గురూ చ వాతోర్మీవృత్తమ్ ॥ ఉ ॥ శ్యా
మాఙ్గా నేత్రే చపలా నేత్రవద్దే, స్నాత్వా మధ్యే కరిణా సాధ్వరాజే । ఏషా దేవీ మన ఏత
త్తుఙ్గ్యా, ద్వాతోర్మీయ ప్రతిమాం స్వీకరోతి ॥ వాతోర్మీయో
నామ్న్యగవిశేషః సాతి చ పేలః తస్యాః ప్రతిమాం - యద్వా వాతానాం వాయూ
నామూర్మిః పరమ్పరా ॥ వృద్ధాశ్చ ఇతి చ ప్రత్యయః తత్పత్యద్ధినీ వా
తోర్మీయా సా చ సా ప్రతిమా ఉపమా చ తాం - భగవతీం స్వన్గచిత్తతయా క్షణమపి
ధ్యాతుమశక్తం మనో విషయేషు ధావతీతి భావః ఉక్తశాలినీవాతోర్మీయాభ్యాముప
జాతిర్భవతి ॥ యథా ॥ దేవశ్శ్రీమాన్ రావణారాతిరవ్యాత్, ద్వేషః క్రోధాన్నయనే
నాపిరక్తే ॥ ఆసీన్నాథగ్గాఢసామాస్తతాపో, వన్హేర్యోర్గాత్రం లక్షస్యంయ
థాబ్ధిః ॥ అత్ర ప్రథమతృతీయా పాదౌ శాలినీలక్షణౌ - ద్వితీయచతుర్థౌ వాతోర్మీల
క్షణౌ - పూర్వోక్తేన్ద్రవజ్రోపేన్ద్రవజ్రాభ్యామివాత్ర వ్యుపజాతయో ప్యాభవ
న్తి - ఉపజాతిత్వేద్వయోర్వృత్తయోరేకస్మిన్ వృత్తే పాదద్వయమేకస్మిన్ పాదద్వయం న కా
ర్యమ్ అవివక్షితం - పాదౌ యదీయావుపజాతయస్తా ఇతి ద్విః వచనస్యైకారాత్ - ఏకపాదమేకస
మ్యాసిషు హారేణ ప్రపాణో యుక్తశ్చనానవృత్తిపిప్రయానాం - థవన్తే పఠన్తి సాధుః [illegible] వా

స్యాస్సేయం వాతోర్మీ గదితా ॥ ౧౧ ॥ ౮ ॥ కించ * పశ్చాద్రసైశ్ఛిన్నా భతనగైస్స్యాదిలి॥ భతనగైః భగణతగణనగణగురుద్వయైః శ్రీ నామవృత్తంస్యాత్ -పశ్చాద్రసైః పశ్చాద్విశ్వరసైః షడ్భిశ్ఛిన్నస్తైర్యతిర్భవతి ॥ ౧౧ ॥ ౯ ॥ కించ * మాభ-
న్లౌగస్స్యాద్భ్రమరవిలసితమితి॥ మ్భాగణభగణౌ న్లౌ నగణలఘూగః గురుశ్చ ప్రతిపాదం చేద్భ్రమరవిలసితం నామవృత్తంస్యాత్ ఇదమపి ప్రత్యేకం ॥ ౧౧ ॥ ౧౦ ॥ కించ

*వాతోర్మీయం కథితా మ్భౌ తగౌ గః ॥ ౧౧ ॥ ౮ ॥ *మ్భౌ
న్లౌ గస్స్యాద్భ్రమరవిలసితమ్ ॥ ౧౧ ॥ ౯ ॥ *రాన్న-
రావిహ రథోద్ధతా లగౌ ॥ ౧౧ ॥ ౧౦ ॥ *స్వాగతేతి

జ్ఞేయాః ॥ ౧౧ ॥ ౯ ॥ మ్భౌ న్లౌ గస్స్యాద్భ్రమరవిలసితమితి॥ మభనగణాః లఘుగురూచ భ్రమ-
రవిలసితం॥ ఉ॥ ఆరామస్థానరసిజనయనా పుష్పైస్త్రాభ్రమరవిలసితమ్ ॥ కృష్ణం
సీతాపతిజనసవిధే పౌష్పైర్ముహురధరసమ్ సీతానామ తావిత్ కృష్ణవధూః ॥
౧౧, ౯ ॥ రాన్నరావిహరథోద్ధతాలగావితి ॥ రాత్ రగణాత్ నరౌ నగణరగణౌ లగౌ ల-
ఘుగురూచ ఇహ అస్మిన్ ఛన్దసి రథోద్ధతా నామవృత్తం॥ ఉ॥ మజ్జనైశ్చలితపర్వతోత్థ-
తై, పర్వతాతురగనాగమన్ధరా ॥ మృత్యుదూతనిభపత్తిసఙ్కులా, రాజతేన్నృపచమూ-
రథోద్ధతా ॥ తథాహి తే ॥ ఉ॥ వ్యక్తశస్త్రభువనారసాతలే, భోగినామపిచమోదదా-
యినీ ॥ భారతీవగవనావహారకే, భామ్ విప్రయముదితారసోద్ధతా ॥ మహాకవిః వ్యాసః ॥
౧౧ ౧౦ ॥ స్వాగతేతి రసవాగురుయుగ్మమితి ॥ రనభగణాః గురూచ స్వాగతం ॥ ఉ॥ హాయ

వృష్టి విద్యుత్ జనజ్ఞాని తుహినతస్త్వం యమమధ్యే విజ్ఞవత్ | కాతో
త్రిన స్థసప్రభేలోలాత్ తోర్మీవత్యేయతేజాయతేయః ॥ ౮
వృ*, గ్భ్రూ నాభౌ గురుణమనువదితుం, హత సైశ్యాగ్రకిముసురవశ్ని తాః॥ యాసాంయా-
ప్త్రతిదినమళికాత్తత్వాద్భ్రమరవిలసితమ్. ౯
* ప్ర జన్మరెలగిళీయాదినాధిపే। సామతిమత్తమతవాద్యవిత్రహం॥ సంస్త్రితాఖిలమ-
హోరథోద్ధతా। స్యాద్ధథా నినిల్పయో స్తథా- ౧౦
(*) ॥ అవ్యయముఖరమస్య న్యత్రీయాకం। సత్రపమంచనవమంతథాత్రిమం॥ దీర్ఘమిన్యాయి
శుయ్రి భాయతే। తాంబతం సికవరమోరథోద్ధతామ్- ... ...
శృంగారనిర్భర రసిద్ధి నిదానశాల। సత్యలోకమునిబృన్దమిపుణత్॥ధన్యమొపతవదర్

❀రోనరావితిరథోద్ధతాలగావితి॥రగణనగణరగణాలఘుగురువః ప్రతిపాదం చేద్రథో
ద్ధతేతివృత్తంస్యాత్ ॥౧౧॥౧౧॥ కించ ❀ స్వాగతేతిరనభాగురుయుగ్మమితి॥రన
భాఃరగణనగణభగణాః గురుయుగ్మం గురుద్వయంచయస్యాం సా స్వాగతేతివృత్తం భవతి॥
౧౧॥౧౨॥ ❀ ననసగురుయుగ్మైః ... ॥ నసైర్గైః గురుయుగేన గురుద్వ
యేనచరచితా వృత్తా వృత్తి నామవృత్తం ॥ ౧౧॥౧౩॥ కించ ❀ ననరలగు
రుభిశ్చభద్రికేతి॥నగణద్వయరగణలఘుగురుభిఃకృతా భద్రికానామవృత్తంభవ
తి-చశబ్దః పూర్వసూత్రస్థం చితేత్యంతపదముచ్చినోతి- ఇదం చ ప్రత్యుష్టం ॥౧౧॥

రనభా గురుయుగ్మమ్ ॥౧౧॥౧౧॥ ననసగురుర
చితా వృత్తా ॥౧౧॥౧౨॥ ననభగురుకైరథపృ
థ్వీ ॥౧౧॥౧౩॥ ననరలగురుభిశ్చభద్రి

కేనతునచైతియథావత్ శ్లోకతద్గవరిగతాపిచహాస్యమ్॥ సన్తసౌతింవితాస్వయమే

వ్యస్వాగతాసుఖమితివతిథ ॥స్వంతత్వానంతగతాప్రాప్తా స్వాగతా॥అపిచ॥ తా

మపశ్యదథవఙ్మలనేత్రా ...శంసశశలాఞ్ఛనవక్త్రా॥ సు...సమేత్యచ

బోధం।స్వాగతా...ఇదవధూ-సమమంస్త॥సఃపురూగవాం ॥౧౧॥౧౧॥ననసగురుర

చితావృత్తేతి॥నగణాభ్యాంసగణేనగురుభ్యాంచరంచితా సబద్ధావృత్తావృత్తం ॥౮॥ అల

మలమతిసప్రణైతానాకైః ...దువరవిస్పృజస్పృతంరుచా ॥ అనునయతమధజనంస్న

గ్ధం ...సలహరీవృత్తా॥౧౧॥౧౨॥ననభగురుకైరథపృథ్వీతి॥నగణద్వయేన

భగణేనగురుభ్యాంచపృథ్వీవృత్తం॥౮॥మమపునరియమాలవణాద్ధై ...సజవిషయేమ

మతాన్దాన్॥ప్రహసతిమితధీపషయాసూన్నరపతిపశుఘ్నానిహపృథ్వీ॥౧౧॥౧౩॥ నన

రలగురుభిశ్చభద్రికేతి॥నగణాభ్యాంరగణేనలఘుగురుభ్యాంచభద్రికావృత్తం॥౮॥మ

ధుఘుఖముదితదశాంరం।సురపతికకుభావిశేషకం॥ అతపతతరుణీతుభద్రికా। ము

హురథవిరహార్ద్వ ...॥విశేషకంతిలకం॥ అతపతతరుణీభద్రికాముహురథవిర

నకాలే।స్వాగతాదివచనంలక్షతేయత్- ౧౧

శ్రీ ॥అనతాజ్గినవమండళమంచ।వృత్త్యయాద్భవతియత్రవినీతే॥ ప్రోక్తమేతదనయ

సేయదిసైవ।స్వాగతేతికవిభిర్గదితాసా... ... ...

౧౮ ॥ కించ శ్లో ॥ శ్యేనికా రజౌ రలౌ గురుర్యదేతి ॥ యదా రగణజగణౌ పునః రగణో లఘుగురూ చ ప్రతిపాదం స్యుస్తదా శ్యేనికానామవృత్తం స్యాత్ - శ్యేనికాం తౌ జరౌ గౌ చ వేదితవ్యా నరం రతః రగణౌ ... జరౌ జగణరగణౌ లగౌ లఘుగురూ చ ప్రతి పాదం చేత్ శ్యేనికా భవేత ॥ ౧౧ ॥ ౧౫ ॥ కించ శ్లో ॥ మౌక్తిక మాలా యది భతనాగౌ ఇతి ॥ భగణ తగణ నగణాః గురుర్యో యది ... హీనా మౌక్తికమాలావృత్తం భవతి ప్రతిష్ఠమిదం ॥ ౧౧ ॥ ౧౬ ॥ కించ శ్లో ఉపస్థితమిదం జ్సౌ తాగ్గకారావితి ॥ జ్సౌ జగణనగణౌ తః తగణః గకారౌ గురూ చ ప్రతి పాదం యత్ర ... దిదం వృత్తముపస్థితం నామ భవతి ఇదమపి ప్రతిష్ఠం ॥ ౧౧ ॥ ౧౭ ॥

కా ॥ ౧౧ ॥ ౧౮ ॥ ననతగగురుభిశ్చిత్రవృత్తా ॥ ౧౧ ॥
౧౫ ॥ శ్యేనికా జౌ రతౌ గురుర్యదా ॥ ౧౧ ॥ ౧౬ ॥
§ మౌక్తికమాలా యది భతనాగౌ ॥

...ణీక్ష్యసా ॥ ఇతి వా ॥ ౧౧ ॥ ౧౮ ॥ ననతగగురుభిశ్చిత్రవృత్తేతి ॥ నగణాభ్యాం తగణేన గురుభ్యాం చ చిత్రవృత్తా ॥ ఉ ॥ మతిమతివిశదాంశాన్ ... గురుచగణమౌక్తికా ప్రైః ... హిత ... జనిమరణకలం చిత్రవృత్తా ॥ చిత్రవృత్తిరి త్యేకే ॥ ఉ ॥ ... మణీ యాక్కృతిశ్శ్రీ, దశరథతనుజశ్శోకధ్వాంతో ... ॥ అసు ... జయాదీడితస్సన్, జనకతనుజయా చిత్రవృత్తిః ॥ ౧౧ ॥ ౧౫ ॥ శ్యేనికా ... రలౌ గురుర్యదా ... ॥ రజరాగణౌ లఘుగురూ చ యదా భవేయుస్తదా శ్యేనికావృత్తం ॥ ఉ ॥ ... నజాతదా ... ఘుపావ్వహం । చారుతాక్షి భూషమారగాత్రకమ్ ॥ శ్రీ ... రంసయావ్యచారయా । శ్యేనికాయథామిషం హుతాశనమ్ ॥ ౧౧ ॥ ౧౬ ॥ మౌక్తికమాలాయది భతనాగావితి ॥ భతనా గణా గురూ చ మౌక్తికమాలావృత్తం - నయ ... మౌక్తికమాలేత్యపరాంతరిమ్ ॥ ఉ ॥ ... రింశధరవరాక్షీం ... మందవక్షసి శ్రీః ॥ మాధవదారా ప్రణమత లక్ష్మీం, మౌక్తికమాలాలలిత ... మ్ ॥ ౧౧ ॥ ౧౭ ॥ ... భతనైగ ... గురుభ్యాం ... నామవృత్తం - మౌక్తికమాలాలక్షణమేవాహ్యపి - విశేషస్తునియమేన

... గురుభ్యాం ... విశ్రాంతిర్దేహ మనో ... ॥ ...
... మాలా ... ॥ ౧౭

౧౭ జగత్యాం॥ చన్ద్రవర్త్మగదితంతు రనభసైరితి ॥ రనభసైః రగణనగణభగణ

౧౧ ॥ ౧౬ ॥ * పఞ్చరసైశ్ఛిన్నా తనగ
గైస్స్యాత్ ॥ ౧౧ ॥ ౧౮ ॥ ఉపస్థితమిదం జ్వా
లాగ్రకారౌ ॥౧౧॥ ౧౯ ॥ నరయుగంభవేత్సమ్మ
తాలగౌ ॥౧౧॥ ౨౦ ॥ యస్యాం త్రయోలగౌ చేత్తా

పఞ్చభిశ్షడ్భిశ్ఛిన్నైర్యతిః తత్రతు వికల్పన ॥ ఉ ॥ కుఞ్చితకేశాగ్రవలయాస్వే తాగ్ర్యా, కోమళగాత్రీ కుచభరనమ్రా ॥ ఇస్తుము శ్రీసాహిమగిరిపుత్రీ, రక్షతు విచిత్రే జుందసమశ్రీః ॥ ౧౧ ॥ ౧౮ ॥ ఉపస్థితమిదంజ్వాలాగ్రకారావితి ॥ జసతైః గణైః గురుభ్యాంచ ఉపస్థితంనామవృత్తం ॥ ఉ ॥ సుకున్దనపురాయచాస్త్రజ్ఞసేన ప్రభాతిలమగా చ్ఛేదనానామ్ ॥ తపాపనయత్త్వాపహేతురుపస్థితఫలాంస్తానీతిసాధనీః ॥ కించ పురాతుభగవాన్నసీయాహా । సహీదరవరేమామాగతంసః ॥ ఉపస్థితమిదంశాఖా ప్యగాస్త । దేవదిశకన్యోదబిన్నయత్స్ ॥౧౧॥ ౧౯ ॥ నరయుగంభవేత్సమ్మితాలగావి తి ॥ నగణేనగగణద్వయేనలఘుగురుభ్యాంచ సమ్మితా ॥ ఉ ॥ మగతకోవలక్ష్మ్యామవిగ్రహం, జాదికన్యకాభూమివల్లభం । కపిశవాసనంసంశ్రయామహే, గిరిశ సఖా మాపాజవి భ్రమమ్ ॥౧౧॥ ౨౦ ॥ యస్యాం త్రయోలగౌ చేత్తు మారీమతేతి ॥ యస్యాం త్రయో గురుల ఘుగురూ చేద్ మారీ ॥ ఉ ॥ హిమాద్రేస్తనూజాగిరీశా స్తయే, పాఘోరమాస్త్యచోర్యాహమ్ ॥ రమానాథ పిస్థాసనాద్దైత్యనాతం, యస్యాం హరతు తాం స్మాంకుమారీగిరే । ౧౧॥ ౭౧ జగత్యాం ॥ చన్ద్రవర్త్మనిగదంతిరనభసైరితి ॥ జగత్యాం ద్వాదశచ్ఛన్దసి రనభసైః గణైః పాదస్సృష్టశ్చన్ద్రవర్త్మనిగదన్తి - చన్ద్రవర్త్మగదితంతురనభసైరితి కేచిత్పఠన్తి - యథాక్రమముదాహరణే ॥ వద్ధ్యవివసతలంసమునివరస్య, కుమ్భరోరిరమరాసురవినతః ॥ చన్ద్రవర్త్మగతిమప్యధచరన్న, విన్ధ్యశైలయమహాద్విరధిత హియః ॥ సిన్ధునాథతనయైతవవదనం, మన్ద రాత్రికరుణారసభరితం ॥ హన్తహన్తకవరో

వృత్తభావేన గాఙ్గప్రతిబిమ్బశోభాం, సుగరఘుపతిజనకుచాగ్రే ॥ శ్రీపదసన్దోహాగ్నలన రోజే, కాంతిముపేతాం సతతవిలాసా... ... ... ॥౧౩॥
తద్వ్యతిః ॥ పఞ్చభిశ్చ పదైర్నిశపటరసైరూక్షాం, చామృత్యాంచతుష్షష్టివిశేషి ॥ సముజ్జ్వల భావంకలయతునిత్యం, సోకిక టాక్ష స్తన్వమల శ్రీః ... ... ॥౧౪॥

ణాసగణైఃసహితంయద్వృత్తంతత్తు చన్ద్రవర్త్మనామకదితంకథితం ॥ ౧౨॥౧॥
కించ ❀ జతౌతువంశస్థముదీరితంజరావితి॥ జతౌ జగణతగణౌ జరౌ జగణరగణౌ చ ప్ర
తిపాదంచేద్వంశస్థంనామ ఉదీరితం ఉక్తం ॥ ౧౨ ॥ ౨ ॥ కించ ❀ స్యాదిన్ద్రవం
శాతతజైరసంయుతైరితి॥ తగణద్వయజగణరగణైరుపలక్షితంఇన్ద్రవంశానామస్యాత్
౧౨।౩॥ ❀ ఇహతోటకమమ్బుధిసైః ప్రమితమితి ॥ ఇహజగతిచతుర్భిః అమ్బుధిసైః

మారిమతా ॥ ౧౧ ॥ ౨౧ ॥ ❀ ౧౨ జగత్యాం,
చన్ద్రవర్త్మ నిగదన్తిరనభస్త్రైః ॥ ౧౨ ॥ ౧ ॥ ❀ జతౌ
తు వంశస్థముదీరితం జరౌ ॥ ౧౨ ॥ ౨ ॥ స్యాది
న్ద్రవంశాతతజైరసంయుతైః ॥ ౧౨ ॥ ౩ ॥

నిరతిశయం, చన్ద్రవర్త్మసదృశ ప్రతిగృణతే ॥ ౧౨ ॥ ౧॥ జతౌతువంశస్థముదీ
రితంజరావితి॥ జతజరాఃగణాఃవంశస్థంనామవృత్తం॥ ఉ ॥ వగన్తిరమణం ప్రగృణ
న్తిసత్కథాం, భవన్తి కుద్రాహ్యదయోగుణేషుచ ॥ సహతకంక్రమణాచకుర్వతే నరాః,
షీ తౌతువంశస్థమనుస్పృశన్తి తాః ॥ ౧౨ ॥ ౨ ॥ స్యాదిన్ద్రవంశాతతజైరసంయు
తైరితి॥ తతజరైర్గణైరిన్ద్రవంశా ॥ ఉ ॥ యేదుర్జనానాంశరజిహ్మచేతసాం,
మాయావినాం సజ్జతిమాత్రి నరాః॥ కాలుష్యహేతుర్హృదయస్య సా వరాట్, తా
స్విన్ద్రవంశావపి సంగతాలిః ॥ ౧౨ ॥ ౩ ॥ ఇహతోటకమమ్బుధిసైర్గకథితమితి ॥
ఇహభవసిచతుర్భిః సగణైఃతోటకంకథితం ॥ఉ॥ వల్లవైఃశిలాంశభంగగుచ్ఛం, మధు

వృ* జితా జరత్వ ... మమ్బుజావకం, వజామ్బుజంలిపు ... సుదుర్లభం ॥ అల
ఖ్యా వంశస్థమపేక్షిణో ముదు, వ్రజానిపజ్జ్యామతాం ప్రసీదమే. ... ॥౧౫॥
(శు)। ఉపేన్ద్రవ (జ్రా) చరణేషు సన్తిచే, దుపాన్త్యవర్ణాలఘు వర్గపరేకృతాః॥ మ
దోల్లసద్భ్రూజితకామకార్ముకే, వదన్తి వంశస్థమిదం యథాన్తరా... *
వృక్షణానాం జగాతన్ సుపాగతోపశాం, శకోర్మినాహం తపయాంవరదచనే॥
(త్రా) తేన్ద్రవంశా (త్రి) ఇగత్ర। శాసతి, స్తాంత్రీ మారాచ్ఛరితార్థయామ్బమాం॥౧౬
శు॥ యస్యామశోకాజుభ్ర వైపరీతే, శస్థహాదాగురువర్ణపూర్వకాః॥ తారు
ణ్యలీలారతిరంగలాలసే, తామిన్ద్రవంశాంకవయః ప్రచక్షతే... ... *

చతుర్భిస్సగణైః ప్రమితం పరిచ్ఛిన్నం యద్వృత్తం తేత తోటకం నామ వృత్తం స్యాత్ ౧౭॥౪॥* ద్రుతవిలమ్బితమాహ నభౌ భరావితి॥ నగణభగణౌ భగణరగణౌ చ ప్రతిపాదం చేత్తద్వృత్తం ద్రుతవిలమ్బితం నామ ప్రాహ పింగళాచార్యః॥౧౭॥౫॥ వసుయుగవిరతిర్నౌ మ్యౌ పుటోఽయమితి॥ నౌ నగణౌ మగణయగణౌ చ ప్రతిపాదం యస్య అయం వృత్తవిశేషః పుటో నామ భవతి- తం చాస్య వసుయుగవిరతిః వసుభిరష్టాభిః యుగైశ్చ తుర్భిః చతుర్భిశ్చ విరతిః యతిః భవతి- అత్ర యుగశబ్దేన చతుస్సంఖ్యా వసుశబ్దేనాష్టౌ

§ ఇహ తోటకమమ్బుధిసైః కథితమ్॥౧౭॥౪॥

* ద్రుతవిలమ్బితమాహ నభౌ భరౌ॥౧౭॥౫॥

రాధరసంగతవంశలతాం॥ జగతాం జనిపాలననాశకరీం, భజతాం ప్రతిభాతి హితోటకకం॥ తాం ప్రసిద్ధాం ప్రతిభాం శ్రీకృష్ణరూపామభిఖ్యాం భజ ఇతి తోటకకం వృత్తం స్యాత్॥౧౭॥౪॥ ద్రుతవిలమ్బితమాహ నభౌ భరావితి॥ నగణభగణౌ భగణద్వయం రగణశ్చ ద్రుతవిలమ్బితం॥ఉ॥ నరకనాశనదర్శనలాలసా, శివగళల్లషితా సెప్రియా॥ పృథునితమ్బకుచద్వయభారతో, ద్రుతవిలమ్బితమేవ జగామ సా॥ ప్రియా-రాధా॥ ౧౭॥౫॥ మునిశరవిరతిర్నౌ మ్యౌ పుటోఽయమితి॥ నగణద్వయం మగణయగణౌ చ అయం పుటో నామ వృత్తం సప్తసు పఞ్చసు యతిః॥ఉ॥ సరసిజముకుళైస్సామ్యం సరస్యాం, వరపతితిలకగ్రపశ్యా ప్రమోదాత్॥ స్మరతి హినితరాం స్వస్వస్త్రియాణాం, ముకుళితసురుచామ్ త్వం పుటానాం॥ పుటానాం కమలాని షక్తి పాణౌ నీల్కృతానాం॥

వృక్షసనసం నదిమాన్యతమస్కృతినాం, నవమాయయా హానకతాం భజతే॥ అవతాదత ఘాపిదమమ్బుదిశః, పరితోఽటకమర్థతాత్ప్రమాభుపమాం... ... ౧౭

ప్ర॥ సత్పృథీయకపఙ్క్తమన నరతే, నవమం విరతి ప్రభవం గురు చేత్॥ ఘనపీనపరాం ధరభారనతే, ననుతోటకవృత్తమిదం కథితమ్... ... .. *

వృ* నిబభరాతపనీయగిరేస్తనా। ద్రుతవిలమ్బితమాత్రపతాన్తికరం॥ నయనమంబపసుజితచన్ద్రికా, ప్రవకథం కథయా వ్యబిరామతామ్... ... .. ౧౭

ప్ర॥ అయి కృశోదరి యత్ర చతుర్థకం, గురు చనన్తకం దశమం తథా। చరమకం చ తత్ర ఖైవవిచక్షణే, ద్రుతవిలంబితమిత్యుపశ్యతే... ... .. *

జగణయుగాశ్చత్వార ఇతి ప్రసిద్ధః ||౧౨||౬|| * ప్రముదితవదనా భవేన్నౌ చ రావితి సుగమం ||౧౨||౭|| * నయసహితౌ న్యౌ కుసుమవిచిత్రేతి || నగణయగణసహితౌ న్యౌ నగణయగణౌ ప్రతిపాదం చేత్ కుసుమవిచిత్రానామవృత్తం భవతి ||౧౨|| ౮|| * రసైర్జసజసా జలౌ గతిరితి || రసైః షడ్భిః పునశ్చ రసైః షడ్భిశ్చ యతిర్భవతి - అత్ర రసశబ్దేన షట్సంఖ్యా వివక్షితా. మధురామ్లలవణకటుకషాయతిక్తభేదాత్ - రసైరిత్యత్ర ఏకస్య రసశబ్దస్య లోపః సూత్రప్రాయత్వాత్కృత ఇతి వేదితవ్యః ఇత్థమన్యత్రాప్యేవంవిధోక్తిషు వ్యాఖ్యేయం ||౧౨||౯|| * భుజంగప్రయాతం భవేద్వైశ్చతుర్భిరితి || చతుర్భిర్యైః యగణైః ఉపలక్షితం భుజంగ

మునిశరవిరతిర్నౌ మ్యౌ పుటోయమ్ ||౧౨||౬||
§ ప్రముదితవదనా భవేన్నౌ రరౌ ||౧౨|| ౭ || *
నయసహితౌ న్యౌ కుసుమవిచిత్రా ||౧౨||౮||
రసైర్జసజసా జలౌ గతిః ||౧౨||౯||

౧౨||౭|| ప్రముదితవదనా భవేన్నౌ చ రావితి || నగణద్వయం రగణద్వయం చ ప్రముదితవదనా || ఉ || సరసిజచరణాం సరోజాశ్రయాం, సుచభరనమితాంకురుజ్జేక్షణాం || హిమగిరితనయాం సదా భావయే, ప్రముదితవదనాం పరాం దత్విషం || ౧౨||౮|| నయసహితౌ న్యౌ కుసుమవిచిత్రేతి || నగణయగణౌ ద్విరావృత్తౌ కుసుమవిచిత్రా || ఉ || ఉపవనభూమౌ హిమగిరిపుత్రీ | మణిమయభూషామధురతరాంగీ || భ్రమరకదమ్బైరలకలయోద్ధాం | కుసుమవిచిత్రాం కురవకశాఖాం || భ్రమరకదమ్బైః భృంగపంక్తిభిః - ఇద్ధాం దీప్తాం. అకలయత్ అపశ్యత్ - కలిగ్గకామఘనః సర్వార్థప్రదత్వాత్ ||౧౨||౯|| రసైర్జసజసా జలౌ గతిరితి || జసజసా గణాః - జలౌ ద్ధతగతిః షడ్భిర్వారైర్యతిః || ఉ || నరై గుణయుతైర్విశుద్ధమతిభిః, స్వశాపరివృ [illegible] ||ప కృతియుతౌ జయోద్ధతగతిః, సతాం మదిగతిశ్చ, యేయాం వానిలయః ౧౨||౧౦|| భుజంగప్రయాతం భవేద్వైశ్చతుర్భిరితి || యగణచతుష్టయేన భుజంగప్ర

వృక్ష సనిరరుణిమతేపదాంభోరుహం, మనసి మమ సదా ప్రసక్తాం క్రియాః || భగవతి మమ
దృష్టౌ తథా భూయతస్త, ప్రముదితవదనాత్మమాపూరయః. ౧౮
వృ * నయనయుగ తే ... గవతిదిష్టాం, యతిదిగ్నాన్ కువలయకాన్తిః || ప్రస్ఫుమర
కాన్తాం ... భరాభా, ... సతిభూషీ కుసుమవిచిత్రా. ౨౧

ప్రయాతం వృత్తం భవతి ॥ ౧౨ ॥ ౧౦ ॥ * రైశ్చతుర్భిర్భవేత్స్రగ్విణీ సమ్మితేతి॥ రగణైశ్చతుర్భిస్సమ్మితా పరిమితా స్రగ్విణీ భవేత్. సమ్మితేతి పాదే సమ్మితా భవేదిత్యన్వయః॥ ౧౨ ॥ ౧౧ ॥ * భువి భవేన్న భజరైః ప్రియంవదేతి॥ నగణభగణజగణరగణైరుపలక్షితా ప్రియంవదా నామ భువి ప్రసిద్ధా భవతి ॥ ౧౨॥౧౨॥

§ భుజఙ్గప్రయాతం భవే ద్వైశ్చతుర్భిః॥

౧౨ ॥ ౧౦ ॥ * రైశ్చతుర్భిర్యుతా స్రగ్విణీ

సమ్మితా ॥ ౧౨ ॥ ౧౧ ॥ భువి భవేన్న భజ

రైః ప్రియంవదా ॥ ౧౨ ॥ ౧౨ ॥ త్వో త్వో మణి

యాతం ॥ ఉ ॥ ఇదానీం కథం త్వం ప్రియో సి ప్రపన్నాం, యదా మాం మురారే త్వదేకాగ్రచిత్తాం॥ విహాయాన్యం జనం మద్గృహాదాయయస్మా ద్భుజఙ్గప్రయాతం త్వయా పూర్వమేవ॥ భుజంగధూర్తేతి సమ్బుద్ధిః॥ అపి చ ॥ ప్రహృదే నీలమేఘ

వృన్నీలాభశాఖా, నివత్యా ఢకృష్ణః కదమ్బద్రుమాగ్రాత్॥ సలీలం దదర్శ

వ్యాలక్షైశ్శిఖాలం। భుజంగప్రయాతం ఖలానాం వినేతా ॥ భుజంగస్య కాళీయస్య ప్రయాతం దర్పాద్ధతం గతిం ॥ ౧౨ ॥ ౧౦ ॥ రైశ్చతుర్భిర్యుతా స్రగ్విణీ సమ్మితేతి॥ చతుర్భీ రగణైర్యుతా స్రగ్విణీ ॥ ఉ ॥ కాలకూటాశనాకాలకామాపహా కాళికాఘప్రబాకామినీవామతః॥ భోగిభిర్భూషితా పాతుమాం దేవతా, స్రగ్విణీగఙ్గయా శ్రీమతీ భస్మనా ॥ ౧౨ ॥ ౧౧ ॥ భువిభవేన్న భజరైః ప్రియంవదేతి॥ స్పష్టం ॥ ఉ ॥ భ్రమతి మే మన ఇదం వమన్తతో, ఘటయ తేమ్మతిమ సాతు వేదనా॥ జనకజా చటుల మీనలోచనా, శశిముఖీ వ్యసుభవేత్ప్రియంవదా ॥౧౨॥౧౨॥ త్వో త్వో మణిమాలా చ్ఛిన్నా గుహవక్త్రైరితి॥ తగణయగణౌ పునశ్చ తగణయగణౌ-ష

వృక్షయమార్యోరాయచ్ఛిన్నం జనన్త్యక్తశీలో, భుజఙ్గప్రయాతం సదా యాతి మాగ౯ం॥ ధియం తాం చలామేతదీయాం భవత్యాం, ప్రసక్తాం ప్రసాదేన వాన్దైవికుయా౯ః॥౧౧ శ్రు॥ యదాద్యం చతుర్థం తతస్సప్తమం చ, తథైవాష్టకం ప్రహ్వమేకాదశాద్యం॥ శ రచ్ఛన్న విద్వేషివక్త్రాశవిస్త్ర, కదుక్తం మునీన్ద్రైర్భుజఙ్గప్రయాతం ... *

వృ* శ్రీరరరాహ్వా తా ఘనవజ్ఞ్రరుహ, స్త్రైవనేత్రా ఇష్టలనాన్తభక్తవ్యధా॥ అంబ తే విశ్వస్త్రహ్వా బహునా స్రగ్విణి, మూర్తిర్వరస్తుప్రియో ఘోషాస్త్రీ సత్తా.... ౨౩

✽ తౌ త్యౌ మణిమాలా ఛిన్నా గుహవక్త్రైరితి॥ త్యౌ తగణయగణౌ పునస్త్యౌ తగణయగణౌ యస్యాః ప్రతిపాదం స్యుః సా గుహవక్త్రైః షణ్ముఖైః షడ్భిః ఛిన్నా యతిమతీ మణిమాలా నామ వృత్తం భవతి ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ✽ ధీరైరభాణి లలితా తభౌ జరౌ ॥ తగణభగణౌ జగణరగణౌ చ ప్రతిపాదం యస్యాః సా ధీరైః విద్వద్భిః లలితేతి అభాణి అభిధాయి ॥ ౧౨॥ ౧౪ ॥ ✽ ప్రమితాక్షరా సజససైరుదితేతి ॥ సగణో జగణః సగణద్వయం చ తైః ప్రమితాక్షరా కథితా ॥౧౨॥౧౫॥ ✽ ననభమరచితాభిహితా జ్వాలేతి॥ నగణద్వయభగణమగణైః కృతా జ్వాలేత్యభిహితా ఉక్తా ॥ ౧౨॥ ౧౬ ॥ ✽

మాలాచ్ఛిన్నా గుహవక్త్రైః ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ధీ
రైరభాణి లలితా తభౌ జరౌ ॥ ౧౨ ॥ ౧౪ ॥
§ ప్రమితాక్షరా సజససైరుదితా ॥౧౨॥
౧౫ ॥ ననభమసహితాభిహితా జ్వాలా
౧౨ ॥ ౧౬ ॥ ✽ పఞ్చాశ్వైశ్ఛిన్నా వైశ్వదేవీ మమౌ

తుడకు రౌ భాగౌ చ సా మణిమాలా॥ ఉ॥ ప్రాథోధరనీలాం ప్రాణానఖిలానాం, గోపాలకవేషాం గోభూసురనాథాం॥ మారాయుదభూతాం గోపీనివహానాం, సన్నైకరుణాంకితాం వన్దే మణిమాలాం॥౧౨॥౧౩॥ ధీరైరభాణి లలితా తభౌ జరావితి॥ తభజరా గణాః లలితా॥ ఉ॥ ప్రాగ్భాత్ప్రధానజలదా ఇమే చ కా, మాయా వశీకృతజనస్తనిష్ఠపా॥ ఛాయా దభూత ముకరధ్వజా దయా, యుష్మానతీవ లలితా విభూతిభిః॥౧౨॥౧౪॥ ప్రమితాక్షరా సజససైరుదితేతి॥ స్పష్టం॥ ఉ॥ అకృతార్థతాం ఇవ రణేషు నరాః, పరిహాస్యతాం ప్రథుతమాం తు గతాః॥ జయిశౌ భృతద్గకిల భవన్తి తథా, ప్రమితాక్షరా అపి సభాసు జనాః ॥౧౨॥౧౫॥ ననభమసహితా ఉభిహితా జ్వాలేతి॥ స్పష్టం॥ ఉ॥ మలయజరసతః శిశిరా ప్రాణినీ, హరిణశవచపాం మదురాశిస్తా॥ జగతి హి శిఖినో భయదా జ్వాలా, పునరపి చ తతద్గకుధియాం జ్వాలా॥ ము॥ యజరసలః చన్ద్రనపాత్ -శిఖినః అగ్నేః॥౧౨॥౧౬॥ పఞ్చాశ్వైశ్ఛిన్నా

వృక్షస్పృజసంసది ప్రణమగణ్యగుణాం, పరమామిమాం జననిమేకవితాం ॥ ప్రమితాతురాపి జనతా భజతే, ఖిలాం యయా నిపుణతాం ఫణితే... ... ౨౩
ప్రాశ్యమా మాయాం తాం సన్నతి ప్రమరూపాం, మూర్తిం స్వేయాం తే పాతుమనుగ్రస్తమానా॥ సర్వాన సన్నామనుష్యసీమాన్తలేఖాం, సా తూదా మాన్యాం వైశ్వదేవీతి ఖ్యాతా ॥
ప్రస్తుతాష్యాం వర్ణానాం స్వాతన్త్ర్యమోయత్ర పాదే, సద్విభిర్మోషేష్వన్తః ఏకాదశాద్యాః॥ స్వాతన్త్ర్యాస్తత్ర చ ద్వాతుర్పాదానామ్నా నిర్దిష్టాం ప్రస్తా వైశ్వదేవీ... ✽

పఞ్చాశ్శైశ్ఛిన్నా వైశ్వదేవీమమౌ యా వితి॥ మగణద్వయం యగణద్వయం చ యస్యాః ప్రతిపాదం స్యాత్తాం సా పఞ్చభిశ్శైః సప్తభిరశ్వైశ్ఛిన్నా యతిమతీ వైశ్వదేవీ నామ వృత్తం స్యాత్ - అత్ర అశ్వశబ్దేన సప్తసంఖ్యా వివక్షితా - ఆదిత్యాశ్వాస్సప్త ఇత్యభిధానాత్॥ ౧౨॥ ౧౭॥ అబ్ధ్యఙ్గైః స్నా జలధరమాలా మ్భౌ స్మౌ వితి॥ మ్భౌ మగణభగణౌ స్మౌ సగణమగణౌ చ యస్యాః ప్రతిపాదం స్యాతాం సా జలధరమాలా స్యాత్ - అబ్ధిభిశ్చతుర్భిః అఙ్గైః షడ్భిరప్యతిస్స్యాత్ - అత్ర అఙ్గశబ్దేన అఙ్గసంఖ్యా వివక్షితా - శిక్షా కల్పో వ్యాకరణం నిరుక్తం జ్యోతిషం ఛన్దశ్చేతి షడఙ్గాని వేదస్య ... ఇత్యుక్తాని షడఙ్గాని ... చతుర్భిః ... ॥ ౧౨॥ ౧౮॥ ఇహ నవమాలినీ నజభయాభ్యాం వితి॥ నజభ రౌ నగణజగణభగణరగణాః ... ఇహ జగతీఛన్దసి ప్రతిపాదం చేద్యా ॥ ౧౨॥ ౧౯॥

యా ॥ ౧౨ ॥ ౧౭ ॥ స్యాదబ్ధ్యృతుభిర్జలధరమాలా

మ్భౌ స్మౌ ॥ ౧౨ ॥ ౧౮ ॥ అభినవతామరసం నజజయాః

వైశ్వదేవీమమౌ యా వితి॥ మమయయగణాః పఞ్చభిశ్చ సప్తభిశ్చ యతిః॥ ఉ॥ రామాసైశ్ఛిన్నా యా తు ధా ... బాహా ప్రతిపం ... దేవతానాం సమూహే॥ శ్రీమద్ ... పతింధిసానుస్తదానీం। చక్రే ... వైశ్వదేవీం క్రియాం చ ॥౧౨॥౧౭॥ అబ్ధ్యృతుభిర్జలధరమాలా మ్భౌ స్మౌ వితి॥ మభసమగణాః జలధరమాలా - చతుర్భిః షడ్భిశ్చ యతిః॥ఉ॥ ధారా ... శిఖా ... రామశ్శ్రీమాన్ జలధరమాలాం కాలే ... దేవీం ... ॥౧౨॥ ౧౮॥ అభినవతామరసం నజజయా వితి॥ స్పష్టం॥ ఉ॥ ... రజతమహీభృతశ్శ్రియమకాషీ ... అభినవమాలికానర

వ్యక్ష మాఽభూత్త్వామే సతతమనిద్యా మాతః, స్నేహా పంయా వితరతి సంసారాఖ్యం॥ సద్యస్తానాం హరసితయా సఙ్గాతం, సద్యస్తాపం జలధరమాలే వత్సే ... తద్వతిః॥ వేద్యాం వేదైర్వసు ... ... జలధరమాలా ... మ్॥ వా ... తమహీతత ... లోకా ... మానస్త ... హృదిభవతీ మాలోకే ...

నమాలినీనామవృత్తం భవతి-నవమాలినీతి కేచిత్పఠన్తి ॥ ౧౩ ॥ ౧౯ ॥ ❀ స్వరశర
విరతి నఙౌ రౌ ప్రభేతి ॥ నసౌ నగణద్వయం రౌ రగణద్వయం-స్వరైస్సప్తభిః శరైః ప
ఞ్చభిర్విరతః స్వరైశ్చ విరతిః యతిశ్చ యది స్యాత్తర్హి ప్రభా నామవృత్తం భవతి ॥ అత్ర స్వ
రశబ్దేన సప్తసంఖ్యా - నిషాదర్షభగాన్ధారాదిభేదేన-శరశబ్దేన పఞ్చసంఖ్యా చ
వివక్షితా ॥ అరవిన్దమశోకం చ చూతం చ నవమల్లికా । నీలోత్పలం చ పఞ్చైతే ప
ఞ్చబాణస్య సాయకాః ఇతి ప్రసిద్ధేః ॥ ౧౩ ॥ ౨౦ ॥ ❀ భవతి నజావిహ మాలతీ జరావి
తి ॥ నజజరాః గణాః ప్రయుక్తాశ్చేత్ తద్వృత్తం మాలతీత్యుక్తం భవతి ॥ ౧౩ ॥ ౨౧

ప్స్యత్ ॥ ౧౩ ॥ ౧౯ ॥ * స్వరశరవిరతి నఙౌ రౌ
ప్రభా ॥ ౧౩ ॥ ౨౦ ॥ భవతి నజావిహ మాలినీ జరౌ ॥
౧౩ ॥ ౨౧ ॥ § అభినవతామరసం నజజాయః ॥

వితేష ॥ ఇహానవమాలికేత్యేకే ॥ ఉ ॥ భజలతమాదిమంత్రం గణేదం, జలధర మేచక-నర
సిజాక్షం ॥ కపిశయశావసనం రుచిరవేణుం, స్ఫుటనవమాలికా క్షితిశాలం ॥ నవమాలికా
జాతిపుష్పభేదః ॥ ౧౩ ॥ ౧౯ ॥ స్వరశరవిరతిర్నఙౌ రౌ ప్రభేతి ॥ ద్వౌ నగణౌ ద్వౌ రగణౌ చ
ప్రభా, స ప్తసు పఞ్చసు చ యతిః యతినియమాభావేతు ఇయమేవ ప్రముదితవదనా భవ
తి ॥ ఉ ॥ జలధరవాసినిభాజగత్పావనీ, హరివిబుధైర్మునిభిశ్చ ప్రార్థితా ॥ భవతు
మనసి సా భవానీ జగద్వృతా, హేమగిరితనయా శరీరప్రభా ॥ ౧౩ ॥ ౨౦ ॥ భవతి
నజావిహ మాలినీ జరావితి ॥ నగణో జగణద్వయం రగణశ్చ మాలినీ ॥ ఉ ॥ భ్రమరగణైర్గప
రిచుమ్బితాళకా, కువలయితామివ కుర్వతీ స్థలీం ॥ నయనరుచా మురవైరివల్లభా, ప్రీతిమ
కరోన్మమ మాలినీ పురః ॥ ౧౩ ॥ ౨౧ ॥ అభినవతామరసం నజజాయ ఇతి ॥ నగణో జగణౌ య
గణశ్చ ॥ ఉ ॥ ప్రచలితహంసకులం స్ఫుటమీనం, కువలయభూవా మరుతా పరిధూతం ॥ మధు

వృ ❀ నవరిరచయతి ప్రియం మేమనో, ద్రవిణవతి యథా ప్రసీదేత్తథా ॥ జననితవన
ఖప్రలాపుష్టితే, రగణ సిజే ప్రసక్తక్రియాః ౨౭
తద్వతిః ॥ భగవతి యుసఖి జితా త్రైస్వరా, ప్రకటితమహిమప్రభావోదయా ॥ ప్రస్ఫు
మరవిషః ప్రకాశోజ్జ్వలా, భవతు మమ పురో భవత్యాస్తనుః ... ౨౮
వృ§ నిజజఘగవితమానవమిన్ద్రో, తిజితశాఖరసం తవ నేత్రం ॥ అతిశుభ
గాత్రమతస్త్వమనీశా, వినశయ సేలక్షిమప్సనిబిప్రమ్- ౪౫

❀ ఇతివదతా మరసాంశజాయ ఇతి|| ప్రతిపాదం నగణో జగణద్వయం చ యగణశ్చ యది భవయుస్తర్హి తామరసమితి వదతి శిష్యం శిక్షయతా ఆచార్యః ||౧౨ || ౨౨ ||

౧౨ || ౨౨ || న యుగరయుగయుక్తా గౌరీ మతా ||౧౨||

౨౩ || * పఞ్చమునౌ భ్తౌ సనయుతౌ లలనా ||౧౨||

౨౪ || లలితమభిహితం నౌ మ్రౌ నామతః || ౧౨||

౨౫ || చతుర్జగణం యదివక్తి కదాము ||౧౨||౨౬

సయసైర్భవేత్తోటకరతా యయుక్తైః ||౧౨||౨౭||

పమయె నతదానరలాజ! న్యక్షిన వతామరసం శ్రీరత్రయాత్ ||౧౨|| ౨౨|| న యుగరయుగయుక్తా గౌరీమతేతి|| నగణద్వయరగణద్వయయుతా గౌరీమతా ||౭|| వః శిదుపం నీలదేహప్రభా, శ్రుతిగణముఖరద్విజేన్ద్రస్తుతా || గజముఖిశిఖివాహనాభ్యాం న తా, గిరితుభవతాం తు గౌరీ సఖ్యం || ౧౨ | ౨౩ | పఞ్చమునౌ భ్తౌ సనయుతౌ లలనేతి|| భగణతగణౌ సగణద్వయం చ లలనా - పఞ్చ మునస్త్వసు యతిః భ్తౌ న సయుక్తౌ భవతి హి లలనేతి వా తాన్తరం || ౭ || దానతపోభిః శిక్షాదక్షైః, ర్గణవిధానైరపి చయత్ పురుషాః|| అస్మ్వ వెతత్ షీతితి లతుపలం, భతఃరిభక్తైః ఏనిత రాం లలనాః||౧౨||౨౪||లలితమభిహితం నౌ మ్రౌ నామత ఇతి||నగణద్వయం మగణరగణౌ చ నామతః లలితమభిహితం||౭|| కవిభిరభిహితం కావ్యం సున్దరం| మధురరసయుతం మాన్యాలోచితం || రనయతి రసికానన్యత్సమం, లలితమధతతగకం ప్వాదుక్తితౌ||౧౨||౨౫||చతుర్జగణం యదివక్తి కదామ్బేతి||స్పష్టం||౭||నవీనపయోధరకాన్తిసమానం, శైబరదీప్తిరుభృత్తనుజాహి||సువక్త్రాకృతిదామయుతో గుగణేన, శివకుమారజనిర్గ్రవిభాతి కుమారజనకిన్నరజననీ-కుభృతినుజా గిరితనయా సయసైర్భవేత్తోటకరతా యయుక్తైరితి||నగణయగణౌ పునశ్చ తౌ కోటకరతా||౭||ద్విజసఙ్ఘరాజైః కుటుమ్బినీదిఙ్ముఖచిత్రకీభూతనిశాకరేణ||ఉడుపజ్యోత్స్నామాలాభిరఞ్జితా పా, ప్రపిభాతి నిషొకరంతా త్రియామా||చిత్రకీభూత. తిలకీభూతః||౧౨||౨౭||అతిజగత్యాం|| యమౌ తావిఖ్యాతా చతుష్పరీకావళీ గఇతి||అతిజగత్యాం త్రయోదశాక్షరసఙ్ఖ్యాకాన్ యమౌ రౌగః - యగణమగణౌ రగణద్వయం గురుశ్చ త్రయోదశాక్షరపాదో యస్యాః సా త్రిదశ సా చతుష్ప

వృ * భాతిన సేయం భగవతి జనతా, భక్తిముదా రాంతస్తుయి నభజతియా ||తాం పావనదీప్తిప్రహానన సిఫలా, కాన్తమనా స్తాత్మశమివలలనా... ... ... ౩౦

(సమవృత్తప్రకరణమ్)

❋ ౧౩ అతిజగత్యాం॥ యమౌ రౌ విఖ్యాతా చఞ్చరీకావళీ గ ఇతి॥ యమౌ యగణమగణౌ రౌ ద్వౌ రగణౌ గః గురుశ్చ యస్యాం ప్రతిపాదం స్యుః సా చఞ్చరీకావళీతి విఖ్యాతా విశ్రుతా ॥ ౧౩ ॥ ౧॥ తురగరసయతి నౌ తతౌ గగ క్షమేతి॥ నగణౌ తగణౌ గురుశ్చ క్షమా నామ వృత్తమ్. అస్యాం తురగైః సప్తభిః రసైః షడ్భిశ్చ తురైర్యతిర్భవతి ॥ ౧౩ ॥ ౨ ॥ మ్నౌ జ్రౌ గస్త్రిదశయతిః ప్రహర్షిణీయమితి॥ మగణనగణౌ జగణరగణౌ గురుశ్చ ప్రహర్షిణీ నామవృత్తమ్. అస్యాం త్రిభిః తతః దశభిశ్చ తురైర్యతిర్భవతి. త్రిష్వక్షరేష్వాద్యా యతిః పాదాన్తే చైకా యతిరిత్యర్థః. నను ఆది తఆరభ్య త్రిభిరక్షరైః ప్రథమా యతిః పునశ్చాదిత ఆరభ్య దశభిరక్షరైరేకా యతిరితి

❋ ౧౩ అతిజగత్యామ్, యమౌ రౌ విఖ్యాతా చ
ఞ్చరీకావళీ గః ॥ ౧౩ ॥ ౧॥ ❋ తురగరసయతి
నౌ తతౌ గః క్షమా ॥ ౧౩ ॥ ౨ ॥ § మ్నౌ జ్రౌ

రీకావళీ విఖ్యాతా ప్రసిద్ధా॥ ఉ॥ అసౌ బద్ధశ్రీ ర్యూంశ్చన్ద్రనానోఽపహానాం, కిరీం ద్రాణాం చానంచఞ్చరీకావళీషు॥ భృశంశాసన్వాతో మానినీబోధకోదం, హరన్ క్ష్మాం క్రీడత్యాయతం చారు చారః॥ వాతః మలయమారుతః ॥ ౧౩ ॥ ౧॥ తురగరసయతిర్నౌ తతౌ గః క్షమేతి॥ నగణాభ్యాం తగణాభ్యాం గురుణా చ క్షమా సప్తభిః షడ్భిశ్చ యతిః॥ నన తతగురుభిశ్చది గ్రకాశ్యతుర్భిరితి పాఠాన్తరం. అర్థస్తుపూర్వోక్త ఏవ కిన్తు చన్ద్రికేతి నామ॥ ఉ॥ నవదిగజవరైర్గవర్యతైః స్తాడితైః, గజనిచరగణైర్గపాదపాత్సిడితైః ॥ రణ భువి మరుతోగ్రపుత్రకేజబ్బితైః, సుగధి గమతరా సా బభూవ క్షమా॥ ౧౩ ॥ ౨॥ మ్నౌ జ్రౌ గస్త్రిదశయతిః ప్రహర్షిణీయమితి॥ మనజరాః గణా గురుశ్చ ప్రహర్షిణీ - తృతీయా

వృ ❋ ననతతగురుభిశ్చ్రగ్రథితత్సదె, సమధిగతరజోమాన సంమామకం॥ నపరి విమలయత్యందయానిభరా, భువనమివతమస్స్యాం చన్ద్రికా ౩౧
తద్యాతిః॥ మునిభిరతిరస్తైర్ముక్తినం లబ్ధయె, మనసి సకుతుకం భావ్యమానా సదా ॥ తను రుచిని చయైశ్చన్ద్రికా ప్లేపిణీ। జనని జయజయత్వంజగన్నాయికా... ... ౩౨
వృక్ష మూంసైర్జైరగురుతరైర్గుణైర్నిక్సృష్టే, స్వం యుక్తం బహువిషయప్రసక్త చిత్తే, సంరక్షజననిసదా ప్రహర్షిణీత్వం, కారుణ్యామృతలహరీభ్రకటాక్షైః... ... ... ౩౩
(శు)॥ ఆద్యం చేత్త్రితయమథాష్టమం నవాన్త్యం, ద్వే చాన్త్యే గురు సుభగే సుభాషితం స్యాత్ ॥ విశ్రామో భవతి మహేశనేత్రదిగ్భిః, ద్విజ్ఞేయా ననుసుదతి ప్రహర్షిణీ సా ❋

కిమితిన క్రియతేవ్యాఖ్యానమితిచేన్న - క్రియతఏవలక్ష్యేపిరోధాత్ - తథాహి - దశ మౌనాక్రమేణయతేర్విధానేపిత్వేప్రహర్షితిహాకారస్యదశమత్వాత్ మనస్యారసో పరియతా త్వావ్యంనాచాత్రనాస్తిప్రాతిపదికమధ్యవర్తిత్వాత్ - అతోజానీమహేఆదితస్త్రి భిరేకాయతిఃతతఃపరందశభిఃపాదాన్తేచేకేతి - ఏవమన్యత్రాపి ఆద్యిభిరాత్రై రి త్యాదిషు ఆద్యతఃచతుర్భిఃతతః పరంసప్తభిఃపాదాన్తఇతిహ్యాఖ్యానసౌందర్యత్వేగణక ముతివాదివాక్యమనుసన్దేయమ్ ॥ ౧౩ ॥ ౩ ॥ వేదైర్వస్త్రరధైర్భ్రమ్రాయసగామత్తమ యూరమితి ॥ మత్తాను గణత గణౌ యగణ సగణౌ గురుశ్చ ప్రతిపాదం చేత్సామత్తమయూర నామవృత్తం - వేదైశ్చతుర్భిః రసైర్ధ్వనిరవిభిశ్చతుర్భిర్యతిర్భవతి - అత్ర వేదశబ్దేన చ తుస్సంఖ్యారన్ధ్రశబ్దేననవసంఖ్యావివక్షితా ॥ శ్లో ॥ పురాణన్యాయమీమాంసాధర్మ శాస్త్రాఙ్గమిశ్రితాః । వేదాస్థానానివిద్యానాంధర్మస్యచచతుర్దశేత్యత్ర వేదా నాంచతుష్ట్వేన ॥ శ్లో ॥ పురం నిర్మాయదేహాఖ్యంనవరన్ధ్రసమన్వితం । నాడీవీథీ వేశయుతం ప్రవిష్టః పరమేశ్వరఇత్యత్ర రన్ధ్రాణాం నవత్వే నచప్రసిద్ధత్వాత్ ॥ ౧౩ ॥ ౪ ॥ చతుర్గ్రహైర్గతిరుచిరాజభజగా ఇతి ॥ జగణభగణసగణజగణౌ గురు

గస్త్రిదశయతిః ప్రహర్షిణీయమ్ ॥ ౧౩ ॥ ౩ ॥ *

వేదైరన్ధ్రైర్మ్తౌ యసగా మత్తమయూరం ॥ ౧౩ ॥ ౪

తురేతతాందశాష్టరచయతి ॥ ఉ ॥ కిరతోఖ్యాచతురుదవాసమధ్యభాజా, కింజుష్ట్ర ముదవిక్రృతిప్రభూతిదాత్వ్యై ॥ కించాన్యైస్సురవసితాదిభిగ్గపబాహైః, స్సంవిత్రీరస యతిమాం ప్రహర్షిణీయం ॥ ద్వితీయచరణేమణికలితాబిభూతిదాత్రేస్వతిహపోరో స్త్రా సంవిత్తిఃజ్ఞానం ॥ ౧౩ ॥ ౩ ॥ వేదైర్న్ధ్రైర్మ్తౌ యసగామత్తమయూరమితి ॥ మతయసగణా గురుశ్చమత్తమయూరం - చతుర్భిర్నవభిశ్చయతిః ॥ ఉ ॥ కోలేతస్మిన్ ఫుల్లకదంబాభ్ర వనీపె, నీలాబ్దౌఘైగ్గగనమ్చుకితాశామఖశోభే । దేవశ్శ్రీమాన్ ప్రావృషిబృన్దావన దేశం, గాస్పంరతున్ సీరియతోమత్తమయూరం ॥ సీరియుతః బలభద్రః ॥ ౧౩ ॥ ౪ ॥

వ. * మాతేయాంసద్ధ్రత్రివిధాత్రిత్సమనాఙ్గే, స్పంరస్త్రైమాందేవివిస్పృష్టామృత భా రైః ॥ అభ్రైరిలోకేఙ్గనీజితనీలోత్పలశోభే । స్వైరేవో త్థైన్నాదలసన్మత్తమయూరీ తి ॥ వారావారై స్సంభృతరత్నైర్గవరిపీతే, వృద్ధ్యై పక్షైవాణిమహత్వ్యం సతీధత్తే ॥ యత్రా పాఙ్గంవేదవనీమత్తమయూరీ, సంధత్తేత్యంధాత్యముఖామ్బురుహాం సీ *

శ్చ యదిరుచిరేతినామ- చతుర్భిః గ్రహైః ఆదిత్యాదిభిర్నవభిశ్చ తురైర్యతిః ౧౩ || ౫ || సజసాజగౌ భవతిమఞ్జుభాషిణీతి। సగణజగణౌ పునశ్చతౌ గురుశ్చమఞ్జుభాషిణీవృత్తం || ౧౩ || ౬ || ననతతగురుభిశ్చన్ద్రికాశ్వర్తుభిరితి। ననతతగురుభిర్యుక్తా చన్ద్రికానామభవతి- అశ్వైః సప్తభిః ఋతుభిః షడ్భిశ్చయతిర్భవతి ప్ర

చతుర్గ్రహైరతిరుచిరాజభస్జగాః || ౧౩ || ౫ ||
*సజసాజగౌ భవతిమఞ్జుభాషిణీ || ౧౩ || ౬ || సజ
సాగురుశ్చ కథితా సరసైషా || ౧౩ || ౭ || సజసా
స్సగౌ యదిసుమఙ్గలికేయమ్ || ౧౩ || ౮ || భవతి

చతుర్గ్రహైరతిరుచిరాజభస్జగా ఇతి। జభసజగణా గురుశ్చ ఇహ చన్ద్రసిరుచిరా- చతుర్భిర్నవసుయతిః || ఉ || స్ఫురద్రసా బహువిధవర్ణశోభితా, హరేర్గుణానభిదధతీమనోహరాన్ । మునీశ్వరైస్సతతనుతా శుభావహై, ర్మహాకవేరతిరుచిరాతు భారతీ || వర్ణాః శ్రోత్రాణి మహాకవిః వ్యాసః || ౧౩ || ౫ || సజసాజగౌ భవతిమఞ్జుభాషిణీతి || స్పష్టం || నిహతేషు తత్ర రజనీచరేషు సా, రఘునాయకేన ఖరదూషణాదిషు । జనకాత్మజా ముముదిశాతదాపతిం, పరిషస్వజే మధమఞ్జుభాషిణీ || ౧౩ || ౬ || సజసా గురుశ్చ కథితా సరసైషేతి || సగణజగణౌ సగణద్వయం గురుశ్చ సరసా || ఉ || శశిలాఞ్ఛనేన సదృశం వదనం తే, నయనే ముకున్ద కమలోదరశోభే || భుజదణ్డయుగం చ సురపాదపతుల్యం, కరుణా తవాస్తు సరసా మయి దీనే || ౧౩ || ౭ || సజసాస్సగౌ యదిసుమఙ్గలికేయమిత్యపి పాఠః- సజౌ గణౌ సగణద్వయం చ గురుశ్చ సుమఙ్గలికా || నవనన్దినీ సజసైర్గురుయుక్తైరితి పాఠాన్తరం || ఉ || అవతాత్సదా హిమధరేన్ద్రసుతా మాం, శరణాగతం కరుణయా మణిపీఠా || నఖరాజు-రైలలితమౌళిలయ నీహారవల్లభాస్వము సుమఙ్గలికార్యా || ౧౩ || ౮ || భవతి నజౌ చ సజగా ౧ ప్రభద్రకమితి || నజసజా గురుశ్చ ప్రభద్రకం || ఉ || మలయతటాన్తు శనకైర్వినిర్గతో । మృదుళనదీసుకణికా

వృ* సృజసజ్జగాత్ర శశికాన్తినిన్దనే, తవసన్తతస్తుతిపరాం ధియం మమ । ప్రణయప్రకాపవృతమఞ్జుభాషిణీ, ప్రపాన్తు చాటుచరణైకసంగినః ౩౬

వృ సృజసత్సగౌరవకృతస్తవమూర్తే, మహామఞ్జుమృదుభిర్భవమమృతపాః । హ్రాదమోసిర్ధర విహరాణివిదస్తాక్ష, నవనన్దినీ దివిషదాం మునిలోకైః ... ౩౭

ష్టుప్తమిదం ॥ ౧౩ ॥ ౭ ॥ ❀ ౧౪ శక్వర్యాం ౯౦ ॥ మ్తౌన్సౌగావతుర్గ్రహవిరతిరస
మ్బాధేతి ॥మ్తౌమగణతగణౌ న్సౌ నగణసగణౌ గురూ చ ప్రతి పాదం చేత్ ఇదం అసమ్బా
ధానామవృత్తం భవతి-అత్ర చతుర్గ్రహవిరతిః అష్టైః ఇన్ద్రియైః పఞ్చభిః గ్రహైః నవభిశ్చ
తుర్భైః విరతిః యతిర్భవతి - అత్ర శబ్దేన పఞ్చత్వసంఖ్యావివక్షితా ॥ శ్లో ॥ పాయూప
స్థం పాణిపాదౌ వాక్చేతీంద్రియపఞ్చకం । ఉత్సర్గానన్దాదానగత్యాలాపాశ్చ త
త్క్రియా ఇత్యుక్తత్వాత్ ॥ ౧౪ ॥ ౧ ॥ ననరసలఘుగైస్స్వరైరపరాజితేతి॥నగ
ణద్వయరగణసగణలఘుగురుభిరుపలక్షితా అపరాజితా నామ-స్వరైస్సప్తభిః పునశ్చ
సప్తభిరక్షరైర్యతిర్భవతి ॥ ౧౪ ॥ ౨ ॥ ఉక్తావసన్తతిలకా తభజాజగౌ గ ఇతి ॥ ఉ

నజౌ చసజగాః ప్రభద్రకమ్ ॥ ౧౩ ॥ ౯ ॥ ❀ ౧౪ ॥ శ
క్వర్యాం ౯మ్ , మ్తౌన్సౌ గావతుర్గ్రహవిరతిర
సమ్బాధా ॥౧౪॥౧॥ననరసలఘుగైస్స్వరైరపరాజి
తా ॥ ౧౪ ॥ ౨॥ ఉక్తం వసన్తతిలకం తభజాజగౌ గః॥

భిరక్షీప్తః॥భుజగవధూకలితహారణాభృశం,దిశతిమురద్విషతరుణగప్రభద్రకమ్॥
ప్రభద్రకం-ప్రకృష్టకల్యాణసుఖం ॥ ౧౩ ॥ ౯॥ శక్వర్యామ్ ॥మ్తౌన్సౌగావతు
ర్గ్రహవిరతిరసమ్బాధేతి॥శక్వర్యాం చతుర్దశాక్షరసీమతననగణాగురుద్వయం చ అస
మ్బాధావృత్తం-పఞ్చసునవసు చ యతిః చతుర్దశాక్షరః పాదః॥ఉ॥ రామాస్త్రైన్యత్ర
స్ఫురదనలశిఖాకారైః,విచ్ఛిన్నైః క్షతసుభటరథగజాశ్వౌఘైః॥భూర్గణికాకించ
స్ఫుటమభవదథోలజ్జాహ్య, కాలాజ్ఞాదష్టస్ఫుటగణయుగనమ్బాధా ॥ యుగసమ్బాధత్వ
యుగవృశ్చయః॥౧౪॥౧॥ననరసలఘుగైః స్వరైరపరాజితేతి॥ననరసగణైర్లఘు
గురుభ్యాం చ అపరాజితా ॥ఉ॥మునిజనతతిగాసుబుద్ధిపరమ్పరా, మనసిజన్యపతేశ్శ
రైరపరాజితా।ఇతినిజహృద్గతమతిం సకలార్థదాం, దధతికవిజనాస్తు తే భువిదేవ
తాః॥అపి చ॥వలరిపుమణిరుక్తా మహీపాసురం।కులిశపదురుభిశ్శరైరనలోపమైః
క్షపయతి భృతరుట్పరైరపరాజితా।జగదవతిచ సా ముదా గిరిజా సదా ॥ ౧౪॥౨॥ఉ

వృక్షతాం భూజజాంగగనద్గురుసామ్యహేతో, భిక్షు ౧త్వచం వపుషి యాగజబిన్దు
శోకా।ధన్యోగిరంభజలితే వృత్తిచ్ఛాయ దేవి,మూర్తిం వసన్తతిలకం ప్రభయా జహార్సీత్॥
ప్రు॥ఆద్యం ద్వితీయమపి చేద్గురు వ్యతుర్థం,యత్రాష్టమం చ దశమాన్త్యముపాన్త్యమన్త్యం।
త్యం।తామాంకస్తైర్యశతమామసజ్జసేన్ద్ర తా స్తేవసన్తతిలకాం కిల కాశ్యపోక్తిః

క్తం వసన్తతిలకమితి కేచిత్ నపుంసకలిఙ్గతయా పఠన్తి - తథాహి సింహోన్నతే
త్యాదిభిస్సమాఖ్యాయతే ॥ ౧౪ ॥ ౩ ॥ సింహోన్నతేయముదితా మునికాశ్యపేనేతి॥ ము
నికాశ్యపేన ఇయం వసన్తతిలకా సింహోన్నతా నామ్నా ఉదితా - ఉభయోరపి తే
లక్షణభేదో నాస్తి నామభేద ఏవేతి భావః (గార్గ్యగోపాలమిశ్రీయం)॥ ఉక్తం వసన్తతిల
కం తభజా జగౌ గ ఇతి। తగణో భగణో జగణద్వయం చ గురుద్వయం చ పాదశ్చేద్వస
న్తతిలకం భవతి ॥ ౧౪ ॥ ౩ ॥ అథాస్య వృత్తస్యాపరం ప్రసిద్ధం నామాన్తరమాహ ॥
ఉద్ధర్షిణీయముదితా మునిసైతవేనేతి ॥ ఇయమితి స్త్రీలిఙ్గనిర్దేశః ఉద్ధర్షిణీతి నా
మాపేక్షయా - మునిశ్చాసౌ సైతవః తేనేయం ఉద్ధర్షిణీ కథితా - లక్షణం సమానం) ॥

సింహోద్ధతేయముదితా మునికాశ్యపేన॥ ఉ
ద్ధర్షిణీతి కథితా మునిసైతవేన॥ శోభావతీతి గ
దితా భుజగాధిపేన॥ ౧౪ ॥ ౩ ॥ ననభనలఘుగాః

క్తం వసన్తతిలకం తభజా జగౌ గః। సింహోద్ధతేయముదితా మునికాశ్యపేన ॥ ఉద్ధర్షి
ణీతి కథితా మునిసైతవేన, శోభావతీతి గదితా భుజగాధిపేనేతి॥ తభజజగణా గురుద్వ
యం చ వసన్తతిలకం నామ వృత్తం భవతి - మునికాశ్యపమునిసైతవపిఙ్గలనాగైర్యథా
సంఖ్యం సింహోద్ధతోద్ధర్షిణీశోభావతీనామభిః కథితం - స్త్రీలిఙ్గనిర్దేశస్తత్తన్నా
మాపేక్షయా ॥ ఉ ॥ దృష్ట్వా వసన్తతిలకం సహకారవాటీం, సింహోద్ధతాన్వితగతీ రఘు
వీరసింహః ॥ ఉద్ధర్షిణీం మనసిజస్య యథాస్త్రవృష్టిం । శోభావతీం జనకజాం మన
సా జగామ ॥ ౧౪ ॥ ౩ ॥ ననభనలఘుగాః ప్రహరణకలికేతి ॥ స్పష్టం ॥ ఉ ॥ నరసిజవయ
ష్టాశతశతపథనా, కువలయరుచిరా కుచభరవిమలా ॥ మణిమయకశనా శివమథ గిరిజా।
స్మరతి శుభవిభవం ప్రహరణకలికా ॥ అపి చ ॥ జలధరసమయనీలభోగరుచిరా, కపిశక
ఈక్షణా శశినిభవదనా ॥ ప్రతిమతభరకామమహ్యాదికరుణా, విలసతి తరుణీ ప్రహరణక
లికా ॥ ౩ ॥ తరుణీనాం ప్రహరణకలికాబన్ధోద్దీపకత్వాత్తిలకం కస్తూరీవిశేషకం యస్యాస్సా - శ్రీ

౧౪ ॥ ౪ ॥ ననభనలగితి ప్రహరణకలికేతి॥ ననభనలగ్ ద్వంద్వైకవద్భావః ప్రహరణకలికేతినామభిమతం-నగణ ద్వయం భగణనగణౌ లఘుగురూచ ॥ ౧౪ ॥ ౫॥ ఇన్దువదనాభజసనైస్సగురుయుగ్మైరితి॥ భగణజగణసగణనగణైస్సగురుయుగ్మైః అన్తేగురుద్వయసహితైః ఉపలక్షితా ఇన్దువదనానామవృత్తంభవతి ॥ ౧౪ ॥ ౬ ॥ ద్విస్త్రిచ్ఛిద

ప్రహరణకలికం ॥ ౧౪॥౪ ॥* ఇన్దువదనా భజస

నైస్సగురుయుగ్మైః ॥ ౧౪ ॥౫ ॥ ద్విస్త్రిచ్ఛిదలోలా

మ్నామ్సా గౌ చరణేచేత్ ॥ ౧౪ ॥ ౬॥ నజభజైర్గురుః

ర్ణ్ణఘూషాకలుణా॥ ౧౪॥౪॥ ఇన్దువదనాభజసనైస్సగురుయుగ్మైరితి॥ సగురుయుగ్మైఃగురుద్వయోపేతైః భజసనైః గణైరిన్దువదనా ॥౫॥ ఇన్దువదనామ్పృషిగణాభిరతపదా

బ్జాం, కందనరసాకలితతుంగకుచభారాం కుటిలమరుచంకువలగాందరకటాక్షాం,

వజ-జగృహోంభీజనపఙ్క్తివిహస్తీమ్ ॥ ౧౪॥౫॥ ద్విస్త్రిచ్ఛిదలోలామ్నామ్సాగౌ

చరణేచేదితి॥ ద్విస్త్రిచ్ఛేదః యతిః-సప్త ఛిద్ ద్విః కృత్వః మసమభగణాగురుద్వయం

చ చరణే పాదే చేత్ సా అలోలానామ ॥ ౬ ॥ విశ్వామిత్రపురోగైర్యోగీన్ద్రైర్నతపా

దాం, వేదాన్తైర్ద్యుగుణౌఘాం శ్యామాంగీం శశివక్త్రాం।మాయాజాలవిమూఢానాం కుజనా

నాంకిలలోకానాం, వందే జ్ఞప్తిమలోలాం విష్ణోః స్వామతిదూరాత్ ॥కించ॥ దృష్టా, విద్యు

దుదీర్ణాంనీలాం తాం ఘనరాజిం, ఖేదాత్త్రిత్యస్పీహానాయోమా గ్నీనిజదూతిం॥ శ్వస్త్రీ

చుంతకేశా (ప్రా)ణానాం ప్రియాణాం, (ప్రా)శ సత్వం మలోలాం కువ్వాణా కిలదష్టిం॥

పరియాణం ప్రయాణం ॥౧౪॥౬॥ నజభజైర్గురుః రుక్మవసుపఙ్క్తి మారీతి॥ నజభజగ

వృ* భఞ్జపనగాంగతిరయేణ ఉరసిన్ధు, భాణరతితటీమివజితస్ఫటికశోభా। సమ్పదభ

రేణాలసదిన్దువదనాత్వం, సంస్మృతిరుచిం మమసమగ్రతరరాగామ్... ౩౯

కుటిలం॥ మాభనైయాగగనవదబలాభిః క్రీతా, తాభిర్యా సామతిశతినమరోజైనా

భా।విష్ణుం కేశేకుటిలమసితమక్ష్ణోస్త్రాత్రం।మూర్తిర్భ్యాయాస్మమతవదయయాసాగీశే.

లితా॥ సజభజలింగభూతలశినాతృగుణ, స్ఫటికుచిపుత్రకాభయవరోష్ఠిసితా॥ గంయ

తుభద్రమమ్పమమకాన్తివదీ, కవచితసర్వదిఙ్ముఖవతీభవతీ... ... ౪౧

కలభాషిణీ॥ స్మజసంయలింగనవతారకానద్యుతి, జితాశవితక్షమద్యమమకాంక్షితాం

శమ్పదం।కలభాషిణీ ప్రస్ఫుమరాసకమ్పాఝరీ, కబళీకృతా తిక్షయుగళీపాంచదేవతా

లోలం చాస్యాస్యాద్గౌ చ ఽణచేదితి ॥ చరణే పాదే మ్సౌ మగణసగణౌ మ్భౌ మగణభగణౌ ద్వౌ గురూ చ చేత్ తర్హి—అలోలా నామ వృత్తం భవతి -అస్యాః ద్విః సప్తభిర్వారద్వయాం సప్తభిశ్ఛేదనం యతిర్భవతి సంపదాదిభ్యః క్విబ్వా వక్తవ్య ఇతి క్విప్ ॥౧౪॥ ౭॥ ॥౧౫॥ అతిశక్వర్యాం॥ ద్విహతహయలఘురథగిరితి శశికలేతి ॥ ద్వాభ్యాం హతా వర్ధితా తాడితా హయాః లఘవః సప్తలఘవః ద్విహతహయలఘుః చతుర్దశ లఘవ ఇత్యర్థః ॥ పి

రుశ్చ వసుషట్కుమారీ ॥౧౪॥౭॥ సజసా జగౌ
గితి చ మఞ్జుభాషిణీ స్యాత్ ॥౧౪॥౮॥ నరనరై
ర్లగౌ చ లలితం సుకేసరం ॥౧౪॥౯॥ అన్త్యగురు
యుగ్మం త్యసభాశ్చేన్మదనాతా ॥౧౪॥౧౦॥ ॥
౧౫॥ అతిశక్వర్యాం, ద్విహతహయలఘురథ గితి

శ్చైః గురుభ్యాం చ కుమారీ-అష్టసు షట్సు చ యతిః ॥ ఉ ॥ స్తనయుగళే గురుశ్చ పృథులౌ నితమ్బౌ । నయనయుగం సుదీర్ఘమరుణం నితాన్తమ్ ॥ అధరమహో మహేనిధాయ విలసత్ప్రభావా త్రిశిఖకరాజగామకుపితా కుమారీ ॥ త్రిశిఖకరా శూలహస్తా - కుమారీ మహిషాసురమర్దినీ ॥౧౪॥౭॥ సజసా జగౌ గితి చ మఞ్జుభాషిణీ స్యాదితి ॥ పూర్వోక్తార్థం జగతీచ్ఛన్దోగత మఞ్జుభాషిణ్యపేక్షయా అస్యా ఏకో గురురధికః ॥ ఉ ॥ మలయానిలప్రతిమవక్త్రమారుతా ద్యాం, మణిమేఖలా విలసదుత్సుకస్మితమ్యాం ॥ సతు రుక్మిణీం స వదిమాధవో మనోజ్ఞ, విదమూబిబాన్ త్సరసమఞ్జుభాషిణీం తామ్ ॥ ౧౪॥౮॥ నరనరైర్లగౌ చ లలితం సుకేసరమితి ॥ నరనరైర్గణైస్సహ లఘుగురూ యది లలితం సుందరం సుకేసరం నామ వృత్తం ॥ ఉ ॥ అధరపుటాలయా బిమధిశయ్యమాదవే, ఫణిపతౌ సుషుప్తిమపి యోగవైభవాత్ ॥ విదధతీస్త్రనీలసరుచౌ సుకేసరం, సరసిజాంబభూవ కిలనావివల్లలామ్ ॥ ౧౪॥౯॥ అన్త్యగురుయుగ్మం త్యసభాశ్చేన్మదనాతేతి ॥ తయసభాగణా గురూ చ అన్తే యది మదనాతా నామ ॥ ఉ ॥ కాళాంబుదనీలోత్పలనీలావలశోభం, కృష్ణం దిశి జిష్ణుం త్వసహిష్ణురిపుపక్షాన్ ॥ మారాశుగధారాభిరుదారాభిరుదూఢా, పీతాంబరమాగాది మాగోపీ మదనాతా ॥౧౪॥౧౦॥ అతిశక్వర్యాం॥ ద్విహతహయలఘురథగితి శశికలేతి ॥ అతిశక్వర్యాం పంచదశచ్ఛందసి - ద్విహతాః ద్విగుణాః హయాః సప్త-చతుర్దశ-లఘవో యస్యాస్సా అత్ర అన్త్యగ్ గురుః స్సా శశికలేత్యుచ్యతే ॥ ఉ ॥ యదువరకమలమిదమిహాత్ర

కేవచనప్రయోగమాత్రేణ తత్త్వఘటనార్థం సాధుత్వం కథయతి- అథోక్తానాం
లఘూనామనన్తరం గురుశ్చేత్ప్రతిపాదం చేచ్ఛశికలేతి నామ భవతి- యుగనగణాల
ఘుయుగళేగురుః శశికలేతి పారశ్చేత్స్యాత్- తదానీమావర్తనాద్యుగానాంచత్వారోఽస
గణాశ్చలఘుయుగళంచగురుశ్చేతి యుగనగణలఘుయుగళగురుద్వంద్వం ద్వైకవద్భావో
నపుంసకలింగత్వంచ ఆదితశ్చత్వారో నగణాః పశ్చాద్ద్వౌ లఘూ అనన్తరం గురురేక
శ్చేత్ ప్రతిపాదం శశికలానామవృత్తం స్యాదితి ॥ ౧౫ ॥ ౧ ॥ స్రగితి భవతి రసన
వకయతిరయమితి ॥ ఇయం శశికలా గసైః షడ్భిశ్చ నవైవనవ కంపైశ్చ యతియతా
స్యాత్స్వారసనవకయతిః నామ్నా స్రగితి భవతి ॥ ౧౫ ॥ ౨ ॥ వసుహయయతిరిహమ
ణిగుణనికరేతి ॥ ఇహ శశికలాయాం వసుభిరష్టభిః హయైస్సప్తభిశ్చ యతిర్భవతి చే

శశికలా ॥ ౧౫ ॥ ౧ ॥ స్రగితి భవతి రసనవక యతి
రియం ॥ ౧౫ ॥ ౨ ॥ వసు హయ యతి రిహ మణిగు

కుముఖం, నయనయుగమపి కువలయవిలసితమ్ ॥ అధరమణిరపి చ సరసమధురో ఽభూ | విలస
దపి వపురధికిలశశికలా ॥ ౧౫ ॥ ౧ ॥ స్రగితి భవతి రసనవకయతిరియమితి ॥ ఉక్తస్యైవవృ
త్తస్య యతివిశేషవశాన్నామవిశేషమాహ స్రగితీతి, ఇయం పూర్వోక్తా శశికలైన షడ్భి
ర్నవభిశ్చభిన్నా చేత్ స్రగ్ సంజ్ఞితా భవతి ॥ ఉ ॥ ఉదురమమళి వగఁరళేక బళితం |
హృదయమిహ హిఽబహువిషయఘటితమ్ ॥ గ్రదితవితతిః ధకమలసువర్ణా | స్రగివభవ
తి ఖరకిరణకరహతా ॥ ఖరకిరణస్సూర్యః ॥ కించ ॥ భవతి సుముఖి మదనపరవశకలితే, వ
దనసురభిపవనమిహవితరతే ॥ స్రగివభవతితవతనురతిమృదులా, హృదయమదరమధు
పిబతుభృశమయం ॥ ౧౫ ॥ ౨ ॥ అస్యైవపునర్యతిభేదాన్నామాన్తరమాహ ॥ వసుహ

రజనీ ॥ శ్రీనిభాభిరనిశం రజనీపతిరోచిషాం, ... ఖమండ
లం । పుష్పకాభయవరాతుగుణా ... సన్నిధి ... జేవపురవ్యాప
దైవమో... ... ...౮౩
వృక్షనమనసభవతికృతసతిరఖిలైః, స్ఫురసిజభవనహచరితవచరణ | ఉ...
రుణినునిధిరభిలషితకృ, న్నఖరుచితతిజితమణిగుణనికరః... ... ౮౨
తః ॥ ఫణిపతిశిఖరిభిరుపహృతవిధృతిం, భువనమపిదదపిశశిరుచిపివిన ...
ధృతమణిగుణనికరః, ప్రసరతుమమ ౮౫

త్తస్యా మణిగుణనికర ఇతి సంజ్ఞాన్తరం స్యాత్ - శశికలా స్రక్ మణిగుణనికరాణాం త్రి
తయం పాదం ఆదితశ్చతుర్దశలఘవః అనన్తరగురుశ్చైక ఇత్యేతత్సమానం. ఆద్యా
యాః యతినియమాభావః. ద్వితీయస్యాః షడ్భిః ఋద్ధిశ్చేత్ స్రక్. తృతీయస్యా అష్టభిస్స్వ
భిశ్చ పఞ్చభిర్యతిరిత్యయమనయోర్భేదః ॥ ౧౫ ॥ ౩ ॥ ననమయయయుతేయం మా
లినీ భోగిలోకైరితి ॥ నగణద్వయం మగణద్వయం యగణద్వయం చ మాలినీ నామ భవతి - ఇ
యం భోగిభిః అష్టాభిః లోకైః సప్తభిశ్చ విరామవతీ భవతి ॥ ౧౫ ॥ ౪ ॥ భవతి న
జౌ భజౌ రసహితౌ ప్రభద్రకమితి ॥ నగణజగణభగణజగణరగణాః ప్రభద్రకం నా

ణ నికరః ॥ ౧౫ ॥ ౩ ॥ * న న మ య య యు తే యం
మా లి నీ భో గి లో కైః ॥ ౧౫ ॥ ౪ ॥ (స్రా) వ్యాఖ్యా

యతిరిహ మణిగుణనికర ఇతి ॥ ఇహాష్టభిః శశికలావృత్తే అష్టరన్ధ్రైః యతిశ్చేత్
యతిశ్చేత్ మణిగుణనికరో నామ వృత్తం ॥ ఉ ॥ కుచయుగమిదమయి గిరివరతనయే, విలస
తి పృథుతరమధిగతకమలం ॥ నిజకరవరిగతమధిగళేహితం, విరచయ పునర
పి మణిగుణనికరమ్ ॥ మణిగుణనికరం మణిహారం. అధిగతకమలం (స్రా) స్త్రీ - కమలా శ్రీ
రితి పర్యాయః తత్ స్తనయుగ్మమధికశ్రియం కరోతీతి భావ ॥ ౧౫ ॥ ౩ ॥ ననమయయ
యుతేయం మాలినీ భోగిలోకైరితి ॥ ననమయయగణైః మాలినీ - అష్టసు సప్తసు యతిః ॥ ఉ ॥
కువలయకమలానాం కాననైస్సంగకోకగమ్య । మృదుపవనధూతైర్వీతతృష్ణీయా బు
లక్ష్మీమ్ ॥ మదనవివశరాజహంసమల్లికాభిరామా । సకలయదధరాజా మాలినీమబ్ధిదారాన్ ॥
కోకః చక్రవాకః మల్లికాః హంసాః - మాలినీ కాచన నదీ - అత్ర రాజా దుష్యన్తః ॥ ౧౫ ॥
౪ ॥ (స్రా) వ్యాఖ్యాయాం తో... వేతాంస ప్రాప్తభిస్సప్తలేఖేతి ॥ (స్రా) మరగణౌ వ్యా

---

* ననమయయమినీ జ్యేచి త్రిహోత్ర దీయం వపుషి పరవధూనాం పక్షపాతో న కస్యే
న్యైన తట నవముక్తా మాలినీ మాలతీ రగ్యా, కేవలగతియుక్తా స్మితేన త్వా దేవికుర్యాత్. *
త ॥ వసుభిరపి మునిస్పృహిర్పస్య భూతానుభావా, కమలభవనబాహా మాలినీ కామధేనుః
కరధృతమణివీణా కౌతుకోద్వేలచిత్తా, కలయతు భగవత్యాం కాంక్షితార్థోపలబ్ధిం. ౪
శ్రు ॥ ప్రథమమగురుషట్కం విద్యతే యత్ర కాన్తే, తదను చ దశమం చేత్ గతౌ ద్వా
దశాన్త్యౌ ॥ కరిభిరధతురం గైర్యత్ర కాన్తైవిరామః, సకలజనమనోజ్ఞా మాలినీ సా
ప్రసిద్ధా ... ...

మవృత్తేఽపి సమ్మతే పరమితి కేచిత్పఠన్తి ॥ ౧౫ ॥ ౫ ॥ నజనానయా శపదశకేచరితేరితి
నగణజగణనగణాశ్చ నగణయగణౌ చ ప్రతిపాదం చేత్ కలా నామ వృత్తం భవతి. అ
స్యాశ్చ ద్వైః షడ్భిశ్చ యతిర్భవతి ॥ ౧౫ ॥ ౬ ॥ మ్రౌ మ్యౌ యాన్తౌ చ వే
దాఙ్సప్తాష్టభిశ్చన్ద్రలేఖేతి ॥ మగణరగణమగణయగణాశ్చ యగణాన్తా యది సన్తి
భిరష్టైఃపూర్వోభాగః అష్టాభిరుత్తరో భాగః యత్ర సా చన్ద్రలేఖా నామ వృత్తం
భవతి-చన్ద్రలేఖాభిధానం భవేత్సప్తాష్టభిస్తు యతిరితి కేచిత్ ॥ ౧౫ ॥ ౭ ॥
❀ ౧౬ ॥ అష్ట్యామ్ ॥ భౌ త్రి నగైస్స్వరాః ఋష్యభగజవిలసితమితి ॥ భగణశ్చ ర
గణశ్చ త్రయో నగణాశ్చ గురుశ్చ భౌ త్రి నగాః తైస్సహితం ఋషభగజవిలసితం
నామ వృత్తం భవతి - అత్ర స్వరాః సప్త - ఋం అకారాదిసప్తయతిస్థానం-సప్త
భిర్నవభిశ్చ యతిమతీత్యర్థః ఋశబ్దః స్వరవచనం ఋగ్వాచిత్వం-వా మఙ్గళం పఠతి
చేత్యాగమప్రసిద్ధత్వాత్ ॥ ౧౬ ॥ ౧ ॥ నజభజరైస్సతి భవతి వాణినీ గయుక్తై

యా ఘౌ ర్భవేతాం సప్తాష్టభిశ్చన్ద్రలేఖా ॥
౧౫ ॥ ౫ ॥ ❀ ౧౬ ॥ అష్ట్యామ్, భౌ త్రి నగా
స్స్వరాఋషభగజవిలసితమ్ ॥
౧౬ ॥ ౧ ॥ నజభజరైస్సదా భవతి వాణినీ

మయగణౌ యాద్యౌ యగణేన యుక్తౌ భవేతాం మరమయయగణాశ్చన్ద్రలేఖా ॥ ఉ ॥
సాన్ద్రైర్ధర్మకపాలం-కాకోదరాభూషణానాం, స్ఫాయద్దర్పగ్రీవకుబ్జా స్వానం పరం చ
స్మృభూతిః ॥ వాసో నాగేన్ద్రచర్మ ద్విషః ప్రాణహేతుః, కాలే కాశ్యాం న
తాదాం మార్ధిస్ఫురచ్చన్ద్రలేఖా ॥ యానం వాహనం-భస్మభూతిః అఙ్గరాగశ్చ
కాలె మరణసమయే ॥ ౧౫ ॥ ౫ ॥ అష్ట్యామ్ ॥ భౌ త్రి నగాస్స్వరాః ఋషభగతి
విలసితమితి ॥ అష్ట్యాం షోడశచ్ఛన్దసి భౌ భగణౌ త్రి నగాః త్రయో నగణా గు
రుశ్చ ఋషభగతివిలసితన్నామ-సప్తమనవమాక్షరయోర్యతిః ॥ ఉ ॥ నిరవధిరుక్
తయా మధుకృతశుభజనిః । శ్రీధరణీపతిస్స ఋషభగతివిలసితమ్ ॥ నిరవ్యయుత
స్తమతులవిధిమకలయ, ద్దానవగామధైనమకృతకిలగతమదమ్ ॥ దానవగామ్ పశూ
సురభితం దానవగామ్- ప్రియాం పునికోటిత్యమరః ॥ ౧౬ ॥ ౧ ॥ నజభజరైస్స
దా భవతి వాణినీ గయుక్తైరితి ॥ నజభజరైః గణైః గురుయుక్తైః సదా ప్రసిద్ధా-వాణి

రితి॥ అన్తేగురుయుక్తైః నగణజగణభగణజగణరగణై ర్యుపలక్షితా సతి వాణినీ నామ వృత్తం భవతి - వారుణీతి కేచిత్పఠన్తి - ఇదం వృత్తం ప్రక్షిప్తం ॥౧౬॥ ౨॥ లఘుగురు ర్నిరన్తరం యదీహ పఞ్చ చామర ఇతి॥ ఇహ అష్టాదశలఘుగురవశ్చేద్యది నిరన్తరం అవ్యవధానం క్రమేణ భవతి తథా వృత్తస్యాస్య తే పఞ్చచామరో నామ వృత్తం భవతి - జ రాజరాజగౌ చేత్యర్థః ॥౧౬॥ ౩॥ పఞ్చభకారయుతాశ్వగతిర్యదిచాన్తగు రురితి॥ పఞ్చభగణయుతా అన్తగురుశ్చ అశ్వగతిర్నామ వృత్తం భవతి॥ ౧౬॥౪॥ ❀ ౧౭ అత్యష్టిః॥ రసై రుద్రైశ్ఛిన్నా యమనసభలాగశ్శిఖరిణీతి ॥యగణమగణ

గయుక్తైః॥ ౧౬॥ ౨॥ పఞ్చభకారకృతాశ్వగతి
ర్యదిచాన్తగురుః॥ ౬॥ ౩॥ లఘుగురూ నిర
న్తరం యదా స పఞ్చచామరః॥ ౧౬॥ ౪॥ ❀ ౧౭॥

ణీనామ॥ ఉ। భృఙ్గమరగణైః కరీన్ద్రకటదానపానయుక్తైః, కలితరవైర్నవ శైన్ద్రశుభమాలికావనన్తైః। కురుష్వ తనాకిరాజకీలసాధుగీతిమత్తాః, ప్రథితత రాగతైవపృథువాణినీశలాస్యా। వాణినీ నర్తకీ-నలాస్యా సనృత్యా॥ ౧౬॥ ౨॥ పంచభకారకృతాశ్వగతిర్యదిచాన్త గురురితి। భగణపంచకరచితా గుర్వన్తా చ యదిస్యాత్ అశ్వగతిర్నామ॥ ఉ॥ దశరథోద్భవ నేహ తదా మృగయాసురతః, కుణ్డలమణ్డితగణ్డతలో మణివర్మధరః। జృమ్భితమణ్డలచారులసత్తరళాశ్వగ తిః, గన్ధకరీన్ద్రమృగేన్ద్రగణాన్వితమాపవనమ్॥ దశరథః దశరథః॥౧౬॥ ౩॥ లఘుగురూ నిరన్తరం యదా స పంచచామర ఇతి। యదా లఘుగురూ త్రి ముహూ రావర్తేతే తదా నః పంచచామరః। అనుష్టుప్ఛందోగత ప్రమాణికావృత్త స్యార్ధమస్యైకైకపాదో భవతి॥ ఉ॥ వనం గతా అపీహ రాజ్యకారణేన రాఘవా, స్సదర్మజన్సదా గతే స్సుతస్సురేంద్ర నన్దనః। అథాశ్వినౌ సుతావిమౌ నృపా స్స్వరూపితా శ్రియా, స్థితాస్సులోపితా నరా నపంచచామరేశ్వరాః॥ పంచ చ పంచాపి పాండవాః - అమరేశ్వరాః పూర్వే స్యాః॥ ౧౬॥ ౪॥ అత్యష్టిః॥

అష్టా౦॥ శైలశిఖా॥ భూగనిభం భృగోర్మునివరస్య మహావితరేః, ...జన భవ ప్రియత మేతవపాదయుగం॥ సాధకరత్నకంకణ శైలశిఖాధిగతై, స్తాపససంచయైర్మనసి తం మమ భావయతేః... ... ... రగా

నగణనగణభగణాః లఘుగురూ చ ప్రతిపాదం చేత్ శిఖరిణీ నామ వృత్తం భవతి, రసైః షడ్భిః రుద్రైరేకాదశభిశ్ఛిన్నా యతిమతీ ॥ ౧౭ ॥ ౧ ॥ జసౌ జసయలా వసుగ్రహయతిశ్చ పృథ్వీ గురుః ఇతి । జసౌ చ జసయలాశ్చ గురుశ్చ ప్రతిపాదం చేత్ పృథ్వీ

అత్యష్ట్యాం *రసై రుద్రైశ్ఛిన్నా యమనసభలా
గశ్శిఖరిణీ ॥ ౧౭ ॥ ౧ ॥ §జసౌ జసయలా వసుగ్ర

రసైరుద్రైశ్ఛిన్నా యమనసభలా గశ్శిఖరిణీతి । అత్యష్ట్యాం ఛన్దసి యమనసభగణా లఘుగురూ చ శిఖరిణీ వృత్తం భవతి । షడ్భిరేకాదశభిశ్చ వర్ణైర్యతిః ॥ ఉ ॥ సవర్గహాయ్యాదేవగ్గళలుషమథనోద న్నివదనో, మదప్రోత త్సిమ్యద్వికటకరటాద్భ్రాన్తమధుపే । ముదా వప్రక్రీడాం విరచయతి యస్మిన్ క్షితిభృతాం, మఘోనో త్రిభిర్నాన్తక్షితిమకృతభుగ్నాం శిఖరిణీ ॥ శిఖరిణీతి పర్వతపక్షే విశేషణం ॥ ౧౭ ॥ ౧ ॥ జసౌ జసయలా వసుగ్రహయతిశ్చ పృథ్వీ గురురితి । జసజస

---

*యమూనాసాభీలోద్గతకఫథరే జీవవిగమో, భటశ్రేణీయా వధ్యమదరుణనేత్రప్రతిభయా ॥ విలీనా సాగచ్ఛేద్వికటతరబాహుః శిఖరిణీ, విధేయం సాన్నిధ్యం మమ జననితా వత్సరభగమ్... ... ... రత్న

తద్వ్యతిః ॥ రసాధారైరీశైరపి మహితభాస్వద్గుణగణా । జగత్సర్వం జ్యోత్స్నాభరితమివ భాసావిదధతీ ॥ కటాక్షైర్మాం రక్షేత్ప్రసరదమృతైర్హారలతికా ర్ఘురీ దత్తచ్ఛాయ స్తనశిఖరిణీ దేవి భవతీ... ... ... ౫౦

శ్రు ॥ యదా ప్రాచ్యోవర్ణగ్రకలితకమపౌషష్టకపరే, తతో హ్రస్వాగ్రపశ్చాత్ప్రకృతిసుకుమారాంగిరచితాః ॥ త్రయోఽన్యే సా హ న్ద్రాంశస్ఫుతసుజఘనాభోగసుభగే, రసై రీశైర్యస్యాం భవతి విరతిస్సా శిఖరిణీ... ... ... *

శ్రు § ద్వితీయమళికుత్తేయది షడష్టమం ద్వాదశం, చతుర్దశమథ ప్రియో గురు గభీరనాభిహ్రదే ॥ సపఞ్చదశమన్తిమం తదనుయత్ర కాన్తే యతిర్గ, కరీన్ద్రఘణభృత్తుతైర్భవతి సుభ్రు పృథ్వీతి సా... ... ... *

వృ ॥ అతిశాయినీ ॥ సస్సృజన్ భుజగాన్ గిరీనపి త్రిజగత్ం దధానాన్, శ్రీ సకలామరలోకశేఖరనలినివాసమాస్యాం ॥ సి భుతామలిశాయినీం సదా భజతే యద్విధాతా, మహిమా సహదేవి తేరక్షశుభోఘజాతః... ... ... ౫౧

వ్యా — అస్యాశ్చత్వారః పాదాః ... ప్రస్తావః [illegible] యతిర్భవతి ॥ ౧౭ ॥ ౨॥
దిఙ్మునివంశపత్రపతితం భరనభనలగైః ఇతి । భరనభనలగైః ఉపేతం వంశ
పత్రపతితం నామ వృత్తం భవతి, అస్మిన్ దిశో [illegible] మునయశ్చ [illegible] దిఙ్ము వి-
[illegible] యతిస్థానం భవతీతి శేషః ॥ ౧౭ ॥ ౩॥
[illegible] ఇతి । నగణ [illegible] గణౌ [illegible]

[illegible] ॥ ౧౭ ॥ ౨ ॥ * దిఙ్మునివంశ
పత్రపతితం భరనభనలగైః ॥ ౧౭ ॥ ౩ ॥

[illegible] లఘుగురూ [illegible] వృత్తం అష్టసు నవసు చ యతిః ॥ ౮ ॥ [illegible]
[illegible] మానాననం, [illegible] శిఖిశిఖండ [illegible] । [illegible]
[illegible] మధురవేణునాదం హరిం, [illegible] వృత్తం [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] కువలయం [illegible] , [illegible]
[illegible] వేగవాన్ । [illegible] గిరి [illegible] వృత్తం [illegible] ,
[illegible] భవతి [illegible] ॥ పృథ్వీ [illegible] ॥ యతి [illegible] ॥
[illegible] దినం [illegible] , గిరీశమగరాజపుత్త్రి [illegible] గతం [illegible]
[illegible] మునిసిద్ధ [illegible] గణ [illegible] యం, [illegible]
[illegible] ॥ అత్ర [illegible] యతిః ॥ ౧౭ ॥ ౨ ॥ దిఙ్మునివంశపత్రపతితం భ
రనభనలగైః ఇతి ॥ భరనభనగణైః లఘుగురుభ్యాం చ వంశపత్రపతితం [illegible]
[illegible] యతిః ॥ [illegible] జలధర [illegible] , [illegible]
[illegible] । కాననమధ్యగ [illegible] , [illegible] వంశపత్రపతి
తైః [illegible] ॥ ౧౭ ॥ ౩ ॥ [illegible]

---

* [illegible] జలదభృతం , నూతనవంశపత్రపతితం [illegible]
[illegible] జీవిత [illegible] , [illegible]
[illegible] ... ... [illegible]

తద్వతి ॥ [illegible] దీన [illegible]
[illegible] ॥ [illegible] వంశపత్రపతితం [illegible] , [illegible]
[illegible] ... ... [illegible]

సగణలఘూ చ గురుశ్చ ప్రతిపాదం యదా తదా హరిణీవృత్తం భవతి - అస్యాం రసైః
షడ్భిః యుగైశ్చతుర్భిః హయైః సప్తభిశ్చ యతిర్భవతి - భవతి హరిణీ న్స్రౌ మ్రౌ
స్లౌ గౌ రసామ్బుధిషిడ్భిః [illegible] ॥ ౧౭ ॥ ౮ ॥ మన్దాక్రాన్తా జలధిష
డగైర్మ్భౌ నతౌ తాద్గురూ చేదితి । మగణభగణౌ నగణతగణౌ పునస్తగణో ద్వౌ
గురూ చ ప్రతిపాదం చేత్ మన్దాక్రాన్తావృత్తం భవతి - జలధిభిశ్చతుర్భిః షడ్భిః

క్షమన్దాక్రాన్తా జలధిషడగైర్మ్భౌ నతౌ తౌ గురూ చేత్

ర్మ్భౌ నతౌ తౌ గురూ చేదితి। మగణభగణౌ నగణః తగణద్వయం గురుద్వయం చ పాదః
తత్ర చతుర్భిః ప్రథమోంశః షడ్ఋతుభిర్మధ్యమః సప్తభిస్తృతీయ ఇతి యతిశ్చే
త్ మన్దాక్రాన్తా నామ వృత్తం ॥ ఉ ॥ సోనాథం రణభువి తదా రాజమానం స్వభా
సా, దృష్ట్వా కోపాద్ద్విశరథసుతేది [illegible] ప్రకాశే । కోదండేన స్ఫుటగుణవతా తే
న భూభృద్ధరేంద్రై, మన్దాక్రాన్తా నహ జలధిభిస్సంయుగం సంప్రపే
దే । [illegible] మన్దాక్రాన్తా భూః భూధరేంద్రైస్సహేతి సమ్బన్ధః ॥ ౧౭ ॥ ౯ ॥
రసయుగహయైర్న్సౌ మ్రౌ స్లౌ గో యదా కథితా హరిరితి ॥ నసమరసగణాః లఘు
గురుశ్చ హరిణ్యామష్టాదశ ఋద్ధిశ్చతుర్భిః సప్తభిశ్చ యతిః ॥ ఉ ॥ జలధిదువల
[illegible] శరసరసిజైశ్చ [illegible]
[illegible] హరిరితి [illegible]

క్షమా ఽ భూః [illegible] గుణయుతో విత్తమత్తో నరో మే, భూయాన్నాథ [illegible]
మరదయ [illegible] ప్రసాదః॥ మన్దాక్రాన్తా జగతి జనతా వ్యంబయేన ప్రసూ
తే, వాచాం పూర్తిం ప్రహసితసుధామాధురీవైభవానామ్... ... ౫౪
త॥ఆహ్నాయైర్వ్యధ్వ [illegible] విధరసైః [illegible]
[illegible] ॥ జాతు [illegible] సరసకవితా [illegible] మన్దాక్రాన్తేతి
రపవృ [illegible] ౫౫
[illegible] ॥ చత్వారః [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
మన్దాక్రాన్తా [illegible] ... ... *

అశ్వైర్గచ్ఛత్తైః స ప్తభిశ్చ యతిభిః నావలి - అగశ్వైనస ప్తసంఖ్యాకగతిః- స ప్తైవగో త్రా చలాఇతిప్రసిద్ధేః ॥ ౧౭ ॥ ౫౧ ॥ యదినియతానజౌభజజలాగితిన

తుట్కమితి ॥ నగణజగణౌ చభగణజగణద్వయాఽఽఘువర్ణగురుశ్చేత్యేతైః క్రతి

౧౭ ॥౪ ॥ * రసయోగమహాద్యైన్నైర్మా స్తో గో య

దాకధితా హ్రతిః ॥౧౭ ॥ ౫౩ హా యదశభిన

దా నేపు తు తాంపరదేవతాం ॥ అపిచ॥ త్రపవధనుష్టాణైః ఘోరైర్భ్రశం పరిపీడితా, కథయతినిజైరంగైర్గ్లానిం కృశైర్గపరిపాండరైః । మలయప వనోద్ధిప్తైశ్చ న్నశ్చిమండిత మండల, స్తుశశమతిసైన్యాయాతగ్గకిమత్రభవేద్ధరిః ॥ ౧౭ ॥ ౫౧ ॥ హయదశభిర్నజౌభజజలాగితినతుట్కమితి । నగణజగణౌభగణౌజగణద్వయంలఘుగురూ చేతినతుట్కం వృత్తం సప్తభిశ్చ యతిః । ఉ ॥ జలధరమేచకే మహసిశంఖరథాంగధరే, మణిమయభూషణే మధుర వంశనినాదకరే

వృ*రససమరసిలంగేయందివ్యంనిజైర్గపరిధూస్వలీ, మధురమధుర్మై స్త్రీనాదైస్స దామణివల్లకీం॥కరసురసిజైర్వి భ్రాజేయంప్రభాజితచన్ద్రికా, చకితహరిణీప్రేక్షా మూర్తిః స్తనాంబుజభంకిల్యాత్... ... ... ౫౬

త॥శరభవమున్ఖై వైర్దైర్లోకైరపి స్తుతవైభవాం, శశధరకలాలోకాం కాన్తిం సతాందరభీంసదా॥భునసిభవతీంమాతఃఘండస్మితేన్దుముఖాంబుజాం, విజితహరిణీవీక్షాం సె వేవిలోచనవిభ్రమైః... ... ... ౫౭

త్రు ॥ మునిఖిలఘువర్గకశ్చ ప్రాక్స్తోత్రదశవా స్తిమ, స్తదనులఖితాలా పెవర్ణాల ఘూత్రిచతుర్దశౌ॥ప్ర భవతిపునయత్రో పాన్తేస్ఫురత్కరకజ్యే దయతిరపిరసై ర్వైదైరశ్వైస్సకృతా హరిణీతిసా... ... ... *

వృద్ధసిజభుజజాలగళభూనహాస్త్రధరగఫణినాం, పతితశినతమోవిలిఖితుం కిలవరాయితుం॥ ధృతిశివచంద్రికంకుచనిరస్తకనతుట్కం, తవవపురమ్బకింపువరహాంబ్రతమందమతిః... ... ... ౫౮

త॥నయునకశ్రైర్గప్రజావతిభిరచితమంపుశ్రియుగం, భజతితవామ్బయస్సఖలు భోగమశేషధాం । గృహామపిహాటకద్యుతికనతుట్కందరిశం, శ్రయతిధనం మహన్నభూధారపి కాంతిజాపు॥ కుటకిస్ఫటకి... ... ... ౫౯

పాదం సియశౌ యది తదా నర్కుటకం నామ వృత్తం భవతి ॥ ౧౭ ॥ ౬ ॥ ముని గుహకార్ణవైః కృతయతిం వద కోకిలకమితి॥ అముమేవ నర్కుటకం మునిభిస్సప్తభిశ్చ గుహకైః గుహస్కన్దస్య కైశ్శిరోభిష్షడ్భిః అర్ణవైశ్చతుర్భిశ్చ కృతయతిం కోకిలకం నామ వదేతి శిష్యం బోధయత్యాచార్యః-నర్కుటకాత్ కోకిలకస్య యతినియమమాత్రేణ భేదః న గణవిన్యాసవిశేషేణ ॥ ౧౭ ॥ ౭ ॥ శ్లో౧౮ ధృత్యామ్॥ స్యాద్భూతర్త్వశ్వైః కుసుమితలతావేల్లితా మ్తౌ నయౌ యౌ ॥ భూతైః పఞ్చభిః ఋతుభిః షడ్భిః అశ్వైస్సప్తభిశ్చ వర్ణైర్యతిభిః వేల్లితా యుక్తా మతనగణౌ

జౌ భజజలా గితి నర్కుటకమ్ ॥ ౧౭॥౬ ॥ మునిగుహ
కార్ణవైః కృతయతిం వద కోకిలకమ్ ॥ ౧౭ ॥
౭ ॥ ❀ ౧౮ ధృత్యామ్ · *మ్నౌ జౌ జౌ భరసంయు

రే । సరసిజమన్దిరానయనభృఙ్గసరోజముఖై, మమమతిరేధతామతితరామితి నర్కుటకమ్ ॥ ౧౭ ॥ ౬ ॥ అథాన్యయతివిశేషాన్నామభేదమాహ॥ మునిగుహకార్ణవైః కృతయతిం వద కోకిలకమితి । మునిభిస్సప్తభిః గుహకైః కుమారముఖైః షడ్భిః అర్ణవైశ్చతుర్భిశ్చ కృతయతిం పూర్వోక్తం నర్కుటకం కోకిలకం వదేతి శిష్యసంబుద్ధిః ॥ ఉ ॥ మనసిజజీవితే వకుళపాదపమేత్య నైస్తు, మధుసమయే తదా కబళయత్యథ భూరిమధు । పికతరుణీ భృశం మదవశాత్కలమఞ్జుతరైః, రసయతి కూజితైః రతితరాం ధురి కోకిలకమ్ ॥ ౧౭ ॥ ౭ ॥ ధృత్యాం ॥ మ్నౌ జౌ జౌ భరసంయుతౌ శరిబాణకైః హరిణప్లుతమితి॥ధృత్యాం అష్టాదశచ్ఛన్దసి-మ్నౌ మగణనగణౌ జౌ జః జగణౌ చ భరసంయుతౌ భగణరగణాభ్యాం యుక్తౌ యది హరిణప్లుతం-అష్టభిః

---

* (త్రా) క్స్రుజాజభరౌద్వయే త్రిజగత్పతౌ మమ వాజ్యయం, చంద్రచూడజటాటవీచటులావగాజయి పాటవం। జేస్ప భిహరిణప్లుతం తరసా ద్రియై సర్గై బలాం, చిత్రమూఢమిదం చ తైస్సహబద్ధతేస్సు తిరశ్మినా... ... ౬౦
త॥ దేవిదిక్పతిభిః స్తుతం స్వరసాయకైస్సహ పంచభిః, వృద్ధిలాచవిభు మంతవభావయేత దంపవుః । దిఙ్ము ఖేషు విసారిభిర్ద్యుతిజాలకైర్నిరుణద్ధియ, దేహినాం విషయాటవీవిహరన్మనో హరిణప్లుతమ్... ... ... ౬౧

త్రిరాయగణాశ్చ త్రిపదం చేత్ కుసుమితలతానామవృత్తం స్యాత్ ॥౧౮॥౧॥
ర్మా జయాభరసహితౌ కరిబాణాష్టైర్హారనర్తకమితి । రనజయభారాగణాగ్ర
త్రిపాదంచేత కరిభిః షడ్భిః బాణైర్గపంచభిః అష్టైరింద్రియైః పంచభిశ్చయతిస్త
త్ హారనర్తకమ్ ॥౧౮॥౨। నయుగళరచతుష్టయా సానిశాదిగ్వసుచ్ఛేదినీతి॥ నగ
ణయుగళం చరగణచతుష్టయం యస్యాస్సా నయుగళరచతుష్టయా - దిగ్భిః దశభిః వ
సుభిరష్టభిశ్చాష్టైః ఛేదనం యతిః యస్యాస్సా దిగ్వసుచ్ఛేదనీతిలుట్కటంటీశ్వాత్ర టి

తౌ కరిబాణకైర్హారిణప్లుతమ్ ॥౧౮॥ ౧ । § నగణ
యుగళతోఽబ్ధిరేఫాయదాస్యునిశాసా
భవేత్ ॥౧౮॥ ౨ ॥ సనజా అపినభ

పంచభిర్యతిః ॥ ఉ ॥ ఆరూఢో జవనో హరిణావనభూమౌ లెరఘుభూభుజా, వేగే
నాథజితానిలో మృగయారసెగలచేతసా । ఆకాశే పిషమీతలే పరికల్పి-ంముహుర
ద్భుతం, మోఘం తద్విదధత డాకృతమండలో హరిణప్లుతమ్ ॥ హరిణప్లుతంపరం
గోష్పదవసం ॥౧౮॥ ౧ ॥ నగణయుగళతోఽబ్ధిరేఫాయదాస్యునిశా
సాభవేదితి ॥ నగణద్వయరగణచతుష్టయాభ్యాం నిశావృత్తం-నయుగళరచతుష్టయా
భ్యాం నిశాదిగ్వసుచ్ఛేదినీతి పాఠాంతరం। ఉ ॥ భజ తమసితం మహామాయినం నీలమే
ఘచ్ఛవిం, యదుకులతిలకం తదాభార తెయోరణేపాండవం। సమయితుమపితంని
హస్తుం చఘోరకంసృప స్సైంధవం, వ్యతనుతచదివ్యైవనతత్త్రమాలాభిరామాం
నిశాం॥సమయితుంశపథంకాంఙితెం ॥౧౮॥ ౨॥ సనజాఅపినభనాశ్చ రయతి
భిర్యదికరిణీతి । సనజనభాగణాః - త్రివారం పంచభిర్యతిః యదికరిణీవృ
త్తం ॥ ఉ ॥ కరుణారసవరుణాలయహృదయే ధరతనయే, సదయే మమహృదయే వన

---

§ ననురురురపందజాతిర్వాధూలాచనస్యోపమా, తదన్య శిమహిమైషమాతవ్య
రోగ్య కింసముత్పద్యతే । పశుపతిమకుటీవిరాజన్నిశావల్లభోద్యత్సుధా, మధురి
మజంయనీంభజం తెగిరాంయెంభక్త్యాశ్రయమ్.. ... ... ౯౨
త ॥ దశహరిదుదితామశాన్వైగ్గఫణీంద్రైర్గకృతాంఘ్రిస్తుతి, శ్శశధరలస
త్కిరీటాసమగ్రప్రభావోజ్జ్వలా। కుశలమతిమిహాత్వమమ్బస్సరత్తాంకాభారా
దిశనవకుముదప్రకాశానిశాశాం దీక్షితా... ... ... ౯౩

ద్యాణసితిశిఖరా । విశాలానామవృత్తం భవతి । సుధాలిశేఖరభ్రాన్తి । ఇదం ప్రస్తుతం ౧౮ ॥ ౩ ॥ రౌ నజౌ జభౌ రౌ యుగ్మతంకరిబాణకైః హరిణప్లుతమితి ॥ రగణనగణజగణద్వయభగణరగణైః యుక్తం కరికిరణశిఖిబాణైః పంచభిః స్వాధీనైః యతియుత హరిణప్లుతనామవృత్తం భవతి । అత్ర తృతీయాన్తరేణాపాత పునః స్వ ఇచ్ఛభిర్గ వాదాం యతిరితి ॥ ౧౮ ॥ ౪ ॥ ❁ ౧౯ అతిధృత్యామ్ । రసాశ్వైర్యాన్ సౌ రరగురుయుతా మేఘవిస్ఫూర్జితా స్యాదితి ॥ యగణమగణనగణసగణరరగణద్వయం గురుగురుశ్చ పతేదితి శేషః యుతా సహితా మేఘవిస్ఫూర్జితానామ స్యాత్ అస్యాం రసైః షడ్భిః ఋతుభిః షడ్భిః అశ్వైః సప్తభిశ్చ యతిర్భవతి ॥ ౧౯ ॥ ౧ ॥ సూర్యాశ్వైర్మసజాస్తతాః సగురవః శార్దూలవి

సాశ్వరయతిభియదికరిణీ ॥ ౧౮ ॥ ౩॥

❁ ౧౯ · అతిధృత్యామ్ సరసత్వాశ్వైర్యాన్ నౌ

రరగురుయుతా మేఘవిస్ఫూర్జితం స్యాత్ ॥

శశిశేఖరదయితే । కమలాననకమలావతివినుతే నివనతే, అమలెపదకమలెదిశ కరిణీ సమగమనే ॥ ౧౮ ॥ ౩ ॥ అతిధృత్యామ్ ॥ రసత్వాశ్వైర్యాన్సౌ రరగురుయుతా మేఘవిస్ఫూర్జితం స్యాదితి ॥ అతిధృత్యాం ఏకోనవింశత్యక్షరచ్ఛందసి యమనసరరగణైః గురుణా చ యుక్తం మేఘవిస్ఫూర్జితం వృత్తం షడ్భిః షడ్భిః సప్తభిశ్చ యతిః ॥ ఉ ॥ అభిక్రుద్ధే రామే కలయతి ముహుశ్చాపమార్వీ సముత్తే, ధ్వనిః ప్రాసైః కపోలంసకలజగతాం మేఘవిస్ఫూర్జితాభైః । శరజ్వాలామాలాకబళితజలధిపాథసాంపార్శ్వభావో, భయం చక్రే నాహో వినయమితభుజో జీవనాథావజాతిమ్ ॥ నాహోబడబా ॥ ౧౯ ॥ ౧ ॥ సూర్యాశ్వైర్మసజస్తతాస్సగురవశ్శార్దూలవిక్రీడితమితి ॥ మసజసతతగణాస్సగురవః అంతేగురుణాయుక్తాశ్చేచ్ఛార్దూలవిక్రీడితనామ వృత్తం ద్వాదశభిస్సప్తభిశ్చ యతిః ॥ ఉ ॥ భగ్నేత్రి నిజేబలె కురువతే బాణైః హయతాశోపమే, వాతొద్ధూతపురాణతూలసదృశం వృత్తం ప్రపన్నేతదా ।

---

§ యమీనాసారసార్ధ్రగతిము పగతం వాయుమున్ననిరున్, నదాయ్గ్రహ్రాయుల్లు శిఖ భరితో వారిపూర్ణోత్తుణసైన పృథ్వాయత్యంబప్రహాసులశరస్త్రఘు విస్ఫూర్జితాభం, గుణాన ష్టాసోయం భృశముసులభాన్ త్వం లభేతాణీమాద్యాన్... ౭౮

క్రీడితమితి॥ మశ్చేన్మగణసగణజగణాః సతతాః సగణతగణతగణాశ్చ సగురవః గురుణా సహితాస్సూర్యాశ్వైర్యది శార్దూలవిక్రీడితం నామ వృత్తం భవతి - అత్ర సూర్యైః ద్వాదశభిః అశ్వైః సప్తభిశ్చ యతిర్భవతి - సూర్యశబ్దేన ద్వాదశసంఖ్యా వివక్షితా - ద్వాదశాదిత్యా ఇతి శ్రుతేః॥ ౧౯॥ ౨॥ ❀ ౨౦ కృత్యమ్॥ ష్ణో

౧౯॥ ౧॥ *సూర్యాశ్వైర్మసజస్తతాస్సగురవ
శ్శార్దూలవిక్రీడితమ్॥ ౧౯॥ ౨॥ మస్సౌ తౌ జయ
గా మణిదీప్తిర్దిగ్భిర్యది విచ్ఛిన్నా॥౧౮॥
౩॥ మ్భౌ స్నౌ యస్సౌ గురుసహితా సిద్ధివిరతిశ్చేది

క్రుద్ధే నాథధనంజయేన నితరాం గాండీవసన్నద్ధైశ్శరైః సైన్యే శారిణ్య పెష్యగో
ష్ఠీవతిలశ్శార్దూలవిక్రీడితం॥ కురుపతేః భీష్మస్య - పురాణతూలః జీర్ణశాల్మలీ
శాఖాపాదిఫలపాకః శార్దూలవిక్రీడితం వ్యాఘ్రక్రీడా॥ అపిచ॥ కస్తూరీ
పరికల్పితే పలితా మాలాకవేఖారతీ, కుచా కాంచపరిపీడనం న సహతే శా స్త్రీ
మునిస్తాత్మనామ్। శృంగారైకగుణే మనోభవరణే సీమంతినీనిర్దయా, ప్ర
ఖ్యాతేతకథం సహేత వికృతం శార్దూలవిక్రీడిం॥ విశృతం విరచితం॥౧౯॥ ౨॥
మస్సౌ తౌ జగౌ గా మణిదీప్తిర్దిగ్భిర్యది విచ్ఛిన్నేతి॥ మగణసగణద్వయం జయగ
ణౌ గురుశ్చ దశభిర్నవభిశ్చ యతిమలయా మణిదీప్తిర్నామ॥ ఉ॥ గౌరీభూధం నాయక
ప్రతీ చమ్పకహాటకసచ్ఛాయా, పద్మేందీవరమీనకురంగీజైత్ర విలోచనవక్త్రః దుః
జీయాచ్ఛభ్రక్షురమిందుకలాపం సఞ్జలయన్ కృతిహృష్టాంగం, తాటజోజ్జ్వలన
న్మణిదీప్తివ్యాప్తసమస్తదిగాభోగా॥ ఇందుకలా పంచచ్ఛ్రచూడమ్॥౧౯॥ ౩॥
మ్భౌ స్నౌ యస్సౌ గురుసహితా సిద్ధివిరతిశ్చేదిహ వాణీతి॥ మభనయసగణా గురుశ్చ న

* మాంసజ్ఞం సతతం గుణైర్విరహితం వర్ణాశ్రయాలోకనే, వామానాం బహుభేదవ
శ్చనకలావైదగ్ధ్యసీమాభువాం। మూర్తిస్సఙ్గంతా తత్ర వాంఛవిలసన్మగ్ధమానా-
మణి, సద్ధీ కృతసంఖిలుపుష్పైకాహంస సెకశార్దూలవిక్రీడితమ్... ఇ౫
శ్రు॥ ఆద్యాశ్చేద్గురవస్త్రయః ప్రియ పంచమష్టస్తథా చాష్టమో, సనేకాదశకస్త్ర
యస్తగనచేదష్టాదశాద్యాం ః॥ మార్తాండైర్మునిభిశ్చయత్రవిరలగ్నపూర్ణే ం దుబి
శ్చ నె, దృ త్తం ప్రవదన్తి కావ్యరసికాశ్శార్దూలవిక్రీడితమ్... *

యోన స్త్రాశ్వషడ్భిర్మరభనయగణాభ్యాం గస్సువదనేతి ॥ మరభనయగణాః భ్లౌ భగ
ణాలఘూగః గురుః మరభనయభాగణాశ్చ లఘుగురూచ ప్రతిపాదం చేత్ స్తైః అ
శ్వైః పునస్సప్తభిశ్చ షడ్భిశ్చ యతిమతీ ఇయం సువదనేతి జ్ఞేయా - ఇద వృత్తంత్రి
ష్టుతం ॥ ౨౦॥౧॥ త్రి రజౌ గలౌ భవేదిహ వృశేన లక్షణేన వృత్తనామేతి॥ త్రిః వా
ర త్రయం రజౌ రగణజగణౌ గలౌ గురులఘూ చ ప్రతిపాదం చేత్ ఇహ వృశేన లక్షణేనవృ
త్తమితి నామయస్యతత్ వృత్తనామ భవేత్ (గాగ్యగోపాలమిశ్రీయం ॥ అథ
వింశ ఛందసి వృత్తే-కృతిరితి ॥ తత్రైకం వృత్తం లక్షయతి- జ్ఞేయా సప్తాశ్వేతి॥ మ

హా వాణీ॥ ౯౯ ॥ ౪॥ ❖ ౨౦ *కృత్యామ్ - త్రీ రజౌ
గలౌ భవేదిహ వృశేన లక్షణేన వృత్తనామ॥౨౦॥

వసుయతిరిహ ఛందసి చేత్ వాణీ నామ ॥ఉ॥ విద్యుద్గౌరీ విధుమకుటా విధిమహిషీయా త
నుమధ్యా, వాచాం దేవీ విద్యుతను కానవమణివీణాం క్వణయతి। దేయాన్మహ్యం
సురతటినీ సమధురఘాటీం జిత ఘోటీ, వాచాం పూర్తిం బుధవినుతా సరసిజనే
త్రా కలవాణీ ॥౯౯॥ ౪ ॥ కృత్యామ్ ॥ త్రీ రజౌ గలౌ భవేదిహ వృశేన లక్షణేనవృ
త్తినామేతి॥ కృత్యాం వింశే ఛందసి త్రిః త్రిః కృత్వః రజౌ గణౌ అంతే గురులఘూ చ వృ
త్తనామవృత్తం నామవృత్తం- షడ్భిర్గణైర్గురులఘుభ్యాం చ పాదః॥ ఉ ॥ మాధ
వం సదాభజే తమాలమేఘమేచకం కరాబ్జ జైత్రు, దేవపాదపాపహై రథాంగశా
ర్ఙ్గవారిజాదిబిభ్రతం చ । పీతవాససం లసత్కిరీటహారనూపురాదిభూషితం హి
దేవదానవానత మనోజ్ఞవృత్తమీశ్వరం పరం హృదీహ॥ వారిజన్మనః ॥ ౨౦ ॥౧॥
త్రి కృత్యామ్ ॥ మ్రభ్నైర్యానాం త్రయేణ త్రిమునియతియుతా స్రగ్ధరా కీర్తి
తేయమితి॥ త్రి కృత్యాం ఏకవింశే ఛందసి- మ్రభ్నైః మరభనగణైః యానాం త్రయే
ణ త్రిభిర్యగణైః మరభనయయయగణైః త్రిమునియతియుతా- త్రిషు సప్త
మే చతుర్దశే ఏకవింశే చ వర్ణే- యతిసహితా ఇయం స్రగ్ధరా నామ కీర్తితా నాగ
రాజేనేతి భావః ॥ ఉ ॥ ఘోరం శూలం కపాలం డమరుమసిలతాం బిభ్రతీ బాహుదం

---

* మన్త్రాభిన్నాయ ఛాలాగ్రచితిలక కలారమ్యాయ శమిస్వే, వాగీశే తావకాయద్యుతిః జి
తశరచ్చన్ద్రతపరుచే। నిత్యం మెమానసం స్యాత్స తత వినత నాకౌకస్సువదనా, చూడా
రత్నాంశునీరాజిత చరణయుగామ్బ జాత్ప్రపన్నే... ... ... ఉ--

గణాగగాభగానగాయాగాభగణాలఘు గురుశ్చేతి పాదః- [illegible] ॥ ౨౧ ॥ ౨ ॥ ❖ ౨౧ ప్రకృత్యామ్ ॥ ప్రథమయాణానాం [illegible] ॥ ప్రథమ [illegible]

[illegible] ॥ ౨౧ ॥ ౧ ॥

౧ ॥ ❖ ౨౧ ప్రకృత్యామ్ ❖ ప్రథమయాణానాం

[illegible] ॥ ౨౧ ॥ ౧ ॥ ఆకృత్యామ్ ॥ [illegible]

[illegible] … … … ౭౭

❖ [illegible] … … … … … ౬౫

[illegible] … … … … … … ౬౯

[illegible] … … … … … ❖

శ్లో ౨౨ ఆర్యావ్యాఖ్యామ్ ‖ భ్రౌ నరనారనావథ గురు దిగర్కవిరతం హి భద్రకమిదమితి ‖ భగణరగణౌ నగణరగణనగణరగణనగణౌ చ అథ గురుశ్చ ప్రతిపాదం చేత్ భద్ర

త్రయో వింశత్యు నియమనియమనా స్రగ్ధరా క్షీతి తే
యం ‖ ౨౧ ‖ ౧ ‖ శ్లో ౨౨ ‖ ఆకృత్యాఖ్యం, భ్రౌ నర
నారనావథ గురు దిగర్కవిరమం హి భద్రకమి
దమ్ ‖ ౨౨ ‖ ౧ ‖ తౌ భో యజౌ సరనగాః గప జ్ఞైః

గర్కవిరమం సుభద్రకమిదమితి ‖ ఆకృత్యాఖ్యం ద్వావింశచ్ఛందసి భరనరనరనగణా గురుశ్చ సుభద్రకం నామ దిగర్కవిరమం దశసు ద్వాదశసు చ యతిః ‖ ఉ ‖ భావయ రోహిణీపతికలాఢ్య సింధురిలసజ్జటాసుహారకం, ఘోరభుజంగరాజకటకం మహేశ కలితత్రయాణమఖిలం ‖ శారదచన్ద్రబిమ్బవదనం త్రిశూలడమరుస్ఫుర త్కరతలం, పాహి భవేశ నాథ మదనం సుభద్రకమురుప్రభావమనిశమ్ ‖ ౨౨ ‖ ౧ ‖ తౌ భో యజౌ సరనగాః గప జ్ఞైః సూర్యయతిమత్తేభమత్తక్రీడితమితి ‖ తభయజసరనగణా గురుశ్చ మత్తేభవిక్రీడితం కథితం - అత్రాపి పూర్వవత్ యతిః ‖ ఉ ‖ వందే దేవశ్రేష్ఠ చంద్రశేఖర దివ్యతనుమాకలిత సింహమతులం, త్రిపుర విభేద నముని ప్రార్థ్యం దమ్భశరద్భ్యాం చ గౌరీ నరహరిః ‖ త్రిస్కంధభోగవరదం సర్వభ్ర మపి వక్షోహిరణ్యకశిపో, లక్ష్మీనాథమరిమత్తేభకుంభతటీ స్థితం భాయి తనఖమ్ ‖ సనాథం మేత ‖ యద్వా ‖ రక్షోకరోమునిమునీశ్వర గౌరీ ఫణ సుతత్వాధి పాదిని వత్సగ, స్రగ్ధరభ్రమితవక్షోదయన్ జలధికన్యావతిహారే ‖ అంభోజా హరో స్తనరసింహోముఖా దితిజసూతి తస్త్రివేష్టితగళో, దత్తేంద్ర భూమిభయదైత్యేశ ముఖ్యరిపుమత్తేభకుంభదళనః ‖ అపిచ ‖ అశ్వస్తనౌ తఖలుతుంగస్తనౌత కుటిలసంగోష్ఠయాపనమిదం ‖ స్రాలేరరో చిత్రహాకాలే పవమునిపతిబాలేలాకయ వభా ‖ ఆదావిదవషమివత్సంగారదారాగయమ గేహిముంచరేశరన్, సంభావ యత్సహాయిత భోరుమా రుచిరపుష్ప కేళిబిరలమ్ ‖ అశ్వస్తనౌ శ్రీః గా ‖ ౨౨ ‖ ౨ ‖ నజౌ భజభయాభ్యాం నసహాంతవరనిర్భయాభిహంత్రీ తితి ‖ నయసభననసగణా గురుశ్చ శ్రీసారమవృత్తం - అత్రాపి స్రగ్ద్వితి ‖ ఉ ‖ శరశ్చంద్రహాసా ప్యభ్రజగేహోద్ధృతదమనకమురువకమాళీ, పరిమళలుబ్ధాళికదమ్బామురమధుబకవ్య

కం నామ వృత్తం-తచ్చద్విర్భిర్దశభిః అక్షరైః ద్వాదశభిశ్చ విరతం ఛిన్నం భవతి- ద్విర్దశవిరతం హి మత్తమయూరమిదమితి కేచిత్ పఠన్తి-తదా హి శబ్దప్రసిద్ధౌ మత్తకమితి నామ॥ ౭౭॥౧॥ ❀ ౭౩॥ వికృత్యామ్॥ యది హ నజౌ భజౌ భజౌ భలగా ప్రదశ్వలలితం హరార్క యతిమత్ ఇతి॥ నగణజగణౌ భగణజగణౌ భగణజగణభగణౌ లఘుగురవశ్చ ఏతై గుణ లక్షితం యత్ వృత్తం ఇహ వికృత్యాం భవేత్ తత్ అశ్వలలితం నామ భవతి-కిం చైతత్ హరైః ఏకాదశభిః అక్షరైః ద్వాదశభిశ్చ యతిః హరార్కయతిః సా అస్యాస్తీతి హరార్కయతిమత్ భవతి- త్రయోవింశత్యక్షరః పాదః॥ ౭౩॥౧॥ మత్తాక్రీడం మత్తాక్రీడా నా గితి భవతి వసుశరదశయతియుతమితి॥ మౌ మగణౌ తగణనగణౌ నగణౌ నగణౌ నగణౌ లఘూ గురుశ్చ ప్రతిపాదం చేత్ మత్తాక్రీడం నామ వృత్తం భవతి-కిం చైతత్

మూర్ధ్న్యయతి మత్తేభమత్తకథితమ్॥ ౭౭॥ ౭॥ న
యసభయుగ్గాననసాగోదశరవికృతయతిరిహ
లక్ష్మీః॥ ౭౭॥ ౩॥ ❀ ౭౩ వికృత్యామ్, మత్తాక్రీడా
మౌ త్నౌ నౌ నావితి లగితి చ వసుశరదశయతికా॥

హరిప్రవత్తే। నననభతాంగీజగదవ్యాప్తమవలయహరిః జజయుసెత్రి, కలయతు కృష్ణం కరుణాద్రావమనుపదమిహ భువిమయి లక్ష్మీః॥ ౭౭॥ ౩॥ వికృత్యామ్॥ మత్తాక్రీడా మౌ త్నౌ నౌ నా విలగితి చ వసుశరదశయతికేతి॥ వికృత్యాం త్రయోవింశత్యక్షరపాదే మగణద్వయం తగణనగణచతుష్టయం లఘుగురుభ్యాం చ మత్తాక్రీడా నామ వృత్తమ్- అష్టాసు త్రయోదశసు త్రయోవింశే చ యతిః॥ ౪॥ మేఘశ్యామం పింఛాపీడం వివిధమణిగణఖచితకటకభుజం, విద్యుచ్ఛాయారవస్త్రం వేణుం దధతమమరమధురతమరణితయుతమ్। దేవం దృష్ట్వా గారతు స్తం హృదయభ్యా నివసభువి తమహం భజే, మత్తాక్రీడా దేవ్యస్తత్ర స్థితిము కుసుమకలసతరసయాసయా॥ దేవం కృష్ణం-దేవ్యః స్త్రియః॥ ౭౩॥౧॥ వికృత్యామ్॥ యది హ నజౌ భజౌ భజౌ భలగా తదశ్వలలితం స్యాదితి॥ నజభజభజభలగా వికృత్యాం చతుర్వింశత్యక్షరపాదే నగణజగణభగణజగణభగణజగణభగణలఘుగురవశ్చ యది తదా అశ్వలలితం నామ॥ ౪॥ మరకతమేచకే మధుమథనే పిశంగవసనే, మణిమయభూషణే భరతవతైస్తదాశ్వలలితం రథం

వసుభిరష్టభిః శరైః పఞ్చభిః దశభిశ్చ భవన్త్యాయత్యా యుతం భవతి॥౭౩॥౭౪॥ ❁ ౭౫ సజ్జౌ స్రగ్ధరా ॥ భూతమునీనైర్యతిరిహ భతనాస్స్భభనయాశ్చ యది భవతి తన్వీ॥ భగణతగణనగణసగణభగణభగణనగణయగణాశ్చ యది ప్రతిపాదం స్యుస్తదా తత్ తన్వీనామవృత్తం భవతి-ఇహ తస్యాం భూతైః పఞ్చభిః మునిభిస్సప్తభిః ఇనైర్ద్వాదశభిశ్చ అక్షరైర్యతిర్భవతి ॥ ఇనశ్చ సూర్యాదిత్యవాచకత్వాద్ద్వాదశసంఖ్యావాచకమ్-ఇనాస్సూర్యాద్వాదశ ॥౭౮॥౧॥ ❁ ౭౯ అభితస్త్యక్త్వా క్రౌఞ్చపదా భ్మౌ స్సౌ ననౌ ననౌ గో విష్ణుశరమునివసుయతిరిహ భవేదితి॥ భగణమగణౌ సగణభగణౌ నగణనగణౌ నగణచతుష్టయం గురుశ్చ ప్రతిపాదం చేత్ క్రౌఞ్చపదానామవృత్తం భవతి కిం

౭౩ ॥ ౧ ॥ ❁ ౭౮ ॥ సజ్జౌ స్రగ్ధరా, యదిహ నజౌ
భసౌ జసజస కాన్త దశ్వలలితం స్యా రేశ రసభి
త్ ॥ ౭౮ ॥ ౧ ॥ భూత మునీనైర్యతి రిహ భతనా
స్భభనయాశ్చ యది భవతి తన్వీ॥ ౭౮ ॥ ౨ ॥ ❁

లయః॥ అనిమిషలోచనాపి మతన్నృపాన్తర్దీయ వదనే నివిష్టనయనా, జహురథ సంస్మృతిం సమరముఖే శరీరకుహరం విహాయ ముదితాః ॥ భరతపతేః అర్జునస్య కలయతి గమయతి సతి ॥ ౭౮ ॥ ౧ ॥ భూతమునీనైర్యతిరిహ భతనాస్స్భభనయాశ్చ యది భవతి తన్వీతి ॥ భతనసభభనయాగణాః పఞ్చసు సప్తసు ద్వాదశసు చ యతిశ్చ యది ఇహ తన్వీనామవృత్తం ॥ ❁ ॥ కాశ్యపలాఞ్ఛనం నిఖిలపృతనానాయకరాక్షసవృతమథ దృష్ట్వా, శాసనభాగం గురుధనురజరం జ్యాగుణయుక్తభుజగపతితుల్యం ॥ ఆనమయన్తచ్ఛరవరకులిశైరాకులయంశ్చ నరఘుకులవీరగ, (హా) పత్ముచ తామనుజనసహితాం స్వామథతన్విజనకవరకన్యా ॥ శాశ్వలాఞ్ఛనం మఘుం-జ్యాగుణయుక్తం చ తత్ భుజగపతితుల్యమిలక్షముః ఖారేయః - అనుజనపహితాం లక్ష్మణాభిషుతాం॥ ౭౯ ॥ ౨ ॥ అభితస్త్యక్త్వా క్రౌఞ్చపదా భ్మౌ స్సౌ ననౌ ననౌ గో విష్ణుశరవసుశరవిరతియుతేతి॥ అభితస్త్యక్త్వా పఞ్చభిః శరైః పఞ్చభిః-భమసభననననగా గురుశ్చ పఞ్చసు పఞ్చసు అష్టసు పఞ్చసు చ యతియుతా చ యది క్రౌఞ్చపదానామవృత్తం॥ ఉ॥ పాదు సుతేభ్యో ననుదాంతునరం, ప్రదేహి శకునిమతికలితః సకలభూతశైవపచ్చైరజాయకు రుష్యబుద్ధి మతుల విపులం ధరపిబలైః । యాం దవనాధిదేశీగిరైవ మావ దతినదసి

చాన్యామిషుభిఃపఞ్చభిఃశరైఃపునఃపఞ్చభిఃమునిభిఃసప్తభిఃవసుభిరష్టభిశ్చ యతిర్భ
వతి॥౨౭॥౧॥ ❀ ౨౮ ఉత్కృత్యామ్॥వస్వీశాశ్వచ్ఛేదోపేతంమమతనయుగ్నరసలగైః
భుజఙ్గవిజృమ్భితమితి॥ మగణద్వయతగణనగణద్వయనగణరగణసగణైర్లఘుగురుభిః
భుజఙ్గవిజృమ్భితంనామవృత్తంభవతి-కించైతత్ వసుభిరష్టభిః ఈశైరేకాదశభిః అ
శ్వైస్సప్తభిశ్చకృతేనఛేదేనయత్యా ఉపేతం యుక్తంభవతి ॥౨౮॥౧॥ మోనాష్షట్స
గౌ గితియదినవరసంసక్తౌరయతియుతమపవాహాఖ్యమితి॥ మః మగణః షట్ నాః నగణాశ్చ

౨౭ ॥ అభికృత్యామ్, క్రౌఞ్చపదా భ్మౌ భరౌ న
న నా న సగౌ మునిశరవసుశరవిరతియుతా ॥ ౨౯ ॥
౧ ॥ ❀ ౨౮ ॥ ఉత్కృత్యామ్, వస్వీశాశ్వచ్ఛేదో
పేతం మమతనయుగ్నరసలగైర్భుజఙ్గవి
జృమ్భితమ్ ॥ ౨౮ ॥ ౧ ॥ మోనాష్షడ్గగితియ

ఘటితినరపతిగ్గః, క్రౌఞ్చపదాక్రాన్తగాఞ్చధరాంనవాత్రదిశతిమతిరితిసం
గిరమదాత్ ॥ సనరపతిః దుర్యోధనః - క్రౌఞ్చపదాక్రాన్తగాఞ్చ ప్రజ్వషిన
ఖావలంబస్థానమాత్రామపి॥ గౌర్గపృథివ్యాం స్థానమాత్రమితి రత్నమాలా ॥ ౨౯॥
౧ ॥ ఉత్కృత్యామ్ ॥ వస్వీశాశ్వచ్ఛేదోపేతంమమతనయుగనరసలగైః భుజఙ్గ
విజృమ్భితమితి ॥ ఉత్కృత్యాం షడ్వింశచ్ఛందసి మమతననరనగణైః లఘుగురు
భ్యాఞ్చ భుజఙ్గవిజృమ్భితంవృత్తంభవతి - ప్రథమద్వితీయౌ మగణౌ తృతీయస్తగ
ణః చతుర్థాదయః త్రయో నగణాః సప్తమో రగణః అష్టమః సగణః తతో లఘుగు
రూ ఇతి షడ్వింశత్యక్షరః పాదః - అష్టస్వేకాదశసు సప్తసు చ యతిః అష్టావేకోన
వింశే షడ్వింశే పదే చేతి భావః ॥ ఉ ॥ శ్రీమాన్దృష్ట్వా కృష్ణో ఘోరం విషశిఖికళ
కళసలిలం భుజఙ్గవిజృమ్భితం, కోపావేశాదాక్రామత్ యో వలరిపుమణిదశరుచిరో
మనోహరం వైభవః రుద్ధ్వా నాగం కృత్వా శాన్తం తదురుకషణదశ దశకే మహామణిబ
ద్ధరే, భుగ్నగ్రీవం చక్రే భగ్న ధిగితిచధి గితిచపదైః నైరురుచితతాండవం॥ శిఖీఅ
గ్నిః-బంధుర్దేసుందరేంకస్య కాళీయస్య ఉరుజఠీకఠకషణాం దంశనం యస్మిం స్తాద్రృశే
దశదశకే శతశీర్షే తాండవంచక్రే - భగ్నగ్రీవం వక్రగ్రీవం తదురుకషణదశ
దశకేతి వాసతో స్తుతదాఉరుకంపి విపులంఫణానాం దశదశకం శతం శతస్మిన్ ॥౨౮॥౧॥

నగగా నశ్చ గశ్చ గ చ నగగ ద్వ్యన్తే వకవద్భావః సగణో గురుద్వయం చేత్యర్థః -
ఏతత్ ప్రతిపాదం యది తత్ అపవాహాఖ్యం నామ వృత్తం భవతి - కిం చైతత్ నవభి
శ్చ షడ్భిశ్చ పునష్షడ్భిశ్చ పంచభిశ్చ యత్యా యుతం నవరసరసశరయతియుతం భవతి -
ఇతిచ్ఛందోభవాసవృత్తాసిదశినాతాని ॥ ౨౬ ॥ ౨ ॥ *** ఇతిసమవృత్తప్ర
కరణమ్ ॥ ** అథ క్రమప్రాప్తానాం దండకానాం లక్షణం లక్షయితుకామస్తావత్

దినవరసరసశరయతియుతమాపవాహాఖ్యమ్॥
౨౬ ॥ ౨ ॥ జసౌ నభజసా నభలగా మునుదివాక
రయతియదితు శమ్భునటనమ్ ॥ ౨౬ ॥ ౩ ॥ ❀ ఇతి స

మోనాష్షడ్గగితియది నవరససరసశరయతియుతమాపవాహాఖ్యమితి ॥ మగణః షట్
నగణాః రగణో గురుద్వయం చ యది అపవాహాఖ్యమితి వృత్తం భవతి - నవసు షట్సు ష
ట్సు పంచసు చ యతిః ॥ ఉ ॥ స్థాణాయా హుతవహశిదినకరరుచిసురక్తతేషు దదీ
ప్తజిహ్వోగ్రే, దేవశ్రీ ప్రభవతి కిల నరహరిమయవపుషి తు నఖదీర్ణదైత్యేం
ద్రే । తస్మాద్దై జ్వాలనిధిరపి కులగిరివరగజపరిబృఢశేషభోగీంద్రై , హూశ్చ
స్త్ర తధృతిరధశేశధగరపియుతమపిజగదాపవాహాతిమ్ ॥ స్థాణాయాః స్తమ్భాత్ -
తస్మాద్దైః శ్రీనగసింహాట్టహాసైః-వాహాతిం బాహాభ్యాం పీడాం వబరాక్షరభేదః -
బాహుబాహాశరో హన్తైశికోశః భీత్యా పాణిసావాణిమాపీడ్య జనాయుమహుతి
భావః - అథవా-వాం-హా - ఇతిచ్ఛేదః అతిం అపవా అభజదివ-వాస్యాద్విశల్యా వమ
రాంతిరత్నమాలా-హేతి ప్రసిద్ధా ॥ ౨౬ ॥ ౨ ॥ జసౌ నభజసా నభలగా మునుదివాక
రయతియదితు శంభునటనమితి ॥ జసనభజసనభగణాః లఘుగురూ చ వితైర్యదా స్యాత్
దష్టస్వింశత్యక్షరో భవతి తత్ శంభునటనం నామ వృత్తం భవతి - అస్మిన్ మునుది
వాకరయతిః చతుర్దశే షడ్వింశే చ వర్ణే విచ్ఛేదః ॥ ఉ ॥ మృకండుమునిసూనునుత
స్తకభయంకరమభం గురితకింకిణిరవం, జటాతటవలత్సురధునీఘురకచాకచిని
చతుణమమందఫలదం ॥ నమజ్జనతమోభరహరం ఘనాఘరే శమణిద్యుతదిగంతమవతా
మ్మనోంఽవిధిహన్త్రధృతమగ్గశలయద్ధ్వనిసమానస్మృతిశంభునటనమ్ ॥ ౨౬ ॥ ౩ ॥
❀ ఇతిసమవృత్తప్రకరణమ్ ❀****** అథ దండకప్రకరణమ్ ॥ ఏవమష్టాత్ర

తయోరితి ॥ అథదండకా ఇతి ॥ ప్రదర్శ్యంత ఇతి శేషః ॥౧॥ లక్షణమాహ ॥ యదిహ నయుగళం తతస్సప్తరేఫా స్తదా చండవృష్టిప్రయాతో భవేద్దండక ఇతి ॥ ఇహదండకప్రకరణే ఆదితః యత్ నయుగళం నగణద్వయం సర్వదండకవృత్తానాం ఆదితో నగణద్వయం నియతమిత్యర్థః ఛందశ్శాస్త్రేషు ప్రసిద్ధమర్థమనువదతి ఇహనయుగళమితి తతః నగణద్వయాత్పరం సప్తరేఫాః సప్తరగణాః ప్రతిపాదం స్యుశ్చేత్ చండవృష్టిప్రయాతో నామదండకో భవేత్ ॥ ౨ ॥ ప్రతిచరణవివృద్ధరేఫాస్స్యుర

మవృత్తప్రకరణమ్

అథదణ్డకాః ॥౧॥ యదిహ నయుగళం తతస్సప్తరేఫాస్తదా చణ్డవృష్టిప్రయాతో భవేద్దణ్డకః ॥ ౨ ॥ ప్రతిచరణవివృద్ధరేఫా

ర్ణార్ణవవ్యాళజీమూతలీలాకరోద్దామశంఖాదయః ప్రతిదండకాలక్ష్యం ॥ అథదండకా ఇతి ॥ అథ ఉక్తానంతరం దండకాః తదాఖ్యా అతిచ్ఛందసో వృత్తవిశేషాః వక్ష్యంత ఇతి భావః ॥ ౧ ॥ యదిహ నయుగళం తతస్సప్తరేఫాస్తదా చండవృష్టిప్రయాతో భవేద్దండక ఇతి ॥ ఇహదండకేషు ప్రథమశ్చండవృష్టిప్రయాతో నామ దండక ఏవం విధో భవతి పూర్వం నయుగళం నగణద్వయం తతస్సప్తరేఫాః సప్తరగణాయదిస్యుస్తదా చండవృష్టిప్రయాతో దండకో భవేత్ నవభిర్గణైస్సప్తవింశత్యక్షరః పాదః చతుర్భిః పాదైః దండకః అష్టోత్తరశతాక్షరో భవతి ॥ ఉ ॥ జలధరరుచిరాంబుజంగం ద్రబోగాభచంచద్భుజావిద్ధశూలాయుధాస్త్ర ప్రభామ్, హుతవహవిలసచ్ఛరప్రోత్తమేగానమచ్చండవృష్టిప్రయాతాముదంచత్ప్రభామ్ । మణిమయవిలసద్విభూషాం మహాసింహవాహాం రణాగ్రస్థికామణ్డితాం చణ్డికామ్, ప్రణమత మహిషాసురప్రాణహంత్రీం భవానీం భూతత్వధ్వద్వారాసింరిపుధ్వంసినీమ్ ॥ సింహవాహాం సింహవాహనాం వాహనం శనకై సపర్యాః ॥ ౨ ॥ ప్రతిచరణవివృద్ధరేఫాస్స్యురర్ణార

వ్యక్షనవిరరిరురురుగ్రరోషోభివేత్తస్యసర్వోజనో వర్ణ్యతాం గాహతేనంతతమ్, సమధికతరరూపశోభాజ్వలాస్సవిలాసమాలికాస్సమ్పదశ్చాతియష్యేశ్వరాః ॥ భగవతి కిమపి ప్రసన్నే యస్మిన్ ప్రఫుల్లాసితాంభోజవక్త్రే గప్రకాశైర్గపున, గప్రతికలివిశరద్దయా చండవృష్టిప్రయాతగగకటాక్షో ఉదాత్తాద్దండకస్త్వాకరః ॥ ౭౦ ॥ ఇతి శ్రీ ॥ కాళిదాసకృతావృత్తరత్నావళీ సరస్వతీస్తుతిన్వయార్థవర్ణన శ్రీ

ర్ణార్ణవవ్యాళజీమూతలీలాకరోద్దామశంఖాదయ ఇతి ॥ ప్రతిచరణం చరణే చరణే వివృద్ధా వర్ధితా రేఫా రగణా యేషాం తే ప్రతిచరణవివృద్ధరేఫాః అర్ణార్ణవాదయో దండకాస్స్యుః. ఏతదుక్తం భవతి నగణద్వయాత్పరం అష్టౌ రగణాః ప్రతిపాదం స్యుశ్చేత్ అర్ణో నామ దండకో భవతి. నవ చేదర్ణవః దశ చేద్వ్యాళః ఏకాదశ చేజ్జీమూతః ద్వాదశ చేల్లీలాకరః త్రయోదశ చేదుద్దామః చతుర్దశ చేచ్ఛంఖః ఆదిశబ్దేనాపరే పంచదశరగణవద్దండకప్రభృతయో గృహ్యంతే. ప్లవహంసభుజంగాదయో దండకాస్త్వపరిమితాః ప్రయోగాపసారేణ ద్రష్టవ్యా ఇతి జ్ఞాపయతి (గార్గ్యగోపాలమిశ్రీయం। అథార్ణాదీన్దండకాన్లక్షయతి - ప్రతిపాదం వివృద్ధా రగణా యేషు దండకేషు తే తథోక్తాః. ఏవం లక్షణా అర్ణాదయో దండకాః. ఏవముక్తం భవతి ఆదౌ నగణద్వయం సర్వేషాం సమానం రేఫాస్తు ప్రతిచరణమేకైకశో వివృద్ధాశ్చేత్ అర్ణార్ణవాదయో దండకాః క్రమేణ భవంతి. తత్రాష్టౌ రేఫాః ప్రతిపాదం చేదర్ణో నామ దండకః నవ చేదర్ణవః దశ చేద్వ్యాళః ఏకాదశ చేజ్జీమూతః ద్వాదశ చేల్లీలాకరః త్రయోదశ చేదుద్దామః చతుర్దశ చేచ్ఛంఖః ఆదిశబ్దేన అన్యేఽప్యతో వివృద్ధరేఫాః ప్రయోగభాజో దండకాః పరిగృహ్యంతే. తథా భవభూతినా మాలతీమాధవే షోడశరేఫో దండకః ప్రయుక్తః వరాహమిహిరేణ చ సంహితాయాం ద్వాత్రింశద్రేఫో దండకః ప్రయుక్తః ఏవమన్యేఽపి యథాప్రయోగం ద్రష్ట

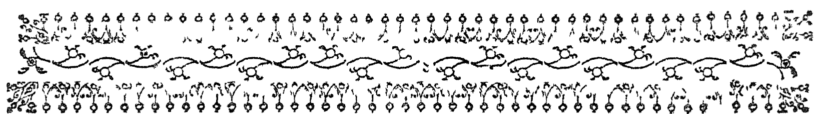
స్యుర్ణార్ణవవ్యాళజీమూతలీలాకరోద్దా

ర్ణార్ణవవ్యాళజీమూతలీలాకరోద్దామశంఖాదయ ఇతి ॥ ప్రతిచరణం చతుర్ష్వపి పాదేషు వివృద్ధా వర్ధమానా రేఫా రగణా యేషాం తే అర్ణాదిసంజ్ఞకా భవంతి. అయమర్ణో నామ దండకః అత్ర నగణద్వయాత్పరం అష్టౌ రగణాః త్రింశద్వర్ణాత్మకైః పాదైర్వింశత్యుత్తరశతాక్షరో భవతి ॥ఉ॥ స్ఫురితనఖరఘోరనిర్ఘాతపాతప్రభిన్నాసురేంద్ర స్ఫురద్బాహుమధ్యోచ్ఛలచ్ఛోణితైః ప్రక్షాలితఘుసృణాంకితం ఘోరవిద్యుత్ప్రభాపి ఙ్గచంచత్సటామండలోదంచితాస్యం పరమ్ । ప్రతికటువిరసన్మహాహాసజాలస్ఫుటద్బ్రహ్మలోకాండభూమండలీదిఙ్ముఖాడంబరమ్, భుజతతమతిదర్పవద్దైత్యకాంతారకాణాం తరసంస్థితం భీషణం శ్రీనృసింహం హరిమ్ ॥ బాహుమధ్యః ఉరః. తారకాణాం ఇతి రేఫారకవర్ణాఖ్యే. అర్ణోఽర్ణవ ఇతి మంత్రా

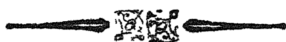
ఖ్యాః) ౩ || ❀ ప్రచితకసమభిధో ధీరధీభిస్స్మృతో దండకో నద్వయాదుత్తరై
స్సప్తభిర్యైరితి || అయమర్థః అస్య ప్రతిపాదం ఆదౌ ద్వౌ నగణౌ తతోఽగ్రే పరం సప్త
భిర్యగణైః ధీరధీభిః విద్వద్భిః ప్రచితకో నామ దండకస్స్మృతః - అత్రేదమనుసంధేయం
ఉక్తాదిచ్ఛందోభవానాం ప్రస్తారలబ్ధానాం వృత్తానామనంతత్వేన సమాగతానాం వక్తు
మశక్యత్వాత్ దిఙ్మాత్రమస్మిన్నధ్యాయే దర్శితమితి || ౪ || * ఇతి శ్రీమత్కవిశార్దూ
లేన శ్రీనాథేన విరచితాయాం సుధీశోధినీసమాఖ్యాయాం వృత్తరత్నాకరవ్యాఖ్యాయాం
తృతీయోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

మశక్రాదయః || ౩ || ప్రచితకసమభిధో ధీరధీభి
స్స్మృతో దండకో నద్వయాదుత్తరైస్సప్తభిర్యైః ||
౪ || ❀❀❀ ఇతి శ్రీ కేదారకృతే వృత్తరత్నాకరే
తృతీయోఽధ్యాయః || ❀❀❀**********

శాస్త్రే ప్రసిద్ధః || ౩ || ప్రచితకసమభిధో ధీరధీభిస్స్మృతో దండకో నద్వయాదుత్తరైస్స
ప్తభిర్యైరితి || శంఖాదిభ్యోఽగ్రే పరం ప్రకారాంతరమాహ - నద్వయాత్ నగణయుగళాత్
ఉత్తరైః పరైః సప్తభిః యైః యగణైః సహితేన ప్రచితకసమభిధః ప్రచితకనామధేయః
దండకః ధీరధీభిః పింగళాదిభిరాచార్యైః స్మృతః కథితః - చండవృష్టిప్రయాత
వద్గణాధిక్యేన ... త్యత్ర రగణాః - నగణాభ్యాం పరం తత్ర రగణాః అత్ర యగణా
ఇతి భేదః || ఉ || అయమిహ ఖలు హనూమాన్ ప్రౌఢపాపర్వతం తుంగశృంగాన్వితం పాలమా
లాభిరామమ్ | ప్రకుపితతనరిదం వేగతోఽభ్యంతనిష్ఠ్యూతవహ్నిం క్షిపత్యాశరే
ష్వేతహంతా || నిశిచరబలమపి బహు భగ్నమేతద్గరీదృశ్యతే ధ్వస్తనసిభిర్జ్ఞానాగం విమూ
ఢం, ప్రచితకమపి మహీమండలం వ్యాప్తజీవైశ్శ్యయానైర్గవులస్త్రీశ్యన్వవాయైస్స
ఘోరైః || నాగానగజాః ఇదం వేగతః హనుమద్వేగేన అభ్యంతరే ఆకాశే నిష్ఠ్యూతవహ్నిం
ఉద్భ్రాంతాన్నింపర్వతం - ప్రచితకం వ్యాప్తం - స్యాద్వితర్కః || ౪ || ❀ ఇతి శ్రీనా
రాయణపురోహితవిరచితే మణినిధిసమాఖ్యానే వృత్తరత్నాకరవ్యాఖ్యానే తృతీయో
ఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీలక్ష్మీనరసింహాయనమః

సవ్యాఖ్యానేవృత్తరత్నాకరేచతుర్థోఽధ్యాయః

అథార్ధసమవృత్తానాంలక్షణముచ్యతే ❀ విషమేయదిసౌసలగాదళే భౌయుజిభాద్గురుకావుపచిత్రమితి ॥ దళే అర్ధే ఇయం విషయసప్తమీ లక్షణముచ్యత ఇతి శేషః అథ సమభిన్నత్వాత్ తృతీయేఽధ్యాయే సమవృత్తానాం తుల్యలక్షణాఖిలపాదత్వాదేకం పాదం విషయీకృత్యలక్షణముక్త్వా అన్యే త్రయోఽపి పాదాస్తథా రచయితవ్యా ఇతి దర్శితమ్. అస్మిన్నధ్యాయే పునరర్ధసమవృత్తానాం తుల్యలక్షణాఖిలపాదత్వాభావాదేకమర్ధం విషయీకృత్యలక్షణముక్త్వా అన్యదప్యర్ధం తథారచయితవ్యమితి జ్ఞాప్యతే. అయం నిబన్ధో లక్షణవాచాలత్వమపి భవేదితి ప్రతిజ్ఞాతత్వాత్ క్రియత ఇతి. విషమే పాదే సౌ సగణౌ సలగాః సగణలఘుగురవశ్చ స్యుః యుజి పాదే భౌ భగణౌ భాత్ భగణాత్ గురూ ద్వౌ గురూ కౌ గురుద్వయం చ యది స్యాతాం తర్హి ఉపచిత్రం నామ వృత్తం భవతి

భత్రయమోజగతం గురుణీ చే, ద్యుజి చ నజౌ జ్యౌ

ప్రథమం మాత్రాఛన్దసి ఆర్యాదీనాం లక్షణముక్త్వా పశ్చాద్వర్ణచ్ఛన్దసి ఉక్తాత్ప్రభృత్యుత్కృతిపర్యన్తం కతిపయానాం సమవృత్తానాం స్వరూపం లక్షణం చ ప్రతిపాద్య అనన్తరమతిచ్ఛన్దసి దండకానాం కేషాంచిల్లక్ష్యలక్షణే అపి నిరూప్య అర్ధేష్వేవచ్ఛన్దస్సు తావదర్ధసమవృత్తాని కానిచన కథయతి. షడ్వింశతౌ ఛన్దస్సు ప్రోక్తాన్యేవ వృత్తాన్యన్యోన్యసమ్మేళనాదర్ధసమవృత్తత్వం ప్రాప్నువన్తి. పూర్వోత్తరచ్ఛన్దస్థితానాం ఏకచ్ఛన్దస్థితానాం వా విషమసమపాదతయా తావదేకస్మిన్నపి వృత్తే ప్రవృత్తిరర్ధసమత్వమ్ ॥ భత్రయమోజగతం గురుణీ చే ద్యుజిచ నజౌ జ్యౌ యుతౌ ద్రుతమధ్యేతి ॥ భత్రయం భగణత్రితయం ఓజగతం విషమపాదగం ॥ విషమాః యుగం యుగ్మమితి పర్యాయః. గురుణీ గురువర్ణౌ చేత్ యుజి సమేపి

తస్యానన్తరోదీరితలక్ష్మభాజ ఇత్యాదినా ఇన్ద్రవజ్రోపేన్ద్రవజ్రయోరన్యోన్యమిశ్రణే
న చతుర్దశభాభిన్నానాంవృత్తానాంమధ్యే అర్ధసమవృత్తలక్షణవతీ ద్వే వృత్తే దర్శి
తే తయోరుపజాతిరితి సంజ్ఞాం విధాయ అనన్తరం ఇత్థం కిలాన్యాస్వపి మిశ్రితాస్విత్యా
దినా ఏకచ్ఛన్దోభవానాం భిన్నచ్ఛన్దోభవానాం వా వృత్తానాం అన్యోన్యమిశ్రణేనాప్యు
పజాతిసంజ్ఞాయా ఆదిష్టత్వాత్ ఉపచిత్రస్య ప్రథమతృతీయపాదయోః త్రిష్టుప్ఛన్దోభ
వ౭౩౨ ద్వాత్రింశదధికసప్తశతతమవృత్తత్వాత్ ద్వితీయచతుర్థపాదయోః త్రిష్టు
ప్ఛన్దోభవై౪౩౯కోనచత్వారింశదధికచతుశ్శతతమవృత్తత్వాత్ ఉపజాతిత్వం సిద్ధ్య
తి. ఏవం ద్రుతమధ్యాదీనాం అధ్యాయపరిసమాప్తౌ వక్ష్యమాణానాం సమవృత్తానా
ముపజాతిత్వసిద్ధేర్నిరర్థకోఽయం చతుర్థాధ్యాయారమ్భ ఇతి. సత్యమ్. ఉక్తానా
మనుక్తానాం చ పాదపాదత్రయమిశ్రణేన అర్ధార్ధయోగేన చ భిన్నానాం సర్వే
షామపి వృత్తానాం ఉపజాతిరితి సామాన్యతస్సంజ్ఞా ప్రసంగాదభిహితా తథాపి ఉప
చిత్రాదీనాం గణవిన్యాసవిశేషవతాం వృత్తానాం విశేషసంజ్ఞా చాస్తీతి ప్రదర్శయి
తుమస్యాధ్యాయస్యారమ్భః. కించోపచిత్రాదివృత్తాని సర్వైః కవిభిః ప్రయుజ్యన్తే
అన్యాని తు కతిపయైరితి సూచయితుమ్ (గార్గ్యగోపాలమిశ్రీయమ్)|| అథ చతుర్థేఽస్మా
ధ్యాయే అర్ధసమవృత్తాని లక్ష్యన్తే. నవాణ్యత్ర వృత్తేషు తాని శ్లోకార్ధరూపాణి.
తత్రాదావుపచిత్రస్య లక్షణమాహ. విషమే యదీతి || ఇతిశ్లోకార్ధపూర్వస్మిన్న

పాదేన వౌ జ్ఞయితౌ నగణజగణౌ జగణయగణసహితౌ చ యది తదా ద్రుతమధ్యా
నామ వృత్తం భవతి. అస్యాయమర్థః ప్రథమతృతీయపాదౌ భగణత్రయగురుద్వ
యాన్వితౌ ద్వితీయచతుర్థపాదౌ నగణజగణద్వయయగణరూపౌ చేతి. అస్మిన్న
ధ్యాయే పాదద్వయేన లక్షణనిరూపణం అర్ధసమత్వం దర్శయితుమ్. ఇదమర్ధ
మేవ లక్ష్యమపి. అత్ర విషమపాదౌ తయోః పూర్వః త్రిష్టుభి దోధకవృత్తలక్షణవి
శాఖశాఖరః. ఉత్తరః జగత్యాం ఛన్దసి అభినవతామరసలక్షణోద్భావదశాక్ష
రశ్చ. పూర్వపూర్వోత్తరచ్ఛన్దస్థితయోర్విషమపాదత్వమ్ || ఉదాహరణమ్ ||
తత్ర తమాజిగతం కురునాథం, బలరిపుజో భుజగోపమబాహుః। అపయదారు
షితగవ్యపనాహా దిశశఖిలామగముద్ధతయుద్ధ్వా|| కురునాథం దుర్యోధనం. ద్రు

త్తరస్మింశ్చ పదాంతలక్షణం అవిశేషాత్ - తత్ర విషమే పాదే యది సౌ సలగౌ - సగణ
త్రయం లఘుగురూ చ క్రమేణ భవతః - యుజి యుగ్మే తు పాదే - భౌ భాద్గురుకౌ - భగ
ణత్రయం గురుద్వయం చ తదా ఉపచిత్రం నామ వృత్తమ్ ॥౧॥ భత్రయమోజగతం గు
రుకౌ చేద్యుజి నజౌ జయకౌ ద్రుతమధ్యేతి ॥ భత్రయం భగణత్రయం - ఓజగతం
అయుక్పాదగతం - గురుకౌ గురూ - అయుక్పాదే భవతశ్చేత్ - తథా భగణాద్వా గురూ
చేత్యర్థః । యుజి పాదే నజౌ నగణజగణౌ జయకౌ స్వార్థే కః జగణయగణౌ చ యది నజజ
యగణా యది స్యురిత్యర్థః తదా ద్రుతమధ్యా నామ వృత్తం భవతి ॥ ౨ ॥ సయుగం సగు
రూ విషమే చేద్భావిహ వేగవతీ యుజి భాద్గావితి ॥ ఇహ విషమే పాదే సయుగం సగణద్వ

యుతౌ ద్రుతమధ్యా ॥ ౧ ॥ విషమే యది సౌ పున
జగౌ గౌ, భౌ యుజి భాద్గురుకావుపచిత్రమ్ ॥
౨ ॥ సయుగాత్సగురూ విషమే చే, ద్భావిహ

తమధ్యా - శీఘ్రగావలగ్నా ॥ ౧ ॥ విషమే యది సౌ సజగౌ గౌ, భౌ యుజి భా
ద్గురుకావుపచిత్రమితి ॥ విషమే ఓజే ప్రథమే తృతీయే చ పాదే సౌ - సగణౌ పునః తదనం
తరం జగౌ జగణో గురుద్వయం చ యుజి సమే ద్వితీయే చతుర్థే చ పాదే భౌ భాద్గురుకౌ
భగణత్రయం గురూ చ యది తదా ఉపచిత్రం నామ వృత్తం - అత్ర సమపాదౌ - ద్వయో
విశేషకాదశవర్ణత్వాత్ - త్రిష్టుప్ఛందసి అయుగ్గపాదః ౩ రం అష్టచత్వారిం
శదుత్తర త్రిశతతమం వృత్తం - ద్వితీయః పాదః ౮౩౯ ఏకోనచత్వారింశదధికచతు
శ్శతతమం వృత్తం చ భవతి - ఏవమేకచ్ఛందస్యేవ తద్యోగ్యాస్సమపాదకా ॥ ౩ ॥ నిఖి
తానపరాన్విజితోయభూపాన్, బాణసుతారుచిరానుపచిత్రమ్ । అనిరుద్ధముపాని
కలాకృతాంతం, ప్రీతిమవాప పరాం జలజాక్షీ ॥ ఉపచిత్రం అలేఖ్య ॥ ౨ ॥
సయుగాత్సగురూ విషమే చే, ద్భావిహ వేగవతీ యుజి భాద్గావితి ॥ విషమే పాదే స
యుగాత్ సగణద్వయాత్పరం సగురూ సగణగురూ - సగణత్రయం గురుశ్చ - ఇహ
వృత్తే యుజి పాదే భౌ భాద్గౌ - భగణౌ భగణాద్గురూ - భగణత్రయం గురుద్వయం
చ చేత్ వేగవతీ నామ వృత్తం - అత్ర దశైకాదశాక్షరా పాదౌ విషమసమౌ రాద్యే
పంక్త్యామపి వృత్తం - ద్వితీయ స్త్రిష్టుభిదోదశవృత్తమ్ ॥ ౩ ॥ స్మరవేగవతీ వ్ర
జరామా, మావలితం శుభమతో పచ తేజః । రజసాం నిచయే ... పరిభూతం, సస్మి

యం సగురూ సగణగురూ చ యుజి పాదే భౌ భగణౌ భః భగణశ్చ గౌ గురూ చ యది తత్
హి నామ్నా వేగవతీ స్యాత్ ౩॥ ఓజే యది తౌ జరౌ గురుశ్చ, మ్సౌ జ్గౌ భద్రవిరాడ్భ
వేదనోజే ఇతి॥ ఓజే పాదే తః తగణశ్చ జరౌ జగణరగణౌ చ గురుశ్చ - అనోజే సమపాదే
మ్సౌ మగణసగణౌ జ్గౌ జగణగురూ గ్ గురుశ్చ యది తర్హి భద్రవిరాణ్ణామవృత్తం భవే
త్ ॥౪॥ అసమే సజౌ సగురుయుక్తౌ, కేతుమతీ సమే భరనగాగ ఇతి॥ అసమే పాదే సజౌ
సగణజగణౌ సగురుయుక్తౌ సగణగురుభ్యాం యుతౌ - సమే పాదే భరనగాః భగణరగణ
నగణగురవశ్చ గః పునర్గురుశ్చ యది తర్హి కేతుమతీ నామ వృత్తం స్యాత్ ॥ ౫ ॥ వి
షమే ససజా గురుస్సమే, సభరా లో ధగురుర్వియోగినీతి॥ విషమే పాదే సగణద్వయం
జగణః గురుశ్చ - సమే పాదే సగణభగణరగణాశ్చ లః లఘుశ్చ అథ అనంతరం గురుశ్చ

వేగవతీ యుజి భాద్గౌ ॥ ౩ ॥ ఓజే తపరౌ జరౌ గురు
శ్చే, మ్సౌ జ్గౌ భద్రవిరాడ్భవేదనోజే ॥౪॥ అసమే
సజౌ సగురుయుక్తౌ, కేతుమతీ సమే భరనగాగః॥౫॥

తి వేగవతీ తు విధత్తే ॥ ౩ ॥ ఓజే తపరౌ జరౌ గురుశ్చ । మ్సౌ జ్గౌ భద్రవిరాడ్భ
వేదనోజ ఇతి ॥ ఓజే విషమే పాదే తపరౌ తగణాదుత్తరౌ జరౌ జగణరగణౌ గురుశ్చ - తజ
రగణా గురుశ్చ - అనోజే సమే మసజా గణా గురుద్వయం చ చేత్ విరాడ్వృత్తం భవే
త్ భద్రేతి సమ్బుద్ధిః - అత్రాపి పూర్వవద్విషమపాదౌ ॥ ౬ ॥ ఆదౌ ప్రకృతే
మహాన్సఽజజ్ఞే, తస్మాచ్చావిరభూదహఙ్కృఽయాత్మా । తస్మాద్గగనాదిభూతసృ
ష్టి, స్తేషాం బ్రహ్మవిరాడభూత్సమష్టిః ॥ భద్రేతి శిష్యసమ్బుద్ధిః । ౪ ॥ అ
సమే సజౌ సగురుయుక్తౌ । కేతుమతీ సమే భరనగాగ ఇతి ॥ అసమే అయుగ్మపా
దే సజసా గణా గురుశ్చ - సమే తు భరనాగణా గురుద్వయం చ యది తద్వృత్తం కేతుమ
తీ నామ-పూర్వవద్విషమపాదౌ ॥ ౭ ॥ అథ సా చమూస్తరుణవీరా, కేతుమతీమ
హీం కలితకమ్పామ్। వ్యదధాద్రజోభిరపిధూమైః, భానుమతప్రభాం
విగతవీర్యామ్॥ కేతుమతీధ్వజినీ ॥ ౫ ॥ విషమే ససజా గురుస్సమే । సభరా
లోధగురుర్వియోగినీతి ॥ అయుగ్మే ససజా గణా గురుశ్చ - సమే సభరా గణా లఘు
గురూ చ యది సా వియోగినీ - వృత్తమిదం అస్యైవ లక్షణస్య ఉత్తరత్ర చమ్పకమా
లికేతి వక్ష్యమాణత్వాత్ ॥ ౭ ॥ సమదీత్యైకృత్యాం దయాంశస్సై, విజపశాస్త్ర

యుజి హకారే గోగిన్యామవస్త్యుక్తం పతతి - ఇదం వసంతమ్ - అన్యయ స్త్వితి శ్రీ
యుక్తా వక్త్రం శ్రుత ఖ్యాత్యర్థం గణః న్యాసయసియా ప్రాద్యశ, రైత్రై - ఓమోరాసేంధ
తో ద్ధృతపివ ॥ ౬ ॥ ఆఖ్యానకీ తౌ జగురూ గ ఓజే । జతావనో జే జగురూ గురుశ్చేది
తి ఓజే తౌ తస్యౌ జగురూ జగగురూ గ గురుశ్చ - । నో జే చతే నగణౌ జగణౌ గురూ
జగణౌ గురూ వరగు-రుశ్చేత్ అథవా తా నామ త్రిసృత ॥ ౭ ॥ జతౌ జగౌ
గౌ విషమే సమే స్యాత్ । త్జౌ జ్గౌ గ ఏషా విపరీతపూర్వేతి ॥ విపరీతశబ్దః పూర్వా యస్యాః

విషమే ససజా గురుస్సమే, సభరా లోఽథ గురు
ర్వియోగినీ ॥ ౬ ॥ § ఆఖ్యానకీ తౌ జగురూ గ ఓ
జే, జతావనో జే జగురూ గురుశ్చేత్ ॥ ౭ ॥ § జతౌ
జగౌ గౌ విషమే సమే స్యాత్, త్జౌ జ్గౌ గ ఏషా విపరీత

థశాణపీడితా । ఉంతై వశవమయుక్తా తే, స్వవరణా-పివిధు విరహా? ॥ వియో
గినీ విరహిణీ ॥ ౬ ॥ ఆఖ్యానకీ తౌ జగురూ గ ఓజే । జతావనో జే జగురూ గురుశ్చేది
తి ॥ ఓజే విషమే తతజా గణా గురుద్వయం యది జనౌ జే సమే జతజా గణా గురుద్వయం చే
త్ - ప్రథమతృతీయా పాదౌ ఇంద్రవజ్రాయాః ద్వితీయచతుర్థౌ ఉపేంద్రవ
జ్రాయాశ్చ యది స్యాతామితి భావః ఆఖ్యానకీ వృత్తం - ఏవం పాదనియమాభావే తు
ఉపజాతిరితి వివేకః అత్రైకాదశాక్షరా సమపాదా ॥ ౭ ॥ ఆకర్ణ్యతే రామస్య కథాం
మనోజ్ఞామ్, మహర్షిణా ప్రోక్తాం వయా శ్రీగీతామ్ । ఆఖ్యానికాం కేనవ తుష్టా
షే, పరాగతే యా పుణ్యకథా స్తి తే ॥ మహర్షిణా ప్రోక్తా వాల్మీకిగదితాం - ఆఖ్యాని
కాం ఇతిహాసం శ్రీరామాయణం - పరాగతా అత్ర తా పురేతి వా ॥ ౭ ॥ జతౌ జగౌ
గౌ విషమే సమే స్యాత్ । త్జౌ జ్గౌ గ ఏషా విపరీతపూర్వేతి ॥ విషమే జతజా గణా గురూ - ఉపే
న్ద్రవజ్రా - సమే తజా గణా గురూ ఇన్ద్రవజ్రా చ యది విషమయోర్భవతాం ఏ
షా విపరీతపూర్వా విపరీతాఖ్యానికేత్యర్థః ॥ ౮ ॥ కథాం సమాకర్ణ్య ...
రే, రాఖ్యానికాం తాం విపరీతపూర్వామ్ ॥ మహర్షిణా ప్రోక్తాం ...

---

౪౪ ... బోధే ॥ కాళిదాసః ॥ ఆఖ్యానికా పా, ... ప్రథమతృతీయా పాదౌ ఉపేంద్రవ
జ్రా చరణద్వయ పరస్తాత్ । ఇంద్రవజ్రా చరణా న్యయాన్యే మహర్షిణా ప్రోక్తాం విపరీ
తపూర్వా... ... ... *

స్యాని వక్షితపూర్వాణి పింఆఖ్యాని కావిహరితాఖ్యాని కేశ్యర్థః ॥ ౮ ॥ సయుగాత్స
లఘూవిష మెగురు । యుజి నభౌ చ భరౌ హరిణప్లుతేతి ॥ విషమే సయుగాత్ నగణ
ద్వయాత్పరం సలఘూ నగణ లఘూ గురుశ్చ. యుజి పాదే నగణభగణౌ భగణరగణౌ చ
యది తర్హి హరిణప్లుతా నామ వృత్తం భవతి ॥ ౯ ॥ అయుజి ననరలా గురుస్సమే । తద
పరవక్త్రమిదం నజౌ జరావితి ॥ అయుజి పాదే నగణద్వయ రగణలఘవః గురుశ్చ - స
మే పాదే నగణ జగణౌ జగణ రగణౌ చ యత్ర తదిదం అపరవక్త్రం నామ వృత్తం భవతి.
అస్యాపి వైతాలీయతః గణవిన్యాస నియమవత్త్వయా భేదః ॥ ౧౦ ॥ అయుజి నయుగ
రేఫతో యకారో । యుజి చ నజౌ జరగాశ్చ పుష్పితాగ్రేతి ॥ అయుజి పాదే నగణద్వ

పూర్వాః ॥ ౮ ॥ సయుగం సలఘూ విషమే గురుర్యు-
గ్యుజి నభౌ చ భరౌ హరిణప్లుతా ॥ ౯ ॥ అయుజి తు ననరాలగా
సమే, తదపరవక్త్రమిదం నజౌ జరౌ ॥ ౧౦ ॥ అయు

త్ర స్నోదఆసీద్ధరిమాయగ్నౌ వ ॥ ౮ ॥ సయుగం సలఘూ విషమే గురు । యుజి నభౌ చ
భరౌ హరిణప్లుతేతి । విషమే సగణత్రయం లఘుగురూ - సమే నభభరాగణా యది హ
రిణప్లుతా వృత్తమ్ - ఏకాదశ ద్వాదశాక్షరౌ పాదౌ - తయోర్ద్వితీయే ప్రథమవిలంబిత
వృత్తం ॥ ఉ ॥ తనయేన కథం తర శేతే జే, ప్రసవకోమళకాంతిమతో మమ । విష
మాశ్చ సునావన భూమయః, ౧వరి గతాస్సు స్వర హేవా హరిణప్లుతాః ॥ వృగి ప్రతి
త్రస్త హరిణో క్తిః ప్రసవకోమళా పుష్పవృష్టా - సునావరిగతాః శర్ధా హరిణప్లు
తాః మృగప్లవనా హరాః స్ఫురిత్యన్వయః ॥ ౯ ॥ అయుజి తు ననరాలగా సమే । తదప
రవక్త్రమిదం నజౌ జరావితి ॥ అయుజి విషమే పాదే నగణద్వయం రగణో లఘుగురూ
చ - సమే తు నగణో జగణద్వయం రగణశ్చ యది తత్ అపరవక్త్రం నామ వృత్తమ్ ॥ ఉ ॥
ప్రథమకే వదనం దహేత్కథో, తదపరవక్త్రమిదం జహీలితం । కూఖమపి ఘనర
వ్యథాగ్రహో, త్తిష్ఠతి కమిత్యవదత్ప్రపింగిపాః ॥ కపింహనూమంతం - రిపోః రావ
ణస్య ॥ ౧౦ ॥ అయ జినయుగ రేఫలో యకారో । యుజి చ నజౌ జరగాశ్చ పుష్పితా

ప్రశ్న ప్రథమాంతరమాద్యక్షత్రితయం, ద్రుతతశ విలంబిత కచ్ఛ చ పాదయోః
అపి చైవ ... మలేక్షణే, భవతి ౦దగసా హరిణప్లుతా- ... *।

యంచ రేఫో రగణశ్చ నయుగరేఫో తాభ్యాం తతః పరం యకారః యగణః నవరయగణాః - యుజి సమే పాదే నజౌ నగణజగణౌ చ జరగాః జగణరగణౌ గురుశ్చ యది తర్హి పుష్పితాగ్రా నామ వృత్తమ్ - ఔపచ్ఛందసికస్యాస్య చ వృత్తస్య గణనియమేన భేదః (గాగ్యః || అయుజి నయుగేతి || అయుజి పాదే నగణద్వయం రగణో యగణశ్చ యుజి తు నగణో జగణద్వయం రగణో గురుశ్చ తద్వృత్తం పుష్పితాగ్రా నామ - తదేవమస్మిన్నధ్యాయే దశ వృత్తాన్యుక్తాని - ఇహానుక్తాన్యప్యర్ధసమవృత్తాని యథా ప్రయోగం ద్రష్టవ్యాని - తత్ర వరాహమిహిరేణ - రజగా విషమే పాదే సమే తు జరలగా ఇత్యేవం రూపం కించిద్వృత్తం ప్రయుక్తం || శ్లో || క్రూరసంయుతశ్శశీ | స్మరాంత్యవృత్త్యలగ్నగః || కంటకాద్వహిశ్శుభై | రవీక్షితశ్చ మృత్యవ ఇతి - ఏవమన్యదపి) ౧౧ || ఉక్తవృత్తయోరాభేదమాహ || వదంత్యపరవక్త్రాఖ్యం వైతాళీయం విపశ్చితః | పుష్పితాగ్రాభిధం కేచిదౌపచ్ఛందసికం తథేతి || అస్యాయమర్థః ద్వితీయాధ్యాయే దర్శితయోః షడ్విషమేఽష్టౌ సమే కలాః || పర్యంతే ర్యౌ తథైవ శేషం || ఇత్యనయోర్వృత్తయోః అపరవక్త్రమితి చ పుష్పితాగ్రేతి చ నామనీ భవతః - ఏతచ్చతుర్థాధ్యాయోక్తయోః అయుజి ననరలా || అయుజ నయుగరేఫత|| ఇత్యనయోర్వృత్తయోః వైతాళీయమితి చ ఔపచ్ఛందసికమితి చ నామనీ భవత ఇత్యేవం సంజ్ఞావ్యత్యాసం కేచిద్విపశ్చితః అంగీకుర్వంతీతి (గాగ్యః || అథాత్ర వృత్తసజాత్ర ప్రదర్శనార్థమాహ || వదంత్యపరేతి || విపాజ్ఞానాంతశ్చిన్వంతీతి విపశ్చితః విద్వాంసః తే అపరవక్త్రాఖ్యం వృత్తం వైతాళీయం వదంతి - వైతాళీయమంతర్భూతం వదంతీత్యర్థః తథా ఏవం పుష్పితాగ్రాభిధం వృత్తం ఔపచ్ఛందసికేఽన్త

జినయుగరేఫతో యకారో, యుజి చ నజౌ జరగా
శ్చ పుష్పితాగ్రా || ౧౧ || వదన్త్యపరవక్త్రాఖ్యం

గ్రేతి || అయుజి విషమే ననరయగణా యుజి సమే తు నజజరగణా గురుశ్చ పుష్పితాగ్రా - ద్వాదశత్రయోదశాక్షరౌ పాదౌ || ఉ || అథ సమురజిదనితల్పప్రియాభి ౨ ర్మదనమదాన్వితగాత్రమంథరాభిః || ఉపవనమభిగమ్య పుష్పితాగ్రం సులలితమాపరసాలవృతువాటీమ్ || మంథరాభిః మందగామినీభిః - సులలితం అతిసుందరం || ౧౨ || వదంత్యపరవక్త్రాఖ్యం వైతాళీయం విపశ్చిత ఇతి || [illegible]

[illegible] తి - ప్రథమే [illegible] తృతీయే [illegible] త్ ప్రాహ - భ [illegible] చ పాదే [illegible] - [illegible] యుఙ్మ [illegible] - అజరాన్తి [illegible] తే తి - లఘు [illegible] త్ దర [illegible] త్వాత్ ఉ [illegible] దవిరి [illegible] ణాం అంత [illegible] వ [illegible] మా [illegible] ణాం। అథ [illegible] ॥ [illegible] ॥ ఇతి - చపలావక్త్ర [illegible] రతి [illegible] ॥ పద్యం [illegible] ॥ [illegible]

[illegible] ॥ [illegible] జ [illegible] ॥ ఇతి - [illegible] యథా [illegible] ౧౧ ॥ [illegible] జౌ [illegible] ॥ అయుజి [illegible] జగణౌ [illegible] సమే [illegible] జ గణౌ [illegible] గురుశ్చ [illegible]

> [illegible] శ్రియం విపశ్చితః, పుష్పితాగ్రాభిధం కవిచిదాపచ్ఛందసికంతథా ॥ ౧౨ ॥ విషమే ససజా
> గురూ సమే చే, స్సభరా యశ్చ వసంతమాలికా స్యాత్ ॥ ౧౩ ॥ విషమే ససజా గురుస్సమే, స్సభరాశ్చ పుష్పకమాలి

[illegible] శ్రియః [illegible] అపరవక్త్రాభిధం విపశ్చితో వదంతి ॥ పుష్పితాగ్రాభిధం [illegible] ఛందసికం తథేతి ॥ [illegible] ॥ ౧౨ ॥ విషమే ససజా గురూ సమే చేత్ సభరా యశ్చ వసంతమాలికా స్యాత్ ఇతి ॥ అయుజి సగణౌ జగణో [illegible] భగణో యగణశ్చ [illegible] వసంతమాలికా - [illegible] ॥ ఉ ॥ [illegible] ॥ [illegible] వసంతమాలికా [illegible] ॥ ౧౩ ॥ విషమే ససజా గురుస్సమే స్సభరాశ్చ పుష్పకమాలికా [illegible] ॥ విషమే సగణద్వయం జగణో గురుశ్చ - సమే [illegible] గురూ [illegible] పుష్పకమాలికా [illegible] ॥ ఉ ॥ [illegible] మణిజాలమనో [illegible]

తథా ఇయం పరావతీనామవృత్తం భవతి । రౌ జౌ రౌ గురుశ్చ పరావతీయాన్యత్ । [illegible]
న్ పఠన్తి । తథా ఇయ యుక్ యువతివ్యా [illegible] పరాడ [illegible] రామతిభ [illegible] నామ
స్యాదితి స్పష్టార్థః । అత్ర [illegible] యుజ్ [illegible] జరజరగణాస్తు [illegible]
[illegible] దేవన స్యాత్ అతశ్చ [illegible] ప్రకృతి ప్రత్యయ [illegible]
రనచహూలవ్యాస్పష్టదుష్కృతి । [illegible]
త్ । [illegible] ॥౧౫॥ ఇతి శ్రీ [illegible]
న శ్రీ [illegible]
చతుర్థోఽధ్యాయః ॥

కౌ లగౌ ॥౧౪॥ స్యాదయుక్కె రజౌ రజౌ సమేతు, జ
రౌ జరౌ గురుయుతా పరావతీయమ్ ॥ ౧౫ ॥
ఇతి శ్రీకేదారకృతే వృత్తరత్నాకరే చతుర్థో
ఽధ్యాయః

భూషణాం, [illegible] మాలికాం ప్రభామ్ ॥ ౧౪ ॥ స్యాదయుక్కె రజౌ రజౌ
సమేత । జరౌ జరౌ గురుయుతా పరావతీయమితి ॥ అయుక్కె విషమే పాదే రజౌ [illegible]
రజగ జగణాః [illegible] సమేతు [illegible] జరౌ జరౌ గురుశ్చ యది తదా పరావతీనామ వృ
త్తం స్యాత్ । ఆద్యతృతీయపాదయోః ప్రథమతృతీయౌ రగణౌ । ద్వితీయచతుర్థౌ జగణౌ ।
ద్వితీయచతుర్థపాదయోః ప్రథమతృతీయౌ జగణౌ । ద్వితీయచతుర్థౌ రగణౌ [illegible]
[illegible] ॥ మాధవో న చాగమత్ [illegible]
[illegible] ప్రమాన [illegible] । తన్మ [illegible]
వతీత్వయా [illegible] పరావతీ పరాధినా ॥ ౧౫ ॥ ఇతి శ్రీనారాయణ
పురోహితవిరచితే [illegible] వృత్తరత్నాకరవ్యాఖ్యానే చతుర్థోఽధ్యాయః ॥

శ్రీలక్ష్మీనృసింహాయనమః

సవ్యాఖ్యానేవృత్తరత్నాకరేపఞ్చమోఽధ్యాయః

విషమవృత్తేపదచతురూర్ధ్వప్రకరణం.

అథవిషమవృత్తానాంలక్షణముచ్యతే ॥ ॥ ముఖపాదోఽష్టభిర్వర్ణైర్గ । పరస్తస్మాన్మకరాలయైర్గక్రమాద్వృద్ధైః ॥ సతతంయస్యవిచిత్రైర్గపాదైస్సమ్పన్నసౌందర్యమ్ । తదుదితమమలమతిభిర్గపదచతురూర్ధ్వాభిధంవృత్తమితి ॥ యస్యవృత్తస్యముఖపాదః ప్రథమపాదః అష్టభిర్వర్ణైర్యుక్తోభవతి అస్మాత్ ప్రథమపాదాత్ పరే పాదాః ద్వితీయతృతీయచతుర్థాః మకరాలయైః సముద్రైశ్చతుర్భిర్వర్ణైః క్రమాత్ పర్యాయేణవృద్ధాః వర్ధితాభవంతి- ద్వితీయఃపాదో ద్వాదశాక్షరః తృతీయష్షోడశాక్షరః చతుర్థో వింశత్యక్షరః- తైః విచిత్రైర్గపాదైః సతతంనిత్యంసమ్పన్నసౌందర్యం ప్రాప్తశోభమార్యంతత్ వృత్తం అమలమతిభిః పండితైః పదచతురూర్ధ్వాభిధం ఉదితం ఉక్తమ్ తదభిహితమమలధీభిరితికేచిత్పఠంతి (గాఙ్గా ॥ అథపఞ్చమోనాధ్యాయేన విషమవృత్తానిలక్ష్యంతేఽత్ర సర్వాణిలక్షణానిశ్లోకరూపాణి- తత్ర పదచతురూ

ముఖపాదోఽష్టభిర్వర్ణైర్గ, పరస్తస్మాన్మకరా
లయైర్గక్రమాద్వృద్ధైః । సతతంయస్యవిచిత్రైః

అథవిషమవృత్తానాంపాదచతుష్టయేపిభేదాత్ శ్లోకేనలక్షణంకథయతి భిన్నచ్ఛందస్కానాంవృత్తానామేకస్మిన్పద్యేప్రవృత్తిర్విషమవృత్తత్వం- పరస్పరసాదృశ్యహానిరితియావత్ ॥ ముఖపాదోష్టభిర్వర్ణైరితి ॥ ముఖపాదః ప్రథమపాదః అష్టభిః పరస్తస్మాత్పరత్ర మకరాలయైశ్చతుర్భిః క్రమాద్వృద్ధైరధికైర్వర్ణైః ద్వితీయోద్వాదశభిః తృతీయష్షోడశభిః చతుర్థో వింశత్యాయస్యభవతితత్ పదచతురూర్ధ్వంనామవృత్తం- ఏతేషుపాదేష్వంత్యావర్ణా ఊర్ధ్వంపదద్వయవర్ధితాభవంతి

ఖ్యాయా లక్షణమాహ॥ ముఖపాద ఇతి॥ ముఖపాదః ప్రథమః పాదః అష్టాక్షరః పరస్మా
త్ యస్మాత్ త్రయః పాదాః తైమకరాలయైః చతుర్భిః అధికైః క్రమాత్ వృద్ధైః భవన్తి తథా
చ ద్వాదశాక్షరో ద్వితీయః పాదః షోడశాక్షరస్తృతీయః వింశత్యక్షరశ్చతుర్థః విరచి
చిత్తైః ౪ పాదైః యస్య సతతం సౌందర్యం సంపన్నం తదగ్ర్యైః ముని ధీరైః పదచ
తురూర్ధ్వనామధేయమభిహితమ్) ౧ ॥ ప్రథమముదితవృత్తైః విరచితవిషమచరణాని॥
సకలలఘుని గురుయుగళనిధనఆజా । విధృతరుచిరపదవితతియతిరితి భవేదాపీడ ఇతి॥
విషమా అన్యోన్యాసమానలక్షణాశ్చ తే చరణాస్తే విషమచరణాః విరచితాశ్చ తే
విషమచరణాశ్చేతి విరచితవిషమచరణాః తాన్ భజతీతి విషమచరణభాక్ తస్మిన్ - ప్రథ
మముదితవృత్తే ప్రథమం పూర్వం ఉదితే కథితే వృత్తే చతురూర్ధ్వనామకే సకలలఘుని
సర్వలఘుమతి చ గురుయుగళనిధనే గురుయుగళం గుర్వక్షరద్వయం నిధనం అవసానం
యస్య తత్తస్మిన్ సతి రుచిరపదవితతిశ్చ యతిః సర్వపాదాంతయతిశ్చ రుచిరపదవిత
తియతీ విధృతే రుచిరపదవితతియతీ యేన విషమవృత్తవిశేషేణ సః విధృతరుచిరపదవిత
తియతిః ... ఆపీడః ఆపీడ ఇతి నామ్నా ... భవతి యస్య
వృత్తవిశేషస్య ప్రథమే పాదే ఆదితః అష్టౌ లఘవః అనంతరం ద్వౌ గురూ చ ద్వితీయే పాదే ద
శలఘవః ద్వౌ గురూ చ తృతీయే పాదే చతుర్దశ లఘవః గురుద్వయం చ చతుర్థే పాదే
అష్టాదశలఘవో ద్వౌ గురూ చ సర్వపాదానామంతే యతినియమశ్చ స ఆపీడో నామ భ
వతి- పదచతురూర్ధ్వస్య వర్ణసంఖ్యానియమ ఏవ న గురులఘునియమః ఆపీడస్య తు వ
ర్ణసంఖ్యానియమశ్చ గురులఘునియమశ్చేత్యనయోర్భేదః - గురుకయుగళనిధన ఇ

పాదైః సంపన్నం సౌందర్యం తదుదితమమల
మతిభిః పదచతురూర్ధ్వమిదం వృత్తమ్॥
౧ ॥ ప్రథమముదితవృత్తే, విరచితవిష

తి తథాభిహితత్వాత్॥ ఉదాహరణం॥ ప్రథమతః కృతే పాదే । ... నవక
... పరం యుక్తః॥ క్రమశో యాతి నరాణాం ... ఆదినైః ... । ప
దవిరలిమిహ ... చతురూర్ధ్వం గతే ... కేళిఆద యుగే - క్రమ
శః యథా న ... త్రేతాద్వాపర ... యుగే ... పాదన్యాసః ... -
దేవ్యం ... చతుర్వ్యూహమ్ ॥ ౧ ॥ ప్రథమమితి ॥ ఉదితవృత్తే పూర్వో

హంకలికాప్రజా। వినృతలలితపదంతతియతిరిహభవతిపీడ ఇతి కేచిత్ స్ఫురస్తి శబ్దా గురుకయో
ర్గళిందః ఇతి విశేషా రాజానాన్తి ప్యవశాచ్చ చరణానాం పాదానాం ఆపీడో. సహా
వినాడవనిష్ఠాస్పర్ధే ప్యశానాం లఘువస్సు గురిగమ్యుత ఇతి చాపేక్షేయ మ్(నాగ్యత॥ అథా
స్యాలక్షణమవిశేషాన్నామవిశేషమాహ ॥ ప్రగమనాదితి॥ విరచితవిషమేత్యుచ్యత
భాజి ప్రథమముదితేపదచతురూర్ధ్వాఖ్యే వృత్తే పాదిసకలలఘుత్వం గురు యుగళ
నిధనబాహ్యం చ భవతి గురుయుగళం పాదాన్తవాక్యస్య తత్ గురుయుగళ నిధనధా
కేతథా చ ప్రతిపాదస మిమాత్రకదక్షణావ్యతిరిక్తానిసర్వాణి లఘూని సంఘ్నం బాపవి-
తస్యావృత్తం తేతరదుచిరపదవితతి యతిః పీడానామమాపని ౨॥ ప్రథమమితరచరణ సమా
త॥ శ్రయతి కలితల్పు॥ ఇతరదితరజనితమపి యది తురీయం చరణయుగళకమపి కృత
మపరమితి కలికాస్యాత్ ఇతి॥ ప్రథమం తురీయం చరణం తురీయాచశ్లోకస్య చతుర్థపాదా
యత్వాత్ శ్లోకస్య చతుర్థాంశస్యపాదత్వేన పరిభాషితత్వాత్ తురీయమితి పాదాభి
ప్రాయేణోక్తం - చతుర్థాత్ పూర్వభాగే చ ప్రథమం చ రాగలాపక్లం యయ
దుక్తం - చతురశ్చ యథా వాద సకలాస్పదమితి తత్ ప్రథమం తురీయం ప్రథమచ
రణం ఇతరచరణసముత్థం పదచతురూర్ధ్వస్య ద్వితీయపాదజాతం లక్ష్మలక్షణం
శ్రయతి ఇతరత్ ద్వితీయచరణం ఇతరజనితం ప్రథమపాదభవం లక్ష్మ శ్రయతి - అపి
అపరంచరణయుగళం తృతీయచతుర్థపాదద్వయం అవికృతం అన్యథా అకృతం పద

మచరణభాజి। సకలలఘు నిగురుయుగ
ళనిధనయుక్తే, వినిహితరుచిరపదవిత
తియతిరిహ భవతి పీడా॥ ౨॥ ప్రథమమి
తరచరణసముత్థం, శ్రయతి జగతిల

క్తపదచతురూర్ధ్వే గురుయుగళంనిధనే పాదానాం తేయుక్తం సహితం యస్య త
స్మిన్ సకలలఘుని పరిశిష్టసర్వలఘుకే చ సతి ఇహ ప్రకరణే పీడానామవృత్తం భవ
తి- అత్ర నవేలఘువర్ణం ద్వౌ గురూ చేతి విశేషః॥ ఉ॥ సకలమనుజమిత్రే,
సుధియి సతాం దురితకరణా॥ శరధి ముషహభవవిరచితకిలచాపత్, పునరపియమన
దనభువివిధవిరచిత పీడా॥ ౨॥ ప్రథమమితరే॥ ...త్రివిగ్గపాదైర్గ్ర
పూర్వార్ధస్యలక్షణం - ప్రథమద్వితీయౌ విపరీతావేకలికానామ॥ ఉ॥ మల

చతురూర్ధ్వాన్ ... త్ప్రవణాన్ ... కమపి యది భవతి తదా జగతి కలికా నామవృత్తం ప్ర
సిద్ధం స్యాత్ ... ఏతదుక్తం భవతి ... కాలికా ప్రసమపాదావ్యాం ... పరస్పరం యోగే ...
... ప్రత్యక్షరం ... తివలయ ... ప్రత్యక్షరమితి ... అప్రాప్త ... పాదానాం ... ంతి
... వస్తో ... గురూ అన్యేలఘవ ... లక్ష్యవశాన్ ... ... ॥ అహాన్యేనాన్య
త్ర ... వ్యాకృత ... ॥ ప్రథమ ... ॥ ప్రథమ ...
తర చరణ ... లక్ష్య ... యతి ... ద్వితీయ ... చ

రణయుగళకమిత్యుక్తం ... తత్ర ద్వితీయస్య ... వ ప్రదత్త ... యమ
థ ప్రథమపాదో ద్వితీయ చరణ భవం లక్ష్య ప్రతిపద్యతే ఇతరత్ ద్వితీయమపి ఇతర
జం ప్రథమమేవ భవం లక్ష్మ భజతి ఏవం పూర్వం చరణయుగళకం వికృతం భవతి అపరం తు
చరణయుగళకం అవికృతం యది భవతి సా కలికా నామ) ౩ ॥ ... చరణగతమనుభ
వతి చతుర్థీయం । ద్విగురు ... కలచరణాంతా ॥ చరణ ... । ప్రకృత్యైవ ప
రమఖిలమపి యది భవతి లవలీ నామ ॥ తృతీయస్య చరణస్య ... చరణగతం ... చతురూ
ర్ధ్వాన్యస్య ప్రథమపాదస్య లక్ష్మ ... భవతి ... భజతి ... చరణే ప్రకృతి ... తం
తుర్ణాం పద చతురూర్ధ్వాన్యస్య ప్రథమచరణస్య లక్ష్మ భవతి అపరమఖిలమపి పాదద్వ

యమపి ప్రకృతమేవ ప్రస్తుతమేవ ... చతురూర్ధ్వాన్ ... మేవ లక్ష్మ భవతి - యదన్య
వంత ... ద్విగురు ... సకలచరణాంతాః సాప్య ... తత్ ... ప్ర
సిద్ధా - ... పి గురూ ... దన్యే ... లఘవ ఇతి ... ఏవం ...
... ప్రథమః పాదః షోడశాక్షరః ద్వితీయో ద్వాదశాక్షరః తృతీయః ... చతు
ర్థో వింశత్యక్షరః ... పాదానాం ... గురూ అన్యే ... లఘవ ఇతి - యథా

తత్ర । ఇతరదితరథ ఇతమపి యది భజేత, చరణ
యుగళకమవికృతమపరమితి కలికానాం ॥ ౩ ॥ ...
ఖి చరణగతమనుభవతి చతుర్థీయం, ద్విగు ...

... శిఖర ... , మరుద ... బాలః । ...
... అఖిలమఖి ... భవతి చ ... దికలికా ... ॥ ౩ ॥ ... ॥ అ ప్ర ప్ర ...
దల ... త్రితయే - తృతీయపాదలక్షణం ప్రథమే - అన్యత్సర్వం ప్ర ...
లీనామ ॥ ఉ ॥ మలయపవనసువిచలితలలితశాఖాం, మధు ... యళలిత ... భల

భవతి లవలీయతి పేశ [illegible] గంభీర రాలవలీనామ [illegible] ॥ అథాపరంవృత్త

మాహ॥ ముఖ [illegible] గణ [illegible] ॥ అత్ర [illegible] షణలరరితరజనితమపి భజతిత్వ నవతర్ణంతేత

దియమధర్తా [illegible] చటణం ముఖచరణగలితలక్ష్మ సమభవతి ఇతరత్ ముఖచరణమపి

ఇతరజంత త్రియపాదజ లఘు భజలి [illegible] అర్ధల్లక్షణం అఖిలమ నిక్షృతం పూర్వోక్త

మేవవిషం [illegible] చరణా [illegible] యద్వృత్తం నాలవలీ) ౭ ॥ ప్ర

థమమధివ [illegible] చరణపదమవసితి గురుయుగాన్త అపరముపరితన

సమమితి [illegible] ॥ త్రితయమమృతధారా ఇతి ॥ ప్రథమం తుర్యం ప్రథ

మచరణ [illegible] ర్ద్వాత్వారణాధి [illegible] యుక్త్యయశ్చ [illegible] చరమచరణ

పదం అంతి [illegible] ం పద [illegible] చరత్వం పదం వ్యవసితి తా ణ స్థానల

[illegible] అధిక సతి అధితిష్ఠతి అపరం పా [illegible] త్రితయం ఉపరి

తన సమం వర్ణసంఖ్యయా పద చతురూర్ధ్వ [illegible] యది భవతి హోర్ణ అవసితా

[illegible] గురుయుగాన్తా [illegible] అవసితే గురుయుగాన్తా [illegible] నామ్నా

అమృతధారా [illegible] భవతి ॥ అత్ర [illegible] గురు యమం [illegible] లఘు [illegible]

[illegible] అమృతధారా [illegible] ప్రథమ [illegible] దశాక్షర [illegible] దశాక్షర [illegible]

[illegible]

[illegible] ॥ చరమచరణపదమితి ॥ పద్యాత్రే

గమ్యతే [illegible] లక్షణం [illegible] ప్రథమపాద [illegible] అన్యత్ [illegible]

[illegible] అవసితే గురు [illegible] ప్రథమం చరణం అధివసతి ఇతరత్ చరమచ

రణమపి ప్రథమజ [illegible] ద్వితీయ తృతీయం [illegible]

[illegible] ర్ధ్వప్రకర

యాతనకలచరణాన్తా। చరణమిహహి లక్ష్మ,
ప్రకృతమపరమఖిలమపి యది భవతి లవలీ సా॥౭
ప్రథమమధివసతి యది రచిరతమచరమపా

ష్మే౦। అకలయనథకాంతా వనభువి మధుపగణ రవ [illegible] దిశిలవలీ సా॥ లవలీలతా

౭॥ ప్రథమమధివసతీతి ॥ అత్ర చతుర్థలక్షణం ప్రథమ ఇతి శేషః అన్యేషాం యథా

[illegible] అమృతధారానామ ॥ ౮॥ అజ [illegible] మఖిలగుణమమిత గుణగణమమరనా

శేషంచవృత్తాన్యుక్తాని-తత్ర (త్రా) ౯౮౦ శీతుత్తరమిత్యురాణాంశకత్రయాయ (స
మహాది) ౫॥ * * * * * ఇతిపదచతురూర్ధ్వప్రకరణమ్ - * * * * *
సజసాదిమే సలఘుకౌచ । నసజగురుకాణ్యథోద్గతా॥ త్ర్యఙ్ఘ్రిగతభనజలాగయుతా
తా।స్సజసాజగౌచరమఏకతస్సరేదితి ॥ ఆదిమేప్రథమేపాదే-సజ స సాజగణ
శ్చ-సజసంజ్ఞా దైవేకవద్భావోనపుంసకలింగత్వంచ-సలఘుకౌచ-సగణౌలఘూచ-అథా
నంతరంప్రథమపాదాదితిలభ్యతే ద్వితీయేపాదే ఇత్యర్థః-నసజగురుకాః-నగణసగ
ణజగణగురవః- త్ర్యఙ్ఘ్రిగంచనజలాంత్ర్యఙ్ఘ్రియేపాద (ప్రా) ప్తభగణనగణజగణలఘు
వఃగయుతాఃగురుయుతాయు-చ-మేచతుర్థేపాదే సజసాః-సగణజగణసగణాఃజగౌ
జగణగురూచఏకతః పఠేత్ అర్ధద్వయమప్యేకీకృత్యోచ్చారయేత్ యథాపూర్వా
ర్ధముత్తరార్ధంచఅన్యశ్లోకానాంపృథగవతిష్ఠతే నేహతథేత్యర్థః-ఉక్తంచజయదే
వేన-తరసావితాసజసలెప్పిల-రసౌవెగనఉదితా ఉచ్చారితా - అర్ధద్వయమప్య
విరామేణఏకీకృత్యోచ్చారితేత్యర్థః- ఏవంచ సతిఉద్గతానామవృత్తంభవతి (గా
గ్యా॥అథోద్గతాయాలక్షణమాహ। సజసాదిమఇతి॥ఆదిమేపాదేసజసేత్యేతేత్రయో
గణాఃసలఘుకాశ్చలఘునాసహితాశ్చభవంతి అథఅనంతరఃపాదఃనసజగురుకైర్భ
వతి-త్ర్యఙ్ఘ్రిః తృతీయఃపాదః తద్యుతాఃతదన్వితాఃభనజలాఃగురుసహితాభనజాగ
ణాలఘుగురూచత్ర్యఙ్ఘ్రిగపాదఇతియావత్-అపశిష్టైత్యేకతఃపస్మిన్ చరణే సజసా

దో, శ్చ వసితిగురుయుగ్మా। అపరమఖిలమపరి
తనసమమతీవ్యలిఖితపదచయమమృతధారా॥౫॥

❁ఇతిపదచతురూర్ధ్వప్రకరణమ్❁

సజసాదిమే సలఘుకాశ్చ, నసజగురుకైరథోద్గ
తా। త్ర్యఙ్ఘ్రిగతభనజలాగయుతా, సజసాజ

గౌ, ప్రశమాకరిపువగ। బజసజవనజనిహనసమధారి, శవతిహస తమ
మృతధారా॥౫॥***ఇతిపదచతురూర్ధ్వప్రకరణమ్*****ఉద్గతాలక్ష
ణమ్ సామాన్యేనకథయతి॥సజసాదిమే సలఘుకాశ్చేతి॥ఆదిమే జసా ఘు
తీయేనసజా।గురుశ్చ-తృతీయేభనజాలఘుగురూశ్చ-ఏకతశ్చరణే చతుర్థే సజసా

జగౌ స్యాతాం లక్షణానాం వృత్తానాం చరణే తద్వృత్తముద్గతానామ) ౧ ॥ చరణత్ర
యం భజతి లక్ష్మ । యది సకలముద్గతాగతం ॥ రౌ భగౌ భవత
సౌరభకం । చరణే యదీహ భవతస్తృతీయకే ఇతి ॥ చరణత్ర
యం ప్రథమద్వితీయచతుర్థపాదానాం త్రయం ఉద్గతాగతముద్గతాయాః ప్రథమ
ద్వితీయచతుర్థపాదస్థం లక్ష్మ లక్షణం భజతి యది తృతీయకే పాదే సౌరగణ నగణౌ
భగౌ భగణగురూ చ యది భవతః తదా సౌరభకం నామ వృత్తం ఇహ జగతి ప్రసిద్ధం భ
వతి । అత్ర తృతీయక ఇత్యాదీనాం తృతీయపాదగణవిశేషోపదేశాచ్చరణత్రయమిత్య
నేన ప్రథమద్వితీయచతుర్థపాదానాం గ్రహణమితి గమ్యతే (గాఽస్మై ॥ అథాస్యైవ
వృత్తస్య తృతీయపాదవికారాద్వృత్తద్వయమాహ ॥ చరణత్రయం భజతి ॥ తృతీయ
చరణే నభజగురుభిః లలితం ॥ చరణత్రయం యది సకలముద్గతాగతం లక్ష్మ భజతి
తృతీయకే చరణే సనభగణా గురుశ్చ యది తల్లలితం నామ వృత్తం) ౨ ॥ నయుగం
సకారయుగళంచ । భజతి చరణం తృతీయకం ॥ తదుదితమురుమతిభిర్లలితం । యదిశేష
మస్య ఖలు పూర్వతుల్యకమితి ॥ తృతీయకం చరణం నయుగం నగణద్వయం సకారయుగ
ళంచ సగణద్వయంచ భజతి యది తత్ ఉరుమతిభిః ప్రౌఢధీభిః లలితం నామ వృత్తం ఉ
దితం ఖలు శేషం చరణత్రయమస్య తృతీయపాదస్య లక్షణముక్తం అస్మాత్ అపి వాదాగకీ
ర్త్యుద్గతా ఇత్యర్థః అత్ర అస్య లలితస్య శేషం ప్రథమద్వితీయచతుర్థానాం పాదానాం
త్రయం పూర్వతుల్యకం పూర్వస్యోద్గతావృత్తస్య సమం స్యాదితి ॥ నయుగం సకార

గౌ చరణ ఏకతస్స పరేత్ ॥౧॥ చరణత్రయం భ
జతి లక్ష్మ, యది సకలముద్గతాగతమ్ । రౌ భగౌ
భవతి సౌరభకం, చరణే యదీహ భవతస్తృతీ
యకే ॥౨॥ నయుగం సకారయుగళంచ, భవతి
చరణే తృతీయకే । తదుదితమురుమతిభిర్లలి

తం యదుద్గతేత్యర్థః — చరమ ఏకతః పరేదితి చ పాఠః తదా చరమే అన్తిమే ॥ ఉ ॥ అ
రుణాధర జలధరే, సజరు దిరథోద్గతాబ్జవృక్ । నీలతరకుటిలకుంతలినీ, పరమాయు
స్సుభగా భవతాం తు దేవతా ॥౧॥ చరణత్రయం భజతి లక్ష్మ ॥ తృతీయచరణే సనభాగురు
శ్చేయం పూర్వవద్యది సౌరభకమ్ ॥ ఉ ॥ మలయాచలాత్ప్రపవనాయు, రభివతతభృంగ
మాలయా । క్షిప్రాగమకసౌరభకం, నిదధాతిచాత్ర వలితాంగనాళికః ॥ అగము వృ
త్తస్య వృత్తే [illegible] ॥ అత్రాపి వృత్తేయు విశేషః [illegible]

యుగళం చ భవతి పరతస్తృతీయకః ఇతి పాదతః - సౌరభకలలితం నామేదం లేన సామాన్య
లక్షణముపజీవ్య త్రయో పాదగాత్ర విశేష ఉక్తః ॥౩॥ * * * ఇత్యుద్గతా ప్రకరణమ్
* * * * మ్సౌ జ్సౌ భగౌ ప్రథమాఙ్ఘ్రిరేకతస్తు పృథగసత్ । త్రితయ సనజరగా
స్తథా ససౌ సః ॥ ద్వినపరికలితజయా । ప్రచుపితమిదముపస్థితపూర్వమితి ॥ మ్సౌ మగ
ణసగణౌ జ్సౌ జగణభగణౌ గౌ గురుద్వయం చ ప్రథమాఙ్ఘ్రిః ప్రథమః పాదః ఏకతః పృ
థగవతిష్ఠతే - అత్ర మగణాదివ్యతిరిక్తం పాదానామసాన్నా సీత్యభేదబుద్ధ్యా మ్సౌ జ్సౌ భ
గావేవ ప్రథమాఙ్ఘ్రిరిత్యుక్తం లక్షణవాక్యస్య లక్ష్యతోఽపపత్తయే - అన్యత్ త్రిత
యం ఉక్తప్రథమపాదాదితరత్ త్రయం ఏకతః పృథగవతిష్ఠతే - తే చ పాదాః కీదృశా
ఇత్యత ఆహ సనజరగాః సగణనగణజగణరగణగురవః ద్వితీయః పాద ఇతి శేషః - త
థా ససౌ సగణౌ సః సగణశ్చ తృతీయః పాదః - ద్వాభ్యాం నగణాభ్యాం పరికలితౌ సహితౌ జ
యా జగణయగణౌ ద్వినపరికలితజయాః ద్వౌ నగణౌ అనన్తరం జగణయగణౌ చేత్యర్థః
చతుర్థః పాద ఇతి శేషః - ఏవం చేదిదం వృత్తముపస్థితపూర్వం ఉపస్థితపదపూర్వకం
ప్రచుపితం భవతి ఉపస్థితప్రచుపితనామేత్యర్థః - ఏతదుక్తం భవతి ప్రథమపా
దే మసజభగణాశ్చ ద్వౌ గురూ చ - ద్వితీయే పాదే సనజరగణాశ్చ ఏకో గురుశ్చ తృతీ
యే పాదే ద్వౌ సగణౌ సగణశ్చ - చతుర్థే పాదే నగణద్వయజగణయగణాశ్చ యది భ
వన్తి తర్హి ఉపస్థితప్రచుపితం నామ వృత్తం భవతి - అసి న్యత్ తేయథా అన్యేషాం
కానాం అర్థానాం ప్రథమాన్తత్వేన సహ సంధిసమాసవశాద్ద్విత్వోచ్చారణం న లభతే అ
త్పదాత్ ప్రథమః పాదః ద్వితీయాదిపాద త్రితయేన సంధిసమాసవశాత్ ప్రగుణోచ్చార

తచ్చ యది శేషమస్య ఖలు పూర్వతుల్యకమ్ ॥౩॥

ఇత్యుద్గతా ప్రకరణమ్

మ్సౌ జ్సౌ గౌ ప్రథమాఙ్ఘ్రీ రేకతస్తు పృథక్ చాన్య,

దియం సగణద్వయం చేత్ ॥ ఉ ॥ మధుకైటభాసురవధేన ప్రశమితకరిపో గ్రహాపరాజగద
దమతిలలితాం సకలం దధతి ముదే స్తు భవతాం సుదేవతా ॥ ౩ ॥ * * * * * ఇత్యుద్గతా
ప్రకరణమ్ * * * * అథోపస్థిత ప్రచుపితలక్షణమాహ ॥ మ్సౌ జ్సౌ గౌ ప్రథమాఙ్ఘ్రి
రితి ॥ ప్రథమే పాదే మగణసగణజగణభగణా గురూ చ - ద్వితీయే సనజరాః గురుశ్చ - తృతీ
యే సగణౌ సగణశ్చ - చతుర్థే నగణత్రయం జగణయగణౌ చ యది ... ఉపస్థితప్రచుపి

ణంగనలఘు తెల్లిపితుక్తస్థగేవభవతీతి (గా. ౧౫) ॥ అథోపస్థితప్రచుపితం లక్షయతి ॥ మ్సా జ్భౌగావితి ॥ మగణసగణజగణభగణగురుద్వయం చ ప్రథమపాదః - వివంతస్సైవ్యత స్యలక్షణం ప్రాగుక్తం అనేనాప్రయోగాణాం పశ్చాత్ అన్యత పాదే [illegible] యం క్రమేణ నజరగాద్వితీయపాదం - నసౌనస విభి ॥ నగణత్రయం సగణ [illegible] యాద్ల పాదః - త్రినగణవి [illegible] లితౌ నగణత్రయపూర్వకౌ జగణయ నౌ చతుర్థే గ్గపాదః - తదిగంవ [illegible] ఉపస్థితశబ్దపూర్వకం ప్రచుపితముదితం ఉపస్థితప్రచుపితమితి యావత్) ౧ ॥ నౌ పాదే భత్తృతీయకే సనౌ నసయుక్తౌ । ప్రథమాంఘ్రికృతయతిః ప్రవర్ధమానమ్ ॥ త్రి తయ [illegible] పూర్వ [illegible] పతి । ప్రతత్తమతిగదితం ఖలు [illegible] తమితి ॥ తృతీయకే పాదే నౌ నగణౌ సనౌ సగణనగణౌ చ నసయుక్తౌ నగణ [illegible] తౌ భవతః - అపరం పాదత్రితయం [illegible] యది భవేత్ తర్హి - ప్రథమ [illegible] ప్రథమపాదే కృతా యతిర్యస్య తత్ ప్రథమాంఘ్రికృతయతి - ప్రవర్ధమానం నామ వృత్తం ఇహ జగతి ప్రతత [illegible] వృత్తజ్ఞైః గదితం కథితం ప్రతిపాదితం ఖలు - [illegible] ప్రవర్ధమానస్య ప్రథమే పాదే మగణసగణజగణభగణ గురుయుగళం చ స్యాత్ - ద్వితీయే [illegible] నగణజగణరగణ గురుశ్చ - తృతీయే నగణ ద్వయం సగణ నగణౌ [illegible] నగణశ్చ - చతుర్థే పాదే నగణద్వయం జగణ యగణౌ చ - అత్ర ప్రథమ [illegible] అన్యత్ర రూపి పాదా ఏకీకృత్య పరనీయా ఇతి (గా. ౧౬) ॥ అన్యదపి వృత్తం [illegible] నౌ పాదే ఇతి ॥ అథ [illegible] తృతీయకే పాదే నౌ సనౌ నసయుక్తౌ - ప్రథమద్వితీయౌ చతుర్థపంచమౌ చ నగణౌ - తృతీయశ్చ

ప్రతయం గసనజరగాస్తదా నసౌనసః । త్రినపరి
కలితజయా, ప్రచుపితమిదముదితముపస్థిత
పూర్వకమ్ ॥ ౧ ॥ నౌ పాదే భత్తృతీయకే సనౌ నసం
యుక్తౌ, ప్రథమాంఘ్రికృతయతి ప్రవర్ధమానా

తం [illegible] గాగాన్మలయన్యభూభృతో మృగాక్షీణాం [illegible] చలయన్మరుత్ [illegible] ప్రచుపితమధులవకఉపస్థితపూర్వః ॥ ప్రచుపితోభవతి ॥ ౧ ॥ నౌ పాదే తృతీయకే సనౌ నసంయుక్తావితి ॥ అత్రాయం విశేషః తృతీయపాదే నౌ నగణౌ సనౌ సగణనగణౌ నసంయు [illegible] గణసహితౌ - నగణద్వయం సగణో నగణ

ష్టౌకసగశౌ - అపరంపాదత్రితయమపిపూర్వవన్నిశమిహాభవతి - ప్రథమాంఘ్రి
కృతియాలిః ప్రథమపాదేషుటగమాత్రా పాహుల్యకవశ్లో ప్ర ంయుకథిఃవధా
మానమిలిగదితంఖలువృత్తిక్) ౨ ॥ అస్మిన్నేవతృతీయపాదకేతజరాస్సకగ,
ప్రథమేనవిరవిరామణాధ ప్రు వాలి॥తచ్చగదితాబ్బగతం ఏతమ్ । త్రయమపర
మపిపూర్వవత్సమంస్యాదితి॥వృత్తియెహదేతజరాఃతిగణజగణరగణాఃస్యుః అస్మిన్నేవ
పాదేప్రథమేఆద్యే అష్టరేఽకల యతిభవతి ఇపరంపాదానాం త్రయమపిపూ
ర్వవమంఉపస్థత ప్రచుపలసమంస్యాత ఆహిం॥తదపృత్తంపద్ధితి ఙ్ఞ నిలిం
శ్చవిరాడితశబ్దస్యాపరిస్థి ఃఅమణాఖం బ్రు వంచిన ఏక్కాప్తి జ్ఞాః-శ్చకవిరా
ణాంఇ॥పంనామవృత్తేఃభవతిత్యర్థః - ఏందుత్తంశగదిశుద్ధి - పాదాభస్య
ప్రథమపాదేముసజభగణాసురుయుగళంచభవంల ద్వితీయెననఇసగణాసుగుశ్చ శ
తృతీగుతెగణజగణరగణాఃఅస్మిన్నేవపాదే ప్రథమోనాతురేణయఃభ -వతి- చతు
ర్థానాంణద్వయజగణయుగబాః - ప్రథమల్గ పాదగ్ష్వకనియఃఅన్యేత్ర పాదాపి
పాదాపికీక్త్ర్పగనియాఃఇతి (గాగ్యః ॥ అధ-తైవ౬ ాంతరమాయా ॥అస్మి
న్నేవతృతీయకఇతి ॥ అస్మిన్నేవఉపస్థితప్రచుపితాన్వెప ంతృతీయకేపాదేచర

నస । త్రితయమపరమపి పూర్వవన్నిశమిహా,
ప్రతతమతిభిరితి గదితం ఖలు వృ త్తమ్ ॥ ౨ ॥ అస్మి
న్నేవతృతీయపాదకే తజౌరగస్స్యాద్గః, ప్రథమేచ
వింశతిగానసాభం వదంతి । తచ్ఛ్రృద్ధి గాఖ్యార
స్థితమ్, త్రయమపరమివమపి పూర్వవత్సమం

ద్వయంచ -ప్రథమాంఘ్రి కృతదలిప్రథమపాదేవిరతితయతిఃఇతిత్ ప్రథమా
నంవృత్తమ్।ఉ॥ పాదేమ గలఃఇస్సానవెహగానాదె, పుమత్తిరి ప్రకర
మాం ప్రకాశ సకలమపిపూర్వాము పెహిత, ప్రతత గవజ తిం ఖలు వృత్తమ్ ! ౩॥
అస్మిన్నేవ పాదే కాగచ్చ రిలి యేపాదెఏగణ ఏక చ్చ కవ్ర
థమెవణేయాలికిరివవిశేషఃచత్ర విరాడామిలా వృత్తం స్థానరభూ
త్తదాపుమన్నాకిక్ష్మి ఃకవిగాగణపులమాపకార్థపదధానా॥ ఉక్తన్నరిరాట్భ్య

కేతజరాస్యుః అపరంపాదత్రితయమపి యది పూర్వసమం స్యాత్. తృతీయే చ పా
దే పూర్వవద్విరతిః మాత్రా బాహుల్యం - శుద్ధవిరాట్త్వం [illegible]
తత్ తథోక్త శుద్ధవిరాట్ఋషభపూర్వం తద్వృత్తం ఋషభం వదన్తి [illegible]
భమిత్యర్థః) ౩ ॥ * * * * ఇత్యుపస్థితప్రచుపితప్రకరణమ్ * * * *
విషమాక్షరపాదత్వాత్ పాదైరసమంజసం దమకం ॥ యచ్ఛందో నోక్తమత్ర
గాథేతి తత్సూరిభిః ప్రోక్తమితి ॥ ఇయం చతుష్పదీ గాథా అస్యాః ప్రథమః
పాదః ప్ట్రాక్షరః - ద్వితీయో దశాక్షరః - తృతీయస్సప్తాక్షరః - చతుర్థో నవాక్
షరః - విషమాక్షరపాదత్వాత్ విషమాక్షరత్వాత్ విషమపాదత్వాచ్చ పాదైః క్రమ
భూతైః అసమంజసం అసదృశం యచ్ఛందో భవతి యచ్ఛాస్త్రచ్ఛందశ్శాస్త్రోక్తం
చ న భవతి తత్ సూరిభిః గాథేతి ప్రోక్తమ్ వృత్తాంతస్థం మాహ - ధర్మపదికే - ధర్మ
వత్ శాస్త్రేషు - అత్ర స్త్రీ తిథిహాసపురాణాదిషు గాథాత్వేన వివక్షితానాం
నవధర్మస్య ప్రతిపాద్యమానత్వాత్ - మహాభారతే శాంత్యాద్యవస్థాయాం యథా ॥
యుధిష్ఠిరో ధర్మమయో మహాద్రుమః స్కంధోऽర్జునో భీమసేనోऽస్య శాఖా ॥ మా
ద్రీసుతౌ పుష్పఫలే సమృద్ధే । మూలం కృష్ణో బ్రహ్మ చ బ్రాహ్మణాశ్చేతి - ఇదం ఛం
దశ్చతుర్భిః పాదైః పంచచత్వారింశదక్షరం చేతి త్రిష్టుప్ భవతి - పంచచ
త్వారింశదక్షరాత్మకత్వాత్ ఛందసాం మధ్యే అన్యతమత్వేన వృత్తమూలకత్వాచ్చ
గాథాత్వం ప్రాప్తం - సన్నేకచ్ఛందోభవానాం భిన్నచ్ఛందోభవానాం వా వృత్తా
నామన్యోన్యమిశ్రణే సతి ఉపజాతిత్వం ప్రతిపాదితం తృతీయాధ్యాయే - యుధిష్ఠి
రో ధర్మమయో మహాద్రుమ ఇత్యస్య శ్లోకస్య ప్రథమః పాదో ద్వాదశాక్షరత్వాజ్జ
గతీచ్ఛందః అన్యే త్రయోపి పాదా ఏకాదశాక్షరాత్మకత్వాత్ త్రిష్టుప్ఛందః - అ
తో జగత్యా ఏకేన పాదేన త్రిష్టుభస్త్రిభిః పాదైశ్చ మిశ్రితోయం వృత్తవిశేషః
ఉపజాతిసంజ్ఞకో భవితుమర్హతి అత్ర పునర్గాథాత్వేనోదాహృతం యత్తేషాం పద్యానాం
పునరుక్తోయం వ్యాఖ్యాన ప్రకార ఇతి నైతదేవమ్. ఏకచ్ఛందోభవేన భిన్నచ్ఛం
దోభవేన వా పాదేన పాదస్యాస్య చ అర్థేనాన్యస్య చ యోగే ఉపజాతిత్వే
న సంజ్ఞితానాం వృత్తానాం యల్లక్షణముక్తం తల్లక్షణం యుధిష్ఠిరో ధర్మమయో
మహాద్రుమ ఇత్యత్ర యద్యపి త్యైతేత దివమచాతుర్యం పరోక్షమాపద్యేత - అ

త్రద్వితీయతృతీయచతుర్థపాదాస్త్రిష్వప్యష్టౌ వేద్యా మానవివర్ణ్య సర్వత్రైకలక్షణా
వటువృత్త్యైస్తైః తథాహ - ఏకస్మిన్ పాదే గణాః ప్రయుజ్యంతే యం చ వక్తే - అన్య
స్మిన్ గణాన్ జగణరయగణాః - అపరస్మిన్ ద్వే యగణౌ సరయౌ గౌ -
ఉపజాతిషు పాదత్రయమర్ధం వా సమానలక్షణం ... లక్ష్మ ఉపజాతిలక్షణా
భావాత్ త్ర్యుత్త్వేన వా సమవృత్తత్వేన వా అర్ధసమవృత్తత్వేన వా ఉక్తస్య

లక్షణస్య త్ర యోగాద్విషమవృత్తేష్వన్యలక్షణేష్వన్యతమత్వేనాస్మిన్ ఛం

దస్యాన్తర్భావాదేతాదృశామపిచ్ఛందసాం పురాణాదిషు ప్రయోగదర్శనాత్
గాథాత్వేన నిర్వాహ్యమ్ - నాన్యథేత్యేవం గాథాస్వరూపం వివేచనీయమ్ ... దత్తా
న్నజానంతి ధృతరాష్ట్రః కోదనాత్ । మత్ప్రమత్త ఉన్మత్తః శ్రాంతః క్రుద్ధో బుభు
క్షితః । త్వరమాణశ్చ భీరుశ్చ లుబ్ధః కామీ చ తే దశ ॥ ఇత్యాదివిషమపాదస్యాప్యుదాహ
రణం - ఇయం చ షట్పదీ గాథా - ఏతచ్ఛందః అష్టాచత్వారింశదక్షరత్వేపి
చతుఃపాదత్వే న జగతీత్వం ... గాథాత్వం ... - అత్ర క్రమే

త్వేనార్యాదయో విషమాక్షరత్వేపి గాథా న ... విచారితం - తద్యథా - ...
తి గృష్టాంతేన గాథా పురాణాదిష్వేవ సకావ్యాదిష్వపి ... తే - ఉక్తం చ జనాశ్ర
యేణ - నాప్యక్షరైః సా గాథా ఋషిప్రోక్తేతి మనీషిభిః ప్రోక్తేత్యర్థః - ఏత

దుక్తం భవతి విషమాక్షరైస్సమాక్షరైర్వా త్రిభిః పాదైః విషమాక్షరైస్సమాక్ష
రైర్వా షడ్భిర్వా పాదైః విషమాక్షరైశ్చతుర్భిః పాదైర్వా ఉపేతం అస్మిన్ఛ
న్దశ్శాస్త్రే త్రవృత్తత్వేన వర్ణవృత్తత్వేన వా ఉక్తం యచ్ఛందోన్యత్తత్
సర్వం పురాణాదిష్వృషిప్రణీతేషు ప్రబంధేషు దృశ్యతే తచ్ఛందః గాథేత్యభి
ధీయతే ఏతాదృశం కావ్యేషు కవిభిర్న ప్రయోజ్యమ్ (గాథా) ॥ అథ గాథా
లక్షణమాహ ॥ విషమాక్షరేతి ॥ యదస్మిన్ వృత్తే ఛందః విషమాక్షరపాదం ... నం
ఖ్యాక్షరైః పాదైరచితం భవతి ... గురులఘువిన్యాసైర్నానాపాదైరతుల్యం ... ప
వతి సంఖ్యానామ్యేతత్తు మధ్యే గాథేత్యుక్తమ్ - ఏతత్ లక్షణమ్ - గాథాయా ఉ
దాహరణం ల్పన్త్ర ప్రస్తావ్యం లక్షణవాక్యస్య వ్యాఖ్యావసరే దర్శితమ్ - న నుకి

మేషా గాథా వేదే గోపరాకింవాలౌకేపి ప్రయుజ్యతే - ఆద్యే తల్లక్షణయుక్త
యుక్త్యవశ్యమ్ లౌకికస్యైవ ఛందసోఽత్ర వివక్షితత్వాత్ - ద్వితీయే లక్షణానిత

ఏషి గాథారూపత్వేన ప్రయోజ్యం లోకేపి తస్యాగ్ర ప్రయోజ్యత్వాత్ - లక్ష్యల క్షణసంయుక్తమితి గ్రన్థాదౌ నియమాభ్యుపగమాచ్చ - అత్రోచ్యతే॥ లోకే పి దృశ్యతే గాథా గ్రన్థేష్వార్షేష్వేవ కేవలం। అనార్షేష్వప్రయోజ్యత్వాన్నాత్రైక్యం లక్ష్యలక్షణయోః॥ తస్మాదత్ర లక్షణవాక్యస్య గాథారూపత్వాభావో న దోషాయ - ఇహ చ॥ విషమాక్షరపాదం వా పాదైరసమమేవ వేతి ప్రకారద్వయశ్రవణాత్ ఇహానుక్తానామపి సమార్ధసమవృత్తానాం న గాథాత్వం - తథా॥ యచ్ఛన్దో నోక్తమస్మాభిః రితివచనాదిహోక్తానాం ఉపస్థితప్రచుపితాదీనాం న గాథాత్వమిత్యనుసన్ధేయమ్) ర॥ **** ఇతి చ గాథాప్రకరణమ్ - *** ఇతి శ్రీ మతా కవిశార్దూలేన శ్రీనాథేన విరచితాయాం ధీశోధిని సమాఖ్యాయాం వృత్తరత్నాకరవ్యాఖ్యాయాం పంచమోఽధ్యాయః - ****************************

స్యాత్ ॥౩॥ **** ఇత్యుపస్థితప్రచుపితప్రకరణమ్ ****
(విషమాక్షరపాదత్వాత్ , పాదైరసమజ్ఞ
సంధమణావత్ । యచ్ఛన్దో నోక్తమత్ర , గా
థేతి తత్సూరిభిః ప్రోక్తమ్॥ ర * ఇతి గాథాప్రకరణమ్ **)
*** ఇతి శ్రీ కేదారకృతే వృత్తరత్నాకరే పం
చమోఽధ్యాయః॥ *************

రాహ్యాభూత్ కృతమనుజమయపపురప్లావనతరోసా॥ ఆషణభంవిలాసంవృషభగతిః॥ ౩ ॥ ***** ఇత్యుపస్థితప్రచుపితప్రకరణం ***** ఇతి శ్రీనారాయణపురోహితవిరచితే మణినిధిసమాఖ్యానెవృత్తరత్నాకరవ్యాఖ్యానె షష్ఠోఽధ్యాయః *

శ్రీ నరహరయే నమః

సవ్యాఖ్యానే వృత్తరత్నాకరే షష్ఠోఽధ్యాయః

టీ॥ పూర్వేష్వధ్యాయేషు వృత్తానాం లక్షణముక్తమ్ అధునా తేషామేవ సద్భావే ఇయత్తాం ప్రత్యేతుం ప్రమాణాని దర్శయితుకామేన షష్ఠాధ్యాయ ఆరభ్యతే తత్ర తావత్ ప్రస్తారాఖ్యం ప్రమాణం దర్శయతి॥ శ్లో॥ పాదే సర్వగురావాద్యాల్లఘుం న్యస్య గురోరధః । యథోపరి తథా శేషం భూయః కుర్యాదముం విధిమ్॥ ఊనే దద్యాద్గురూనేవ యావత్సర్వలఘుర్భవేత్ । ప్రస్తారోఽయం సమాఖ్యాతశ్ఛన్దోవిచితివేదిభిః॥ సర్వే గురవో యస్య తస్మిన్ సర్వగురౌ పాదే వర్తమానాత్ ఆద్యాత్ గురోః అధః లఘుం న్యస్యేత్ స్థాపయేత్ - కిం చ అస్య గురోః ఉపరి యథా యేన ప్రకారేణ అక్షరస్థితిః తథా తేన ప్రకారేణ శేషం ఆద్యాద్గురోరధో లిఖితస్య లఘోః అవశిష్టం న్యస్యేత్ - అముం విధిం విధానం భూయః పునః పునః కుర్యాత్ - యావత్ అయం పాదః ఏతస్మిన్ విధానే క్రియమాణే సర్వలఘుః భవేత్ తావత్ - యావదితి సమ్బన్ధః - నన్వేవం పునః పునః అస్మిన్ విధానే క్రియమాణే ఆద్యాద్గురోరధో విన్యస్తస్య లఘోః అధోభాగః తృతీయే పర్యాయే శూన్యో భవతి తథా పరావృత్తావపి యథాసమ్భవం శూన్యో భవతి తస్మిన్ స్థానే కిం లిఖ్యత ఇతి చేత్తత్రాహ - ఊన ఇతి - ఊనే స్థానే గురూనేవ దద్యాత్ లిఖేదిత్యర్థః - ఏవం చ సత్యయం విధిః ఛన్దోవిచితివేదిభిః తచ్ఛాస్త్రజ్ఞైః ప్రస్తారో నామ సమాఖ్యాతః - ఏతదుక్తం భవతి - తృతీయేఽధ్యాయే ఉక్తాదిచ్ఛన్దస్సు ఏకైకచ్ఛన్దసః అనేకాని లక్షితాని వృత్తాని - తేషామియత్తాజ్ఞానాయేషు ప్రథమం ప్రస్తారో నామ ప్రమాణం ప్రదర్శ్యతే - ఇతి - ఛన్దో నామ చతుర్విం[illegible] ఆధానం - పాదాశ్చ వర్ణాత్మకాః వర్ణాశ్చ గురులఘురూపాః తత్ర [illegible] సర్వవర్ణా [illegible] గురుభిర్వా లఘుభిర్వా మిశ్రైర్వా భవితవ్యం - తథా చ సతి యత్ర సర్వే వర్ణా గురవో భవన్తి తత్

ఆద్యం వృత్తం భవతి - మేరుప్రస్తారగతగణానాం పూర్వవ్యవహారేణ నష్టోద్దిష్టాదిభావా
త్-యత్ర సర్వేషాం వృత్తానాం సంఖ్యాతచ్ఛందసాం పాదాః తద్- సర్వగురోర్వృత్తాత్ ప్రస్తారాత్
పశ్చిమాణాం ప్రస్తారాణాం పర్యాయవిధానానుకూలతయా-సర్వలఘోర్వృత్తస్య చ
రమత్వం చవక్ష్యమాణవిధానస్యతత్ర పర్యవసానాత్ ఉత్తరత్ర సమ్యగ్వాచ్య ఏ
వ లిఖ్యతే- అస్య ఛందస ఇయంతి వృత్తానీతి అస్యానంతరం చైతదితి ప్రస్తారవ
శాద్గమ్యతే-తత్ప్రద్భావజ్ఞానం చ సిద్ధమ్-తత్ర యదికశ్చిత్ మధ్యే ఛందః వృత్తేయ
త్తాక్రమేణ జిజ్ఞాసా చేత్ తర్హి కస్మింశ్చిత్ప్రస్తారే ఫలకాదౌ వా సితతాః హరిద్రా చూ
ర్ణాది రేఖాభిః ప్రస్తారచనాయాం సమిషి తాదికం కించిద్వైస్తృత్యాన్నత్వం మధ్యే ఛం
దస్యుట కస్మిన్ పాదే వర్ణానాం త్రయాణాం గురూణాం చతుర్ణాం ఆద్యవృత్త
స్య రేఖాస్థానే చ వక్ష్యమాణానాం స్థానేషు త్రిషు గురుత్వజ్ఞాపకాః అయోవక్రాః
[illegible] ప్రస్తారాణాం రేఖాః కలామాత్రాః ప్రా
చేఖాః ◡ ◡ ◡ ఇత్యేవమాకారాః లిఖేత్ - తత్ర తస్మిన్ సర్వగు
రౌ పాదే వర్ణమాలాయాం ఆద్యవృత్తే గురోరధోభాగే విన్యస్య ప్రమాణమంతరాళం కృ
త్వా లఘుత్వజ్ఞాపకాం ఋజ్వీం రేఖాం శరరూపాం నాతిదీర్ఘాం నాతిహ్రస్వాం ।ఏవం
విధాకారాం లిఖేత్ - ఏవం చ సతి ఆదౌ లఘుః అనంతరం ద్వౌ గురూ చ భవతః। ◡◡
తద్ద్వితీయం వృత్తం యగణాత్మకం భవతి-పునస్తస్మిన్నేవ ద్వితీయాత్
కృత్స్నస్థితాద్వితీయగురోరధోభాగే అంతరాళం త్యక్త్వా పూర్వోక్తాం ఋజ్వీం లఘురే
ఖాం లిఖేత్ తృతీయాత్తు కృత్స్నస్థితాత్ ద్వితీయాద్గురోరధః ప్రాక్తనం సవర్ణం రేఖాం
లిఖేత్ ఆద్యాయాం కృత్స్నస్థితాల్లఘోః అధోభాగే శూన్యత్వే వా ఆవశ్యమానేపి ప్రాం గు
రు రేఖాం లిఖేత్ - తథా చ సతి ఆద్యంతయోః ద్వౌ గురూ మధ్యస్థితః కో లఘుః తచ్చ

పాదే సర్వగురావాదౌ లఘుం న్యస్య గు
రోరధః। యథోపరి తథా శేషం భూయః కు
ర్యాదముం విధిమ్॥ ❁ ॥ ఊనే దద్యాద్గు

అథ ఛందస్సు ద్వయోః ప్రతిపాదయిష్యమాణయోః ఆదౌ ప్రస్తారనామ ప్రత్యయం కథ
యతి - ప్రస్తారో నామ స్వస్తి విశేషస్వరూపజ్ఞాపకశిల్పవిశేషః ॥ పాదే సర్వగు
రౌ ఇతి। ప్రస్తారవిధిలిపివతభిః ఆత్యంతం శ్లోకద్వయం ఘటితం వాక్యమ్ - సర్వేషాం ఛందసాం

∪ | ∪ రగణాత్మకం తృతీయం వృత్తం భవతి- పునశ్చ తృతీయే వృత్తే ప్రథమాక్షర
స్యోపరిస్థితాద్ గురోరధో భాగే లఘుం విధాయ రేఖాం పురేవ లిఖేత్ - ద్వితీయాక్షర
స్యోపరిస్థితాల్లఘోరధః ఋజ్వీం లఘురేఖాం లిఖేత్ - తృతీయాక్షరస్యోపరిస్థితా
ద్గురోరధః గుర్వీం వక్రాం రేఖాం లిఖేత్ - ఏవంచ సతి ప్రథమద్వితీయౌ లఘూ అం
తే గురుశ్చ | | ∪ తచ్చతుర్థం వృత్తం సగణాత్మకం భవతి- పునశ్చతుర్థే
వృత్తే తృతీయాక్షరస్యోపరిస్థితాద్ గురోరధః వక్రాం రేఖాం లిఖేత్ ప్రథమద్వితీయాక్ష
రయోరుపరిస్థితాభ్యాం లఘుభ్యామధోభాగే పూర్వాభ్యాం శూన్యత్వేనానతిక్రమణేన వక్రే గు
ర్వ్యౌ రేఖే లిఖేత్- తథా చ ఆద్యౌ ద్వౌ గురూ అనంతరం లఘురేకః ∪ ∪ |
తచ్చ పంచమం తగణాత్మకం వృత్తం భవతి - పునశ్చ పంచమే వృత్తే ప్రథమా
క్షరస్యోపరిస్థితాద్ గురోరధః ఋజ్వీం రేఖాం లిఖేత్ - ద్వితీయాక్షరస్యోపరిస్థితాద్ గురోః
అధః వక్రాం రేఖాం లిఖేత్ - తృతీయాక్షరస్యోపరిస్థితాల్లఘోరధః స్థితాం ఋజ్వీం రే
ఖాం లిఖేత్ - ఏవంచ సతి ఆదావంతే చ ద్వౌ లఘూ మధ్యే గురుశ్చ | ∪ | త
జ్జగణాత్మకం షష్ఠం వృత్తం భవతి- పునశ్చ షష్ఠే వృత్తే ద్వితీయాక్షరస్యోపరిస్థితాద్గురో

(మధ్యాచ్ఛన్దః ప్రస్తారః-)

౧	మగణః	∪	∪	∪	నారీవృత్తం.
౨	యగణః	|	∪	∪	
౩	రగణః	∪	|	∪	మృగీవృత్తం.
౪	సగణః	|	|	∪	
౫	తగణః	∪	∪	|	
౬	జగణః	|	∪	|	
౭	భగణః	∪	|	|	
౮	నగణః	|	|	|	

రధః ఋజ్వీం రేఖాం లిఖేత్ - తృతీయాక్షరస్యోపరిస్థితాల్లఘోః అధః ప్రాచ్య ఋజ్వీం
రేఖాం లిఖేత్ - ప్రథమాక్షరస్యోపరిస్థితాల్లఘోః పూర్వభాగే శూన్యత్వేనానతిక్రమణే
గుర్వీం వక్రాం రేఖాం లిఖేత్ - ఏవంచ సత్యాదౌ గురుః మధ్యే అంతే చ ద్వౌ
లఘూ తిష్ఠతః ∪ | | తత్ సప్తమం వృత్తం భగణాత్మకం భవతి పునశ్చ సప్త

పూర్వప్రస్తారవత్ చతురక్షరత్వేన సిద్ధత్వాత్ అభ్యాసగురోః అధః ద్వితీయతృతీయచతురక్షరత్వేన స్థి
తాభ్యాం లఘుభ్యాం అధోభాగయోశ్చ ఋజ్వీః తిర్యక్ లఘ్వీః రేఖా లిఖేత్ - తథా చ
తిస్రః లఘవో భవంతి | | | తచ్చ సర్వలఘునగణాత్మకం అష్టమం వృ
త్తం భవతి - ఏవం ప్రస్తారవశాత్ మధ్యాచ్ఛందసి అష్టౌ వృత్తాని క్రమేణ
సంతీతి విజ్ఞాయతే - ఏవమన్యేష్వపి ఛందస్సు జిజ్ఞాసాయాం ప్రస్తారోయమనేన
క్రమేణ విధేయః - ఏవం ఉక్తాదౌ ఛందసి ధీయమానే సతి ఉక్తాయాం
ఆద్యం సర్వగురు - ద్వితీయం సర్వలఘ్వితి ద్వే వృత్తే భవతః ⌣ ఏవమ్
|

(అత్యుక్తాచ్ఛందః)

అత్యుక్తాయాం ప్రథమం వృత్తం సర్వగురు - ద్వితీయం లఘుగుర్వా

౧ ⌣ ⌣ త్మకం - తృతీయం గురులఘ్వాత్మకమ్ - చతుర్థం సర్వలఘు - ఇ
౨ | ⌣ తి చత్వారి వృత్తాని - మధ్యాయాం అష్టౌ వృత్తాని - ప్రతి
౩ ⌣ | ష్ఠాయాం షోడశ వృత్తాని - సుప్రతిష్ఠాయాం ద్వాత్రింశ
౪ | | త్ - గాయత్ర్యాం చతుష్షష్టిః - ఉష్ణిహి అష్టావింశత్య

ధికశతమ్ - అనుష్టుభి షట్పంచాశదధికద్విశతే - ఏవం బృ
హత్యాదావపి ఉత్తరస్మిన్నుత్తరస్మిన్ ఛందసి పూర్వస్మాత్పూర్వస్మాచ్ఛందసః ద్విగుణిభ
వంతి వృత్తానీతి జ్ఞాతవ్యమ్ - తథా చ సమవృత్తాని షడ్వింశతి ప్రస్తార జ్ఞాయమానవృ
త్తానికం సోస్మిన్ సంక్రమేణ జాయంతే - మాత్రావృత్తాన్యప్యేవమేవ జాయంత ఇతి జ్ఞాత
వ్యమ్ (వాగ్వల్లభాలంకారశ్రీయమ్) - ఏవముక్తం లక్షణం సర్వవృత్తానాం - ఇదానీం వ్యస్తో
దాహరణానుక్తానకవృత్తస్వరూపదర్శనాంతరవికల్పనష్టోద్దిష్టాది ప్రత్యయాః క
థ్యంతే - తే చ ప్రస్తారాదిషట్ప్రత్యయాత్మకాః ఇహ సమవృత్తవిషయాః సాధ్యముపది
శ్యంతే - తద్వశాత్ సంస్కారపాటవాత్ ఆర్యాదివృత్తేషు సూత్రతిభావిశేషశాలి
భిః స్వయమూహనీయాః - తత్ర తావద్గురులఘురూపవస్తుద్వయవిషయం ప్రస్తారవిధిం
ప్రాగనాహ ॥ పాదే సర్వగురావితి ॥ సర్వగురౌ పాదే ప్రథమస్య గురోరధస్తా
ద్ద్వితీయస్య గురోః ఉపరి దోష్యసి తద్వత్ - తస్మాత్పరతృతీయస్య తస్మాత్ తతః పరస్య - తస్మ
ఖితః పూర్వపరస్య శూన్యాంకన్యాసః - తత్ర గురువర్ణక్రమేణాస్మనా శేషన్యస లఘుస్య

జురేఖాత్మనేత్యర్థః ౧ । ఏవం సర్వగురుపాదం తావన్న్యస్య తస్యాధస్తాత్ యదుక్తం గు
రుస్తస్యాధస్తాత్ లఘుం న్యస్య శేషం యథోపరి తథా న్యసేత్ - యస్మిన్ ప్రస్తారే ప్రథమం
లఘుర్వర్ణో న్యస్తస్తతో దక్షిణభాగగతాని స్థానాని ఉపరిశేషసదృశాన్యేవ న్యస్తాని ప్రథమస్థా
నస్యోపరి గురులఘ్వోర్వ్యత్యయో న్యస్తః పాదే అధస్తనే లిఖేత్ - తథా చ ద్వితీయ
స్య వృత్తస్య ఆదౌ లఘుర్భవతి శేషం తు గురవ ఏవ - అథ తృతీయాదిష్వపి ప్రస్తారక్రమ ఉ
చ్యతే ॥ భూయః కుర్యాదముం విధిమితి ॥ పూర్వపూర్వప్రస్తారస్య ఆద్యగురోరధస్తాల్లఘుం న్య
స్య గురోరధ యథోపరి తథా శేషం న్యసేత్ - తత్ర ద్వితీయస్య ప్రస్తారస్య ఆదౌ గురోరభా
వాత్ ద్వితీయస్థానగత ఏవ గురురాద్యో భవతి తస్యాధస్తాత్ తృతీయప్రస్తారస్య ద్వితీ
యస్థానే లఘుం న్యస్య తృతీయాదిషు స్థానేషు యథోపరి తథా గురుమేవ న్యసేత్ - ఏవమే
వం ద్వితీయాదీనాం స్థానానాం న్యాసక్రమః ప్రథమస్య తు కథం న్యాస ఇత్యత ఆహ । ఊనే
దద్యాద్గురూనేవేతి ॥ యత్ర స్థానే ప్రథమం లఘుర్న్యస్తస్తతో వామభాగగతాని స్థానా
నీ హీనాని శూన్యాని పరిహృత్య తత్ర గురూనేవ న్యసేత్ - ఏవం క్రియమాణే ప్రస్తారాంతిమన్యాసః

రూనేవ యావత్సర్వలఘుర్భవేత్ । ప్ర

ఆద్యం వృత్తం సర్వగురు అంత్యం సర్వలఘుః అతః పాదోఽపి తథావిధః - ఏవం స్థితే సర్వ
వర్ణగురౌ పాదే ఛందోనురూపేణ వక్రరేఖయా అర్ధచంద్రాకారేణ లిఖితే సతీతి
యావత్ ఆదేః గురోః అధః ఆద్యవక్రరేఖాయా అధస్తాత్ ద్వితీయపంక్తౌ లఘుం
ఋజురేఖాం న్యస్య లిఖిత్వా యథోపరి లఘురేఖాయాః పరత్ర స్థానే దక్షిణభాగే
ఉపరిపంక్తౌ యద్వత్ గురులఘుజ్ఞాపకరేఖాః సంతి తథా తేన క్రమేణైవ శేషం అవ
శిష్ట గురులఘురేఖాః పూర్వవత్ ... ఏవం పాదపర్యంతం న్యస్య భూయః పునరపి తద
ధః తృతీయపంక్త్యాదౌ అముం విధిం ఆదిగురోరధ ఇత్యాదికం కుర్యాత్ లిఖేత్ -
ఊనే క్రమప్రాప్తే లిఖనహీనే లఘురేఖాయాః పూర్వత్ర స్థానే వామభాగే గురూనేవ వ
క్రరేఖా ఏవ దద్యాత్ లిఖేత్ - కోఽవధిరిత్యత ఆహ యావదితి - యావతా సర్వలఘుః పాదః
భవేత్ తావదయం విధిరితి భావః - ప్రస్తారోఽయమితి స్పష్టం - ఉదాహరణం తు
మధ్యాయాం ఛందసి ద్రష్టవ్యమ్ తద్యథా - ఆదౌ మగణః తతః యగణః
రగణః సగణః తగణః జగణః భగణః అంతే చ నగణ ఇతి
ప్రసిద్ధా గణపంక్తిరియం ॥ పాదే సర్వగురావితి ॥ పూర్వోదితాని వృత్తాని తథా నష్ట

కార్యః- ఆకులోయంవృత్తవిన్యాసఇతిచేత్తత్రాహ॥ యావత్సర్వలఘుర్భవేదితి॥ యదా సర్వలఘుః వృత్తపాదో భవేత్ - తతఊర్ధ్వంతు॥ ఆద్యాల్లఘున్యస్య గురోరధ ఇత్యస్య ప్రస్తారవిధేరసమ్భవాత్ - అయమేవంరూపః ప్రస్తారః ఛందోవిచితివేదిభిః పింగళాదిభిః సమాఖ్యాతం సమ్యగుపదిష్టః - ...ద్యాయంవిన్యాసః... ఛందోవిచితివేదిభిః ప్రస్తారః సమాఖ్యాతః ప్రస్తారాఖ్య... ఇత్యర్థః- తద్వ్యాఖ్యా - ఉక్తాయాం ప్రస్తారః ... ఏవంఅన్యేషామపిఛందసాం ప్రస్తారవిధిరను

।

స్తా రో ఽ యం స మా ఖ్యా త శ్ఛ న్దో వి చి తి

నిచభూరిశః। సన్త్రిజ్ఞాపనాయాత్ర ప్రస్తారః కథ్యతేఽధునా (౧) ప్రస్తారాణాంచ సర్వేషాం ఛందస్సు సకలేష్వపి। సుబోధాయ మధ్యయా ప్రస్తారక్రమ ఉచ్యతే (౨) వామభాగం సమారభ్య దక్షభాగావధిన్యసేత్ । గురూణి త్రీణ్యాద్యపఙ్క్తౌ తేషామాద్యాద్గురోరధః (౩) లఘుం న్యస్య గురుద్వంద్వం న్యసేచ్ఛేషస్యపూర్తయే। ఏగురుద్వయేపాద్యద్య గురోరధస్తాల్లఘువిన్యసేత్ (౪) యథోపరితథావతు భాగేప్యేకంగురుం న్యసేత్ । ఊనత్వాద్వామభాగస్య గురుమేవలిఖేత్సుధీః (౫) తత్రాద్యత్వాదాదిగురోరధస్తాల్లఘు విన్యసేత్ । యథోపరితథాశేషం లఘుం చైవ గురు న్యసేత్ (౬) తత్రాంత్యస్య గురోరాదిగురుత్వాత్తదధః పునః। లఘుం న్యస్యాపవశేషం గురుద్వంద్వం సమాలిఖేత్ (౭) గురోరధస్తాదాద్యస్య లఘుం విన్యస్య దక్షిణే। యథోపరితథాశేషపూర్త్యై గురుం లఘూన్యసేత్ (౮) తతాద్యత్వాన్మధ్యగురోస్తథో లఘువిన్యసేత్ । శేషేలఘుం న్యాలిఖ్య గురుం చాన్తే ప్రవిన్యసేత్ (౯) తత్రాధస్తాదాద్యగురోర్లఘున్యస్యాధదక్షిణే। శిష్టల్లఘుద్వయం మధ్యప్రస్తారోయం సమీరితః (౧౦) ఛందసామపిసర్వేషామేవం ప్రస్తారకల్పనః। గుర్వాదిత్వల్లఘ్వంతం తత్తదక్షరసంఖ్యయా (౧౧) ఇతి॥

(రాజగోపాలరాజీయమ్॥ పాదేసర్వగురావితి ॥ అస్యార్థో వర్ణితః పూర్వవ్యాఖ్యాతృభిరపిస్ఫుటం । రాజగోపాలరాయేణ ఉపాయాంతరముచ్యతే॥ తత్రచ్ఛన్దసగపద్యపాదాక్షరాణిన్యస్యాదౌ ఆరభ్య తేషామధోఽధః। లఘ్వోర్గుర్వోర్లేఖితా అంతసంఖ్యం ప్రస్తారైస్సుద్విగుణాః స్థాపనీయాః ॥ ౧ ॥ వివరణం॥ క్రమాద్వాచతుర్ష్వపిద్విగుణేనోత్తరోత్తరం। వర్ధితా చెద్భవేత్సంఖ్యా ఉక్తాదిచ్ఛందసామతి

సంక్షేపః)౧॥ **** ఇతి ప్రస్తారప్రమాణం ****నను జిజ్ఞాసితస్య ఛన్దస
నః వృత్తస్య ద్వావేయత్తా క్రమం జ్ఞాయతాం ప్రస్తారో భవతి [illegible] - అతో యస్యైక
స్యైక చ్ఛన్దసః షష్ఠం సప్తమం అష్టమం వా న్యూనాధిక్యం వృత్తం కీదృశమితి జిజ్ఞాసాయామ
వ్యసనైర్విధినా జ్ఞాతవ్యం స్యాత్ - తత్ర అల్పాక్షరేషు ఛన్దస్సు ఘటతే న బహ్వక్షరే
షు ప్రస్తారస్య మహాప్రదేశకాలాపేక్షత్వాత్ సమ్యగపి జ్ఞాతుమశక్యత్వాత్ [illegible]
త్వాత్ ప్రత్యాహారబాహుళ్యస్య దుష్పరిహరత్వాచ్ఛేత్యవృత్తమజ్ఞాతమేవస్యాదిత్యా

వేదిభిః ॥ ౧ ॥ * ఇతి ప్రస్తారః * నష్టస్య
యో భవేదఙ్కస్తస్యార్ధేఽర్ధే

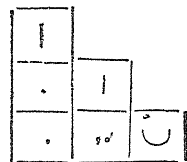
(౧) వివక్షితచ్ఛన్దసో వా వృత్తస్యాన్యస్యైవ వా యావత్సఙ్ఖ్య పాదవర్ణాస్తావత్సఙ్ఖ్య వర్ణా
ప్రరేఖాస్తావతీః (౩) విన్యస్య తచ్ఛన్దోఽన్త్యసఙ్ఖ్యావధి [illegible]
ఆదౌ గురోరధోఽథ స్థానే లఘ్వేకం గురుమేకం (౪) లిఖిత్వా [illegible]
శ్రేణీం సమాపయేత్ । అథ ద్వితీయాదూర్ధ్వస్థాద్గురోరారభ్య పూర్వవత్ (౫) వి
న్యస్య ద్విగుణితే ద్వే ద్వే లఘుని క్రమాత్ । ఏవమన్తం సమాప్య [illegible] దిశ్ వ
యాం శ్రేణిమూర్ధ్వగతః (౬) తృతీయ గురుమారభ్య చతుర్గురు చతుర్లఘు । అ
ధోఽధ [illegible] తాం శ్రేణిమపి సమాపయేత్ (౭) [illegible] షోడశ [illegible] దిగుణే
న తత్తత్ । ఆపాదపూర్తేర్లిఖేత్ [illegible] గురుం [illegible] (౮) [illegible]
యాం ఛన్దస్యద్య [illegible] తచ్ఛన్దోఽన్తిమసఙ్ఖ్యా [illegible] (౯)
పాదాదిస్థానమారభ్య అధోఽధః [illegible] విన్యసేత్ । ఏకం గురుమేకం లఘుం తత
ఊర్ధ్వ ద్వితీయకం (౧౦) [illegible] గురూ [illegible]
న్ । అథోఽధః [illegible] పునః (౧౧) చతుర్గురు చతుర్లఘు [illegible]
[illegible] యేత్ । ఏవం ప్రతిష్ఠా [illegible] ఛన్ద [illegible]
౧౨) ఇతి)౧॥ **ఇతి ప్రస్తారవిధిః ** [illegible]
సాధన ॥నష్టస్యేతి॥ యస్మిన్ఛన్దసి యద్వృత్తం జ్ఞాయతే తత్ప్రస్తారే నష్టం - తత్
ప్రస్తారేణ వినా జ్ఞాతుముపాయ ఉచ్యతే - నష్టస్య వృత్తస్య యః [illegible]
వేత్ తస్యాఙ్కస్యార్ధేఽర్ధే సమాం శేఽర్ధే కృతే [illegible]
లఘుర్భవేత్ లేఖనీయః - తస్మిన్నఙ్కే [illegible]

శంక్య తత్పరిజ్ఞానాయ ప్రస్తారాల్లఘుతరమతిలలితముపాయమాహ నష్టస్యేతి। భవేదఙ్కస్తస్యార్థే ఉద్ధే సమే చ లః। విషమే చైకమాదాయ తదర్థే ఉద్ధే గురుర్భవేదితి॥ నష్టస్య అనుపలభ్యమానస్య ఏతాదృశగురులఘువిన్యాసవదిత్య విజ్ఞాయమానస్య వృత్తస్య యః అంకః ఏకత్వ ద్వితీత్వ త్రిత్వాదిసంఖ్యాజ్ఞాపకచిహ్నం భవేత్ త

(ప్రాచీనవిన్యాసః యథా)

మధ్యాచ్ఛందసి-

నష్టస్యత్రాఙ్కః చత్వారి ౪

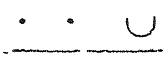

ఏకమనాదాయ తదర్ధేం సమసంఖ్యా ద్వే ౨ అతః లఘుః ప్రథమవర్ణః ... ... } |

ఏకమనాదాయ పునశ్చ తదర్థేం ఏకం ౧ విషమం అతశ్చ ద్వితీయోపి వర్ణో లఘురేవ... . } . |

పునశ్చ అర్థేకతుర్థమేకసంఖ్యాయా విషమతయా ఏకమాదాయ కృత్వా తృతీయో వర్ణః గురు } . . ∪

ఉత్తరం సగణాత్మకమితి. .... | | ∪

(అర్వాచీనన్యాసః)

నష్టాఙ్కః ౪ ÷ ౨ = ౨ సమే చ లః |

తదర్థే ౨ ÷ ౨ = ౧ విషమే చ లః .. |

విషమే ఏకమాదాయ అర్ధీకృతత్వాద్గురుః... ౧ + ౧ = ౨ ÷ ౨ = ౧ .. } . . ∪

ఉత్తరం సగణాత్మకమితి... .. .. | | ∪

స్యాంకస్య అర్ధే అర్ధే ప్రత్యర్ధేం సమే ద్వే చత్వారి షడిత్యేవమాది సమసంఖ్యే సతి విషమే ఏకం త్రీణి పంచ సప్త నవేత్యాది విషమసంఖ్యే సతి చ లః లఘుర్భవతి - తదా తస్మిన్నర్ధే తదర్థే వా విషమసంఖ్యాత్వేన అర్ధీకర్తుమశక్యే జాతే ఏకమం

కమాదాయ సంయోజ్య విభజ్యమానే ఏకార్ధే ద్వే త్ర్యర్ధే (?) సమే విషమే చ వతి గు

రుర్భవేత్ - ఏతదుక్తం భవతి యదా కశ్చిత్ మధ్యాచ్ఛందసః చతుర్థం వృత్తం కీదృ

శగురులఘుసన్నివేశమితి పూర్వాపరజ్ఞానాన్నష్టం జిజ్ఞాసతే - తదా తాశ్చ తు

స్సంఖ్యాం ద్విధా విభజేత్ - తదర్ధం ద్విసంఖ్యాత్వేన సమం భవతి - తతో జ్ఞాయతే వృత్త

స్యాద్యో వర్ణో లఘురితి - పునశ్చ తాం ద్విసంఖ్యాం ద్విధా విభజేత్ తదర్ధం ఏకసంఖ్యా

త్వేన విషమం స్యాత్ తతో జ్ఞాయతే ద్వితీయోఽపి వర్ణో లఘురితి - పునశ్చ తాం ఏకసం

ఖ్యాం ద్విధా కర్తుమశక్యత్వాత్ తస్యాం ఏకసంఖ్యాయాం అన్యామేకత్వసంఖ్యాం

ఆదాయ ద్విధా విభజేత్ తదానీమపి అర్ధం ఏకసంఖ్యాకత్వేన విషమం స్యాత్ తతో

జ్ఞాయతే తృతీయో వర్ణో గురురితి - ఏవం చ సతి మధ్యాచ్ఛందసః చతుర్థం వృత్తం

ఆదౌ ద్వాభ్యాం లఘుభ్యామంతే ఏకేన గురుణా చ యుక్తం సగణాత్మకం భవతీ

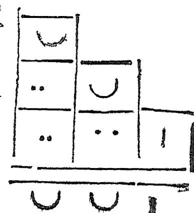
తి జానీయాత్ - జిజ్ఞాసుః తథా యదుపంచమం వృత్తం జ్ఞాతుమిచ్ఛతి తదా తయా విషమ

సంఖ్యయా సహ ఏకత్వసంఖ్యాం సంయోజయేత్ తదా షట్సంఖ్యా భవతి తాం విభజేత్

తతస్తదర్ధం త్రిసంఖ్యాత్వేన విషమం వర్గమయతి వృత్తస్యాదౌ గురుమ్ పునశ్చ త

(విన్యాసః)

మధ్యాచ్ఛందసి పఞ్చమం వృత్తం నష్టం,

నష్టాజ్ఞానే పద్యే ౫ + ౧ = ౬ ÷ ౨ = ౩ ఏకం ఆదాయ అర్ధీకృతత్వాద్గురుః

తస్యార్ధం త్రీణి ౩ + ౧ = ౪ ÷ ౨ = ౨ ఏకమాదాయ అర్ధీకృతత్వాద్గురుః

తదర్ధం ద్వే ౨ ÷ ౨ = ౧ ఏకం అనాదాయ అర్ధీకృతత్వాల్లఘుః

ఉత్తరం తగణాత్మకమితి

యాం త్రిసంఖ్యయా సహ ఏకసంఖ్యాం సంయోజయేత్ తదా చతుస్సంఖ్యా హి భవతి

తాం విభజేత్ తతస్తదర్ధం ద్విసంఖ్యాత్వేన సమం చ సత్ గమయతి వృత్తస్య ద్వి

గురుమ్ - పునశ్చ తాం ద్విసంఖ్యాం విభజేత్ తతస్తదర్ధం ఏకసంఖ్యాత్వేన విషమం స

త్ గమయతి వృత్తస్యాంతే లఘుం - ఏవం చ సతి మధ్యాచ్ఛందసః పంచమవృత్తం ఆ

దౌ మధ్యే చ ద్వాభ్యాం గురుభ్యాం అంతే లఘునా చైకేన యుక్తం తగణాత్మకం భవతీతి

జానీయాత్ - విషమస్థానస్థితచ్ఛందస్సంఖ్యాంకే సంఖ్యాపూరణార్థం ఏకం దత్వా అర్ధీకృత్య... గురుం జానీయాత్ - ఏకస్మిన్ దత్తే సమో జాయతే అర్ధీకృత్య తదా లఘుః అర్ధే తు గురుః ... జానీయాత్ - ఏవం ... గురులఘునిర్ణయం కుర్యాత్ - అనేనాపి విధానేన తత్తచ్ఛందోవృత్తేషు ... జ్ఞానం కథం భవేత్ తదుపాదయితుం శక్యత ఇతి ... నష్టప్రత్యయమాహ ॥ నష్టస్య ... ఇతి ॥ నష్టప్రత్యయః ... తృతీయభేదస్య కీదృగ్రూపమ్ ఇత్యుక్తే ... ప్రత్యయసంఖ్యాపూరణం నష్టవృత్తస్యైవ సంఖ్యా న

న్యాసః

ప్రతిష్ఠాయాం ఛందసి ద్వాదశం వృత్తం కీదృశం వదేతి ౪

నష్టాఙ్కః ౧౨ ÷ ౨ = ౬ లః

తస్యార్ధం ౬ ÷ ౨ = ౩ లః

తదర్ధం ౩ + ౧ = ౪ ÷ ౨ = ౨ గుః

తదర్ధం ౨ ÷ ౨ = ౧ లః

ఈ ... సగణోలఘుశ్చేతి

... తస్యాంకః తస్మిన్ సంఖ్యాంకే సమే యుక్తే సతి తస్యార్ధీకృత్య తే లఘుర్లభ్యతే - విషమే తు నష్టాంకే తస్మిన్ ఏకం ఆధాయ ప్రక్షిప్య తస్యార్ధీకృతే గురుః ... - ఏవమర్ధీకరణసిద్ధేపి అఙ్కే విషమే సతి ఏకమాధాయ తనా

షట్ కృతే కృతిః భవేత్ - తద్యథా ప్రస్తారే ప్రతిష్ఠాయాః ఛన్దసి ద్వాదశం వృత్తం కీదృశం

భవేత్ ఇతి ప్రశ్నే నష్టాంకః ౧౨ ద్వాభ్యాం తస్య సమత్వాత్ అర్ధే కృతే లఘుః ప్రథమం లభ్యతే - శేషాంకః ౬ షట్ తస్యాపి సమత్వాదర్ధే లఘుః శేషాంకః త్రీణి ౩ తస్య విషమత్వాత్ ఏకమాధాయ అర్ధే కృతే గురుర్లభ్యః - శేషాంకః ౨ ద్వే తస్య సమత్వాదర్ధే కృతే లఘుః - తతో౽క్షరసంఖ్యాసంపూర్తేర్విరమ్యతే - తత ఏవం ద్వాదశస్య వృత్తస్య భేదః | | ∪ | సగణో లఘురితి - ఏవమన్యేషామపి సమవృత్తవిషయాణాం నష్టప్రశ్నానాం ప్రతివచనమనుసం

ప్రతిష్ఠాచ్ఛందః ప్రస్తారః

౧	∪	∪	∪	∪
౨	|	∪	∪	∪
౩	∪	|	∪	∪
౪	|	|	∪	∪
౫	∪	∪	|	∪
౬	|	∪	|	∪
౭	∪	|	|	∪
౮	|	|	|	∪
౯	∪	∪	∪	|
౧౦	|	∪	∪	|
౧౧	∪	|	∪	|
౧౨	|	|	∪	|
౧౩	∪	∪	|	|
౧౪	|	∪	|	|
౧౫	∪	|	|	|
౧౬	|	|	|	|

§

సమే చ లః । విషమే త్వేకమాదాయ తద

ర్ధే అధికం స్వీకృత్య అర్ధే క్రియమాణే సమే విషమే చ సతి గురుర్భవేత్ సిద్ధయః - ఏవం ఏకమనాదాయార్ధే క్రియమాణే లఘురితి ఏకమాదాయార్ధే క్రియమాణే గురురితి చ విధిశ్ఛన్దో౽క్షరసంఖ్యాపూర్తిపర్యంతం కార్యః - ఉదాహరణం ॥ ద్వాచ్ఛందసి వస్తం వృత్తం నష్టం తద్వృత్తస్య షట్సంఖ్యాయాః సమత్వాదర్ధే కృతే లఘురేవ భవతీతి | ఋజురేఖా లిఖ్యతే - పునస్తదర్ధస్య త్రిసంఖ్యాయా విషమత్వాదేకమాదాయార్ధే కృత్యే గురుర్భవతీతి ∪ వక్రరేఖా నిక్షిప్యతే - పునశ్చ తదర్ధస్య ద్విసంఖ్యాత్వేన సమత్వాల్లఘుర్విన్యస్యతే - తతశ్ఛన్దో౽క్షరసంఖ్యాయాః పూరణత్వాద్ద్వాదశానాయం

ధేయమ్) ౩ ॥ **** ఇతి నష్టప్రత్యయః **** అ ॥ నష్టస్య వృత్తస్య జ్ఞా
నే ఘురుపాయః ఉక్తః అధునా దృష్టం వృత్తం కతమదేతస్మిన్ ఛన్దసీతి జిజ్ఞాసాయాం
తద్జ్ఞానే ప్రస్తారాల్లఘుముపాయమాహ ఉద్దిష్టం ద్విగుణానాద్యాదుపర్యంకాన్స
మాలిఖేత్ । లఘుస్థా యే చ తత్రాంకాస్సైకైస్సైకైర్మిశ్రైర్భవేదితి ॥ పరి
దృశ్యమానవృత్తావస్థితానాం అక్షరాణాం అధస్తాత్ స్థాపయితవ్యేష్వంకేషు ఆ
ద్యాత్ ప్రథమాత్ స్థాపితాదఙ్కాదుపరి ఊర్ధ్వం స్థాపయితవ్యాన్ అంకాన్ ద్విగు

స్థానే ఉద్దిష్టే గురుర్భవేత్ ॥ ౩ ॥ * ఇతి నష్టమ్ *

విధిః క్రియతే । ౧ । ఏవం విన్యాసే కృతే సతి షష్ఠం వృత్తం జగణాత్మకమితి స్పష్టం భవ
తి. ఏవమన్యత్రాప్యూహ్యం (నృసింహీయమ్) ౩ నష్టస్యేతి ॥ ఏతచ్ఛన్దస్సమస్యానామే
తత్సంఖ్యాసమన్వితం । వృత్తం కీదృగితి ప్రశ్నే ఉపాయో వక్తురుచ్యతే (౧౨) ద్విధా విభ
క్తే నష్టాఙ్కే లబ్ధే దళితే సమే । యది స్యాత్తాం తదా ప్రాహుర్లఘుమేవ మనీషి
ణః (౧౩) విహాయాదర్ధాంతయోరేకం ద్వితీయే ధేర్ద్విధా కృతే । స్యాత్తాం యది తదర్ధే
పి సమే ప్రాహుర్లఘుం తదా (౧౪) ఏవమేకాపర్యన్తం ద్విధా విదళితే సతి । స్వ
త ఏవ సమే స్యాత్తామర్ధే యది తదా లఘుః (౧౫) విషమత్వాద్విధా దళనాయా
తు మం భవేత్ । తదా త్వేకం సమాదాయ సమసంఖ్యాం విధాయ చ (౧౬) తస్మిన్ద్విదళి
తే ద్వేధా తదర్ధే దళితే సమే । స్యాత్తాం యది తదా ప్రాహుర్గురుమేవ మనీషిణః
(౧౭) అర్ధే విషమే త్వేకమాదాయ దళితే సతి । గురుమేవ తదా ప్రాహుశ్ఛన్దోవిచితివే
దిన (౧౮) అస్యోదాహరణం మధ్యాచ్ఛన్దస్యేవ ప్రదర్శ్యతే । నష్టమేకేన చిత్ప్రష్టే
సంఖ్యయా విషమత్వతః (౧౯) ఏకమాదాయ తత్సంఖ్యామష్టసంఖ్యాం విధాయ చ ।
ద్విధా విభజ్య తాం సంఖ్యాం గురుమేవ లిఖేద్బుధః (౨౦) చతుస్సంఖ్యామథాదాయ
తాం విభజ్య పునర్ద్విధా । లఘుం న్యస్య తతో ద్విత్వసంఖ్యాం చ విభజేద్ద్విధా (౨౧)
పునర్లఘుం సమాలిఖ్య తత్రాప్యంభాగణం భవేత్ । ఉన్నేయమేవం సర్వేషు పాదానాం
పూరణావధి (౨౨ ఇతి) ౩ ॥ **** ఇతి నష్టవిధిః **** అథోద్దిష్టమాహ ॥ ఉద్దిష్టం నా
మ అముకచ్ఛన్దసి ఇదం వృత్తం కింసంఖ్యాకమితి యదుద్దిశ్య పృచ్ఛ్యతే తదుద్దిష్టం ॥ ఉద్ది
ష్టమితి ॥ లఘుగురురేఖయా ప్రస్తృతస్య వృత్తస్యాధస్య ఆద్యాత్ ఆదేః గురోర్వా ల
ఘోర్వా ఆరభ్య అక్షరాన్ నక్షత్ర ఏకవర్ణవిశేషాన్ ౧. ౨. ౩. ౪. ఇత్యాదీన్ ద్వి

తాన ద్వితీయాత్తు రాధోభాగే ద్విత్వసంఖ్యాజ్ఞాపకమఙ్కం తృతీయాత్తు రాధోభాగే చతు
ష్టయసంఖ్యాజ్ఞాపకమఙ్కమిత్యేవం పూర్వస్మాత్ పూర్వస్మాద్ద్విగుణోత్తర
మఙ్కం ద్విగుణం వామాల్లిఖేద్ ఇత్యస్యార్థః - తత్ర తేషు యే చాఙ్కా లఘుస్థానీయా
స్తద్వర్ణోర్ధ్వభాగే లిఖితా భవన్తి తైః ఏకేనాఙ్కేన సహితైః మిశ్రితైః రాశీకృతైః తైః
అఙ్కైః ఉద్దిష్టం వృత్తం భవేత్ - అత్ర పరిదృశ్యమానవృత్తస్య ప్రస్తీర్ణాని అక్ష
రాణి లిఖిత్వా తేషామధఃస్థాత్ అఙ్కాన్ స్థాపయేత్ - లఘుస్థానే చ తత్ర అఙ్కాః స్థి
తైః ఏకైర్మిశ్రితైః భవేదిత్యనేనైవ అవగతం భవతి యదుక్తప్రశ్నాత్ (కిం వద) ఇత్యేత
ద్వృత్తం పఠ్యమానం కదాచిత్ గాయత్ర్యాం ఛన్దసి కతమదేతద్వృత్తమితి యది జిజ్ఞాసితే త
ర్హి తస్మిన్ వృత్తే వర్తమానానాం త్రయాణామక్షరాణాం స్థానేషు త్రిషు ఆదౌ స్థా
నే వక్రాం రేఖాం లిఖేత్ ద్వితీయతృతీయస్థానయోః ద్వౌ లఘూ ఋజూరేఖే లిఖేత్ -

తతః ఆద్యస్య గురోరధఃస్థాత్ ఏకత్వజ్ఞా
పకమఙ్కం లిఖేత్ ద్వితీయస్య లఘోరధ
స్థాత్ ద్విత్వజ్ఞాపకమఙ్కం తృతీయస్య ల
ఘోరధఃస్థాత్ చతుష్టయజ్ఞాపకమఙ్క
ఞ్చ - తతశ్చ ద్వితీయతృతీయలఘ్వోః అధో
భాగావలిఖ్యమానయోః ద్విత్వచతుష్టయ
జ్ఞాపకయోరఙ్కయోః మిశ్రణేన షడ్
సంఖ్యా భవతి పునస్తస్యాం ఏకత్వజ్ఞా

ఉద్దిష్టవృత్తం	శం	వ	ద
ద్విగుణాఙ్కాః	౧	౨	౪
గురులఘవః	∪	ǀ	ǀ

లఘుస్థాఙ్కాః ౨ + ౪ = షట్
తైః మిశ్రితమ్ ౧ ఏకమ్
ఉత్తరం సప్తమం వృత్తమితి ౭

పకేనాఙ్కేన సహితాయాం సప్తసంఖ్యా భవతి - తతో జ్ఞాపయతే జిజ్ఞాసునా
కిం వదేత్యేతద్వృత్తం గాయత్ర్యాం ఛన్దసి సప్తమం వృత్తమితి - తథా (పురాప్రాంజా
గత్) ఇత్యేతద్వృత్తం ఉపలభ్యమానోఽష్టచ్ఛన్దసి కతమదేతద్వృత్తమితి యది జి
జ్ఞాసితే తర్హి తస్మిన్ వృత్తే వర్తమానానామక్షరాణామష్టసు స్థానేషు మి
లితాభ్యాం లఘుగురుః లఘు గురు గురు లఘు లఘు గురురిత్యేవం జ్ఞాపికాభ్యాం అ
ష్టాభ్యాం రేఖాభ్యాం అధః ప్రదేశేషు ఆద్యే ప్రదేశే ఏకత్వజ్ఞాపకం ద్వితీయే ద్విత్వజ్ఞాప
కం తృతీయే చతుష్టయజ్ఞాపకం చతుర్థే అష్టత్వజ్ఞాపకం పఞ్చమే షోడశత్వజ్ఞాపకం ష
ష్ఠే ద్వాత్రింశత్త్వజ్ఞాపకం సప్తమే చతుష్షష్టిత్వజ్ఞాపకం అష్టమే అష్టావింశత్యధికశ

తత్త్వజ్ఞాపకం చాఙ్కం లిఖేత్ - తేషామఙ్కానాం మధ్యే ప్రథమతృతీయపంచమసప్తమలఘ్వ
ధోభాగావస్థితేషు ఏకత్వజ్ఞాపక చతుష్టయజ్ఞాపక షోడశత్వజ్ఞాపక చతుష్షష్టిత్వజ్ఞాప
కేష్వఙ్కేషు మిశ్రితేషు పంచాశీతిసంఖ్యా భవతి - పునస్తస్యాం ఏకత్వజ్ఞాపకేనాం

[న్యాసః]

ఉద్దిష్టవృత్తం	పు	రా	పు	రా	రి	జా	జ	గత్
ద్విగుణాఙ్కాః	౧	౨	౪	౮	౧౬	౩౨	౬౪	౧౨౮
గురులఘురేఖాః	।	∪	।	∪	।	∪	।	∪

లఘుస్థాఙ్కాః ౧ + ౪ + ౧౬ + ౬౪ = ౮౫ పఞ్చాశీతిః

తైర్మిశ్రితం .... ౧ ఏకమ్

ఉత్తరం అనుష్టుప్ఛందసి షడశీతితమం వృత్త $\frac{\quad}{౮౬}$ మితి.

కేన అస్యాం యోజితాయాం సత్యాం షడశీతిసంఖ్యా భవతి - తతో జ్ఞాయతే జిజ్ఞాసు
నా (పురాపురారిజాజగత్) ఇతి తద్వృత్తం అనుష్టుప్ఛందసి షడశీతితమం వృత్త
మితి - ఏవమన్యాన్యపి వృత్తాని జ్ఞాతవ్యాని (గాఙ్గ్యః ॥ అథోద్దిష్టప్రత్యయమా
హ ॥ ఉద్దిష్టే ద్విగుణానితి ॥ ఉద్దిష్టస్య నిర్దిష్టస్వరూపస్య వృత్తభేదస్య కతిథః అయం భే
ద ఇతి సంఖ్యా ప్రశ్నే సంఖ్యావగతిః ఉద్దిష్టస్య ప్రత్యయః - తత్రోద్దిష్టస్య వృత్త
స్య అవయవభూతానాం గురులఘూనాం ఆద్యమారభ్య తదుపరి ఏకాదీనంకాన్ ద్వి

ఉద్దిష్టం ద్విగుణానాద్యాదుపర్యఙ్కాన్త్సమా

గుణాన్ - యథా ప్రథమస్య ఏకం ద్వితీయస్య ద్వౌ - తృతీయస్య చత్వారః - చతుర్థ
స్య అష్టౌ - ఇతి ద్విగుణితాన్ ఉపరితత్తద్వర్ణశిరసి సమాలిఖేత్ - తత్ర లిఖితేషు ల
ఘూపరిస్థితాః యే తు అఙ్కాః సంఖ్యాః తైః మిశ్రితైః రాశీకృతైః సైకైః
ఏకేనాధికేన సహితైః అఙ్కైః ఉద్దిష్టం భవేత్ విదితం స్యాత్ - ఉదాహరణం మధ్యా
చ్ఛందసి జగణం కించిద్వృత్తం కతమదితి - అత్ర ప్రథమస్య లఘోరుపరి ౧ ఏకం - ద్వి
తీయస్య గురోరుపరి ద్వౌ - తృతీయస్య లఘోరుపరి ౪ చత్వారి చ లిఖేత్ - తథా చ

గుణక్రమేణ సమాలిఖేత్-అధ్వా-ప్రస్తారాం ఛందసః లఘుద్వయం గురులఘు రిత్యేవం రూపాభ్యాం విధితః సంఖ్యా ప్రస్తారే నిర్దిష్టరూపాః ౧ ఏక-౨ ద్వయం ౪ చత్వారి ౮ అష్టౌ అస్యామవరియథోక్త విధినాద్విగుణాంకాః ఎన్యస్యేత్-వమ-క స్యాసె ఉక్త లఘూనామువరిస్థా గుణాం కాం త్రైముల్ వేశ్ చలిత్రైః సైకైః ఏకేన పునః సంయోజితైః చ వాన్సంఖ్యా భవేత్ అత్రోదాహరణే లఘుస్థాంకాః ౧ ఎం ౨ ద్వయం ౮

(ప్రశ్నస్థాయాం)				
ద్వి	౧	౨	౪	౮
లఘు	।	।	∪	।

లఘ్వంకా: ౧+౨+౮=౧౧ ఏకయోగ
సైక .... ౧ కేన
మిశ్రితే ప్రస్తారాం ౧౨ అర్థాద్వాదశ
తమిత్యుత్తరం.

అష్టౌ-తైర్మిశ్రితైజాతాంకః ౧౧ ఏకాదశతత్సైకైర్జాతోంకః ౧౨ ద్వాదశ అస్యాం చతుర్థా క్షరాం ఖ్యాన వృత్త వ్యాం-ఏవమన్యత్రాపూహ్యోద్దిష్ట ప్రత్యయోరనుసంధేయః) ౪ * ఇత్యుద్దిష్ట ప్రకారః *
అ॥ యద్వ కస్యాపి ఛందసః కియత్సంఖ్యాలఘుమంతికయత్సంఖ్యాగురుమంతి చ యంతి వృత్తాని సంతీతి జిజ్ఞాసాయాం తజ్జ్ఞానాయ ప్రస్తారాదుపాయాం లఘుక్రియమాహ * వర్ణాన్వృత్తభవాన్ సైకానౌత్తరాధర్యతః స్థి

లిఖేత్। లఘుక్రియాయెతు త(తాం)జాం సైకైః శిరోఽగ్రతః।
సైకైర్మిశ్రైర్భవేత్ ॥౪॥ * ఇత్యుద్దిష్టమ్ *

లఘుద్వయోపరిస్థితయోః ఏకత్వచతుష్టయోస్సంఖ్యగయోః మేళనే ... వ ఏకాధికే తయోరేకాదశ-ధరాతః షష్ఠంవృత్తమితిజ్ఞేయమ్ - ఏవమన్యత్రాపూహ్యమ్-(సి హాయమ్ ఉద్దిష్టమిత్యా ప్రక్రియ సర్వతం వృత్తం కతిమంతుపేటతి ।వృత్తేస్య ... వర్తనపాయిన్యాఖ్యయతే (౨౩) వృత్తస్యవర్ణానాం కియద్గురూణిచ లఘూనిచ। ప్రథమే ప్రస్తారం సంఖ్యాం ద్విత్వసంఖ్యాం ద్వితీయకే(౨౪) తృతీయే వేద సంఖ్యాం చ పంచసంఖ్యాం చతుర్థకే। ఎవం సర్వేషు పంచమ పూర్వా ధోద్విగుణా న్లిఖేత్ (౨౫) సర్వసంఖ్యాన్సమాన్యా గుణాలఘుస్థితాః। సంఖ్యా ... జ్ఞాతా స్వేతరాం వృత్తసంఖ్యేతి తాం వదేత్ (౨౬) ఇతి, ౪ ** ఇదమ్మేద్దిష్టనిధిః **
అథలగక్రియా-సాచలస్మిన్ ఛందసి ద్విలఘూనివృత్తాని కియంతి ద్విగురూణికియంతి

తాః । ఏకాదిక్రమశశ్చ స్థానపర్య .. న సేత్ ॥ ఉపాన్త్యతోనివర్తేత తత్సజ
న్మేకే .. ఉపా .. దురో రేవమే ద్వ్యాదిలఘు క్రియే ॥ ప్రవృత్తభవాన్
.. న్స్యై .. ఏతదర్థా .. టనార్థ ఆహ తేనయేన తేన చిత్ కర్తుః రిష్టేనవ
.. .. .. వేనాదర .. వేనచ స్థితాంశ్చ విన్యసేత్ ప
.. యే .. చే .. స్థానాన్ .. దిక్రమతః ఆదేస్థానేషు కొవణాః తత్ర ఉపరితనే
ది .. నేవా .. .. గిత నేతృతియే స్థానేత్రయాంవణాః ఇత్యాదిక్రమేణ
ఉప .. తన్య .. స్థితాన్ కల్పయేత్ - అత్ర అధస్తనే స్థానే స్థితాన్ వర్ణాన్ ఉపరి
నే నే .. గురూన్ పైన విన్యాపయేదితి సామర్థ్యాల్లభ్యతే అన్యథా వర్ణరూపేణ స్థాన
యి .. .. థా .. లఘువర్ణ లేఖనరూపస్య .. గురుత్వాత్ కథం
.. .. మేకక్రియా .. బహులస్యదుష్పరిహారత్వాత్ ప్రవృత్తిరేవనస్యాత్ - కించ

.. ఏకస్మిన్ .. వేన్ .. ద్వ్యాదిమిశ్రితఇత్యస్మిన్ ఏతన్మాత్రస్థైలక్రియా
.. జా .. స్థ .. గృహ్యమాణేనార్థేన విరోధస్స్యాత్ - న స్వేతి న్యవిధానస్య
.. థాం .. పునః పునర్గతత్వే వక్యవనానాభావాన్త .. ప
న .. ఉపాన్త్య .. ఇత్యాది - ఊర్ధ్వతః ఊర్ధ్వ వ్రదేశే అవతిష్ఠమా
.. కే .. ధర్మ యన్మేవత జన్ ఉపాన్త్యతః అన్త్యస్యాక్షరస్య .. మీపేవర్తమానం
.. స్థితస్థానాన్నివర్తేత - పునరేవంవర్ధమానా దిమాదిరస్థానే .. రేత్య
.. వత్స .. ణ్యవ్యక్షరాణి క్రమేణత్యక్తానిఖ .. ఏవంవిధాభావమిత్యభి
.. పునః పునః కుర్యాదితిమమర్థమవగమయతి .. జన్మై .. మూ ..
.. పదంక్రాతేః ఫలంస్యాదిత్యత ఆహ - ఉపర్యాద్యాదిత్యాది - ఏ
.. .. ఆపా .. నాత్ సర్వేషాం వర్ణానామధస్తాదవర్తమా
.. జిజ్ఞా .. చ్ఛ దరిఏక న్యత్తానవగుణిత .. జ్ఞావకాల్

.. నే .. నేవ .. నవజైః క్రమేణఏకద్వ్యాదిలఘుక్రియా - ద్వి
.. వణ .. ఏకలఘూనాం త్రిలియ .. స్థితవర్ణానాం
.. .. దిలఘూని చతుర్థస్థాన స్థితవర్ణానాంత్ర్యాదీనివృత్తాని త్రిలఘూ
నిత్యేవమేకద్వ్యాదిలఘుగురువర్ణవద్వృత్తేయత్తాజ్ఞానముత్పద్యతే - ఏతదుక్తం
భవతి - యదిక్శ్చిత్ సం ప్రతిష్ఠా ఖే ఛ దః ఏకలఘూనివృత్తానికతిన తిద్వి లఘూనికి

తి త్రిలఘూని కియంతి చతుర్లఘూని కతి పంచలఘూని కియంతి ఇతి జిజ్ఞాసాయాం తత-
సిద్ధం ఏకాక్షరాద్యుద్దిష్టవృత్తిమానానాం పంచానాం సంఖ్యానాం స్థానే పంచ
సు ఏకత్వజ్ఞాపకాన్ పంచాంకాన్ షష్ఠే స్థానే చాన్యం ఏకత్వజ్ఞాపకమఙ్కం అస్య
చ పురస్తాత్ సికతాద్యాచ్ఛాదితే భూమ్యాదావూర్ధ్వాధోభావేన వర్తమానా
న్ లిఖేత్ - తత ఆద్యమంకం తత ఉపరితనే ద్వితీయ స్థానే నిక్షిప్య పూర్వస్థిమంకం సం

(సుప్రతిష్ఠాచ్ఛందోలగక్రియా)

౧ సర్వలఘువృత్తమేకం.

౧ + ౪ = ౫ చతుర్లఘువృత్తాని పంచ

౧ + ౩ = ౪ + ౬ = ౧౦ - త్రిలఘువృత్తాని దశ.

౧ + ౨ = ౩ + ౩ = ౬ + ౪ = ౧౦ ద్విలఘువృత్తాని దశ.

౧ + ౧ = ౨ + ౧ = ౩ + ౧ = ౪ + ౧ = ౫ ఏకలఘువృత్తాని పంచ

౧ సర్వగురువృత్తమేకం.

సంకలనాద్ద్వాత్రింశద్వృత్తాని భవంతి.

(ప్రకారాంతరం)

౧					సర్వగురువృత్తమే ౧ కం
౧	౫				ఏకగురువృత్తాని ౫ పంచ
౧	౪	౧౦			ద్విగురువృత్తాని ౧౦ దశ
౧	౩	౬	౧౦		త్రిగురువృ ౧౦ దశ
౧	౨	౩	౪	౫	చతుర్గురు ౫ వృత్తాని పంచ
౧					సర్వలఘువృత్తమే ౧ కం
					౩౨

ద్యా ద్వితీయజ్ఞాపకమంకం లిఖేత్ - తం చాంకం తృతీయే స్థానే నిక్షిప్య త్రిత్వజ్ఞాపక
మంకం లిఖేత్ - తమప్యంకం తత ఉపరితనే చతుర్థే స్థానే నిక్షిప్య చతుష్ట్వజ్ఞాపకమం
కం లిఖేత్ - తం చాంకం తత ఉపరితనే పంచమే స్థానే నిక్షిప్య పంచత్వజ్ఞాపకమంకం లి
ఖేత్ - తత ఉపరితనే షష్ఠే స్థానే స్థితం ఏకత్వజ్ఞాపకమంకం వర్జయిత్వా న్యస్యేత

పునశ్చాదిమం పఙ్క్తిస్థాపకమఙ్కం ద్వితీయస్థానే నిక్షిపేత్ సా త్రిసంఖ్యా భవతి - [illegible] - ఉపరితనే తృతీయస్థానే నిక్షిపేత్ సా [illegible] [illegible] తత ఉపరితనే చతుర్థే స్థానే నిక్షిపేత్ సా [illegible] సంఖ్యా భవతి - తత ఉపరితనే పఞ్చమే స్థానే [illegible] పఞ్చత్వజ్ఞాపకమఙ్కం వర్జయన్నేవ నివర్తేత పునశ్చాద్యం ఏక త్వజ్ఞాపకమఙ్కం ద్వితీయే స్థానే నిక్షిపేత్ సా చతుస్సంఖ్యా భవతి తామప్యుపరితనే తృతీయస్థానే నిక్షిపేత్ సా [illegible] సంఖ్యా భవతి - తత ఉపరితనే చతుర్థే స్థానే విద్యమానం దశత్వజ్ఞాపకమఙ్కం [illegible] వర్జయన్నేవ నివర్తేత - పునశ్చాద్యమఙ్కం ద్వితీయే స్థానే నిక్షిపేత్ సా పఞ్చసంఖ్యా భవతి తత ఉపరితనే తృతీయే స్థానే విద్యమానం దశత్వజ్ఞాపకమ ఙ్కం వర్జయన్నేవ నివర్తేత - ఇత [illegible] వర్ధనం నఘటతే - ఆద్యస్యైవ [illegible] కత్వాత్ తస్య [illegible] నం తు కథంచిదపి న ఘటతే [illegible] స్థానే కస్యా భావాత్ - ఏవం చ సతి సర్వేషామఙ్కానాం ఆదిమేన ఏకత్వజ్ఞాపకేనాఙ్కేన జ్ఞా యతే సు ప్రతిష్ఠాఖ్యే ఛందసి సర్వగురువృత్తమేకమితి - తత ఉపరితనే [illegible] చత్వజ్ఞాప కేన జ్ఞాయతే తస్మిన్ ఛందస్యేకలఘుకాని వృత్తాని [illegible] చేతి - తత ఉపరితనేన దశత్వ జ్ఞాపకేన ద్విలఘుకాని వృత్తానిదశేతి - తత ఉపరితనేన [illegible] త్వజ్ఞాపకేన త్రిలఘుకాని దశేతి - [illegible] ఉపరితనేన [illegible] త్వజ్ఞాపకేన చతుర్లఘుకాని పఞ్చేతి - తత ఉపరితనేన ఏకత్వజ్ఞాపకేనాఙ్కేన సర్వలఘుకం వృత్తమేకమితి చ జ్ఞాయతే - ఏ తస్య ప్రమాణస్య ఉపరి తేషు సర్వేషు [illegible] సర్వలఘునో వృత్తస్య జ్ఞాపకమేకమఙ్కం [illegible] వృత్తానాం [illegible] గస్య [illegible] ఏకద్వ్యాదిగురుమధ్యవృత్తానాం [illegible] భాగ [illegible] గుచ్ఛతే - ఏవమన్యేష్వపి ఛందాంసి జ్ఞాతవ్యాని (గా [illegible] ॥ అథైకద్వ్యాదిలగక్రియామాహ ॥ వర్ణాన్ వృత్తభవానితి ॥ గౌ లఘుగురూత [illegible] [illegible] ఏకద్వ్యాదిసంఖ్యావచ్ఛిన్నలఘుగురుప రిచ్ఛేద [illegible] - అత్ర గురో [illegible] ఏకద్వ్యాదిసంఖ్యాలఘుపరిచ్ఛేదః [illegible]

వర్ణాన్ వృత్తభవాన్ [illegible] సైకానౌ త్తరాధ

[illegible] జ్ఞానసాధనం ॥ వర్ణానితి ॥ ఉపాంతత ఇతి ॥ వృత్తభవాన్ ఛందసి విద్యమానాన్ వ ర్ణాన్ ఏకద్విత్రిచతురాదిసంఖ్యాజ్ఞాపకాన్ [illegible] నిదధ్యాత్ - సైకాన్

ర్వ్యక్తత్వాదుచ్యతే - ప్రథమస్థానే గురుయుక్తవర్ణో నాస్తి - ద్వితీయే త్వేకగురుః - తృతీయే ద్వౌ గు
రూ - చతుర్థే త్రయో గురవః - పంచమే చత్వారో గురవః - షష్ఠే పంచ గురవ ఇత్యాది - ఏవం ప్రథ
మస్థానే లఘుర్న విద్యతే - ద్వితీయే త్వేకలఘుః - తృతీయే ద్వౌ లఘూ - చతుర్థే త్రి
లఘుః - పంచమే చతుర్లఘుః - షష్ఠే పంచలఘురిత్యాది చానుసంధేయం - అత్ర వర్ణా
అక్షరాణి తేషాం స్థానాని ఇహ వర్ణశబ్దేన లక్ష్యంతే - తాని స్థానాని సైకాని కృత్వా
ఉత్తరాధర్యతః రథాకారేణ పతాకారూపేణ వా స్థాపయేత్ - తద్యథా - ఉక్తాయాం
ప్రతిపాదం ఏకమక్షరం తత్ర ద్వే స్థానే ఊర్ధ్వాధః పంక్తిరూపేణ కల్ప్యే - అత్యుక్తాయాం
ద్వే అక్షరే తత్ర త్రీణి స్థానాని ఊర్ధ్వాధః పంక్తిరూపేణ కల్ప్యాని - ఏవం మధ్యాయాం
చత్వారి - ప్రతిష్ఠాయాం పంచ - సుప్రతిష్ఠాయాం షట్ - గాయత్ర్యాం సప్త - ఉష్ణిహి అ
ష్టౌ - అనుష్టుభి నవ - బృహత్యాం దశ - ఏవం ఊర్ధ్వాధః పంక్తిస్థానేషు కల్పితేషు అంక
న్యాస ఉచ్యతే - ఏకాదితి - ఏకత్వసంఖ్యా ఆదిః ప్రథమలేఖ్యా సంఖ్యా యథా భవతి
తథా అంకన్యాసః కార్యః ప్రథమం సర్వేషు ఆద్యంతస్థానేషు ఏకత్వసంఖ్యా లేఖ్యే
తి భావః - ఏవం ప్రథమమంకన్యాసం కృత్వా క్రమశః ఏతాన్ అంకాన్ ఉపర్యుపరి ని
క్షిపేత్ - ప్రథమస్థానగతమంకం ద్వితీయే నిక్షిపేత్ తేన ద్వితీయస్థానే ద్వయం భవతి
అథైతద్ద్వయం తృతీయే నిక్షిపేత్ తత్ర తృతీయే త్రయం భవతి - ఏతత్త్రయం చతు
ర్థే నిక్షిపేత్ తత్ర చతుర్థే చతుష్టయం భవతి - ఏతచ్చతుష్టయం పంచమే నిక్షిపే
త్ తత్ర పంచమే పంచకం భవతి - కిం సర్వేషు స్థానే [illegible] పూర్వపూర్వస్థానాం
అంకా నిక్షేపణీయా ఇత్యత ఆహ - ఉపాంత్యతో నివర్తేతేతి - ఏవముపాంత్యపర్యంతం
నిక్షిప్య తతో నివర్తేత - అంత్యే త్వేవం న నిక్షిపేదిత్యర్థః - తతశ్చ సర్వత్రాంత్యస్థా
నే ఏకత్వసంఖ్యైవ భవతి - పునశ్చ ఊర్ధ్వాధః ఉపరిష్టాదాదిభ్య ఏకైకం స్థానం త్యజన్
క్రమశశ్చైతానంకాన్ ఉపర్యుపరి నిక్షిపేత్ - ద్వితీయే నిక్షేపపర్యాయే ఉపాంత్యం
త్యక్త్వా తతోఽవశేషు స్థానేషు ఏవం నిక్షేపః కార్యః - ఏవం తృతీయే నిక్షేపపర్యా
యే ఉపరిష్టాత్ త్రీణి స్థానాని త్యక్త్వా నిక్షిపేత్ - తత్ర యథా ద్వితీయమస్థానంత్యా
ద్యం భవతి తథా విరామోఽర్థసిద్ధః - తతః సిద్ధా అంకా యథా ఉక్తాదిషు ప్రతిపాదం -
ఉక్తాయాం - ఏకమేకం - అత్యుక్తాయాం ఏకం ద్వయం ఏకం - మధ్యాయాం ఏకం త్రయం
త్రయమేకం - ప్రతిష్ఠాయాం ఏకం చత్వారి షట్ చత్వారి
ఏకం - సుప్రతిష్ఠాయాం ఏకం పంచ దశ దశ పంచ ఏకం - ఏవం గాయత్ర్యాదీనామపి ఛ

ఛన్దసాంలగక్రియాంకన్యాసోనుసన్ధేయః తత్ర కస్మిన్ స్థానే కస్య పరిచ్ఛేద ఇత్యపేక్షాయా మాహ- ఉపర్యాద్యగురోరిత్యాది- ఉపరిచ ఆదిశ్చ ఉపర్యాదీ తయోః సమాహారద్వన్ద్వః ఉపరి స్థానం ఆదిస్థానంచ అగురోః గురురహితస్య భవతి- తత్ర సర్వలఘూనాంభాగానాం

(ఉక్తాదిచ్ఛందసాం మేరువిన్యాసేన లగక్రియా)

ఉక్తా	౧	౧								
అత్యుక్తా	౧	౨	౧							
మధ్యా	౧	౩	౩	౧						
ప్రతిష్ఠా	౧	౪	౬	౪	౧					
సుప్రతిష్ఠా	౧	౫	౧౦	౧౦	౫	౧				
గా	౧						౧			
ఉ	౧							౧		
అ	౧								౧	
బృ	౧									౧

(ఉక్తాదిచ్ఛందసాం లగక్రియా)

పతాకవిన్యాసః

ఉక్తా	౧	౧								
అత్యుక్తా	౧	౨	౧							
మధ్యా	౧	౩	౩	౧						
ప్రతిష్ఠా	౧	౪	౬	౪	౧					
సుప్రతిష్ఠా	౧	౫	౧౦	౧౦	౫	౧				
గాయత్రీ	౧						౧			
ఉష్ణిక్	౧							౧		
అనుష్టుప్	౧								౧	
బృహతీ	౧									౧

సంజ్ఞా ౭ వగంతవ్యేత్యర్థః. ఏకద్వ్యాదిలగక్రియేతి. ఏతేనైవక్రమేణ ఏక గురుద్విగురుత్రిగురుప్రభృతీనాం పరిచ్ఛేదః- తథా ఉపరిస్థానే ఆదిస్థానే వా లఘురహితానాం సైదానాం పరిచ్ఛేదః- ద్వితీయతృతీయాదిష్వేకలఘుద్విలఘుత్రిలఘుప్ర

వృత్తీనామితి - తద్యథా - ఉక్తాయాం - గురురహితో భేద ఏకః ఏకగురుభేద ఏకః ఏ
వం లఘురహితో భేద ఏకః ఏకలఘుభేద ఏకః - అత్యుక్తాయాం గురురహితో భేద ఏ
కః ఏకగురూ ద్వౌ - ద్విగురుస్త్వేకః, ఏవం అలఘురేకః ఏకలఘూ ద్వౌ ద్విలఘురేకః - మ
ధ్యాయాం - అగురురలఘుశ్చైకః ఏకగురవ ఏకలఘవశ్చ త్రయః ద్విగురవో ద్విలఘ
వశ్చ త్రయః త్రిగురుస్త్రిలఘుశ్చైకః - ప్రతిష్ఠాయాం - అగురురలఘుశ్చైకః

ర్యతస్థితాన్ । ఏకాదిక్రమశశ్చైతాను

అంతే ఏక సంఖ్యాజ్ఞాపక వర్ణ విశేష సహితాన్ ఛందోఽత్రాధస్తాత్ స్థితాన్ ఊర్ధ్వా
న్ వర్గాన్ ఏకాదిక్రమశశ్చ ఏకం ద్వే త్రీణీత్యాది క్రమేణ నిక్షిపేత్ లిఖేత్ - న తు
తిర్యగ్లిఖేత్ పూర్వవదితి భావః - అయమర్థః ప్రథమ వర్ణస్య ఏకసంఖ్యాం ఏకం - తదు
పరి ద్వితీయ వర్ణస్య ద్వే - తదుపరి తృతీయ వర్ణస్య త్రీణి - తదుపరి చతుర్థ వర్ణస్య చత్వా రి
ఇత్యాదియావచ్ఛందో వర్ణం లిఖిత్వా సర్వోపరి పునరేకం లిఖేదితి - కించ ఏతాన్ ఏకాః
సంఖ్యా ఇత్యర్థః ఏకాదియథా తథా క్రమేణ ఉపర్యుపరి ప్రస్థితాయాం సంఖ్యాశ్రే
యామిత్యర్థః నిక్షిపేత్ విన్యసేత్ - అధస్థితా ఏకాదికాః సంఖ్యాః తత్తదుపరిస్థా
భిః క్రమేణ యోజయేదిత్యర్థః - అత్ర అధస్థాం ఏకసంఖ్యాం ఉపరిస్థయా ద్విసంఖ్య
యా యోజయిత్వా మిళితాం త్రిసంఖ్యాం దక్షిణపార్శ్వే లిఖేత్ - తాం చ త్రిసంఖ్యాం
సవ్యపార్శ్వే ఉపరిస్థయా త్రిసంఖ్యయా మేళయిత్వా జాతాం షట్సంఖ్యాం తత్పా
ర్శ్వే లిఖేత్ - ఏవం పునః పునరాఽంతం యోజయేత్ ఉపాంత్యః అంత్యస్య సర్వోపరిస్థితస్య ఏక
స్య సమీపం ఉపాంత్యం - తత్త్వచ్ఛందోక్షర సంఖ్యా వాచకమక్షరం తత్రైవ తేన తదధః
పార్శ్వే స్థితాం సంఖ్యాం యోజయేత్ - తస్మాజ్జన్యస్తైరేవ మూర్ధ్ని ఏత ఇతి - ద్వితీయా
దియోజనేష్వయం విశేషః ఊర్ధ్వాక్షరః ఉపరిస్థైకసంఖ్యాం తదా జగదుపాంత్యైనివర్తేత
ఇతి సర్వోపరిస్థితస్య ప్రథమస్య అవిద్యమానత్వాత్ అభావమాచరన్ ద్వితీయ ఏవ దర్శనేత ఏధ
స్థితా పేక్షయా ఉపాంత్యేనైవ తత్ తృతీయే తు వర్ధనే ఉపరి ద్వితీయస్య అవిద్యమానవ
త్త్వం ఆచరతా తదధస్థితాపేక్షయా ఉపాంత్యేనైవ తేన తత - చతుర్థాదౌ తు తృతీ
యాదేరవిద్యమానవత్త్వమాచరతా తదధఃస్థితాపేక్షయా నివర్తేత్వరః - ఉపరి
ఆద్యాత్ ప్రథమాత్ గుర్వాః సంఖ్యా జ్ఞేయేత్యధ్యాహారః - పరిశేషాత్ అధరిష్ట్వాత్ ల
ఘూనాం సంఖ్యేత్యర్థః - ఏవమేకద్వ్యాది లగక్రియా - స్పష్టమ్ - ఉదాహరణం - షు

(ఏకద్వ్యాదిలగక్రియా ప్రత్యయః)

ఏకగురవ ఏకలఘవశ్చత్వారః ద్విగురవో ద్విలఘవశ్చ షట్ త్రిగురవస్త్రిలఘవశ్చ చత్వారః చతుర్గురుశ్చతుర్లఘురేక ఇతి సుప్రతిష్ఠాయాం - అగురుర్లఘు

ప యు ర్ణ ప రి ని ష్ఠి ఫె త్ ||...|| ఉ పా న్త తో ని

ర్గ్వాయాశ్చ ప్నసః త్ర ... త్వాత్ ఏకం౧ ద్వ... త్రి ... ణిపునరేకం చతుర్వా...

ఏగ...ం ప్రా ...త్ - అర్థ అర్ధస్థితా మేకసంఖ్యా ద్వితీయస్థానస్థయా ద్విసంఖ్యయా

మేళయేత్ తహా త్రీణి భవన్తి - తృతీయస్థానస్యోపాన్తత్వాన్న పృ ద్వితథా చ ఏవం

మధ్యాచ్ఛందో లగక్రియా

౧		సర్వగురు ఏకం
౩		ద్విగురూణి త్రీణి
౨	౩	ఏకగురూణి త్రీణి
౧		సర్వలఘుః ఏకం

ప్రతిష్ఠాచ్ఛందో లగక్రియా

౧		
౪		
౩	౬	
౨	౩	౪
౧		

సుప్రతిష్ఠాచ్ఛందో లగక్రియా

౧			
౫			
౪	౧౦		
౩	౬	౧౦	
౨	౩	౪	౫
౧			

గాయత్రీచ్ఛందో లగక్రియా

౧					సర్వలఘువృత్తమేకం
౬					ఏకలఘూని - షడ్గురూణి వా షట్
౫	౧౫				ద్విలఘూని - చతుర్గురూణి
౪	౧౦	౨౦			త్రిలఘూని - త్రిగు
౩	౬	౧౦	౧౫		చతుర్లఘు - ద్విగు
౨	౩	౪	౫	౬	పంచల - ఏకగు
౧					సర్వలఘువృత్తమేకం

తిష్ఠతి ఏకం త్రీణి త్రీణి ఏకమితి - ద్వితీయస్థానస్థ పంక్తిః - ఉపన్యస్తస్య ప్రథమస్థానస్యత్వాత్ ద్వితీయస్థానస్యోపాన్తత్వాత్ - ఉపరి ప్రథమాదేకాద్వార భ్యగ రోః గణానాం సర్వగురుత్వాంఏక మితి - తదధస్థితాః సంఖ్యయా

శ్చైకః ఏకగురవ ఏకలఘవశ్చ పంచ - ద్విగురవో ద్విలఘవశ్చ దశ - త్రిగురవ స్త్రిలఘవ

వ తే ౽ త త్ర జ నే ష్వ కై క మూ ర్ధ్వ ౽ తః ।

ద్విగురూణి త్రీణి త్రీణీతి - తదధః పార్శ్వే స్థిత సంఖ్యయా ఏకగురూణి త్రీణి త్రీణీతి - ఏవం అధస్తనాదేకాకారభ్య లఘోర్గణనా - సర్వలఘువృత్తమేక మితి - తదుపరి తత్పార్శ్వ స్థిత త్రిసంఖ్యయా ద్విలఘూని త్రీణీతి - తదుపరి సవ్యపార్శ్వే స్థిత త్రిసంఖ్యయా ఏకలఘూని త్రీణీతి - ... మధ్యా ధస్తా వృత్తసంఖ్యా౽ప్యష్టావి జ్ఞేయా - ఏవమన్యత్రాపి - కింతు మధ్యే చ్ఛ న్దో౽తిరిక్తే షు వృద్ధిరావర్తతే తత్ర విశేషః సయదా ... ధే ప్రస్తారాచ్ఛ న్దసి ఏక ద్వి త్రి శ్చతుర్ ఏకమిత్యస్య తత్ర ప్రథమద్వితీయయోః కోష్ఠయో

స్త్రీణి - ద్వితీయా త్తృతీయయోరాస్తు ... త్రస్య ధీః ఉపాన్త్యత్వాత్ ఉపరితన ప్రథమ ... పెకయా తృతీయస్య ఉపాన్త్యత్వాత్ - పునర్ద్వితీయయోరాజనే ద్వితీయస్యాన్త్యధ్యాయత్వా రి ... సంహా భాగవతీయమ్ ॥ ఏకా౽న్వృత్తభవా - త॥ ఛందస్యే కలఘూన్యసి ... యు

న్నిద్విలఘూని చ । ... త్రిలఘూని తథా ... వృత్తాని బోద్ధుం క్రియతఏకద్వ్యాదిలగక్రియా । సుఖబోధాయ గాయత్ర్యం తత్ప్రకారశ్చ కథ్యతే (౨౮) ఏకద్విత్రిచ ... లఘు త్ । ... పంక్తౌ ... (౨౯) ... ఖ్యాం షట్సంఖ్యా ... వేశయేత । ... (౩౦) ప్రథమాదిప్రకారేణ ప్రథమాదిష్వగ్యతే । ప్రథమాజ - ... స్వరూపేణ ... త్వా విచ ... (౩౧) ప్రథమాజ ... సంఖ్యానుసృతియోజ్య సంఖ్యయా । యోజయిత్వా ద్వితీయాజ్య ... నే తాంవిలిఖేద్బుధః (౩౨) ద్వితీయాజ్య త్రిత్వసంఖ్యాం తృతీయాజ్య ... సంఖ్యయా । యోజయిత్వా తృతీయాజ్య స్థానే తాం విలిఖేద్బుధః (౩౩) ... తీయాంకస్య షట్సంఖ్యాం ... స్థసంఖ్యయా । యోజయిత్వా చతుర్థాజ్య స్థానే తాంవిలిఖేద్బుధః (౩౪) దశసంఖ్యాం చతుర్థాజ్య ... పఞ్చమసంఖ్యయా । యోజయిత్వా పంచమాజ్య స్థానే ... లిఖే ...

శ్చదశ-చతుర్గురవశ్చతుర్లఘవశ్చ పంచ షట్ చ గురుర్గ పంచలఘుశ్చైకః-ఏవమ

ఉ ప న్య స్యా ద్య ష్ట రా రే వ మే క ద్వ్యా ది

౩౫) ప్రవధి శేషుహా ద్వాయం పునః పూర్వా త్ప్రవర్ధయేత్। ప్రథమా ఙ్కస్థసంఖ్యా ద్వితీయాఙ్కస్థసంఖ్యయా -౩౬- యోజయిత్వా ద్వితీయాఙ్కస్థానే షట్ లిఖేత్సుధీః। ద్వితీయస్థాం చతుస్సంఖ్యాం తృతీయాఙ్కస్థసంఖ్యయా -౩౭- యోజయిత్వా తృతీయాఙ్కస్థానే ... లిఖేద్బుధః। దశసంఖ్యాం తృతీయస్థాం చతుర్థాఙ్కస్థసంఖ్యయా -౩౮- సంయోజ్య వింశతిం కుర్యాత్ స్థానే ... లిఖేత్సుధీః। అన్త్యం చతుర్థం సంత్యజ్య పునః పూర్వావసానం ప్రవర్తయేత్ -౩౯- ప్రథమాఙ్కస్థసంఖ్యాం చ ద్వితీయాఙ్కస్థసంఖ్యయా। యోజయిత్వా ద్వితీయాఙ్కస్థానే ... లిఖేద్బుధః -౪౦- ... సంఖ్యాం ద్వితీయస్థాం తృతీయాఙ్కస్థసంఖ్యయా। యోజయిత్వా తృతీయాఙ్కస్థానే పఞ్చదశ లిఖేత్ -౪౧- అన్త్యం తృతీయముత్సృ

గాయత్రీచ్ఛన్దోలక్రియా

౧						
౧	౬					
౧	౫	౫				
౧	౪	[illegible]	[illegible]			
	[illegible]	[illegible]	[illegible]	౧౫		
౧	౨	౩	౪	౫	౬	౧

సర్వగురువృత్తమేకమ్
ఏకలఘూని పఞ్చగురూణి షడ్వృత్తాని
ద్విలఘూని వా-చతుర్గురూణి పంచదశవృత్తాని
త్రిలఘూని వా-త్రిగురూణి వింశతివృత్తాని
చతుర్లఘూని వా-ద్విగురూణి పంచదశ
పంచలఘూని వా-ఏకగురూణి-షట్
సర్వలఘువృత్తమేకం

... పూర్వావసానం ప్రవర్తయేత్। ప్రథమాంకస్థసంఖ్యాం చ ద్వితీయా ఙ్కస్థసంఖ్యయా (౪౨) యోజయిత్వా ద్వితీయాంకస్థానే షట్ ... వేశయేత్। ... ర్వాంత్యం ... వద్ద్వితీయస్యావధిర్మహిలక్రియా (౪౩) వామభాగస్థితైకాంకసంఖ్యా సర్వగురుం వదేత్। ద్వితీయాఙ్కస్థషట్సంఖ్యాం వదేదేకలఘూని తు (౪౪) తృతీయాంకే పంచదశసంఖ్యా ద్విలఘుబోధికా। చతుర్థస్థా వింశతిస్తు సంఖ్యా త్రిలఘుసూచికా (౪౫) పంచమాంకస్థితా పంచదశ సంఖ్యా

చ

తథావదేత్। చతుర్లఘూని చతుస్స్థానే దత్వా ఏకలఘూని చ(౯)త్రికస్థానే చ
సంఖ్యాతువదేత్సర్వలఘుం తథా। ఏవం వామాదిపర్యంతసంఖ్యా లఘుబో
ధికాః(౧౦) దక్షాది వామపర్యంతసంఖ్యా గురుబోధికాః। ... వా
వంగాయత్యామేకద్వ్యాదిలగక్రియా (౧౧) ... సకలే...
ద్వ్యాదిలగక్రియా। వర్ణసంఖ్యానురూపేణ ... న్యాయాని ... (౧౨
ఇతి) (గాజగోపాలరాజీయమ్) వర్ణాన్ప్రస్తారభవానతి॥ అన్యార్థాః స్పష్ట
ఏవా సైపూర్వవ్యాఖ్యానపంక్తిభిః। ... నా ... ప్రకారాంత
రముచ్యతే॥ ఉక్తాచ్ఛందసః ... ప్రస్తారలిఖితో ... స్తన్యయం ... క్త
తోఽధోఽధ స్తన్ చతుర్థపంచమమితాన్విధీ ... హతాఙ్ ... । ప్రా
క్తనద్వ్యాద్యవధి ... సదనాప్రత్యేకమేకైకోపద్యుక్తాదిలగక్రియాం
జనయతి స్యాత్ఖండమేరోర్విధిః (౧౩) ప్రాక్స్థ గ్యాస్యపి వీథికాను ...
ద్యంతయోః ... కోష్ఠయోరేకాంకం పరతోపి లిఖనవిధౌ త్వక్తానుస ... ము
హుః। ఊర్ధ్వాద్వి ... కమేళనభవాం సంఖ్యామధో విధినా కోష్ఠేషు

ద్వితృతీయకప్రభృతిషుస్థానం వినాత్యంతః సేత్ (౧౪) వివరణమ్ లగక్రి
యాం సుధీః సంఖ్యాఖండమేరువిధానతః। అనయాత్వ ... కచ్ఛందోవృత్తా
నీయంతి తేషుహి (౧౫) ఏకద్వ్యాదిలఘూన్యేతావన్త్యేవాదిగురూణ్యపి। ఇ

యన్తి పరిచ్ఛేదో బ్యం వంబ్యా ... తే (౧౬) ఉక్తాద్యుత ... ంతం
విధినాఖండమేరుణా। తత్తల్లగక్రియాంకరుత్తు ... కోష్ఠయోర్వయం
(౧౭) అత్యుక్తాయాస్త్విదం మధ్యాచ్ఛందసశ్చచతుష్టయమ్। ఏవమేకైక
కోష్ఠేన వర్ధయేత్ పార్శ్వయోర్ద్వయోః (౧౮) యావచ్ఛందోవధిస్తా
సు క్రమాత్సర్వాసు వీథిషు। ఆద్యంతకోష్ఠయోరేకసంఖ్యా ... దాపి ... పే
త్ (౧౯) ఏకాంకరూపవతు క్రమాలంకృతకం ... ఖండమేరురసౌ ... మ
పిషిరాలోక్యతే బుధైః (౨౦) అధోక్తాచ్ఛందసోపి స్యాం స్థితయోః కోష్ఠయో
ర్ద్వయోః। ... నైకమేకం విలిఖేత్ ... హి (౨౧) అన ...
యతేపి ... స్మిన్ ... స్ఫుటమ్। సర్వగుర్వాదిమం ప్రస్తారస్య లఘ్వం
తిమం భవేత్ (౨౨) అత్యుక్తాచ్ఛందసోపి స్యాన్మూ ... తేవ కోష్ఠయోః

(స్థాం) గైస్త్రైకాంకయోస్స్యాద్గుర్వక్షరవీథిద్వికోష్ఠగా[౨౩] యథోక్తైర్వర్ణైః
పంక్తిం కస్యాంకస్థితియో ర్ధ్వోవినిక్షిపేత్ । అనయోర్బోధ్యశ్చ సంఖ్యా
చ్ఛందసాంగప్యాదిసంఖ్యమ్[౨౪] (స్థాం)గ ద్వితీయకోష్ఠస్థ శ్చ్యేయతావి
శేషత । ఏకలఘ్వేకగురుణోర్వృత్తైర్వే మధ్యగైర్ధ్రువ [౨౫]మధ్యయాశ్చ్వం
దశోపి ద్వ్యామాసాపం తేచ ఫగావర్ణావత్ । ఏకాంకం లిఖిత హిత్వాదితీయోస
గ నేతతః[౨౬]ఊర్ధ్వాన్యమేకం ద్వితయమాయోజా గస్త్రయోర్న్యసన్ ।
తృతీయోనస నేపుర్వ్యాక్షాం (త్వా)క్స్యకోష్ఠస్యయ చేకకం [౨౭] సంయోజ్య

[మధ్యాచ్ఛన్దోలగక్రియా]

		వృత్తసంఖ్యా
ఉక్తా	౧ ౧	౨
అత్యుక్తా	౧ ౨ ౧	౪
మధ్యా	౧ ౩ ౩ ౧	౮

౧	౩	౩	౧
సర్వగురువృత్తమేకం	ఏకలఘువృత్తాని త్రీణి ద్విగురూణి చ	ద్విలఘువృత్తాని త్రీణి ఏకగురూణి చ	సర్వలఘువృత్తమేకం

(స్థాం)త యు భూయో ఽధోగ క్షిప ; ంం పయేత్ । అనయాజ్ఞాయతేస ధ్యేల
చ్ఛందసామ్నాదిమ మంణిమం ౨౮ । (త్ర) స్వతో త్రీణిద్విగురూణి త్రీణిద్విలఘు
కానిచ । ఏష్యామ్యాం వత రేది దీంప్ర గ్రామ చ్ఛందస స్తతః(౨౯]ఊర్ధ్వమేకం
(త్ర)యాంయుక్తాన్య చ తుష్టయాస్ క్షిపన్ । పునరూర్ధ్వే త్రయ త్యస్తం త్ర
యం చాయోజ్యన్యసన్ (౩౦)తతశ్చోర్ధ్వే త్రయమత్యక్తమేక చా
యోజయన్యదః । చతుష్టయం విక్షిపేత్పంక్తమేనాంగమాపయేత్ [౩౧] అన

యాం ప్రతిపాద్యతే ప్రస్తారాయాం సోదాక్రమం|త్వస్యాం తేషాం వర్ణానాం, తే
చ పృథక్ - ఘనాః చ (౩౨) ఏకైకగురూణ్యేవం ద్విలఘూని పఠిత్యపి|
ఇత్యేవం వర్ధితే మేరౌ సర్వేషాం ఛందసామపి (౩౩) ప్రతివీథిః రిత్యేతత్త
చ్ఛందోలక్రియాః| ఏకైకవీథికోష్ఠాంకాస్సంభూయ ప్రభవేదితి (౩౪) త
త్తచ్ఛందోవృత్తసంఖ్యా ప్రస్తారవిధిమంతరా | ఖండమేరుమముం ప్రా
హురివిచ్ఛందోవిశారదాః (౩౫) అథచైకద్వ్యాదిలఘుగురుకాణాంయ
థాక్రమం|లక్రియోర్వృత్తానామవాంతరవివేచనం | పిజిజ్ఞాసుబుధా
నందహేతవే క్రియతేతరామ్ (౩౬) *ఇత్యేకద్వ్యాదిలక్రియావిధిః*
తాతపాదం జగన్నాథం గురుం పంచనదీశ్వరం | ప్రణమ్య రాజగోపాలరా
యస్సందర్శితశోభినమ్|వృత్తరత్నాకరేఽసుక్తం కేదారేణ మహాత్మనా|
పూర్ణమేరువిధిం వచ్మ్యేతత్సంఖ్యా జ్ఞ తేజసాలాన్ (౩౭) ఏకద్వ్యాదిలగ
క్రియాంకసమసంఖ్యాకైశ్చకోష్ఠైః క్రమాదాద్యామంతిమవీథికాంచ
రచయేదేకైకకోష్ఠోజ్ఝితాగ్రామ్|ఏకైకామపివీథికాముపర్యతస్సాంకోచయే
త్పార్శ్వయోరేవం చేదర్ధమేరురేషమహితస్స్యాద్వక్ష్యమాణస్ఫుటం|
(౩౮) ఏకస్యస్యైతదాదిమద్విగుణితాస్తత్స్థకోష్ఠోన్నసన్నికాసేన చాన్త
రత్ర విలిఖన్ ఛందోంకం సంలంఘునే|ఊర్ధ్వే త్రైలగాంకకద్విగుణయక్ష
ర్వీత మేరుక్రియాంఛందస్యైకలగాదివత్రజనన స్థానం స్వహస్తాయతేత్ర
ఏకద్వ్యాదిలగక్రియాంకసమసంఖ్యాకైస్తుకోష్ఠాంతరేష్వేకాదీన్ ద్విగు
ణానధోఽధఃపరతత్స్త్రైకోనకాం స్తాంల్లిఖేత్ |సగ్వాకస్త్రైతసరలమ్యాదిక
దత్సంఖ్యాంయతోఽన్యక మేత్తత్తస్యాగసంస్థాప్యాగ్యసగ ంకాదీన్ ద్వి
గుణాన్న సేత్ (౩౯) వివరణం॥లగక్రియావిధానేన వృత్తానాం ప్రసఖ్య
న్ధశః| సంఖ్యా విజ్ఞాయతే సంఖ్యావన్ని న-వపధక్ప ధక్ (౪౦) కింకేంకం
ఖ్యాకమృత్తానిసమ్యాయైక ఘూనిన | కతహా నిక వృత్తానిసమ్యా ద్విలం
ఘూన్యపి[౪౧ కతిఘానిచవృత్తా ఏకద్వ్యాదిలగానివై|ఇత్యేవం యేన కేనా
పియదిప, శ్నే గ్కృతో భవేత్ (౪౨) అముకాముకసంఖ్యాకవృత్తాన్యేకల
ఘూన్యథ|ఆదౌదస్సంఖ్యవృత్తానిసమ్యాయద్విలఘూనిచ (౪౩) వృత్తా

చైవావతిదాన్యే(ద్వ్యా)దిలగాన్యపి ॥ ఇత్యేవం సంఖ్యయా వస్తుం పూర్ణాను
గుర్విరిష్య [illegible] తేః [౪౪] ఛందసామపి సర్వేషామేకద్వ్యాదిలగాస్పదే। ఖండ
మేరౌ [illegible] క్షిప్య చ్ఛాంద సోపీదిక్కోష్ఠగః ౪౫-యేఽఙ్కాస్తత్తత్సంఖ్యా కా
న్ కోష్ఠాం స్త్రైషాం ప్రలోభక్షన్। వామపార్శ్వాత్సమారభ్య దక్షపార్శ్వేఽస
మాపయేత్-౪౬-సర్వోపరితనాంవీధీం సర్వాధోవీధికామపి। ఏకైకై కైకేన
కోష్ఠేన హాయన్ పార్శ్వయోర్ద్వయోః ౪౭- ఏకైకవీథిహాస్సేనకో
ష్ఠైషీధీః ప్ర ధయేత్ । కల్పితేష్వచ సర్వేషు కోష్ఠేష్వథ విలోక్యతే-౪౮
పూర్ణ మేరురిహాశేషవృత్తసంఖ్యాకకోష్ఠభృత్ । ఈప్సితచ్ఛందసః పూ
ర్వమేవం మేరుం ప్రకల్పయన్ -౪౯- తతోఽఙ్కవిన్యాసము ప్రపాదే
నకల్పయేత్। ఆద్యోర్ధ్వోర్ధ్వస్థితశ్రేణ్యాం శిరస్యేకం సమాలిఖేత్ -౫౦-అనే
నజ్ఞాయతే వృత్తం సర్వగులాఘ్వమిత్యథ। తదేకం ద్విగుణీకృత్య [illegible] ఏకం
చ తదధః క్షిపేత్-౫౧-అనేనతూక్తాఛందస్యే ద్వైవృత్తే ఇతి సూచితే। తద్ద్వయ
ఞ్చ ద్విగుణీకృత్య చతురంకమధః క్షిపేత్ -౫౨-అత్యుక్తాయాం తు చత్వా
రివృత్తానిచ్ఛందసీ చ। చతురంకద్విగుణానాదష్టౌ చ తదధో న్యసేత్ -౫౩-
అనేనాంకేన మధ్యాయాం వృత్తాన్యష్టావితి స్ఫుటమ్। ఏవం కోష్ఠానుగణ్యే
నాథో ధోఽకాన్ ద్విగుణాన్న్యసేత్-౫౪-తత్తచ్ఛందో జాతవృత్తజాతసం
ఖ్యా విభావ్యతే। అథ ద్వితీయవీథ్యాద్యకోష్ఠాదాపూరయేద్యథా -౫౫- మ
ధ్యాయాం ఛందసి ద్వ్యంకమాదౌ ద్విగుణయన్ చతుః। ఉచ్చరంస్తత్ర హి త్రై
కం ప్రతిష్ఠాయాం న్యసేత్-౫౬- త్రయం చ ద్విగుణం కృత్వా షట్సంఖ్యాం హ్యా
దిషాన [illegible] । తత్రైకమష్టవీథ్యాధ పరతః పంచ నిక్షిపేత్ -౫౭-పంచసం
ఖ్యాం [illegible] ద్ధ్యే షాఫా రితానతి। [illegible] ద్వితీయం చ తృ తీ
యపి పంచమ -౫౮-త్రిస్త్రైకలఘుకానీతి గ్వాగురూణి చ ద్విధా। [illegible]
[illegible] ప్రస్తా విధిషు [illegible] -౫౯- అథాధోవతరేద్వీథిం తృతీయాయామ
ధ్యకోష్ఠగం। చతురంకం ద్విగుణితమష్టౌ తత్రైకమానయన్ -౬౦- సప్తసం
ఖ్యాం స్థితే [illegible] కోష్ఠే తత్ర నివేశయేత్ । సప్తాంకో ద్విగుణీకృత్యాద్య
[illegible] -౬౧- చతుర్దశత్వసంఖ్యాం తు సద్వాక్షగకోష్ఠవర్తినీం । స

ర్వలఘుస్తస్యవృత్తస్యసంఖ్యామష్టావతిక్రమేత్ (౭౨) సర్వవిద్యాద్యకోష్ఠా
జ్ఞాంగిరి ప్రాగేవ ద్విగుణీకృతాః । అతస్తదూర్ధ్వ [illegible] ద్వ్యర్ధ్వ [illegible] జాంచ
జానీయస్వంపే (౭౩) ది తి సుకోష్ఠగ త్ర జ్ఞంది గుణీకృత్య [illegible] । ప
డజ్ఞాన్యాసనాదేవపూర్ణో మేరురుపని భూత్ (౭౪) తత్ర [illegible] విద్యాద్య
నయాచతుర్థ్యామపి సత్తమ । [illegible] చద్వి [illegible] మూర్వ్య [illegible] హానీ [illegible]
మ్ (౭౫) సర్వలఘ్వష్టమవృత్తం తుర్యపీఠ్యష్టసంఖ్యయా । ఇతి విజ్ఞాయతే
పూర్ణః-మేరోరత్యద్భుతో విధిః-౭౬- ఏకంఛ దస్సు [illegible] వర్ణేషు కోష్ఠేష్వాద్యే
షు కేవలం । ఊర్ధ్వాధః క్రమతః పూర్వమంకాన్ ద్విగుణితాన్ న్యసేత్ -
౭౭-ద్వితీయపీఠమారభ్య సర్వాస్వపి చ పీఠిషు । ద్వితృతీయాదికోష్ఠేషు తత్త

ఉక్తాదిక్రియాశేషమేరుః   ౧ ౨ ౪

ఉ	అ	మ
౧	౧	౧
౧	౨	౩
	౧	౩
		౧

(౭౫ క్రియానిర్ణాయకః పూర్ణమేరుః)

మధ్యాచ్ఛందసః

ఉక్తా	౧	౧		సర్వగురువృత్తమేకం
అత్యుక్తా	౨	౩	౪	ద్విగురు ఏకల
మధ్యా	౪	౩	=	ఏకగురు ద్విల
	౮	౧		సర్వలఘువృత్తమేకం

(మధ్యాఖ్యస్య ప్రస్తారః)

౧	U	U	U
౨			U	U
౩	U			U
౪					U
౫	U	U		
౬			U		
౭	U				
౮						

దాద్యాంకసంభవాం-౭౮-తిర్యగ్రూపక్రమాత్సంఖ్యామేకోనద్విగుణాం క్షిపేత్ । ఏ
వం విలిఖ్య సూనేష్వయద్యతో [illegible] స్తాంకవిధిర్మతా-౭౯-ఏకోనద్విగుణా సంఖ్యా వృత్తసం
ఖ్యామతిక్రమేత్ । తత్తతో [illegible] పీఠస్థాన్ ద్వితృతీయాదికోష్ఠగాన్ -౮౦- ప్రవ
క్ష్యాదీంస్తథాన్యాంశ్చ యదా సంఘసమూహయన్ । అంకానద్వివిధాన్ లిఖితం ద్విగుణా
నేవ కల్పయన్ -౮౧- అధోఽధఃకోష్ఠపూర్తై [illegible] షడ్గుణాదీన్ వినిక్షిపేత్ । తదారభ్య ద్విగుణి
తానేకోనాన్ పూర్వవత్ క్షిపేత్ -౮౨- ఇత్యేవం సర్వకోష్ఠేషు న్యస్తాంకైః కీర్తితేష్వపి
పూర్ణమేరుస్సుషస్తానాం వృత్తానాం చ పృథక్పృథక్ -౮౩- ప్రస్తారక్రమసంల

వృత్తసంఖ్యా

		వృత్తసంఖ్యా
ఉక్తా	౧ ౧	౨
అత్యుక్తా	౧ ౨ ౧	౪
మధ్యా	౧ ౩ ౩ ౧	౮
ప్రతిష్ఠా	౧ ౪ ౬ ౪ ౧	౧౬
సుప్రతిష్ఠా	౧ ౫ ౧౦ ౧౦ ౫ ౧	౩౨
గాయత్రీ	౧ ౬ ౧౫ ౨౦ ౧౫ ౬ ౧	౬౪

ఉక్తాదిగాయత్రీఛందోవధి లగక్రియావాంతరప్రభేదాః

౧	సర్వగురువృత్తమేకం
ఏకలఘూని - పంచగురూణి	౨ ౩ ౫ ౯ ౧౭ ౩౩
ద్విలఘూని - చతుర్గురూణి	౪ ౬ ౭ ౧౦ ౧౧ ౧౩ ౧౮ ౧౯ ౨౧ ౨౫ ౩౪ ౩౫ ౩౭ ౪౧ ౪౯
త్రిలఘూని - త్రిగురూణి	౮ ౧౨ ౧౪ ౧౫ ౨౦ ౨౨ ౨౩ ౨౬ ౨౭ ౨౯ ౩౬ ౩౮ ౩౯ ౪౨ ౪౩ ౪౫ ౫౦ ౫౧ ౫౩ ౫౭
చతుర్లఘూని - ద్విగురూణి	౧౬ ౨౪ ౨౮ ౩౦ ౩౧ ౪౦ ౪౪ ౪౬ ౪౭ ౫౨ ౫౪ ౫౫ ౫౮ ౫౯ ౬౧
పంచలఘూని - ఏకగురూణి	౩౨ ౪౮ ౫౬ ౬౦ ౬౨ ౬౩
౬౪	సర్వలఘువృత్తమేకం

గాయత్రీవృత్తప్రస్తారః

సంఖ్య	ప్రస్తారము
౧	U U U U U U
౨	I U U U U U
౩	U I U U U U
౪	I I U U U U
౫	U U I U U U
౬	I U I U U U
౭	U I I U U U
౮	I I I U U U
౯	U U U I U U
౧౦	I U U I U U
౧౧	U I U I U U
౧౨	I I U I U U
౧౩	U U I I U U
౧౪	I U I I U U
౧౫	U I I I U U
౧౬	I I I I U U
౧౭	U U U U I U
౧౮	I U U U I U
౧౯	U I U U I U
౨౦	I I U U I U
౨౧	U U I U I U
౨౨	I U I U I U
౨౩	U I I U I U
౨౪	I I I U I U
౨౫	U U U I I U
౨౬	I U U I I U
౨౭	U I U I I U
౨౮	I I U I I U
౨౯	U U I I I U
౩౦	I U I I I U
౩౧	U I I I I U
౩౨	I I I I I U
౩౩	U U U U U I
౩౪	I U U U U I
౩౫	U I U U U I
౩౬	I I U U U I
౩౭	U U I U U I
౩౮	I U I U U I
౩౯	U I I U U I
౪౦	I I I U U I
౪౧	U U U I U I
౪౨	I U U I U I
౪౩	U I U I U I
౪౪	I I U I U I
౪౫	U U I I U I
౪౬	I U I I U I
౪౭	U I I I U I
౪౮	I I I I U I
౪౯	U U U U I I
౫౦	I U U U I I
౫౧	U I U U I I
౫౨	I I U U I I
౫౩	U U I U I I
౫౪	I U I U I I
౫౫	U I I U I I
౫౬	I I I U I I
౫౭	U U U I I I
౫౮	I U U I I I
౫౯	U I U I I I
౬౦	I I U I I I
౬౧	U U I I I I
౬౨	I U I I I I
౬౩	U I I I I I
౬౪	I I I I I I

న్యేషామపిచ్ఛందసాం లగక్రియా ద్రష్టవ్యా ॥ ౭ ॥ వృత్తికారోద్దిష్టైర్ద్వాత్ర్యాదిలగ
క్రియాఖ్యా ప్రత్యయా ఉపజీవ్యవృత్తేయత్తాజ్ఞానోపాయమాహ లగక్రియాంక
సందోహాద్భవేత్సంఖ్యా విమిశ్రితే । ఉద్దిష్టాంకసమాహారస్సైకో వా జననాదిమామితి ॥
లగక్రియాయాం యే అంకాః నిష్పన్నాస్తేషాం సందోహః సముదయో విమిశ్రితే పిండీ
కృతే సతి అస్మిన్ ఛందసి ఇయంతి వృత్తాని సంతీతి సంఖ్యా జ్ఞాతా భవేత్ - పక్షాంతర
మాహ - అథవా ఉద్దిష్టాఖ్యే ప్రత్యయే వర్తమానానాం అంకానాం సంఖ్యానాం సమాహా
రః సమాహారః సైకః ఏకత్వజ్ఞాపకేన ఏకేనాంకేన సహితః సన్ ఇమాం సంఖ్యాం జనయే
త్ - ఏతదుక్తం భవతి - సుప్రతిష్ఠాఖ్యే ఛందసి కతి వృత్తాని సంతీతి జిజ్ఞాసాయాం లగక్రి
యావిధానం కృత్వా తత్ర దృష్టమంకం ఏకత్వజ్ఞాపకం ఉపరితనం పంచత్వజ్ఞాపకం త
దుపరి దశత్వజ్ఞాపకం తదుపరిజనితదశత్వజ్ఞాపకం తతః ఉపరితనం పంచత్వజ్ఞాపకం త
తః ఉపరితనం ఏకత్వజ్ఞాపకం చ ఏకరాశీకుర్యాత్ - తతో ద్వాత్రింశత్సంఖ్యా భవతి - త
తో జ్ఞాయతే సుప్రతిష్ఠాఖ్యే ఛందసి ద్వాత్రింశద్వృత్తాని సంతీతి. అథవా ఏతస్మిన్ ఛం
దసి దృష్టవృత్తే వర్తమానానాం అంకానాం అధస్తాత్ పంచసు స్థానేషు ఉద్దిష్టాఖ్యేన వి
ధానేన స్థాపితానాం ఏకత్వజ్ఞాపక ద్విత్వజ్ఞాపక చతుష్ట్వజ్ఞాపక అష్టత్వజ్ఞాపక షోడశ
త్వజ్ఞాపకానాం అంకానాం సమాహారే కృతే సతి ఏక ౩౧ త్రింశత్సంఖ్యా భవతి - పు
నస్తస్యాం ఏకత్వజ్ఞాపకేన ఏకేన బిందుకేన సహితాయాం సత్యాం ద్వాత్రింశత్సంఖ్యా
భవతి - తయా జ్ఞాయతే సుప్రతిష్ఠాఖ్యే ఛందసి ద్వాత్రింశద్వృత్తాని సంతీతి - యద్యపి
ప్రస్తారాదపి ఇయంతి వృత్తాని సంతీతి జ్ఞాతుం శక్యతే - తథాపి తస్మాదయముపాయో లా
ఘురితి సుకరతరో ఉక్తః. ఏవమన్యేష్వపిచ్ఛందస్సు వృత్తేయత్తా జ్ఞాతవ్యా ॥ ౮ ॥

లగక్రియా ॥ ౭ ॥ * ఇతి లగక్రియా * లగక్రియా

బ్ధతత్త్వసంఖ్యాం వదేదితి । రాజగోపాలరామాక్త్రాజీయాదాచంద్రతారకమ్ ॥ ౭౮ ॥
* ఇత్యేకద్వ్యాదిలగక్రియావాన్తరనిర్ణయవిధిః * అథ సంఖ్యానమాహ ॥ లగక్రి
యాంకసన్దోహ ఇతి ॥ లగక్రియాయాం యే అంకాస్సంఖ్యాః తేషాం సన్దోహః సమూహో విమి
శ్రితే ఏకీకృతే సతి సంఖ్యా వృత్తసంఖ్యా భవేత్ జ్ఞాతా స్యాత్ - ఏవం లగక్రియాంక
సందోహమేళనేన వృత్తసంఖ్యా జ్ఞేయేతి శ్లోకార్థః గర్భితోక్త్యా పశ్చార్ధేన తత్సో హా
యాంతరమాహ - ఉద్దిష్టాంకసమాహారః ఇతి ఉద్దిష్టవృత్తస్య లఘుగురురేఖాన్యాయేన

అథ సంఖ్యాప్రత్యయమాహ ॥ లగక్రియాంకై ॥ లగక్రియా నామ లఘూనాం గురూణాం సం
దోహో భవేత్ మిశ్రితే సతి రూపోఽన్యో జాయతే స ఏవ భేదసంఖ్యాకో భవతి -
యథా- ఉక్తాయాం లగక్రియాంకసందోహః ఏకమేకం- తస్మిన్ మిశ్రితే ద్వౌ-
తస్మాదుక్తాయా ద్వౌ భేదౌ- అత్యుక్తాయాం ఏకం ద్వౌ ఏకం చ- మిశ్రితే చత్వా
రః-తస్మాదత్ర చత్వారో భేదాః-మధ్యాయాః ఏకం త్రీణి త్రీణి ఏకం చ మిశ్రితే అ
ష్టౌ-తస్మాదత్రాష్టౌ భేదాః- ప్రతిష్ఠాయాః ఏకం చత్వారి షట్ చత్వారి ఏక
ం చ-మిశ్రితే షోడశ-తస్మాదత్ర షోడశ భేదాః-సుప్రతిష్ఠాయాః ఏకం పంచ ద
శ దశ పంచ ఏకం చ మిశ్రితే ద్వాత్రింశత్-తస్మాదత్ర ద్వాత్రిం
శద్భేదాః- ఏవముత్తరేష్వపి ఛందస్సు ద్రష్టవ్యమ్ - అథాత్ర ప్రకారాంతరముత్త
రార్ధేనోచ్యతే- అథ వా లబ్ధస్య ఛందసః ఉద్దిష్టప్రత్యయాంకసన్నిపా
తః సముచ్చయః సైకః ఏకాధికస్సన్ ఇమాం సంఖ్యాం జనయేత్ -తద్యథా- ఉక్తాయాం ఉద్ది
ష్టాంకః ఏకః సైకః ద్వౌ- తస్మాదుక్తాయాం ద్వౌ భేదౌ- అత్యుక్తాయాః ఏకః ౧ ద్వౌ
౨ తేషాం సమాహారః త్రయః ౩ సైకః చత్వారః ౪ -అథ మధ్యాయాః ఏకః ద్వౌ చత్వా
రః ౪ తేషాం సమాహారః సప్త- సైకః అష్టౌ- అథ ప్రతిష్ఠాయాః ఏకః ద్వౌ చత్వారః
అష్టౌ తేషాం సమాహారః సైకః షోడశ- అథ సుప్రతిష్ఠాయాః ఏకః ద్వౌ చత్వా
రః అష్టౌ షోడశ తేషాం సమాహారః సైకః ద్వాత్రింశద్భేదాః- ఏవముత్తరే
ష్వపి ఛందస్సు ద్రష్టవ్యం ॥౭॥ అనంతరం వక్ష్యమాణస్య ఛందసః కియంత్యత్ర వృ

ఙ్కసందోహే భవేత్సంఖ్యా విమిశ్రితే । ఉద్దిష్టా
ఙ్కసమాహారః సైకో వా జనయేదిమామ్ ॥ ౭ ॥*

లిఖితస్య ఛందసః ఉద్దిష్టాంకసమాహారః సంఖ్యాతః సైకః ఏకేనాధికేన సహితః వా ఇ
మాం పూర్వోక్తాం వృత్తసంఖ్యాం జనయేత్ -తద్యథా- మధ్యాయాం లగక్రియా
ఙ్కాః ఏకః త్రీణి త్రీణి ఏకం చ ఆహత్య అష్టౌ భవంతి-యద్వా - ఏకం ద్వౌ
చత్వార ఇత్యుద్దిష్టాంకాః ఏషాం సమాహారః సప్త ఏకాధికేన ఏకేనాంకేన మేళనే అష్టౌ
వృత్తసంఖ్యా స్యాదితి (నృసింహీయం) ॥ లగక్రియాంకేతి ॥ లగక్రియాయామంకేషు స్థి
తాం సంఖ్యాం విమిశ్రితాం । తచ్ఛందస్సముద్భూతవృత్తసంఖ్యాం వదేద్బుధః ॥౧॥
ప్రథమాంకాద్ద్విగుణితాః సంఖ్యాః ప్రస్తారగణాశ్రితాః । తచ్ఛందోవృత్తసంఖ్యా భవేత్సైక
కా విమిశ్రితా (౨౧) ౭ ॥ ** ఇతి సంఖ్యానవిధిః ** అథాధ్వయోగమాహ ॥ సం

పేక్షితమిత్యాకాంక్షాయామాహ॥ సంఖ్యైవ ద్విగుణైకోనా సద్భిరధ్వా ప్రకీర్తిత
ఇతి॥ పూర్వోక్తసంఖ్యైవ ద్విగుణా ఏకోనా ఏకత్వజ్ఞాపకేన ఏకేనాంకేన వర్జితా చ స
తీ అధ్వా క్షేత్రం ప్రకీర్తితః ఉక్తం ఏతదుక్తం భవతి సుప్రతిష్ఠాచ్ఛందసి ద్వాత్రిం
శద్వృత్తాని సంతీతి సంఖ్యానాఖ్యేన ప్రత్యయేన జ్ఞాతా సైవ సంఖ్యా యదా ద్విగుణీ
కృతా భవతి తదా చతుష్షష్టిసంఖ్యా భవతి పునస్సా సంఖ్యా ఏకేన త్యాజితా త్రిష
ష్టిర్భవతి తదా జ్ఞాయతే సుప్రతిష్ఠాఛందో వృత్తానాం ప్రస్తారే ఆయామతః త్రిష
ష్ట్యంగులప్రమాణం క్షేత్రమపేక్షితమితి విస్తారతస్తు పంచాంగులప్రమాణం భవ
తీత్యర్థసిద్ధం ఏకస్మిన్ ప్రస్తారే వర్తమానానాం పంచానామక్షరాణాం విన్యాసభావ
త ఏవ ఆయామస్యాపర్యాప్తత్వాత్ ఏవమన్యేష్వపి ఛందస్సు ప్రస్తారక్షేత్రాయ
త్తా జ్ఞాతవ్యా ॥ ౭౪ ॥ ననుకథం తత్సంఖ్యాపేక్షయా క్షేత్రం వై గుణ్యమిత్యత ఆ
హ॥ వృత్తస్యాంగులికీవ్యాప్తిరధ ఊర్ధ్వం కుర్యాత్తథాంగులమితి॥ వృత్తస్య వృత్తౌ ద్వ్య
క్షరస్యైకస్యాంగులికీ అంగులిప్రమాణం వ్యాప్తిః వ్యాపనం ప్రస్తారాయ పర్యా
ప్తక్షేత్రం భవతి తథా అధః వృత్తస్యాధస్తాదపి అంగులం అంగులిపరిమితం క్షేత్రం
కుర్యాత్ ఏతదుక్తం భవతి మధ్యాచ్ఛందసి ప్రస్తీర్యమాణే వృత్తౌ ద్వ్యక్షరస్థానీయ
త్వేన విలిఖ్యమాన రేఖాః ఆయామతః ఏకాంగులి ప్రమాణాః కుర్యాత్ తత్తదధోభాగే
అంగులిపరిమాణం క్షేత్రం ఆయామతః అంతరాళం చ కుర్యాత్ పూర్వవృత్తాక్షర
రేఖాః పశ్చాత్ అంగులిపరిమితాంతరాళక్షేత్రం తతో వృత్తక్షేత్రం తేన అంతరా
ళక్షేత్రం ఇత్యేవం ఆ సర్వలఘువృత్తాత్ కుర్యాత్ ఏవం కృతే మధ్యాచ్ఛందసి
అష్టౌ వృత్తక్షేత్రాణి సప్త అంతరాళక్షేత్రాణి భవంతీత్యేతత్ ఆయామతః పంచ
దశాంగులిపరిమితం క్షేత్రమపేక్షితమ్ విస్తారతస్తు అక్షరసంఖ్యయా ద్వ్యంగులిపరి

ఇతి సంఖ్యానమ్ * సంఖ్యైవ ద్విగుణైకోనా స
ద్భిరధ్వా ప్రకీర్తితః ॥ ౭౪ ॥ వృత్తస్యాంగులికీం

ఖ్యైవ ద్విగుణైకోనా సద్భిరధ్వా ప్రకీర్తిత ఇతి॥ సంఖ్యాయంతే వృత్తాన్యనేనేతి సంఖ్యా
ప్రస్తారభూమిః సైవ ద్విగుణాకృతా ఏకోనా చ కార్యా సా ఏకోనా ప్రస్తారభూ
మిః అధ్వా ప్రకీర్తితః ప్రస్తారభూమగమోయత్ప్రాష్ఠలహణ తదంతరాలే సప్తాఽధ్వ
భూమయః ఇత్యర్థః తత్కల్పనం పరస్పరమనపైళ సాధనమ్ ॥ ౭౪ ॥ వృత్తస్యాంగులికీం

మితమ్‌తేత్రం-ఏవంచ సతి పంచదశాంగులీభిః త్రిష్వప్యంగులీష్వవగతాసు పంచ
చత్వారింశదధికాంగులాని భవంతి- ఏవం ఛందోఽంతరేష్వపి జ్ఞేయమితి[గార్గ్యః]॥ అథా
ధ్వయోగప్రత్యయమాహ॥ సంక్షేప్యవేతి ॥ అస్య ఛందసో వృత్తభేదాః ప్రస్తీర్య
మాణాః కియదంగుల ప్రాచీనమానేన అధ్వనా సంయుజ్యంత ఇతి ప్రశ్నస్య ఉత్తరా
భిధానం అధ్వయోగప్రత్యయసాధ్యమ్- అంతరం చాంగులపరిమాణసమ్మితమితి ద్ర
ష్టవ్యం- తత్రాయముపాయః- వృత్తభేదసంఖ్యా ద్విగుణా ఏకోనా చ సతీ తత్ఛం
దోవృత్తభేదవ్యాప్యస్య ప్రాచీనాధ్వనః ప్రమాణభూతా అంగులిసంఖ్యా ఇత్యేవం స
ద్భిః ప్రకీర్తితోఽధ్వా- తద్యథా - ఉక్తాయా భేదసంఖ్యా ద్వే- తే ద్విగుణా చత
స్రః ఏకోనాః తిస్రః తస్మాదుక్తాయా భేదప్రస్తారవ్యాప్యస్యాధ్వనః త్ర్యంగులం
ప్రాచీనమానమ్ - అత్యుక్తాయా భేదసంఖ్యా చతస్రః ద్విగుణా అష్టౌ ఏకోనాః
సప్త తస్మాదత్యుక్తాయాం సప్తాంగులోఽధ్వా- మధ్యాయా భేదసంఖ్యా అష్టౌ ద్వి
గుణాః షోడశ ఏకోనాః పంచదశ (౧౫) తస్మాదత్ర పంచదశాంగులోఽధ్వా- ఏవముత్త
రేష్వపి ఛందస్సు జ్ఞేయమ్ కించ వృత్తాక్షరసంఖ్యా ద్విగుణా ఏకోనా చ సతీ తత్
ఛందోవ్యాప్యస్య తిర్యగధ్వనః ప్రమాణాయ భవతి- తద్యథా - ఉక్తాయాః ప్రతిపాద

వ్యాప్తిమథ కథయామ్యుత్తదాఽఙ్గులమ్ ॥

వ్యాప్తిమథకథయామ్యుత్తరాంగుళమితి॥ అథ తిర్యగధ్వకథనానంతరం వృత్తస్య విన్యాసే
గురోర్లఘోశ్చాంతరాలే త్ర్యంగులికీం వ్యాప్తిం అంగులివ్యాప్యశూన్యభూమిం అపేక్ష్య సా
ధనం కుర్యాత్- శాఽఙ్గులం తదాశ్రిం అంగులం నామ ఊర్ధ్వాధోరూపా ఊర్ధ్వభే
దః- అధ్వవత్ ద్విగుణశ్చైకోన ఇత్యర్థః(నృసింహీయం॥ సంక్షేప్యవేతి॥ గురురూపాం
సంకేతమాంపాళిఖిత్వాంగులిమానతః। తావన్మాత్రం చాంతరాళం హి త్యాన్యాగాసం క్తి
మాలిక్షిప్తే (౧౬౨)శేషాగ్గపంక్తీర్లిఖిన్త్వేవమంతరాళం ప్రకల్పయేత్। లఘ్వంతమే
వం ప్రస్తారేప్యతేనత్యష్టపంక్తయః (౫౧౨) భవంతి చాంతరాళాని మధ్యాయాం పునః
నిసంఖ్యయా । మిళితా హ్యగ్రపఙ్క్తిదశభూమయోఽధ్వేతి తాస్మృతాః (౨౪) త
త్ఛందోజాతవృత్తసంఖ్యా ద్విగుణితా యది । ఏకోనా భూమయ ఇతి ప్రోక్తాగ
ప్రస్తారశమణి (౫౧౧) ఉపసంహరతి ॰ ప్రస్తారో నష్టముద్దిష్టమేకద్వ్యాదిల
లగక్రియా । సంఖ్యాథాధ్వయోగశ్చ ప్రత్యయాః షడుదీరితాః ఇతి ॥ స్పష్టమ్॥

మక్షరసంఖ్యా ౧ ఏకాద్విగుణా ౨ ద్వేఏకోనా ౧ ఏకా-తస్మాదుక్తాయాః ఏకాంగులః
తిర్యగధ్వా - అత్యుక్తాయా అక్షరసంఖ్యా ౨ ద్వేద్విగుణా చత్వారః ౪ ఏకోనాస్త్రయః
౩ తస్మాదత్ర త్ర్యంగులస్తిర్యగధ్వా - ఏవముత్తరత్రాపి ద్రష్టవ్యమ్-తథా ఆద్యా
దిష్వష్టస్వేవమేవాధ్వయోగః-తదేవమస్మిన్నధ్యాయే అష్టౌశ్లోకాః-తథాచ పూర్వో
క్తంషట్త్రింశదధికంశతమనుష్టుభానాంశ్లోకానామస్యగ్రంథస్యప్రమాణంసంపద్య
భవతి-తథాహి-ప్రథమేఽధ్యాయే జాతా అక్షరసంఖ్యా సప్తదశోత్తరసప్త ౭౧౭
శతాని-ద్వితీయే త్రిసప్తత్యధికసహస్ర ౧౦౭౩ మ్-తృతీయే త్రిచత్వారింశదుత్త
రచతుశ్శతాధికసహస్ర ౧౪౪౩- మ్-చతుర్థే చతుఃపంచాశదధికద్విశతే ౨౫౪
పంచమే నవోత్తరషట్శతాని ౬౦౯-షష్ఠే అధ్యాయే అక్షరసంఖ్యా షట్పంచాశదధిక
ద్విశతే ౨౫౬ సమ్యుయ్య ద్విపంచాశదుత్తరత్రిశతాధికచతుస్సహస్ర ౪౩౫౨ ణి
ణి-తథాచ ద్వాత్రింశదక్షరాణాం శ్లోకానాం షట్త్రింశదధికశ ౧౩౬ తం సమపాది
ఇతి-❀❀❀❀ విద్వచ్ఛ్లాఘ్యస్య వృత్తరత్నాకరస్య వ్యాఖ్యా గ్రంథం జ్ఞానదీపాభిధా
నం। వ్యాతన్వానో గార్గ్యగోపాలమిశ్రస్త్రాధ్యాయం వ్యాకరోత్షష్ఠమేతత్ -
❀❀❀❀।(౮।అ॥పూర్వోక్తాః షడ్విధయః వృత్తసద్భావేయత్తాశేషు ప్ర
మాణానీతి బ్రువన్నుపసంహరతి॥❀ ప్రస్తారోనష్టముద్దిష్టమేకద్వ్యాదిలగక్రియా
సంఖ్యానమధ్వయోగశ్చ షడేతే ప్రత్యయా మతా ఇతి॥ అయం శ్లోకః ప్రక్షిప్తః పూ
ర్వోక్తైర్విధానైరస్యార్థస్య పరిజ్ఞానాత్ షట్త్రింశదధికశతగ్రంథాధికత్వాచ్చ
పూర్వైర్వ్యాఖ్యాతృభిరవ్యాఖ్యాతత్వాచ్చ-అర్థస్తావదయం. ఏతే పూర్వోక్తాః ష

౮॥*ఇత్యధ్వయోగః* ప్రస్తారో నష్టముద్దిష్టమేకద్వ్యాది

లగక్రియా । సంఖ్యానమధ్వయోగశ్చ షడేతే

శ్రీహరిప్రీతికామేన వృత్తరత్నాకరో మయా । కృతసోఽయం హరేర్భూయాస్మ
దేష్టే రామ్యాధియే తథా (౬౮) ఇతి శ్రీరామానందపూజ్యపాదశిష్యశ్రీనృసింహబాగవ
తవిరచితే వృత్తరత్నాకరవసమాఖ్యానే వృత్తరత్నాకరశ్లోకరూపవ్యాఖ్యానే షట్ప్ర
త్యయనిరూపణో నామ షష్ఠోఽధ్యాయః❀❀❀)౮॥***ఇత్యధ్వయోగవిధిః***
ప్రస్తార ఇతి॥ పూర్వోక్తాః ప్రస్తారనష్టోద్దిష్టైకద్వ్యాదిలగక్రియాసంఖ్యానాధ్వయో

టీ-విధయః ప్రస్తారాదయః ప్రత్యయాః ప్రమాణానిమతాః సమ్మతాః పింగళాదీనా
మాచార్యాణామితి ||౯|| ఇతి శ్రీమత్కవిశార్దూలేన శ్రీనాథేన విరచితాయాంధీ
శోధనీసమాఖ్యాయాంవృత్తరత్నాకరవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋

ప్రత్యయామతాః || ౯ || **** ఇతిశ్రీ కేదారాంత
ర్యాణికృతేవృత్తరత్నాకరేషష్ఠోఽధ్యాయః-******

శాఖ్యావితైవదపి ప్రత్యయాః విధయః మతాః శాస్త్రకారాణామభిమతాః ఇతి||౯|| ❋
మోభూమిశ్శ్రియమాతనోతి యజలంవృద్ధింరవిర్హన్మృతింసో వాయుర్గమనదేశదూ
రగమనంతవ్యోమశూన్యాస్పదం | జస్సూర్యోరుజమాతనోతి సతతంభోజ్బోయశోని
మలంనో నాకశ్చిరజీవితంఫలమితి ప్రోక్తంగణానాంక్రమాత్ ❋ అథవా || మో
భూమిస్త్రిగురుశ్శ్రియంవితనుతే భగ్గపూర్వగుర్చం ద్రమాః కీర్తింరజోఽభ్యుదయం
వయగ్ల ప్రథమలోనస్వశ్చిరాయుస్త్రిలః వాయుస్సోఽన్త్యగురుర్విదేశగమనంశూ
న్యంనభస్తోఽన్తలో రోఽగ్నిర్మధ్యలఘుర్మృతిం దినమణిర్మధ్యే గురుర్జోరు
జమ్ ❋ యద్వా || మధ్యాన్తాద్యఖిలర్ధగాజసభమాస్సూర్యాని తేష్టుక్షమాదేవాస్సితరు
గన్యదేశగమనప్రఖ్యాతకీర్తిశ్శ్రియః | మధ్యాన్తాద్యఖిలస్లరతయనావహ్నిర్మ్బ
రావ్యోమదివో వృత్తాదౌ మృతిశూన్యతాం త్రపనమృత్యుయాంషి తేతన్వతే ❋ యస్త్ర
ప్రయుజ్యాకుశలావిశేషశబ్దాన్యథావద్వ్యవహారకాలే| సోనంతమాప్నోతిజయంపు
రత్రి చాగ్యోగద్దుష్యతిచాఽపశబ్దైః ❋ ఛందశ్శాస్త్రమిదంపురాత్రిణయనాల్లబ్ధే
గుహోనాదద్యతస్తస్మాత్ప్రాప సనత్కుమారకమునిస్తస్మాత్సురాణాంగురుః | తస్మా
ద్దేవపతిస్తతఃఫణిపతిస్తస్మాచ్చ పింగళస్తచ్ఛిష్యైర్బహుభిర్మహాత్మభిరథో
భూమౌప్రతిష్ఠాపితా ❋ వంశేఽభూత్కాశ్యపస్య ప్రకటగుణగణశ్శైవ సిద్ధాంత
వేత్తా విద్వాన్పబ్బేకనామా విమలతరమతిర్వేదతత్త్వార్థబోధీ | తత్కేదారస్తస్యసూ
నుశ్శివచరణయుగారాధనైకాగ్రచిత్తశ్ఛందస్తేనాభిరామం ప్రవిరచితమిదంవృత్తర
త్నాకరాఖ్యమ్ ❋ ఇతిశ్రీనారాయణపురోహితవిరచితేమణినిధిసమాఖ్యానేవృత్తర
త్నాకరవ్యాఖ్యానేషష్ఠోఽధ్యాయః ❋ సమాప్తశ్చాయంగ్రంథః ******

